BIBLIOTEKA
Z. N. im. Ossolińskich
XVII-18044

E. A. Theodori Bronievskij.

7604

OEKONOMIKA
ZIEMIANSKA
GENERALNA

Punktámi Pártikulárnemi, Interrogatoryámi Gospodárskiemi, Práktyką Mieśięczną, Modelluszámi ábo Tabuľámi Arithmetycznemi

Joseph Comte de Sniszech S.S.

OBIASNIONA.

Pánom Dźiedźicznym, Arendarzom, Oekonomom, Attendentom, Vrzędnikom, Pisárzom Prowentowym, y wszytkim wpospolitośći Dobr źiemskich Dozorcom.

INSTYTUT OSSOLIŃSKICH

POZYTECZNA Y POTRZEBNA

W KTOREY

Znáyduią śię dostáteczne w Gospodárstwie Informácye, Przestrogi, Notándá rożne, Remedia wszelkiemu bydłu, osobliwie ná Końskie defektá y choroby pomocne, także folwárcznemu drobiu: przytym Sekretá doświádczone ná wygubienie szkodliwey gádźiny, powietrzney, źiemney, y wodney.

PRZEZ

Vrodzonego IAKVBA KAŹIMIERZA HAVRA, Pisárzá y Superintendentá wszelkich intrat Iáśnie W.I.M.P. KASZTELLANA WOYNICKIEGO, Wielkorządzcy Krákowskiego, Drohobyckiego, Złotoryskiego y Bárwáldskiego, &c. Stárosty. Oekonomiey Sámborskiey, Wielickiey, y Bochenskiey Kárbáryey Administratorá.

SPORZĄDZONA.

Dawnym Gospodarzom zá Memoryał, Nowym, zá Instruktarz podána.

W KRAKOWIE,
W Drukárni Dźiedźiczney KRZYSZTOFA SCHEDLA, I.K.M. Typogr: Roku Páń. 1675. Nakładem GERZEGO SCHEDLA.

5.641

NA STAROZYTNE KLEYNOTY

IAŚNIE WIELMOZNYCH DOBRODZIEIOW SWOICH.

DRzewá te, rowne Cedrom Libáńskim, ſpioną
Złotym Łáńcuchem, zdobią Sármacką Koronę:
Tym więcey, gdy owoce roſkoſzne wydały:
Znáć że ſię Naywyżſzemu Stworcy ſpodobały.
Ztąd łatwo obiecowáć, że ich cnoty dźielne,
Wſławią własną Oyczyznę, iáko nieśmiertelne.
Dla tego w tym pierśćieniu zoſtáią zamknięte,
Będąc oraz v BOGA, y v ludźi wźięte.

ANDREAS DZIANOTI,
Phiæ & Eloquæ Auditor.

XVII-18044-IV

JASNIE WIELMOZNEMV JEGOMOSCI

IEGOMOSCI

P. STANISŁAWOWI

Ná Rzeczniowie

SKARSZOWSKIEMV

KASZTELLANOWI WOYNICKIEMV,

Wielkorządzcy Krákowſkiemu, Drochobyckiemu, Złotoryſkiemu, y Bárwałdſkiemu &c. Stárośćie, Oekonomiey Sámborſkiey, Wielickiey, y Bochenſkiey Kárbáryey

ADMINISTRATOROWI.

PANV y Dobrodźieiowi ſwoiemu Mośćiwemu.

NA widok świátu moią podaiąc łukubracyą, áby tym świetniey w oczach ludzkich záiáśniáłá, y ważney nabyłá ceny, láśnie Wiel: WM M. Wielce M. Páná, Páná y Dobrodźieiá mego ßczodrobliwego Páńſkiey poruczám Protekcyey. Większego bowiem nie potrzebuie, áni mieć może ſplendoru, tylko ten, ktory ieſt v káżdego własnym zálecenia dokumentem laudari à Laudato Viro. *Mâlował niegdy dowćipny Symboliſtá zágáßoną odłogiem leżącą pochodnią; z tym nápiſem:* Virtus Promotore carens non ſurgit in altum: *dáiąc przez to znáć, że dopiero w ten czás wźięte, vdátne, y przyzwoitey doſtępuią pochwały pracowite Induſtrye, kiedy od iákiego Możnego Pátroná bywáią promowowáne. Præſentuię ia y przynoßę do luſtratiey, vżytecznie ſtrávione ná vſtudze láśnie Wielm: WM. Mego Wielce Mśćiwego Dobrodźieiá moie Pięćioletne luſtrum; iákiiybym bez ten czás, w powierzonym ſobie wßelkich Oekonomiey dozorze, Goſpodárſtwá Ziemiáńſkiego nabył Práktyki y Experiencyey, káżdemu wiernie Kommunikuie: á dla większey vdátności y luſtru, láśnie Wielm: WM M. Wielce M. Dobrodźieiá, iáko Krolewſkich Oekonomiey z dáwnych czáſow Chwalebnego Adminiſtrátorá, znákomitą ná dowod záßcZycam ſię y Z twierdzam powagą.*

powagą. Animuie wraz, nieiáko ſekunduiąc Impreze moie Ziemiáńſkiego vżytku Depozyt, prześwietny w Koronie Polſkiey Brog á Rodowity Kleynot láśnie Wielmożnego Domu WM. Mego Wielce Mośćiwego Dobrodźieiá, ktory ſtárożytnośćią y wyſokiemi Honorámi wſtawionych Przodkow będąc vbogácony, trwa y trwáć nie przeſtánie z błogoſtáwieńſtwá Naywyżſego, wſelkich obfitośći nieprzebraną ſkárbnicą. Gdyby mi ná Mágnificencye y hoynę dobroczynnośći ſáfunek ſkárbu tego regeſtrowáć przyſło, Arithmetyczna záledwie ſtárczyłáby Numerácyá; ponieważ, niepoliczone ku chwale Boſkiey, ozdobie Kośćiołá S y Dobru poſpolitemu, vſtáwicznym tráktem ſypią ſię doſtátki. Gruntuie ſię zczaſem y buyno krzewi w Domu láśnie Wielmożnym WM. M. Wielce M. Dobrodźieia tą Cnotą, ábowiem z opátrznośći Boſkiey w większe coraz á w większe zábierá ſię incrementa! Pomnaża Pan Wſechmogący piáſtuiąc Winnice ſwoią, kiedy Przezacnym á bez przyrownania vdárowáwſzy láśnie Wielmożnego WM. M. W. M. Dobrodźieiá dożywotnim Przyiáćielem láśnie Wielmożną Mnie Wielce Mośćiwą Pánią y Dobrodźieyką Ieymośćią Pánią Kátárzyną Piotrowſką niegdy Sieradzką Woiewodźiną, vkoronował oraz ozdobnemi látoroſlami, miłym y kochánym Potomſtwem, ná záſzczyt ſeræ Poſteritatis, necnon Pietatis conſeruationem. Dáley ſzerzyć ſię y rozwodźić z piorem poniecham, ábym ták w milczeniu, doſtáteczniey wyſłowić zdołał Domu Twego láśnie Wielmożny M. Dobrodźieiu niewyſłowionego godnośći, o ktorych generałem namieniwſzy, ſzerokie ad Elogia Enkomiaſtom zoſtáwuie pole. Poſpieſam záthym ná wykonánie Intencyey moiey, do zámierzonego zgádzáiąc terminu, á tám, dokąd własna powołuie powinność, z nieodwłoczną zaganiam ſię gotowośćią. Doprowádzam (iáko ſámá nákázuie Sługi do Páná relácyá) ná wczeſny ſpoczynek w Páńſkie pokoie láśnie Wielmożnego WM. M. Wielce M. Dobrodźieiá tę Xięgę pracowitośći moiey, ktorą przy wſelakiey præſentuiąc vnżonośći, zá Należytą láśnie Wielmożnemu WM. Memu Wielce Mośćiwemu Panu, Pánu y Dobrodźieiowi ſwoiemu oddáię Dáninę.

IAŚNIE WIELMOŻNEGO WM. PANA y
Dobrodźieiá Mego Wielce Mośćiwego,

Zyczliwy y Nayniżſy
Sługa
IAKVB KAZIMIERZ HAVR

APPROBACYA.

SPosob z okolicznośćiàmi do spráwowánia porządnie y pożytecznie Gospodárstwà w Koronie Polskiey Ziemiańskiego, Vrzędnikom, Pisarzom prowentowym, Ráchunkow z Intrat słuchaiącym barzo potrzebny: piorem Vrodzonego PANA IAKVBA KAŻIMIERZA HAVRA, pilniey ániżeli przez innych pomienionego Sposobu wynaleszcow zebràny; áby o oczy wielu gospodarzow tym prędzey otrzeć się mogł, drukować pozwalam. Roku 1675. Dniá 10. Kwietniá.

X. IĘDRZEY KVCHARSKI P. S. D.
Kościoła Káthedrálnego Kánonik, Xiąg w Diœcezyey Krakowskiey Censor.
m. p.

APPLAVZY PRZYIACIELSKIE.

Copia Listu Wielmożnego I. M. Pánà MICHAŁA z Witowic CZERNEGO, Stàrosty Párnawskiego, Sędziego Kàpturowego, y nà Trybunał Koronny Deputátá Woiewodztwá Krakowskiego, Podrzęczego Wielkorządow Krákowskich I. K. M.

DO AVTORA

Mości PANIE HAVR
Moy Wielce Mości Pánie y Przyiáćielu.

NIc nie wątpię że *Censorali Iudicio* Przewielebny I. M. X. Kucharski M. Mści Pan, iuż Pracą W. M. Pànà *debitè* recommendował *Typis*. Aby iednàk Tá, nie tylko *Curiosa à singulari Cura* W. M. M. Páná *Experientiaq; diuturna* y z wiadomośćią moią elaborowana, ále y potrzebna Páńskim tákże służebnym Kondycyom, w teschliwym nie zostáwáią sperańsie Informacyá, ktora iuż powinna w kożdego wiadomości *clarescere; Communi affectu* od W. M. M. Páná *Expecto, requiroq;*. Y lubo *modestia* W. M. M Páná chce bydź záwsze *nescia Elogiorum*; nie zàmilczą vważni, *Posteritasq;*: à nádto. *Ipsa quidem virtus sibimet pulcherrima merces.* Moie przytym zwykłe W. M. M. Pànu pilnie w łáskę zalecam chęći: Dat. w Zamku Krakowskim Roku P. 1675. Die 20. April.

)1(CLARIS-

CLARISSIMI, EXCELLENTISSIMI, & Adm. R. DOMINI

D. MARTINI WINKLER

Scholastici S. Annæ, Collegæ Maioris, Tyliciani in Alma Vniuersitate Cracou: Professoris, &c.

AD

NOBILEM ET EXIMIVM VIRVM

GENEROSVM IACOBVM CASIMIRVM HAVR

Oeconomici Operis Authorem

IAMBI GRATVLATORII.

ARtes beatas innocentis sæculi,
Cunis ab ipsis, fasciisq; temporum,
Ipsâq; ductas Orbis ex infantiâ,
Tuis adunguem mille partas vsibus,
Quando revelas; candor ille Lechicus,
Sinceritatis illa nix vernacula,
Redit Polonis. Nempe quod collegerat
Varro, Catoque, mente prudens, serius,
Curas edaces inter, ac vsus graues,
Bono reclusum publico diues penu,
Totis medullis, postibus totis hians
Euisceraſti. Prisca sic in Te fides,
Mentisque aperta Diua regnat puritas,
Quâ prisca Mundi vixit innocentia;
Cum lucra necdum, lampadasque pectorum,
Faces que auaras, Tantali fadam sitim,
Periculorum mille, mille fraudium
Merces magistras sciret; agri sedula,
Dum cura gazis præstat vna maximis,
Nutrix & Altrix Orbis. Ergo Pan Tibi,
Ceres, Palesque, & omne Numinum genus;
Quod arua, syluas, prata, saltus, pascua,
Amnes & hortos, vitreosque fontium

Colin

Colit penates, tota Naiadum cohors,
Hirtique Fâuni, cum Napæis roscidis,
Dextram hanc Hyblæis innocentem floribus
Latè coronent; Sarmatarum Nobile
Priscumque, ruri quod colit vitæ genus,
Quâ Iu beasti; Argus ipse peruigil,
Docensque cautè, quàm fideles expedit
Æquare curas copiosis fructibus.
Tellure cultâ, si fodinas aureas
Procul metallis, & cauernis montium,
Palam recludis, iure quod Tuæ sapit,
Vis ipsa mentis, aureique Nominis,
Tuis Polonis esto Scriptor AVREVS.

IEGOMOSCI PANA

WOYCIECHA KAZIMIERZA REZLERA,

Medicyny Doktorá, W sławney Akádemiey Krákowskiey Nauk wyzwolonych Mistrzá, y Filozofiey Profesorá.

ZAlecàć nie potrzebá Ziemiànom nàuki
Gospodàrskiey, bo wiedzą dobrze wszytkie sztuki
Ktore CERERZE służą: záczym doświádczone
Przezacnego Authora dowćipem złożone
Punktà, Praxis, Modelusz iák gospodàrowàć,
Zalecenia nie prágnie. Zechcesz li probowác,
Dozorny Gospodarzu, w rzeczách doświadczenia
Prawdźiwego; tà Xięgá dosyć zalecenia
Będźie miałá: y ty się szczęśliwym poczytasz
Kiedy raz y powtore te PVNKTA przeczytasz:
Ieśliś iest w gospodàrstwie biegłym? gdy zàpomnisz
Czegokolwiek w pracách twych, z nich sobie przypomnisz.

NOBI-

NOBILIS AC ERVDITVS VIR

D. IOANNES GAWINSKI

Salis cocti Carbariar: Vielicen: & Bochnen: Superintendens.

QVi ſuus in Villis labor extet; qualia, cultus
Sydere ſub proprio ſemina, poſcat ager.
Quæ Dominos fas ſcire ſuos: quæ Villica diſcat,
Iuraque conueniant quæ Melibœe Gregi,
Quid poſcat Domus omnis, & Horrea quidq; requirant,
Os Anni magnum paſcere rite queant,
Rebus & omnigenis, quêis Villa ſuperbit: Iiſdem
Artificem calamum das Caſimire Tuum.
Scilicet Auroræ, natiuo hæc condis ab Aſtro:
Aurora, ingenium dum polit iſta, Tuum.

Aliud

Effectus, res cuncta ſuos dum ſumit ab Aſtris,
Sic Aſtrum, Raſtrum perficit ergo, Tuum.

Aliud

Seminat, occat, arat, dat idonea iura Colonis
Atque ſuo numerat, Villa quod addit Hero;
Quæ ſchola, quæ Pallas docuit te hæc ſchemmata? Magnus
Lechiadum Campis Auctor ACERVVS erat.

TYDZIEN DO ZIEMIANINA.

DOkładne pioro Oekonoma Cnego,
Te w Druk podaiąc Ziemiáńſkie zábàwy;
Cokolwiek piſze, piſze dla Twoiego
Pożytku, zyſku, Ziemiánińie pràwy.
Záczym, poniewaſz Pracowitość Iego
Ku Twemu Dobru, nie dla prożney ſławy:
Czytay, rozważay, przyznaſz zemną cále,
Że w każdy ſpoſob, piſze doſkonále.

ZALE-

ZALECENIE OEKONOMIKI, CZYTELNIKOWI.

Wielu poważnych rácyey Agricultura *alias* Ziemiáńskie Gospodárstwo wysokie ma swoie zálecenie, á Náprzod z *Dáwności*; álbowiem záraz ná początku ludzkiego Rodzáiu, od Samego wszech rzeczy Stworcy postánowioną y nákazáną będąc, między wszytkiemi Náukámi iest naydáwnieysza. Co się tycze *Godności*: Naypierwszy Rodźic nász Adam tákże Synowie iego byli Rolnikámi, po nich, Noe szczepił Winnicę, Abraam, Isaak, Iakob Patryárchowie trzody paszli, Savl od Osłow, David od Owczarnie, ná Krolestwo wezwáni: Sam Chrystvs Zbáwićiel nász, swego Przedwiecznego Oyca, Rolnikiem nazywa w Ewángeliey: w te słowá, *Ego sum Vitis, & Pater meus Agricola est.* *Pożytki* záś z Ziemiáńskiey náuki y zabáwy iákieby były, te nayosobliwsze: *Pierwszy*, że w pożyćiu Ziemiáńskim wielká znayduie się niewinność, bo ieśli z osob Ziemiány vpátrować, y sądźić zechcesz, są prostoty przy cnoćie Miłośnikámi, ieżeli zysk ich do vwági weźmiesz, ten, áni podległy vtráćie, áni nieprzystoyny, ni też záwisł ná oszukániu. *Powtore*, że ta Zábáwá iest iákoby życiem zachowuiącym życie násze, á dla tego może się názwáć Morzem wszelákich poćiech y roskoszy. Coż álbowiem pięknieyszego wymyślić álbo odmálować może Málárskà Inwencyá, nád rozlicznych kolorow potrzęśnione kwiećiem záźieleniałe pola? nád leśnych drzew w rożności vdatne vłożenie, nád winnic y roskwitłych sadow wdźięczny pozor? Co milszego, przyiemnieyszego, y vżyteczniey-szego być może, iáko zapatrowáć się ná gromadne bydłá, y owiec trzody pászące się w przestronnych pástwiskách? pracowitych pszczołek plástry miodem nápełnione zbierać? wełny z owiec zdeymować? frukty, groná winne w leśieni zrywáć? w Rzekách, Ieziorách, Stáwách wszelakiego rodzáiu ryby z łáwiáć. Tákowe y im podobne życia Ziemiáńskiego wygody, vpodobawszy sobie Swięći oni Pátryárchowie, ktorzy práwie naypierwszemi będąc Rolnistwá Professorami, zá naywiększe błogosławieństwo Boskie onęż być po-

czytáli. Lepiey nie rozumiał Izáák błogosłáwić Synowi swemu Iákubowi, tylko przez te słowa, ktore mu Testámentem zapisał: *Det tibi DEVS de rore Cœli, & de pinguedine Terræ*: Istotny tedy dowod zpobłogosłáwienia ták Wielkiego Pátryárchy że Dobra Ziemiáńskie czynią człowieka vbłogosławionym; nád ktore, nic przyzwoitszego, y vżytecznieyszego być w powszechnym pożyćiu może. Potwierdza to godny ieden *Rei Rusticæ scriptor* gdy mowi: *Nihil eorum è quibus aliquid acquiritur, libero homine dignius, Deoque magis probatus labor Agriculturâ.* Stárzy Rzymiánie (o czym Cato poważny Autor świádczy) kiedy człowieká cnotliwego pochwalić mieli, tákim go honorowáli nazwiskiem *Bonus Agricola, Bonus Colonus*, iákoby większego iuż nie mogł mieć y nie potrzebował vszánowania y zálecenia rozumieli, *& è conuerso* gánili: Dostátnich záś y Máiętnych ludźi názywáli być *Locupletes, loci, hoc est, agri plenos.* Podtymiż Tytułámi naystárożytnieysze y nazacnieysze kwitnęły, słynęły v Rzymian, Fámilie: Fábiuszowie, Lentuluszowie, Ciceronowie, Pisonowie, Hortęsiuszowie, Táurowie, Equicyuszowie, Vituliszowie, Bubulcyuszowie, Capriliuszowie, Porciowie, Owiniuszowie, y tym podobne, ktore to Imioná od rodzáiow Ziemiáńskich swoie powźięły Denominacya. Szczyćili się Wielcy Monarchowie y Potentáći tą Zábáwą. Attálus Krol Asiey, ktory własną ręką ogrody vpráwiał: Dyocletianus Cesarz złożywszy Páństwo do Dálmácyey Oyczyzny swoiey powrośił, y tám w pewnym Ziemstwie nie daleko Solony Miasta, dźieśięćletny czás nád samym ogrodnictwie strávił. Mamy ták wielu wieku dawnieyszego zacnych Ziemiánopiszow, ktorzy opisuiąc rzeczy Ziemiáńskie, one oraz tráktować zá iednę mieli Delicye, á z tych, ći nayosobliwszy, M. Cato, Scropha Tremellius, M. Terrentius Varro, Virgilius, Columella, Hesiodus, Aratus, Aristoteles, Theophrastus: Swiższego záś wieku, Pálládius, Heresbáchius, Coler9 &c. ktorzy wszyscy wiadomych sobie Kráin opisali Gospodárstwá Ziemiáńskiego Náukę y zwyczáie. Tych Ia zách̨econy ćiekáwośćią, á nie mniey własną Kráiu Polskiego potrzebą, kędy *spatiosus viget agriculturæ campus*, Sposob ten Rządu y Powinności Gospodarstwá Ziemiáńskiego, według samey doświadczenia Mistrzyni Experiencyey tudźiesz y Zwyczáiow, opisałem. A, że *Ordine nihil pulchrius, nihilque fructuosius*, dla tego w Opisániu Punktow Pártykularnych tey Moiey Opery, tákże w Modellách Arythmetycznych wszelaki Porządek stáráiąc się zachowáć, v Łáskawego Czytelniká dopomagam się áby tákiegoż Porządku w czytániu przypilnował.

PORZĄ-

PORZĄDEK PVNKTOW PARTYKVLARNYCH OEKONOMIKI ZIEMIANSKIEY.

	Punkt.		Fol:
I.		O INWENTARZV.	2.
II.		O BVDYNKACH.	3.
III.		O POLACH y ROLACH.	támże.
IV.		O SIEWIE OZIMYM.	5.
V.		O IARYM SIEWIE.	6.
VI.		O ZBOZACH.	7.
VII.		O STODOŁACH.	8.
VIII.		O OGRODACH.	támże.
IX.		O ŁĄKACH.	10.
X.		O ZNIWIE.	támże.
XI.		O CRESCENCYEY.	11.
XII.		O SZPIKLERZV y STROZV.	12.
XIII.		O PRZĘDZIWIE.	13.
XIV.		O SADACH.	16.
XV.		O WINNICY.	17.
XVI.		O CHMIELNIKACH y PŁOTACH.	18.
XVII.		O BROWARZE, *Gorzałce, y Wieprzách w Karmniku.*	19.
XVIII.		O FOLWARKV GOSPODARSKIM.	22.
XIX.		O OBORZE.	26.
XX.		O OWCZARNI y OWCACH.	30.
XXI.		O NABIAŁACH.	32.
XXII.		O CHLEWNYM BYDLE.	34.
XXIII.		O DROBIV FOLWARCZNYM.	35.

PORZĄDEK PVNKTOW

XXIV. O SPRZĘTACH GOSPODARSKICH. 37.

O PASIECE y PSZCZELNIKV. 38.

XXV. O MŁYNIE y MŁYNARZV. 41.

XXVI. O STAWACH NARYBIONYCH y PUSTYCH. 42.

XXVII. O KONSKIM STADZIE *y Końskich Lekárſtwách.* 44.

XXVIII. O PVSZCZACH, BORACH, LASACH, GAIACH. 59.

XXIX. O GRANICACH. 60.

SPVST ábo FLIS do GDANSKA. 62.

XXX. O RZEMIESLNIKACH. 64.

XXXI. O PODDANYCH. 65.

PVNCTA INFORMATIONIS.

I. Punkt. *Do Vrzędnikow.* Fol: 67.

II. *Ordynàriey Diarta Vrzędnikom y ſługom.* 69.

III. *Do Oekonomow y Attendentow.* 70.

IV. *Co do Percept Intratnych.* támże.

V. *Co do Rachunkow Oekonomicznych.* 71.

VI. *Intratá y Summáriuſz iáko ſię ma rozumieć?* 72.

VII. *Do Pánow.* 73.

VIII. *Zálecenie Arythmetyki.* 74.

IX. *Podſkárbiego Prowentowego y Szafárzá powinnośći.* 75.

X. *Piſárzá Pokoiowego ábo Sekretarzá powinnośći.* 78.

XI. *Co ſię tycze Przyiaćielá y Sług Páńſkich.* támże.

XII. *Vznánie Pochlebcow y Condemnátá.* 79.

XIII. *Do Arendarzow.* 80.

XIV. *Do Dziedźicow.* 81.

XV. *Ná pożyczánie pieniędzy.* támże.

XVI. *Do Lichwiarzow.* 82.

XVII. *Nátych co Máiętnośći kupuią ſpoſobámi.* támże.

XVIII. *Do Myśliwych* támże.

XIX. *O Zwierzyńcu.* 83.

CON-

PARTYKVLARNYCH.
CONCLVSIA, *Punktow Oekonomiey.* 84.
INTERROGATORIA GOSPODARSKIE. 85.
GOSPODARSTWO BIAŁOGŁOWSKIE. 91.
PRAKTYKA MIESIĘCZNA, *Gospodárstwá Ziemiáńskiego.* 95.

MODELLVSZE ARYTHMETYCZNE, ABO TABVŁY OEKONOMIKI ZIEMIANSKIEY.

I. MODELLVSZ. *Co do Crescentiey dowodu Oekonomom, Attendentom, Pisárzom Prowentowym, dla formowánia Summariußu Relationis, iáko y pokazánia Pánom, z Crescencyey Intraty, potrzebny.*

Explikácya MODELLVSZV I. *láko się ma Rozmiar y Distinkcya pierwßey Tablice Arythmetyczney rozumieć?*

II. MODELLVSZ. *W ktorym nową y inßą mánierą rozporządzony iest wymiar Arythmetyczny, ná Dowod zyßku z Crescencyey rożnego Zboża, stosuiący się we wßystkim do Pierwßego Modellußá Tabuły: to iest. Przez iáki sposob Pánowie Dziedzieczni, Arendarze lub ich Oekonomowie y Vrzędnicy, máią dochodzić (po wydániu ordynáryney Distrybuty) z Remánentu Ziárnáná miárę Krákowską, w tasnych Dochodow y Intraty?*

Explikácya MODELLVSZV II. *tákże* III.

III. MODELLVSZ. *Iako dochodźić przez zebránie Summáryußá Calculationis, według wáloru ná pieniądze computowáney Crescentiey rożnego zboża, Cwiertnią Krák: pomierzonego; to iest: Perceptorum, Distributorum & Remanentium?*

Specifikácya *Plonu z Proby rożnego Zboża dla verifikáciey, y snádnieyßego zrozumienia powyżßych* MODELLOW *Trzech Ráchunkowych.*

IV. MODELLVSZ. *Iákim trybem Vrzędnik ábo Pisarz Prowentowy, ma trzymáć Ráchunki Roczne, Mieśięczne, Tygodniowe y Codzienne, to iest.* omnium Perceptorum, Distributorum & Remanentium?

V. MODELLVSZ. *Iáka bydź ma Specifikácya Percepty y Dystrybuty*

Folwárcznego Dobytku, naprzod, *Bydłá Obornego, iáko to Krow, láłowic, Cielcow, Ciołkow, Cieląt, Przychowkow, Wołow, Koni, Wieprzow, ták Sámcow iáko też Sámic &c. Skor bydlęcych: tákże wßelkiego Drobiu, iáko to:* Kur, *Gęśi, Kápłonow, Indykow &c. A to wßyßtko dla ßnádnieyßego porozumienia, y dowodu Roczney z tąd Intraty.*

VI. MODELLVSZ. *Przez iáki ßpoßob dochodźić z Browáru, tákże z Gorzalnie* præuiâ Calculatione Perceptorum, Diſtributorum, & Lucrorum *Rocznego Prowentu y Intraty.*

VII. MODELLVSZ. *Wßelkich Intrat, Percept, Diſtribut, y Remánentow Oekonomiki. Iákim ßpoßobem Oekonomowie, po vczynieniu z Vrzędnikámi álbo Piſárzámi Prowentowymi doßtáteczney Calkulátiey, máią Pánom ßwoim podáć Summáriuß Relationis.*

VIII. MODELLVSZ. *W ktorym Summáriuß Generálny, Roczney Intraty, według* IV. MODELLVSZV *Kálkulátiey Vrzędnikowey, ábo Prowentowego Piſárzá: przez iákie Diſtinkcye y ſpecifikácye, ma reálnie* deductis expenſis *pokazáć Intratę Roczną?*

CZyńſzow Chłopſkich y dánin, w opiſániu y notowániu Mánierą podáie ſię.

REMANENTY, to ieſt: *Iákim Stylem ich bydź ma Specifikácya?*

MODELLVSZ INWENTARZA. *Iáko bydź ma káżda rzecz* compendioſè, cum Diſtinctione & Specificatione *(ktora ſię tylko przy Máiętnośći ná gruncie znaydźie,* minima quæq; *kłádąc) opiſána y konnotowána.*

TABVLA MVLTIPLICATIONIS. *Abo, Obiecádło Arythmetyczne.*

SPECIFIKACYA, *Numerácyey y Summowánia.*

EXPLIKACYA *Fráctiey Arythmetycznych, tákże rożnych Miar, n Cwiertnia, Korzec, Gárniec, Kwartę, Łokieć, &c.*

Item. *Wagi, Ná Cetnar, Kámień, Grzywnę, Funt, &c.*

Item. *Liczby. Ná Balle, Poſtaw, Sztukę, Pułſetek, Kopę, Łaßt, Sorok Grzywnę pieniężną, Mądel, Bunt, Tuzin, Wiárdunek, Tácher, lárßyn, Dźieśiątek, Gromádę, Skrzynię, Taki, &c. Rok, Mieśiąc Dźień, Godźinę, Kwádrans.*

SVMMARYVSZ ALFABETYCZNY. *Celnieyßych rzeczy, w* PVNKTACH OEKONOMIKI ZIEMIANSKIEY. *opiſánych.*

KONIEC.

OEKO.

OEKONOMIKI ZIEMIANSKIEY

PVNKTA PARTICVLARNE.

Podług ktorych Gospodarz káżdy y Vrzędnik, máią ſię ſpráwować.

I.

GOSPODARZ káżdy ábo NAMIESTNIK powinien być naprzod bogoboynym, á potym czułym y dozornym w Goſpodárſtwie; być nie żimnym, nie zbyt też gorącym; áby Czeladkà y Poddáni nie tylko *ex timore*, ále też y *ex amore*, doſyć ſwoiey czynili ku dobremu Páńſkiemu powinnośći. Czeladkę záś mieć ſkromną y wierną, ktorym *deſeruitam mercedem*, co im należy (bo w tym ieſt oſobliwa pomſtà Boża, y Błogoſławieńſtwo, iák y dla inney pewney conſideràcyey) oddáć y zápłáćić potrzebá.

Jáko ſie z Czeladką obchodźić.

Deſeruitam mercedē czeládźi záplácić.

II.

KALENDARZ álbo MINVCYE mieć przy kàżdey Máiętnośći, tàk dla obſerwowánia Swiąt, iáko też y dla doſkonáłego w Goſpodárſtwie vpátrowánia czáſu, y dla ràchunkow; tàk, aby porzonnie od czàſu y według czàſu były czynione.

Jáko ieſt potrzebny Kálędarz.

Ephemeridem Paterfamilias habeat, quid, quoq; tempore faciendum. Florentin.

III.

SWIĘTA NIEDZIELĘ, y inne Vroczyſte Swiętá, według Boſkiego y Kośćielnego obrzędu, y przykazánia, áby czćić y obſerwować, ták, żeby y bydło ſwoy miáło odpoczy-

Poddánych nie ćiemie-

Żyć, bydłá ochrániáć.

poczynek. Znáyduią ſię niektorzy, co vmyślnie czekáią áby poddánych od powſzedniego dniá nie odrywáli, á wſame Swiętá ná podroz poſyłáli, iákoż w naywiękſze Swiętá, podrozy, furmanki, ziázdy, Iármárki, Kupiectwá y frymárki, ſię dźieią: á to bywa zwielka nie tylko bliźniego, ále y Boſka krzywdą; zá to też Pan Bog z Swey świętey ſprawiedliwośći, grádámi, nieurodzáiem, ogniem, powodźiámi, ſuſzą, ſzárańcą, myſzami, rożnemi chorobámi przepuſzcza karánie. Przeto Swięto káżde, dla Páná Bogá święćić, á dźień powſzechny dla goſpodárſtwá záchować.

Iáko Bog karze.

Luce ſacra requieſcat humus, requieſcat arator:
Et graue ſuſpenso vomere, ceßet opus. Tibul. 2. 12.

IV.

Przeſtrzegáć tego: dla Boſkiego błogoſłáwieńſtwá.

DZIEŚIĘCINĘ iákoć ſię właśnie vrodźi, oddáć ſprávviedliwie Kośćiołowi, áby ćię Pán Bog w polu y ná wſzelkim błogoſłáwił Goſpodárſtwie, ſtoſuiąc ſię do Evángeliey S.

Quod eſt Cæſaris Cæſari, quod eſt DEI DEO.

Kopá gdy ſtánie ták Dworſka, iáko y Chłopſka w polu, przy dobrey liczbie, y vkładániu; Xiędzu dáć wcześnie znáć dla wytyczy, y prętkiego do Gumná zwozu.

Snop áby był iednákowy y zwyczáynego więzu.

PVNCTA.

DO INWENTARZA NALEZĄCE.

I.

Iákie ma mieć w ſobie diſtinkcye y ſpecifikacye Inwentarz.

INWENTARZ wſzelkich *in genere* rzeczy, Budynkow, Pola, Osády, Bydłá rożnego, Koni, y wſzelkich ogolnie Remánentow, doſtátecznie ſpisány, y podpiſány, áby záwſze był ná gruncie Káżdey Máiętnośći *ad verificationem* zoſtáwiony, y co Rok zrewiſiey áby był pilnie renowowány, áby co przybyło, przypiſáć; á co vbyło, oſobno connotovváć, y inquiſicya tego vczynić: *Według Modelußá Inwentarzá niżey ſpecifikowánego:* gdyż przez ten ſpoſob zábiezeć może Máiętnośći ſpuſtoſzeniu.

GOSPODARSKIE trzy rzeczy ná ktorych to závviſło. Naprzod áby Rolą wedłług czáſu y potrzeby pilnie ſpráwić. Potym áby tákże wedłùg czáſu Oźiminą y lárym ſvvieżym wcześnie pozáśievváć zbożem. Trzećia áby ſucho z polá do Gumná zvvieżiono.

Tych trzech rzeczy Gospodarz pilnie przestrzegać powinien.

II.

ô BVDYNKACH.

BVDYNKOW wſzelkich ták Páńſkich iáko y Goſpodárſkich dogląddć y wcześńie poprawiac, áby nie záćiekáło, oſobliwie dáchy opátrywáć, áby dla máłey rzeczy wſzyſtek ſię nie ruinował Budynek.

Doćory, y opatrzność budynkow.

Oſobliwa to káżdego Goſpodarzá czułość, y ozdobá, kiedy kto przy ſwym ſkromnym według condycyey żyćiu, pięknie, dobrze, y wcześńie mieſzka.

Ozdobá gdy kto porządnie mieſzka.

Kominy wyćieráć, od ogniá ochrániáć, miánowićie kiedy konopie ſuſzą.

Ogniá przeſtrzegáć.

Drzewo ná budynek y poprawy *in Nouembri, Decembri, & Ianuario,* wyćináć; á kiedy drogá dobra, ile podczás sànney zwożić, tákże gliny, kámienia, y inne do budynkow przyſpoſabiáć wcześńie *neceſsaria*.

Czas na drzewo do budynku.

Budynkow żadnych, áni popraw znácznych, okrom Dáchow, Vrzędnik, áni żaden ſługa, nie powinien bez wiádomośći Páńſkiey y roſkazánia budowáć.

Sługá áby ſie budowáć nic domyſlał.

LAMVS *alias* SKLEP z porządnym mieć záwárćiem ták dla ogniá (ſtrzez Boże) iako też y dla poſtronnego y domowego złodźieiá.

III.

ô POLACH Y ROLACH.

POLA àbo ROLE ktore ſą troiàkie, iedne ná Oźiminę, drugie ná lárzynę, trzećie ná Vgor, według kádencyey iáko ná ktory Rok przypádną; powinien przeſtrzegać Goſpodarz kády, áby ná Siew wcześnie ſpráwviono, ták ná Zimę, iáko y à láre zbożá.

Diſtinkcya Rol.

Rol tákowa rożność, ktore ſą Piaſkovváte, Przygłinkowáte, Rę-

Rolopiſánie, y iáko ie ſpráwować, áby nie przełożyć nawozem.

te, Rędźinne, Pruſnice, Iełowáte, Sapowàte, z tych ktore ná Oźiminę ſpráwuią, wcześnego potrzebuią Oránia, à gdźie ſą Pſzenne role, napierwey nawozu potrzebà, wedłùg iednák proporcyey roli, nie názbyt niem zwożic, bo zbytnie przełożywſzy, máły vczyni pożytek, miaſto zbożá chwaſt ſię vrodźi.

Vgorow czás ſpráwowánia.

V gory áby dobrze przed S. Ianem Chrzćićielē były nie tylko położone, ále też y ſpràwione, pilnego záżyć ſtaránia.

Nawoz Końſki, y iák go zázyć.

Końſkiego ſzkodá ná rolą zwożić nawozu, bo ten prędzey zepſuie ániżeli náprawi. Ná Iárzynne záś Ogrody lepſzy ieſt.

Przyczynek do nawozu.

Snopki ſtáre z poſzyćia ktoremi ſię iuż nie godzi poprá wiáć, ná Oborę rozwiązáne dla nawozu miotáć, także wyplewione chwaſty.

☞ *Aby pazdźierze konopne z nawozem nie mieſzáno*

PRÆCVSTODICYA wſzelkiemu Goſpodarzowi, àby pázdźierza gdy Konopie miądla w Oborę nie miotáli, ani z nawozem nie mięſzáli: bo ſię z tego źielſko ktore wilkiem zowią rodźi, y záchvvaśći pole; nie tylko Roli, ále y Ogrodom tàkowy nawoz ieſt ſzkodliwy.

Iáko poláowcámi burtować, y iáki ztego pożytek.

Owce gdźie ſą ſtádámi, Polá niemi burtować, toieſt, co trzeći dźień z mieyſcá nà mieyſce pomykániem ſię, po ktorych bárzo ſię dobrze ſpràwuią role, y znáczny bywa vrodzay.

Iáko ſię gnáiowáć z rolámi.

Po Oràniu rádłą, y włocza, á gdy záś przeraſtáią role, te znowu powtore odbiiáć ábo odwracáć potrzebá, y vwlec dobrze z perza y z chwaſtu bo ná ſpráwieniu wiele należy, ſkibę ná ſkibę áby dobrze ſkładáli.

Role záś Rędźinne, y Pruſnice, te nie rádłą, bo ſię w nich perz nie ták krzewi, wedłùg iednák potrzeby vpàtrowáć.

Przyczyná ábyſpod czas deſzczow Oracze zchodźili zbydłē.

Podczàs deſzczow niech z polá z iezdźáią oracze; áby ſzyie bydłu Iárzmá nie tárły, boby ich potym ná dálſzą nie mogł vzyc robotę.

Ścierń z rol aby nie przedawano.

Ścierńa z Rol nikomu nie przedawàć, bo przez to płonnieią role, kilká złotych vczyni pozytku, á nà kilká dźieśiąt ſzkody.

Powinnośći Rolne.

Zagony o ſześćiu ſkibách oràć powinno,
Aby wcześnie wedłùg czàſu záśiewano,
Pánu znáć dawàć, áby kogo do śiewu poſłano,

Aby bruzdzono dla wymoknienia, zboża.

W niźinách y zaklękłych polách áby bruzdzono, y wodomce podłuż y poprzek wedłùg ſpadku wody dla wymoknienia zbożá czyniono.

Prze-

Przekopy tákże koło Polá, Rol, Łąk, Ogrodow; (áby gościncow nie czyniono áni ścieszek, dla szkody zábieżenia) wcześnie poczynić. *Przekopy czynić.*

Kámieniste gdźie są Polá, cokolwiek nád ordynaryą pastuchom pozwolić, áby z Rol ná kupy zbieràli kámienie, y co raz w torbách, idąc zá bydłem, przed Dwor znośili, àlbo ich w głębokich zákopywáli dołách, tym sposobem znácznie z kámieni wyprzątnąć może Role. *Z Rol kámienistych iáko wypleníć kámienie.*

Gdźie się sapowáte y zbyt wilgotne znáyduią Role, ktore do zaśiewu áni do żadnego nie mogą bydź sposobne pożytku; vmyslne w kuźni káżáć zrobić żelázo, nàkształt Lęmieszá tylko áby było spore, do kilku y więcey par Wołow zàprzężenia, y według spadku mieysce do osuszenia vpatrzywszy, porzą̨nnie rowem przeorać, tyle ràzy, ile sámà tego wyćiągáć będźie potrzebá. *Iákim osuszać sposobē sapowáte y zbyt wilgotne Role dla pożytku.*

Pokładu ná Zimę ná pokrackách ná Iáre zbożá przypilnowàć. *Pokład role ná zimę.*

Chwastu ktory zwykły ná rożnych mieyscách Dźiewki do doienia z żynáć, áby ostátkow niedoiádłych, nà oborę nie miotáno przestrzegáć: bo z tego nawozu polà zàszpecáią się chwastámi. *Chwastu áby ná oborę niemiotáno.*

Gdy się w ktorey szczupła znáyduie Máiętności robociznà, y gdy Dwor ná pustych zaśiewa łakách, nie ćiemiężąc orániē poddánych, Dworskiemi supplementować pługàmi. *Robocizną szczupła, Dwor ma suplementować.*

Przy brzegu Wislnym, tákże przy innych biezących Rzekách, gdźie znáyduią się Máiętności przy wysokich y przykrych brzegách, zwykli támy bić; tylko żeby nie nàzbyt przykro wydawać ná wodę, ále ie pochodźisto powodźie stánowić, áby zá gwałtowną powodźią, y lodow wypárćiē kosztnie vpłynął. Ná ten czás zwykła tákże Gromádá strzedz Wáłow, áby zásiane nie zálały polá.

IV.

ô SIEWIE OZIMYM:

ZAśiew Oźiminy Zytem y Pszenicą wczàs zácząć potrzebá, od Swietego Bártłomieiá á naylepiey od Wigilicy Naświętszey Panny Narodzenia, à kończyc się ma ku S. *Od ktorego czásu zasiewy, y kiedy ich kończyć.*

Fráncíſzkowi, z ktorym pilnie poſpieſzyć, áby ſię zá ćiepłà zboże ná Zimę zákorzeniło.

Pſenice ná iákich ſiać trzebá.

Ná Grochowiſku ná Rzepniſku, ná Ięczmieniſku śiewáią Oźimią Pſzenice, dobrze iednák ſpràwiwſzy pole.

Ná ktorych rolách pozniey śiewáć.

Nà Rolách ſapowàtych, y Iełowátych, nie ták ráno śiewáią dla wyśilenia máćice, naylepſze bywa, ná tych rolách zboże co tylko żiárno ná Zimę puknie.

Ná Iełách, Sapách, Glinách, te powierzchu śieią zwyczáynie; dla tego: bo ſą źiemie ćięſzkie

Iáko ná ktorych śieią rolách.

Ná Piaſkàch, Rędźinách, Pruſnicách; ná tych káżde zboże przyoruią, bo tákie źiemie ſą ſuche: iednák ná Iełách, y Piaſkách w przod ániżeli inne role posiać; dla gruntownego zàkorzenienia żeby wiátr nie pſował, y nie wykorzeniał zbożà.

Iáko śiać trzeba, y żeby nie krádziono.

Præcvstoditia. śiew káżdy potrzebuie po tych co śieią, àby dobrze, ile podczás wiátru rozśiewáli; y to mieć ná pilnym oku, żeby ći co śieią, Záiącom w doły ábo w kierz nie nośili obroku.

Zboże iákie ma byáz do śiewu.

Zbożem dobrym nie ſtęchłym, ále iàk nayświeżſzym śiać potrzebà polá, y ták-roczniego może vżyć do śiewu zbożá, gdy ma ſwoię eſſencyą y dobry zapách, dla poſpiechu; ile gdźie ſię ſczupła w ktorey znáyduie robocizná Máiętności.

Iáko śiać trzeba oźimine y Iarzynę.

Ten też trzebá tryb wiedźieć Goſpodárſki, żeby Oźiminę gęśćiey, Iárzynę záś rzedzey śiewáno,

Pożytek iáki, co ná ſkibę śieią.

Co ná ſkibę śiewàią, ći to czynią, co byleby zbyli, á dla appárencyey śiew odpráwili; Że ták wiele Vrzędnik wyśiał, á z tego w kopách będźie máły pożytek; zàczym na to trzebá mieć baczenie, àby záwſze nà vpràwney śiewáno roli.

V.

ō IARYM SIEWIE.

Z Iárem zbożem w polu iako ſie obchodźić po trzebá, y ná iakich Rolách co śiać trzebá.

Iarzynny śiew. Ná Pſzenice, Ięczmień, Ryż, y Orkiſz, rolą ná źimę położyć, z Wioſney zrádlić, vwlec, znowu ná śiew poorać, y według czáſu y zwyczáiu wcześnie záśiać: gdźie był nawoz, ná Przenicyſku, Rzepiſku, y nà potrzęſu Ięczmień zwykł ſię dobrze dárzyć.

Ná Pruſnicách y Rędźinách, kędy rola miękka, nie trzebá ná Ięczmień ſpráwiáć.

Owies

Owies ten także według czásu, zwyczáiu, y według wzwyſz pomienionego w oziminie zaśiać ſpoſobu.

Groch ná zwożney y vpráwney roli pięknym záśiać naśięniem.

Ná Tátárkę y ná Proſo dobrze trzebá vpráwić rolą, okrom gdy ſię tráfi ná nowiżnie, raz zorawſzy. Proſo może záśiáć, ná rzepiſku bywa naylepſze.

Iarzynny śiew, wſzelkiego zboża, im naywcześniey záśienie, tym też naylepſzy bywa.

Ná Iáre Zyto trzebá rolą vprávvić. Ná Pſzenicę także Iárą, wprzod nawoz zwieść, á potym vpráwić rolą, śiać ią też może ná Rzepiſku.

Anyżek także ná zwozney, y dobrze vpráwney roli śiewáią, śieią też y ná Oźiminę: naśięnie iednák niech będźie ná Iarz y ná Oźiminę oſobne. *Anyżek iáko śiać y ná iákim Polu.*

Ná Rzepę polną Owczy zwieść nawoz; czás ſiewu w Wigilią Swiętey Máłgorzęty S. Iákubá y S. Kiliáná. *Rzepę polną iáko y kiedy śiać.*

O vgorách iuz ſię wyzey rzetelnie opisáło.

Nawoś co go tylko może bydź iáko nawięcey wywieść ná pole: bo kto ſmáruie ten iedźie, iáko ſobie zbuduieſz ták też mieſzkáć będźieſz, przeto koło Goſpodárſtwá ſtáránia, pracey, y pilnośći záżyć potrzebá. *Nawozu wywoz ná Rolą ná którym wiele należy.*

Przeſtrzegáć áby według czáſu y zwyczáiu, wſzelkie byłły ſpráwowáne polá. *Wſzelkie Role áby według czáſu y zwyczáiu ſpráwowáć.*

Proſo, Tátárkę, w Máiu w krzyzowe dni śiewáią; Tátárkę pośniey śiać moze kiedy chce.

Konopie, Lny, koło S. Márká, y S. Vrbáńá śiać trzebá. *Zimnemi nátiewámi láremi iáko ſię obchodźić trzebá.*

Ná Len nawozem drobnym zwieść potrzebá, y iáko naylepiey ſpráwić według potrzeby y zwyczáiu, zwykł ſię też y ná nowiznie dárzyć.

Ná Szocowicę roli vpráwiáć nie trzebá, tylko ią ná dobrym śiać polu niechybnie vrodźi ſię. *O Szoſowicy.*

VI.

ô ZBOZACH.

ZBożA poopleiáć w polu, oſobliwie Pſzenice, Ięczmień, Ryż, Anyżek, Proſo, y Len, według potrzeby.

Sprzątánie z polá. Zodwozem gdy zboża ſuche pilnie zá pogod do Gumná poſpieſzyć.

Odkładánie zboża ná naśienie. Ná náśienię co pięknieyſze zboża w ſnopiu oſobno w Gumnie odkładáć.

Ieczmień áby z ośći kłoſowano. Ięczmień, dla wykruſzenia ośći po zmłoceniu áby gołe kłoſowano ziárno.

Ná garśćiách w polu nie trzymáć zboża. Tego tákże przeſtrzegáć áby ná garśćiách długo w polu nie trzymano zboża.

Przedazy zboża ogłoſzenie. Kto ma ná z łypániu ziárno á pieniędzy potrzebień, ludźiom podczás tárgow w Miaſteczku obwołáć.

III.

ô STODOŁACH.

Opatrzenie y ochronienie Stodoł. STodoły ponápráwiáć, ſtrychow doyrzeć, ieśli gdźie nie przećieka, boiowiſká po zwieżieniu zboża porownáć, brogi, ſzopy opátrzyć, brozyny áby nie gniły niech ná źiemi nie leżą, gdy ſą prozne.

Wyprzątnienie Stodoł. W Zimie Stodoły dla drugiego zboża wyprzątáć, wymłocić, świeżą ponáśćiłáć ſłoma, ile kto nie ma ná dwuletnią Creſcentią, Stodoł álbo Káwy.

Ogrodzenie Gumná. Gumno mieć w ſłuſznęy grodzy, áby żadne wleść nie mogło bydlę, pilnie tego przeſtrzegáć.

Sow z Stodoł nie wyſtraſáć. Sow nie wyſtrąſzáć áni iem gniazdá pſowáć; bo te myſzy z Stodoł y z polá ſprzątáią.

Boćianow ochrániáć. Boćiáná ná káżdym ochrániáć mieyſcu, ktory zwykł Ziemię y Wodę z ſzkodliwey gádźiny czyśćić.

VII.

ô OGRODACH.

Rozrządzenie ogrodow y naśienia. OGrody wcześnie y ſłuſznie ſpráwić, y záśiać, á czáſu ſwego naśięnia oddawáć, y z nich, wſzelkiego naśienia, pożytek czynić.

Iárzyn Ogrodnych popiſáć zagony. Iárzyn rożnych vczynić zagonow wiele czego connotácya.

Náłożenie Kápuſty. Kápuſty, w kłody co może być náłożyć, ſtroża mieć poufáłego, áby ná ſtronę nie ſzły Iárzyny.

Roſśády zaśiew y iák Rożśádę w Wigilią S Grzegorzá, y w Wielki tydźień śiać

á dla

dla przymrozkow, ſłomą ná noc przykrywáć, koło Swiętey Troyce ią przeſadzáć po deſzczu ieśli ſię tráfi; á gdy ſię iuſz kápuśćić będźie, to ią okopywáć. *ſie nią obchodzić.*

☞ PRÆCVSTODITIA, Ná to mieć pilne baczenie, áby łárzyny co máią być do chowánia; w doły, dobrze obeſchłe w piaſczyſty grunt w kopano; áby ſię nieták prętko zepſować mogły, część onych wędźić, y ſuſzyć może ná ſpizárnią. *Łárzyny gdy máią w doły chować iako ſię z tym obchodzić.*

Ná Kápuſtę, Pietruſzkę, Kuczmerkę, Cebulę, Màrchew, Rzepę ogrodną, Cwikłę, Pàſternak, Ogorki, Rzotkiew, Czoſnek, Bánie, trzebà zwozu, y vpráwiáć iáko naylepiey; ná kápuśćiſku śiewáią Márchew, ktora záwſze zwykłá ſię dárzyć. *Z łarzyny Ogrodnymi iako ſię obchodzić.*

Te łárzyny poczynáć śiáć, iáko ieno zeydźie żimowa ſkorupá, ktory śiew trwáć może ku Zielonym Swiątkom.

O Rzepie polney iuż ſię w łárym zaśiewie námięniło.

Ná Cebulę Chlewny bárzo dobry nawoz, y plewy konopne, po ktorych bywa buyna Cebulá

Ogorki záś, Malony, Bánie, Kárczochy, Kaulofiory, Włoſką y Polſką Kápuſtę, Kaulorápę, Selery, Sàłaty, iák roſsádę zá doſkonáłego ćiepłá śiáć; kiedy ſię iuż cále żadnego nie ſpodźiewáć przymrozku. Sieią te rzeczy w oſobnych naczyniách w letney Izbie, y ná ten czás wzwyſz pomienionego ćiepłá, ná zagonách przeſadzáią. *O Włoſkich naśieniach rożnych.*

Pod czás ſuſza z wykli Liſzki robacy Ziemni młodoćiáną ná zagonách podgryzywáć z korzenia rozsádę; y táki Krzaczek káżdy będźie iákby nádłamány, nátym go ſzukáć mieyſcu; bo przy káżdym tákiego znaydźie krzaczku robaká, ználazſzy káżdego zábić, àbo vdeptáć trzeba. *Liſzki ziemne gubić.*

Ná zwierzchne liſzki, àby kápuśćiánego niepſowáły liśćia, ſtárego gniazdá wźiąć z łásà mrowiſko, y między zagony kàpuſty rozſypáć te mrowki, ktore do ſzczętu ie wygubią. *O tychże znowu wyżey w Punkćie* 18. *Liſki zwierzchne gubić.*

W tym też mieć trzebá pilny dozor, gdy ná ogrodách Plewiarki plewią àby niedrzymáły, á to dla tego, áby rozeſpáne, miáſto chwaſtu dobrey niewyrywáły łárzyny. *Plewiarki áby nie drzymáły kiedy plewią.*

Náći y chwaſtu rożnych Iárzyn nie pſować, ále ie poſuſzyć, dla chlewnego bydłá ná Zimę, ktorych tym poſilić y wychować może. *Chwaſt iáko ieſt potrzebny.*

Ná zá-chwaſczone Ogrody ſpoſob.

Gdy ſię bárzo záchwaſzcza ogrody że y plewieniem vſtáwnym dáć rády nie może, przez co y lárzyny nietàk iàko trzebá fructifikuią, tedy Tàtàrką ábo Konopiámi záśiać, tym gęſty chwaſt wyplenić moze ſpoſobem.

IX.

ô ŁĄKACH.

ŁAKI śiec, y zbieràć zà pogod wcześnie, naięmnikiem poſpieſzyć, dla nàſtępuiącego zniwà, y ſzkody w nich przeſtrzegàc, à ſucho zwieść do Gumnà, wiele fur z Stert, Brogow, connotowàć.

Siáná áby nie mießano.

Pogodnego Siànà z niepogodnym nie mieſzáć, ále ie miec w oſobności. Pilnie tego przeſtrzegàc, àby wiedźiec ktore dla ktorego bydłà ma ſię vdźielàc, *o ktorym vdzielániu przy bydłu Folwárcznym niżey opiſano ieſt.*

Diſpoſycya Siáná.

Nà pokoſie długo àby nie gniło przeſtrzegáć.

Mánnę y kminek aby trząśli.

Mánnę trząść y kminek, gdźie ſię w ktorey zrodźi łące, mieć ná pàmięći, y zbieráć według czáſu y zwyczáiu.

Łáki pod orywáć.

Łąki ſtáre pod orywáć, áby z nich lepſze y nowe były trawniki.

Zrodłá dla łąk otwieráć.

Zrodliſká zàtkàne zàmulone àbo rzeczki przekopámi dla ſpadku wody dobywáć dla buynieyſzych łąk, y dla wymoknienia onych.

Strzedz łąk y wcześnie ie zátyczyć.

Wàrtę miec gdy ſię ná łąkách trawniki puſzczáią, znáki zátyczyć.

Przechody w łąkách zágubić Dla paſzy v dzielić łąki ſtukę.

Gośćińce ieśliby iákie były zàgubic, paſze bronić, chybá gdźie ſą przeſtronne paſtwiſká, vdźieliwſzy ná vſtroniu, zà ſłuſznym datkiem wolney pozwolić paſze, bo bez opowiedźi niegodźi ſię cudzego záżywáć dobrà, tàk podrożnemu iáko też y ſąmśiádowi.

X.

ô ZNIWIE.

Zgromádzenie na zniwo ludźi.

ZNIWO, gdy według czáſu y potrzeby nàſtáie, áby wſzyſcy z pilnością według powinnośći y osády wychodzili, mianowićie Kmiećie, Zagrodnicy, Chàłupnicy, Rzemieſlnicy, Komornicy, Káczmarze, Powabnicy, y Młynàrze.

Naię-

Naiemnych ná pieniądze ludźi áby dwáy mieli kárby, wiele ná tydźień ná nich wynidźie pieniędzy. ſimiliter gdy ná ſtráwie będą, leguminá wydatkow terminowáć máią. *Nà zencà: rià nàiemne go ſpoſob.*

XI.

ô CRESCENTIEY.

WPOLV zpilnośćią Kopy liczyc, àby wnich zdràdy nie było, y one zá dobrey chwili; ſucho do ſtodoł, do brogow zwozić. *Diſpoſicya zboż.*

Pod iedną liczbą po iedney w polu vkładáć Kopie. *Kop vkładá nie.*

Snopy przy dawnym zwyczáynym więzu niech záwſze będą. *Snop. iáki ma bydz.*

Gdy Kopá ſtánie, z kázdey kopy wźiąwſzy z polá po dwoie ſnopia, zá pilnym dozorem plonu probę vczynić iedney Kopy, á druga Kopę ná vſtronie zchować, áż ſię ſnop odlezy, ktory potym dla verifikacyey po zaśiewie omłocić; z Samśieká także po zaśiewie gdy zboże oſchnie wyſádźić, y plon po trzeći raz z pierwſzą verifikować miárą, y mieć tego terminatę. *Probá plonu iákim ma bydz ſpoſobem czynióna.*

Szkody W kopách wednie y w nocy przeſtrzegáć. *Stroż polny.*

W Młocbie także, áby ſzkody nie było, z ſłomy áby wymłacano, wytrząſano, y ná Szpichlerz chędogo wywiano. *Młocki pilnowánie.*

Młockow doDomow nie puſzczàć ná południe, ále im niech Goſpodynie poſyłáią do gumná obiády, dla mitręgi ile pod czás dniá krotkiego. Do tego pilny mieć dozor, áby Młockowie wzánádrzu, y wbutách zboża nie wynoſili z Gumna. *Ná Młockow ſpoſob áby nie krádli.*

Groch zà ſuſza omłocić, ile ná náſienie, bo kiedy zmięknieie, z pięknego byłby ſzpetny.

Poſłády oſobno chowáć, y pod miárą ná drob folwàrczny vdawáć, według potrzeby y czáſu dla wyſtárczenia do nowego. *O poſłádách iako ie vdźie láć.*

Przy mierze z boiowiſkà bywáć; ábo ſwego mieć wiernego dozorce. *Miáry pilnowáć.*

Przymiàrki ktore ſię znáyduią wſzpichlerzu; wiernie ráchowáć, y do regeſtru kłáść, y oddawáć powinno. *Przymiárki áby były ráchowáne.*

Z Polá záraz zebràne te zbożá trzebá wymłocić. Proſo áby ſię nie zàgrzało, Sięmię Lniànie y Konopne áby nie niſzczáło, także y dla poſpiechu robot koło przędźiwá. *Te zbożá z Polá záraz wymłocić trzebá*

XII.

ô SZPICHLERZV.

Szpichlerz iáko budowáć mánierą, y dla nocnych nietoperzow.

SZPICHLERZ taką budowáć mániera, áby ſpodem y ze czterech ſtron okienkámi mogły mieć zboża ſwoie od Wiátrow ventilácye, tylko wárownie, áby nocni Nietoperze ſwidruiąc ſpodem lepiey nieprzeſzuflowáli ziárná.

Pod dwiemá być ma kluczámi.

Aby był pod dwiemá v dozorcow kluczámi, áby ieden bez drugiego Percepta, iáko y Diſtributa nie diſponował.

Czás zboża przewiewánia.

Zbożá wſzelkie ná z ſypániu częſto ſzuflować, ile w lećie kiedy żyto ná polu kwitnie.

Miáry doyrzeć.

Miáry doyrzeć, y pilnie ſię oto pytáć trzebá ieśli większą ná boiowiſku nie mierzono zbożá miárą, oſobliwie młyńſką, bo tám zwyczáyna, ze iedną záwſze więcey nádmierza ſię miárką: w Szpichlerzu záś mnieyſzym álbo zwyczáynym dworskim wymierzáia korcem.

O myßy wygubieniu y ſczurkow.

Myſzy áby ták w domu iáko y w polu nie ſzkodźiły, fus oliwny ábo Oleiowy, geſty wlać ná miſę ábo ná iákie naczynie y w domu w nocy (tám gdźie ſię myſzy znáyduią) położyć, ktorego gdy ſkoſztuią záraz na tymże pozdychaią mieyſcu.

Drugi ſpoſob. Poſypáć Ciemierzycą czarną ſerá miękkiego, ábo chlebá, ábo káſze, ábo sádłá, ábo iákiey polewki, tego gdy tylko ſkoſztuią myſzy, pozdycháią. *O tychże więcey w Punkćie* 18.

Tychże.

Robáki woſki w zbożu gubić.

Ná robáctwo w zbozu ktore ſię woſkámi zowie, áby źiárná nie pſowáły, ſćiány czoſnkiem y ſzufle do częſtego ſzuflowánia ſmárować, bo od tego ginąć muſzą.

ô STROZV.

Strożá iáko mieć ná oku.

STROŻA, zá záleceniem cáłey gromády do Dworá poſtánowić, lepiey mieć iednego zá tą rękoymią pewnego, niżeliby gromádá miáła koleyną ſzkody wártować, dla czego codźiennąby czynić trzebá, (ieſli wſzyſtko w cále) reuiſią. Iednák Strożá tego mieć záwſze ná oku, względem ogniá, kradziezy, z Gumná, z Szpichlerzá, Drew z natoniá, z Obory bydłá y z ſtáyni koni, gdy ſię záś gość do Dworá tráfi, ná ten czás gromádá ma ſtroża odpráwić.

☞ Do Kárczmy ná bieśiádę ieſli w nocy nie chodźi przeſtrzegáć: względę czego, káżdemu Goſpodarzowi, ò pułnocy,

nádę-

nádedniem, rożnie wstawáć trzebá, y wszystkie wkoło záwsze obeyść mieyscá, dla ostrożności swoiey, y sámego stroża, nie we wszystkiem się vbespieczáiąc ná niego. Dawna przestrogá vczy, *vide, cui fide*.

Psow chowàc dobrych y pewnych, przy wszelkich budynkách dla ostrożności, bo ći są záwsze wednie y w nocy potrzebni: do tego, czuynych y ostrożnych, gdyż Gospodarzá y Stroża oczucą; złodzieià záś od złego odstrászą zamysłu; dla czego *Canes interdiu clausos esse oportet, vt noctu vigilantiores & acriores sint.* Cato 2. Cap. 124.

Psi przy wßelkim budynku tákoßa potrzebni.

XIII.

ô PRZĘDZIWIE.

IAKO rzecz kázdą w gospodárstwie trzebá mieć záwsze ná baczeniu, tàk y koło Przędźiwá, áby według czàsu y zwyczáiu mieli Gospodarze y Gospodynie stáránie, y pilny dozor.

Lny śiać w przod záraz po Wielkinocy iáko tylko z polá żimowa zeydźie skorupá, y powietrze sie rozgrzeie, á konopie w Wigilią S. Filipà y Iákubá Apostołow.

Czás śiewu ná Len y Konopie.

Po zaśiewie grábić, plewić, według potrzeby wybieráć, susżyć, młocić, moczyć, znowu susżyć, miądlić, poćierać, grubemi potym ćienkiemi czesáć szczotkámi.

Iáko sie obchodźić z przedźiwem.

Pomienione Przędźiwá w máłe niech wiążą Snopki, osobliwie len co go tylko w garść obiąć może, dla prędszego wysuszenia, àby się w długiey nie pszowáło wilgotności.

Lnu, iáki więż ma bydz snopkow.

Dla Ogniá gdy ie susżą w domách pilności wielkiey y ostrożności potrzebá, áby (strzez Boże) nie szwánkowáły Domy susżeniem, iednák lepiey y bespieczniey gdy przy Słońcu áni-żeli tákowe rzeczy przy domowym susżyć ogniu.

Ogniá wárować pod czás sußenia. lepiey Słońcé sußyć.

Ten tez ieszcze pewnieyszy, y wàrownieyszy sposob, áby osobny ná to zbudować nákształt Ozdownie Budynek, ná vstroniu innych Budynkow, dla wysuszenia pomienionych Przędźiw; á gdy też y sámá czàsem wàkuie Słodownia, to y ná ten czás tám pospieszyć ná przędźiwo z suszeniem.

Wárowny dla ogniá sposob.

Prządki niech tego przestrzegàią, àby z wodą piekną w czystym onę màiąc naczyniu, á nie z ślinámi przędły, ták dla sá-

Prządki áby ślina nie przędły.

BIBL. Z.N.IM. OSSOLINSKICH

mego ochędoſtwá, iáko też y dla tego, aby prędzey Płotná y nići ná Blechu ſię dobieláły, y bielſze były.

Ná Wrzećionách aby długo nieby ła przędzá.

Nà Wrzećionách áby długo nie mieć Przędzę, żeby w wilgotności nie gniłá, ále ią wcześnie dla wyſchnienia zwiiáć ná Motowidłá.

Koło przędźiwá praca z czego ſię wyſtrzegáć trzebá.

Przędze wſzelką Motáć, Wárzyć, Práć, Suſzyć, Wić, y ná oſobnym one mieć mieyſcu, áby ſię nie powikłáłá y nie pomieſzáłá; do tego, áby myſzy álbo iákie nie pogryzło y nie popſowáło robáctwo.

Czás wybiérania płoſkonek y probá.

Płoſkony według czàſu wybierać tákże y głowatki, à ile w ten czás, kiedy ſię z nich przy doyrzeniu zá potrzęśnieniē wierzchołek kurzyc będźie, pewna probá.

Głowatek wybieranie y ſpoſob koło nich.

Głowatki po ſuchych dniách Swiętego Mátheuſzá nieomieſzkánie wybrawſzy one w kopy złożyć áby trochę przyprzáły, dla ſnádnieyſzego omłocenia, á z nimi ſię ták obchodzić, iáko ſię wyżey koło Lnu rzetelnie opisáło.

Przędźiwo dla ogniá áby było w oſobnym mieyſcu.

Wygotowáne Przędźiwo mieć w oſobliwym ſchowániu, do ktorego áby z ogniem nie chodzono, do wyprzędźienia poſpieſzyć y nieomieſzkiwáć, między poddáne pod wagą wcześnie porozdawáć, y pod wagą odbierác, á co zbędźie według wyſtárczenia czáſu zá dźień doprzadác, álbo náiąć, od pilnieyſzey nie odrywáiąc roboty Komornic.

Ná Wagę od dawáć y odbieráć.

☞ Wagá w Domu ma bydz oprzędźiona, potym ná nici y páſmá ważyc, tylko áby nie ſkąpo odważono, álbowiem nà to trzebá miec pámięć y reſpekt, że z Przędźiwá śiłá mierzwy á oſobliwie z grubego przy przędźieniu odchodźi.

Wagę w Domu niech o przędáia. Wagá iáka ma bydz.

Naczynia do przędźiwá należące

Naczynia do Przędźiwá w zwyz pomienionego tákowe màią miec Robotnicy, y Goſpodarze, to ieſt Miadlice, Cierlice, Sczotkę grubą y cieńką, Kądźiel, Krężel, Przędźiono, Wrzeciono, Przęślice, Motowidło, Wiiádło, Kocioł, Potok, y kiiankę.

Motowidłá proporcya.

Proporcia miáry do zwiiánia Przędze tákowa ma bydź gdy ná wielkie Motowidło, to po 24. nici ráchowác, á gdy záś ná łokciowe zwyczáyne to po 30. nići ma wchodźic.

Dozor Tkaczá.

Ná Płotno przędzę Tkaczom oddác przez żimę ná wyrobienie, ktore áby dobrze y gęſto tkáli dożierác trzebá.

Ná

Nà Blech w Máiu áby były gotowe rożnego Płotná Puł- *Czás Blechowi Miárá Puſſetkow.*
ſetki, z ktorych ſię łokci 50. máglownego, ábo nie máglowne-
go wymierzác powinno, ták Lniánego, Konopnego, Zgrze-
bnego, iáko y Páczeſnego płotná.

Blech naylepſzy w tęn czás bywa kiedy rożne ná Sádách *Blech ktory naylepßy y iákiem ſpoſobem bielić.*
kwitną Owoce, czáſu pogodnego gdy ſłońce świeci áby cze-
ſto y gęſto Płotná przewracáiąc ſkrapiác, à przed Roſą dobrze
nieomięſzkiwác rozwiiac Puſſetkow.

Czeládźi Płotnà, co im według powinności, y Ordynàry- *Diſpoſicya Płotná.*
ey należy pooddawàc, ná potrzebę zàś domową pomiàrko-
wawſzy zoſtàwic, à oſtàtek ſpiniężyć.

☞ Płotnà wſzelkie tàk w Puſſetkach, iàko y innych Chuſtàch *Płotná y Chuſty áby ſie nie pſowáły.*
do zażywània zrobionych w zaduchu nie chowàc, często ie
przeſuſzac, w brudàch długo nie trzymàc, áby nie pogniły, y
nie zbutwiały, ſpieràc, y w ſuchym ie zawſze między trocha
zielą trzymác mieyſcu.

Informácya dla Tkaczow.

Ná Płotno Lniàne cienkie w Puſſetek wchodźi Sztuk 8. *Płotná Lniáne.*
Sztuká nieśie łokći 12. ná łokciowe Motowidło, w łokciu ma
bydź paſm 20. w pàśmie zàś ma bydź nici 24.

Ná Płotno tákże Lniane grubſze nà tęż Miárę wzwyſź po- *Lniáne Płotno grubße.*
mienioną wyidźie ſztuk 7. w ſztukę tákże w chodźi łokci 12. w
łokciu paſm 20 w pàśmie nici 24.

Nà tákieſz Płotno ieſzcze grubſze, wyidźie ſztuk 6. po- *Lniáne ießcze grubße.*
miàrkowawſzy ſię według pirwſzy liczby, według ſztuk, ło-
kciow, y paſm, iàko ſię ô pirwſzych Lniànych opisàło Puł-
ſetkàch.

Ná konopne Płotno ćienkie w Puſſetek wchodźi ſztuk 5. *Konopne Płotno Cienkie.*
w ſztuce łokci 12. w łokciu pasm 15. w páśmie záś nici 24.

Ná Pácześne Płotno w Puſſetek w chodźi ſztuk 4. w ſztu- *Páczeſne.*
ce łokci 12. w łokciu ma bydź paſm 12. á w páśmie ma bydź
nici 24.

Nà Zgrzebne Płotno w Puſſetek tákże ná łokciowe wzwyſz *Zgrzebne.*
pomienione Motowidło, wchodźi ſztuk 3. w ſztuce łokci 12.
w łokciu paſm 10. w páśmie nici 24.

Rabek. Ná Rabek w Pułſetek wchodźi ſztuk 6. iák nayciéńſzey przędze, w ſztukę wchodźi łokci 12. w łokciu ma bydź paſm 20. w páśmie nici 24.

Obruſy. Ná Obruſy tákże w Pułſetek Ináney Przędze wchodźi ſztuk 12. y puł ſztuki, ſztuká czyni łokci 12. w łokciu ma bydź paſm 20. w páśmie nici 24.

Rećzniki. Nà Ręczniki Lniane wchodźi ſztuk 4. ſztuká czyni łokci 12. w łokciu ma bydź paſm 20. á w páśmie nici 24.

Konopne Rećzniki. Ná Konopne Ręczniki wchodźi ſztuk 3. ſztuká czyni łokći 12. w łokćiu paſm 15. w páśmie nići 24.

Páczeſne Rećzniki. Nà Pácześne Ręczniki, wchodźi ſztuk 2. y puł ſztuki, w ſztuce łokći 12. w łokćiu paſm 12. w páśmie nići 24.

Ná Domową potrzebę áby przedźiwá te zoſtáwiono. Dla Sieći náprawy, powrozow, poſtronkow, y ſznurkow tákże gwoli innem potrzebom y wygodźie Domowey, nieczesánych konopi pámiętáć zoſtàwić.

XIV.

ô SADACH.

Gáśienić z drzewá obieránie. SAdy. w Márcu z kàdego Drzewá, Szczepia, latorośli, obieráć gáśienice, ktore z pod drzewá ná kupę wygrabić; áby ſię to nie mnożyło robáctvvo, ſpalić do ſczętu.

Przeſtrzegáć pilnie tego. ☞ Cielat w Sády áni w Ogrody nie puſzczáć, áni żadnego żywego bydłá dla látorośli, y ſczepia, nàwet od moczu tego bydłá y ſame ſtáre ſchną drzewá.

Opátrzenie y ogrodzenie Dźiury opátrzyć, wkoło pozágrádzáć, trawę dla Krow zrzynàć y przy doieniu dáwáć.

Naięćie Sadow. Ná Owoce ò naiemniká ſię poſtáráć, y według vrodzáiu drzevvá y ſłuſzności náiąć: lubo ná domową, przy pevvnym

Spizárni ſupplement. ſtrożu obroćić potrzebę, náſzuſzyć, powidł náſmàżyć, dla ſupplementu ſpizárnie:

Sczepienie Sádow. Sczepić co Rok, y oſadzáć, żeby Sády nie rzedniáły, *in Martio & Nouembri*, ſzczepią młodego ochrániáć áby ſzkody nie byłó

Sliw przechowánie. Sliwy do Roku tym może przechowáć ſpoſobem, w Bàrele dobrze opátrzoney áby nie przećiekáłá warſtą vłożyć między dębowe liśćie, potym iáko naylepiey záſzpuntowáć, y w ſtudni álbo w rzece zánurzyć, do drugiego rodzaiu (iákby ią z drzewá vrwał) wytrwàią.

Gáłę-

Gáłęzie okrzesywáć, ze rdży y gruby drzewowey skorupy ku Wiośnie oskrobywáć, trzebá. *Chędożenie drzewa.*

Wierzbę obćináć, dla lepszego krzewienia. *Wierzbe obcinać.*

Delikàtne cudzoźiemskiego Owocu drzewá pookopywáć młodoćiáne; á na Zimę gnoiem ponàkrywáć korzenia. *Zßczepić młodym cudzoziemskie gnowocu iáko się obeyść*

Zioł pewnych przysposabiác; do plewienia y chędożenia kwáter, drog, náymowác; áby nie szczuplic do innego gospodàrstwà robocizney. *Ziołá áby ozdobiły Sády.*

☞ Rozmáryn, y inne cudzoźiemskie drzewá y krzaki, ná wiátr Màrcowy ktory iest bàrdzo szkodliwy niewystáwiáć aż *in Aprili* kiedy się rozgrzeie powietrze.

Kreći, áby Sádow, Ogrodow nie ryli; od źioły Iárzyn nie psowáli korzenia, *sposob.* Orzèch włoski iáko naywiększy przewiercieć, y tą dźiurką wyprożnić do szczętu iądro, álbo wydrożáłe iábłko wewnątrz, byle tylko twàrdą miáło skorę; wnieplew, żywice, (ieśli można Cedrowey) y śiárki od ogniá zàiętey włożyć: ták vczyniwszy, wszystkie dziury kędy kret porył zásypáć, iednę zostàwiwszy w ktorą ten orzech àbo tákowe iábłko włożyć, od tey do innych dziur dym poydźie, y tàk Kretow pomorzy y poduśi. *Ná wygubienie Kretow.*

Drugi sposob, Fusem oleiowym àlbo oliwnym kołki drewniáne náśiekanę posmárowáć, y miáłko w kàżdą kretowiznę włożyć, ktorego gdy się kret dotknie, iedni zdychàć, drudzy precz z tego mieyscá vstępowáć musza; nietylko kretom— àle y wszelkiey iádowitey gádźinie ten wynálazek szkodzi: ò czym *Varro y Cato* piszą. *Otymże.* *o Gádźinie wßelkiey.*

XV.

ô WINNICY.

WInnica ná południe ma bydź zàsádzona, mieysce to wprzod porywszy y nágnoiwszy, ná źimę máćice po okopywàć źiemią, potym y z gáłęźiámi nawozē ponákrywáć.

Ná Wiosnę záś zà słusznym *in Aprili* ćiepłem, iáko tylko źimowa zeydźie skorupá z źiemie, z nawozu poodkrywáć, słusznie pookopywawszy, máćice pookrzesywác, à przy osobnym poobwiązywàć płoćie; á gdy iuż z śiebie gęste wypuszczać *Iáko się gnárowáć z Winnicą.*

ſzczàć będzie gáłęźie, ieſli ſucho, podlewàć woda, áby tym buyniey z ſiebie wydawáłá látorośli.

Czás zbieránia grono Winá. *Jn Octobri* Groná winne z bieráć doyrzàłe, ile nà ten czás kiedy ſkorká ná nich zmięknieie, y dwá álbo trzy rázy ná nie pàdnie ſrzon, ábo przymrozek, ná ten czás ſłodka y doyrzáłá iágodá, ile kiedy ſię trochę námarſzczy

Vpátrowánie czáſu vrodzáiu Winá. Czás, dobrego ná Winá vrodzàiu vpátruią, kiedy S. Vrban pogodny, y kiedy Mieśiąc *Auguſtus* ćiepły y tákże bogodny, ná tęn czás dobrego ſię ſpodźiewáć Roku nà Winá.

Dla słodycy grono Winá ſpoſob. Winnego groná áby ſłodkie były iágody, przed oberwániē gronà nádni trzydźieści, z gáłęźi oſkubáć liśćie, żeby ſłońce przed źimą, zwilgotnośći wytrawiło latorośli; przytym obłożyć ie dobrze nà źimę według z wyczàiu y potrzeby, á ták ná bez Rok ſłodkie wino, do ſmáku y vkontentowánia twego vrodźi ſię.

Dla doyrzenia iágod ſpoſob. Podczás źimnego látá, ábo kiedy ſię Wino nierychło doſtawa, to go po troſze ná àgreſt zrywáć, áby ſię tym prędzey drugie doſtawáły groná.

XVI.

ô CHMIELNIKACH.

Diſpoſicya chmielu. CHmielniki mieć ná pámięći, àby ie wcześnie zátyczyć, y według czàſu koło Panny Maryey Narodzenia zbieráć, y w przykryćiu chowáć, àby Chmiel nie wietrzał.

Aby ſię lepiey Chmiel Krzewił. Z Wioſney ná ktorych ſię Chmiel znáyduie mieyſcách, z chwaſtu wygrábić, y w źiemi go poruſzyć, dla prętſzego krzewięnia.

ô PŁOTACH.

Koło płotow czego przeſtrzegáć. PŁoty, oſtrożenie, dylowánie, ogrodzenia wſzelkie, máią bydź rowne y porzanne, gdźie potrzebá záwczáſu ponàpráwiáć: á żeby ich nie rozbierano, áni palono przeſtrzegáć; Dworſkiey czeládźi, Poddánym, y ichże Czeládźi przykazáć, dla ochrony láſu, y dla zmudy (co raz grodząc) w roboćiznie.

Przechodow bronić. Ścieſzek, y przechodow przez te zágrodzenia bronić trzebá, bo tym przechodem ruinuią płoty y rozbieráią.

ô BRO-

XVII.

ô BROWARZE.

WIELE nàtym Prowencie w kázdey należy Máiętności, kto go ſłuſznie y porzannie dla prędkiego groſzà y pewney Intratey przypilnuie. *Dozor Browáru.*

Ieſt wiele mieyſc, co ſame tylko ná ſłody Pſzenice záleważa, z ktorey ćięſzki zwykł bywáć nàpoi, z Ieczmieniá záś dodawſzy do niego w puł álbo trzećią część Pſzenice, lepſze, zdrowſze, łàgodnieyſze, y pożytecznieyſze dárzą ſię piwá. *O słodach piwnych.*

Ná zalániu, nà wymoczeniu, ná roſczeniu, y ná ozdżeniu ſłodow, wiele należy, do ktorych inny Zimie, inny w Lećie dozor; pilnie w tym, ſamę vpátrowáć potrzebę, y wygodę ſłodō. *Słodom iáka ma bydz wygodá.*

Ozdzenie tàkże pilności, y oſtrożności potrzebuie, áby nie gwałtownie, ále zwolná, ſuchemi go ſuſzyć drewkámi, àby go nie przypalić, kiedy ſię ſłod przyrumieni, to też piwo cerwonego będźie koloru, à kiedy zwolná, y oſtrożnie oſuſzy, to piwo źielono ſię fárbuie; do tego, Soſnowych y Dębowych, dla przydymienia ſtrzedz ſię drew, Olſzowe záś, Grábowe, Brozowe, byle były ſuche naylepſze. *O ozdzeniu.*

Ożdownia, áby o podal innych budynkow byłá zbudowána dla ogniá (ſtrzez BOŻE) przypadku. *O budowániu Ozdownie.*

Ná zwárzeniu też piwá wiele należy, bo, nie zwárzywſzy ſłuſznie, to ludźiom żywot odmie; áni przebieráć dla prędkiego ná kárczmy odbyćia, á według ſzynku, y potrzeby wyſtárcżáć, ták dla ludzkiey wygody iáko też y dla ſamey przypilnowáć Intraty, áby było záwſze dobre; bo to conſiderowàć potrzebà, ze, choć z mnieyſzym zyſkiem, kiedy częſtym, to ſię nágrodźi. *O zwárzeniu.*

Gdźie ſą dobre, zyżne, y łágodne piwà, iáko dáleko tákie Miáſtà, Miaſteczká, y Wśi ſłyną? Oſobliwa to kázdey Dźiedźiny ſławá, y fortuná, y káżdego Goſpodarzà pochwałá, kto ſię z tym dobrze vmie obeyść; á to, ná pilnym należy dozorze: wprawdźieć to y wodą idźie, ále też y do wody, wſzelkiey wygody, pilności, vmieiętności, ochędoſtwá, y doſtátku potrzebá, Ieſt Włoſkie prouerbium. *Pożytki dobrego Piwá, dwoiákie pieniądze y ſławá. Iákiego doſtátku potrzebuie Browár.*

Chi ſpende piu, ſpende manco.

Kto, według potrzeby pieniądzmi dzwoni,
Ten się też większego kosztu ochroni.

Gdźie potrzebá kosztu według sámey potrzeby nie żáłować, bo to pewna y pospolita *Chi non risica non rosica.*

Kto żáłuie, á nie wazy,
Ten niewiele nà zysk smázy.

Kárbámi dwáy záwiadowáć máią.

Kárby Achtelow mieć wyszynkowánych, y podpisánych dwá, ieden przy Vrzędniku dla kwoty, drugi przy Káczmarzu dla verifikaciey wydánego y wyszynkowáneº piwà.

Słodow przy sposobienie.

Słodow iák naywięcey przyspasabiáć, osobliwie w Márcu, bo Piwo tákowe nà Láto trwàlsze, y nie tàk kwáśnieie; do tego, im dawnieyszy słod, tym z niego lepsze y brańsze bywa piwo; à mieć ie w przykryćiu, áby znich słodowa nie wietrzáłá essencya.

☞ Podczàs goracego látá, y kiedy nástáią iágody, nád zamiar dodáć Chmielu áby nie ták prędko kwàśniáło piwo.

Octu áby nie mieć przy piwie.

Octu w piwnicy przy Piwie nie chowáć, bo od tego dobre záraza się piwo, że àz kwáśnieć muśi.

Skuponánie potrzeb.

Zbożá znowego ábo podczás tàniośći kupowáć, tákże Chmiele, y inne browárne necessaria, nie czekáiąc drogośći: tym sposobem znáczny ná Browárách może być pozytek.

Kárczmę áby dla cudzeº brániá piwá, y swego, áby nie dolewano wodá rewidowáć.

Kárczmę często rewidowáć, y kosztowáć piwá, áby go Káczmarká woda dla swego większego nie dolewáłá pozytku, àlbo też cudzego nie bráłá ná wyszynk, oco káráć y często nápominác trzebá.

Miáry áby były cechowáne.

Miáry wszelkie, Gàrce, Pułgárcowki, Kwarty, áby były iednákowe, spráwiedliwe, y Páńską náznáczone cechą.

ô GORZAŁCE.

Dozor gorzałki.

TEn likwor według trybu w zalániu, roszczeniu, ozdzeniu, w meśćiu, záćierániu, y w wyrobieniu roboty, wszelkiey potrzebuie wygody; podobnym iáko y koło piwá sposobem.

Gorzałek nie przebieráć.

Prostey y przepalaney Gorzałki dla Intraty y odbyćia nie przebieráć, á dla wygody Kárczmy wystárczáć.

Zielem dogádzáć.

Zielem według sámey potrzeby dogadzáć, ktore áby nie wietrzáły w przykryćiu chowáć.

Drozdzy.

Drozdze mieć zàwsze świeże, ktore áby Káczmarká po wyszynku

ſzynku piwà oddawáłá: Tázbiery poſledniego piwá, ſtoczki, áby dla záłiwánia ſłodow, do tyeyże oddawano roboty.

do robot inszych zazywáć.

Ná Surowicę też do zmieſzania ſłodow pewne zbożá oſobliwie żyto meláią, ktore ná raz tylko bez pytel przepuśćiwſzy, Mąkę z niey prześiana odebrawſzy, wpuł ábo trzećią część do ſłodu przymieſzáć dla ſporſzego ná gorzałkę ſpuſzczania.

Poſledznie piwá zlewac do roboty

Náſurowice ſupplementowáć ſłody.

O Mierze tey Máki tu ſię nie ſpecifikuie, gdyſz tá wedłług dobroći zbożá ſwoie ma mieć pomiárkowánie, ponieważ ná te ſłody nie záwſze zwykli dawáć przedniego zbożá, ále czáſem rożnie y z poſłádámi mieſzáią ziarno, na to tedy trzebá mieć oko, y probę. Toż ſię ma rozumieć nie tylko ô mące, ále też y o ſamey Gorzałce, áby wedłług tey proporciey nie przebieráiąc, tyle też Kwart z Cwiertnie álbo Korca brano.

Máki proporcya z ſurowice y gorzałki.

Pod czás Zimy áby w ćieple byłá robotá dla doſtátecznego wykiſzenia ſłodow.

Robotá zimie áby w ćieple byłá.

Z Iárego Zytá lepſza y bráńſza bywa Gorzałká, trzećia álbo czwarta cześć do tego ná zaliwkę dodawſzy owſ.

Iáre zyto ná gorzałkę.

Przy ſpuſzczániu dla párowánia záwſze trzebá vſtáwicznego ſtrożá, pod kluczem tákże mieć kiedy dobrą ſpuſzczáią Gorzałkę.

Dozor przy ſpuſzczaniu.

Naczynie wſzelkie czyśćie chedożyć potrzebá, oſobliwie Gárce y rury: Czeladz do tego wierna y ſpoſobna chowáć, ná tych ſię iednák nie ſpuſzczáiąc, sámym doyrzeć trzebá Goſpodarzom.

Ochedoſtwo naczynia.

Z Rornice częſto, ile kiedy ſię zágrzeie wodá odmieniáć, á inney według potrzeby przylewáć.

ô WIEPRZACH w KARMNIKV.

NIepośledni to w Goſpodárſtwie dla Dworſkiey y Folwárczney Czeládzi ná okráſę ſupplement, kto ſię ztym obeyść vmie, y ſtáránia przyłoży, ile przy Browárze y Gorzałni, karmić wieprze, y tyle ich mieć w Karmniku ile ich ſłuſznie według odbyćia Browáru ná ſłodách y wywárzynách vkarmić moze.

Karmienie wieprzow według proporcyey.

Przy dotuczaniu Wieprzow zbożem mełtym, y zołędźią kiedy ſię w Gáiách zrodźi, kráśić trzebá

Dotuczáć wieprze.

Chlewy áby były porzannie budowáne, áby pod czás

Iákie máią

Bydź chlewy. deszczow nà wieprze nie zàćiekáło, v koryta áby było pod zamknięćiem wieko, áby im inne Bydło nie wyiadáło obroku.

☞ Ná to też mieć oko, áby iáki nà vstroniu nie zámięszał się Chuiec ktoryby znàcznie Páńskim vymował obroku wieprzom

Przestrogá. Abi stody nie bity ná stronę. Słodow y wywàrzyn, áby ze Dworà ná wieś nie wydawano, álbo vkradką nie przedawano, przestrzegáć, y zakàzàć trzebá, w mrozy ćiepło im dawáć, á gdźie máia legáwisko, co raz świeższa ponáścielać słoma, chrustę poocisząwszy chlewy.

Pod czás mrozow opá trznoić. Ochędostwo koło wieprzow. Często z pod nich chędozyć, bo to bydło zda się bydź nie czyste ále przećię wielkieº potrzebuie ochędostwá. Przeto áby w tym bàrłogu, y nieczystości nie szwięd'ło, y nie niszczáło, pilnie niech tego przestrzegáią Dozorcy.

Aby czásem swieprzow wypuszczáć. Podczás suchà y pogody, tákże z ráná po Rosie, kiedy nie kiedy trzebá ich wypuszczáć, áby się przechodźiły, y przebiegały z Chlewow, bo y przez to lepiey się sprawować będą wieprze.

Wieprzow kąpáć. W Lećie záś podczás ćiepłá przez Staw álbo rzekę miáłka dla brudu y robáctwá, często ich przegániáć.

XVIII.

ô FOŁWARKV GOSPODARSKIM.

Opisanie Folwárku iáki ma być. FOLWARK ma bydź Domem wygody Gospodàrstwá, Domem pokoiu, àlbo przytuleniem y odpoczynkiem rozney po pracách Gospodàrskiey Czeládźi, Korabiem wszelkiego Domowego drobiu, przeto ten Budynek niedáleko Obory ma bydź postánowiony, á práwie przyśiankiem względem dozoru przyległy, ktory nietylko dla ludźi, ále też y dla rożnego bydłà y drobiu Folwárcznego, ma bydź z przestronnym podworzem wygodny.

Budynek Piekárnie. Piekárnia áby w kwadrat byłá z Złobámi, y Drábinàmi, po dwuch stronách przestrona, àby się Bydło przy doięniu pod czás Zimy słuszńie zàgrzało, wniey áby zá iednym paleniem były ná Cieletà przegrodki, y dla innego wychowánia Drobiazgu, wteyże Piekárni, áby był Piec Piekárski, y Kominek ná świátło.

Komory ná naczynie. Komory dla schowània rożnego Gospodárskiego naczynia, àby záwsze było w zawàrćiu, mieć porzanne:

Loch

Loch tákże ſłuſzny, dla Nabiałow tàk nà Zimę, iáko y ná Láto, tylko áby był w ćieniu, á nie ná càłym zbudowány ſłońcu, tak dla lepſzego chłodu, iàko też áby od zbytniego gorącà niepſowáły ſię Nabiáły. *Loch ná Nábiały.*

Sernik nà vſtroniu, álbo nà ſrzod podworzá, ná ſłupách ma bydź poſtánowiony, tàk dla ſpokoynego mieyſcà, áby tàm nikt, krom Dworniczki nie dochodźił, iàko też y dla tego, áby ze Czterech ſtron ſwoie miał Sernik wentylacye, ktory ma bydź gęſto ná wſzyſtkie ſtrony oplećiony, y dobrze ogrodzony y opàtrzony, przy ſłuſnym zawárćiu, áby Kot, Sczur, Łáſká, Ptak nie doſzedł, y iáki dobry człowiek, áby miáſto wiátru, y ſłońcá, lepiey nie wyſuſzył ſerow. *Sernik wáronnie trzymać.*

Kurnik z porzanna tákże dla Thorza mieć zapora, owo zgołá áby káżda rzecz Goſpodárſka według porzannego Trybu Goſpodárſkiego y dozoru ſwoię miáłá záwſze wygodę y pewność. *Kurniká opátrzność.*

Chlewow kilkà zbudowáć proporcyonálnych, przy iákich śćiánách, álbo płotách nà vſtroniu, ták dla ſamic, álbo màćiorek chlewnego bydłá: gdy ſię prośić będą, áby káżda z nich nà ten czás w oſobności byłá. Iáko też y dla proſiąt podchowáłych, y dla innych ogulnych, bo gdy ſą ná kupie, to wniwecz zmárnieią, y niſzczeią, y ſłuſznie ſię wychowáć nie mogą: do tego, częſte tych chlewow czynić trzebá chędożenie, bo iákom wyżey námięnił, że to Bydło wielkiego potrzebuie ochędoſtwá: nà Zimę tych chlewow czynić oćiſzenie: *iáko o tym wyżey, y niżey przy Chlewnym bydle ieſt opiſano.* *Chlewow porządek w budowániu.*

Dàch pomięnionych Budynkow wczeſnie opátrywáć, y pobić, áby dla máłey rzeczy, w ruinę nie poſzły przez złe dáchy, y o więkſza nie przywiodły ſzkodę, Budynki. *Opátrznoſć Dáchow.*

O wygubieniu ſkodliwego y vprzykrzonego robáctwá.

☞ Pchły niepotrzebni w budynkách komornicy, ktorzy czáſem pracowitemu záſnąć niedádzą Goſpodarzowi, tàk gubić; nárwáć źiela rdeſtu, y w ługu dobrym zwàrzyc, y kilka rázy kropidłem gęſto, à drobno, co dźień Izbę kropić, tym w mieſzkániach wyginąć muſzą ſpoſobem. *Ná wygubienie Pcheł.*

Drugi ſpoſob. Kmin z piołunem wárzyć tákże w ługu, prze- *Ná ten drugi ſpoſob.*

wárzywſzy, gdy ochłodnie; z rybią rozmięſzáć żołićą, y czę-
ſto tym kropić Izbę.

Ná troz trzeći. *Jtem* Czárnuchę od godźiny, do godźiny moczyć, y tą woda częſto gmáchy kropić.

Ná troz czwarty ſpoſob. *Jtem.* Wapno niegáſzone, iáko piaſek rozetrzeć, y tym pauimentá poſypáć; pchły od tego zdychác muſzą.

Pluſkwy wygubić. Ná Pluſkwy Zołć bydlęcą, z oſtrem octem, y piołunem, dobrze zwarzáć, łoſzká ściány, y mieyſcá te, gdźie ſię znáyduią, tym częſto ſmárowáć, do ſzczętu wyginąć muſzą.

Ná też drugi ſpoſob. *Drugi ſpoſob.* Wźiąc iák nayſtárſzey Oliwy, Siárki, wedłług potrzeby, zetrzeć to wiákim dobrze naczyniu, y te wſzyſtkie mieyſcá gdźie ſię tylko ten znáyduie nieſtátek poſmárowác, niepochybnie że przez ten wygina ſpoſob.

Ná też trzeci ſpoſob. Wźiąć zywego ſrebrá, y zmorzyć go ná czczo ſliną ná dłoni, áż zbronat nieie, do tego ſádłá wieprzowego, y ſałwiey, według potrzeby, ſpołem to vtłuc, y zmieſáć trzebá, y mieyſca tym námázáć, ná długi czás tákowa ich wygubi máśćia.

Czwarty ſpoſob ná pluſkwy. *Czwarty ſpoſob.* Te mieſzkánia gdźie ſię Pluſkwy znáyduia, Burſtinem tak nákurzyć żeby dym mogł bydź w kázdym káćie, od ktorego do ſzczętu ten nieſtárek wyzdychác muſi.

Komory gubić. Komory áby myslącemu, y odpoczywáiącemu w nocy, y wednie koło vſzow Goſpodarzowi niebrzękáły, kwitniącą mieć gáłąz świeżą konopną, po oknách, álbo niedáleko łoſzká, ktorey wonność precz od mieſzkánia odpędźi.

Ná też *Drugi ſpoſob.* Wołowe, álbo Krowie łáyno podkurzyć ogniem, komory od dymu zdychác, álbo vſtępowác muſzą.

Jtem. Gębkę Octem nápuśćic, y gdźie niedáleko łoſzká ná vſtroniu záwieśić, ktora kupą komorow, ile ich będźie do ſiebie poćiągnie, y od tego, do ſzczętu wyginąć muſzą.

Ná też komory.

Ná Mrowki. Ziela lebiotki ſuchey, y śiárki wźiąć według potrzeby, to weſpoł zetrzeć ná proch, y tym prochem gęſto záſypác, to robáctwo wtym mieyſcu gdźie ſą wyginąć muſi.

Mrowki tracić.

Drugi ſpoſob. Wźiąć z Apteki Czártowe łáyno, y tuſem gęſtym oleynym roſpuśćić, y wlać to w mrowiſko, od tego mieyſcá, precz vſtąpić muſzą, ktore ieśli záraz nie pozdychaią.

Ná też

Ná Myſy y Szczorki, Doſtáć prochu, z piłowánia żelázznego

znego, od Slusàrzá, y z kwáśnym od Piekárzà ćiáſtem zmieſzáć ſpołem, y w dźiury Myſze, tego nákłáść po troſze, kàżda ktora tego ſkoſztuie zdycháć muſi. *Ná tęż wyżey w Punkćie 12.* *Myſzy iák wygubić y Szczurki.*

Ná Gąśięnice álbo Liſki. Wziąc Moczu bydlęcego, przydáć do tego wody, ktora ſię pod Oliwą vſtawa ſpołem pod iedną miàra oboygo zmieſzawſzy, à przy ogniu dobrze zwárzywſzy, zà oſtudzeniem, drzewá álbo nà zagonách łárzyny, gdźie ſie to znáyduie robàctwo, kropić gęſto kropidłem, nie omylnie wygina. *Ná tęż wyżey w Punkćie 8.* *Gąśienice álbo Liſky gubić.*

Mole áby ſzat y futer nie pſowáły, doſtáć Oliwnego ſoku, to ieſt wody, co ſię pod Oliwą vſtawa, y wywárzyć to do połowice, tymże ſokiem, iáko oſtygnie ſłuſznie wewnątrz dno, wieko, kràie w koło, y wſzyſtkię zgołá mieyſcá dobrze poſmàrowáć, iáko wyſchnie, rzeczy ſwoie do ſkrzynie włoſz beſpiecznie, bo tám iuż mole nie poſtoią. *Mole traćić.*

Pieś wśćiekły, ábo zdrowy, ábo też iáka iádowita gádźiná, gdy czáſem człowieká vkąśi, zá tákowym rázem, co prędzey Figowych świeżych doſtáć gáłązek, z ktorych wyćiſnąć może kilká kropel mlekà, y ná to mieyſce vkąſzęnia ná huſtecce przyłożyć miękkiey. *Ná vkąſzenie pſá wśćiekłego.*

Drugi ſpoſob. Poniewaſz nie w káżdey Máiętnośći Figowe znáyduią ſię drzewá, tedy co prędzey (puki ſię ten iad w ránie nie rozſzerzy) Gorczyce z dobrym Octem vwierćieć, y prędko ná to mieyſce, tákze ná chuſtecce przyłożyć, y częſto, iáko ieno oſchnie powtarzáć. *Ná toż*

Pies gdy vkąśi nie wśćiekły, wźiąć śierći iego, àlbo choć inſzego pſá, vtłuc ią w mozdźierzu co nadrobniey, zmieſzáć z białkiem iáiowym, y vczynić zwitek z páćieſzy, à maczáiąc go w tym białku przyłożyć ná ránę, á to będźie zá pierwſze opátrzenie, potym máść goiącą przykłádáć, prędkie rány zgoienie vczyni. *Gdy domowy nie wśćiekły vkąśi pies.*

LEKARSTWA NIEKTORE.

Ná ludzkie áffekcye y chorob przypadki.

TRzy rzeczy ſą, ktoremi káżdy człowiek powinien żyć y czerſtwić ſię ná świećie. Naprzod żyć honorem, y dobrą v ludźi reputácyą, żyć zdrowiem, żyć według mozności ſwoiey ſub ſtáncyą, przeto dla honoru rozumem ſię moderować, *Temi trzema rzeczámi żyć ma człowiek.*

dla ſubſtáncyey y dobrego mienia, przy dobrym nábyćiu, pracy y ſtáránia nie litować, dla zdrowia záś wżyćiu być *moderatus*; á tego co ſzkodźić może ſwoię wiedzac náturę wſzelkiego wyſtrzegáć ſię złego náłogu, á potym czuiac iáką do ſiebie dolegliwość, záwczáſu nim ćię o łoſzko rzući choroba, lekárſtwy zábiezeć, ktore nie tylko mieć dla ſwoiey właſney wygody, ále też dla Dworſkiey y Folwárczney Czeládźi, y ná wſi ludźiom według Páná Bogá, y według bliźniego porátowánia zdrowia w potrzebie nie żáłować, y kto tylko w twoiey záchoruie Dźiedźinie, káżdego tákiego powinieneś rátować zdrowia, ile tám, gdźie Miáſto y Doktor do nábywánia tych rzeczy niżey ſpecyfikowánych ſą dálekie, á te ſnádnie w domu, dość máłym koſztem mogą bydź záwſze do przechowánia przyſpoſobione. Tych tedy Remedya według doświáczenia y ſámego zwyczáiu tym záżyć dla zdrowia ſpoſobem.

Zábieżenie złemu zdrowiu.

Bliźniego lekarſtwem rátować.

Iáko Dryakwie záżyć.

Dryakiew mieć pewna y dobrą, ná wſzelkie dolegliwośći, ktorey wźiać ná koniec nożá iáko láſkowy orzech, w nowy garczek gliniány wlać kwáterkę piwá, w tymże tę Dryakiew z ćiepłym rozetrzeć piwie, á gdy ſię iuż maſz kłáść do ſpánia, iák naylepiey rozmięſzawſzy, áby nic nie zoſtáło wypić, potym ſię dobrze dla zágrzania nákryc, máło co álbo nic wieczerzy ná ten czás niezażywſzy, potym lekárſtwie według diſpoſitiey Nátury ſpodźiewáć ſię álbo womitow, álbo potow, álbo innych beneficia.

Effekty Dryakwie.

Iákie máią bydź w domu Ingredyencye.

Mieć tákże przytym pro zápas kámień czerwony od vrázu, Zupną, Rákowa, y Wrocláwſką máść, Wolbrot, y káżdemu choremu nie záłowáć, ile temu, ktory nie ma ná to ſpoſobu, á pogotowiu y zá pieniądze nie wſzędźie tego doſtánie kupić.

Supplementá Ingredyencyey.

Wolno mieć y inne rożne Præſerwátywy kogo ſtánie ná to, choćby cáłą Aptykę y Alchimia, te iednák ſpecificowáne, iáko potrzebnieyſze, od przygody w twoiey záwſze niech będą Aptyce.

XIX.

ô OBORZE.

Obory poſtánowienie.

OBORA ma bydź bliſko Folwárku álbo Piekárnie poſtánowiona, dla wygody bydłá y dla ſłuſznego dozoru, á kiedy ná-

dy naprawy potrzebuie, áby w cześnie dla większey zàbieżenia ſzkodźie záprawiano, ogradzáno, y poſzywano.

Strychy wkoło pàzdźierzámi z omiędlenia porzànnie obwàrować, y oćiſzyć. *Oćiſzenie ſtrychow.*

Trzćiná gdzie nà Stáwàch rośnie w Ieśieni zrzynàć, bo tá ieſt ſpoſobna, trwáła, y ſpora do poſzywánia ſtrzech y okołow, ktore áby záwſze były zupełná koło obor poſzyte przykazáć, ná źimę záś wſzelkiemu bydłu wkoło chroſtem, álbo choiną, porzànnie oćiſzyć trzebá oborę. *Zrzynánie Trzćiny.*

BYDŁA ROGATE.

BYdłA przy Folwárku Rogàtego tyle chować, ile dla dwoiàkiego może pozytku karmia y Paſza wyſtárczyc, ták dla nabiałow iàko y dla nawozow przyſpoſobienia ná Role. *Proporcyá bydła przy Folwárku.*

Bydłá nie zàchudzáć oſobliwie koło Adwentu, bo ná tęn czàs záchudźiwſzy, máły ná láto vczyni pożytek. *Bydłá koło Adwentu nie zachudzáć.*

Siáná y karmi vdźielać oſtrożnie áby tego do Paſzy przez źimę ſtawáło, Siáno iednák z Słomámi rożnemi, y grochowinámi, rożnemu przymieſzywać bydłu, ſieczki iáko naywięcey rzezáć. *Pomiárkonánie ſiáná domowego.*

Ięczmienną Słomę nà oſobnym chować mieyſcu, bo tà zá dobry ſtánie obrok, ktora znácznie poſilić może bydło. *Iáko ſupplementować Siáná.*

Od krow gdy ná pieniądze, od ogulnych według poſtánowienia y vmowy z Vrzędnikiem, od káżdey ſztuki, tyle powinięn według czàſu do Prowentu Páńſkiego zápłáćić; á gdy záś ná oddawkę poſtànowią Oborę, od Fáſkowey iedney to ieſt od całkowey Krowy fáſkà máſłá, kopá ſyrá. Iàłowe Pierwiaſtki, Porzuczki dwie ná iednę ràchuią Krowę *ad verificationẽ* iednàk całkowych polownych Krow ż dźiwkámi y páſtuchámi co koło tego chodzą, iàko ſię ktore od God ćieliły vczynić inquiſitia, y po ſamych tego dochodźić Cielęntàch, á z regeſtrem Vrzędniká oćielenia iàko ie notował verifikować. *Krow poſtánowienie.*

To też wiedźieć potrzebà, ktora ſię Krowá, od S Marćiná, aż do Wigiliey S. Ianá Krzćićielá ćieli, táka kàżda ma ſię zá całkowa y fáſkowa ráchować Krowę. *Iáko ſię ma całkowita rozumieć Krowá.*

Páſtuchowie màią mieć kárby bydłá, y onych codźienne niech czynią z Goſpodarzem przeliczenię, á czegoby niedoſtawáło záraz znàć dawác do Dworá. *Kárby bydłá.*

Pod ktory czás trwáłby Przychowek.

Ktore ſię Krowy koło Adwentu ćielą, z tych wiedźieć trzebá, ze ſą trwáłſze y ſpoſobnieyſze ná przychowek ćielętá.

Bydłá ná páſienie pod czás chłodu.

Podczás goracego latá, niech Goſpodarz dobrze nádednieм, Páſtuchow do bydłá, dźiewek do doienia, pobudźi: áby wczás wygnáć bydło w pole, áby ſię dobrze zá chłodu nápáſło; bo w ſame goracá, iuż ſię ták bydło nie może karmić.

Iáko ná ſtádniku należy do przychowku.

Stádnikà mieć ſporego, y dobrego ná Oborze, áby też był po nim ſpory, y trwáłſzy do przechowánia przychowek.

LEKARSTWA ROGATEMV BYDŁV.

Lekárſtwo iáko dla bydłá gotowáć.

KIedy ſię bydło dla iákiego defektu nádyma, ná to mydłá naſkrobáć, Czoſnku nákráiáć, Maki pſzenney w to wſypáć, według potrzeby, Octem dobrym to zàlawſzy, wſzytko ſpołem zámieſzawſzy, bydlęćiu w gárło wlać, potym nim gonić, ták długo, àż ſię bydlę dobrze zágrzeie; znáczne vznaſz porátowánie.

Krew iáko bydłu puśćić.

Gdy záś bydło ſłábe, to mu krew puścic z pod ięzyká, tey iednák nie czekáiąc potrzeby, co trzeci Rok zdrowemu to záwſze czynic trzebá bydłu, bo y od powietrza, ábo iákiey zarázy, pomoc ieſt wielka.

Czás záda-wánia Dryakwie.

Dryakwie bydłu záda wác, w Máiu, w Ieśieni, według zwyczáyney miáry, y kiedy chore.

Remedyum dla zárázy powietrza.

Dla zarázy (ſtrzez Boże) powietrza, śledźiá w ſztuki pokrà-iac, z dźiekciem, y z chlebem záda wác.

Ná powietrze bydłá doświadczone Remedium.

Drugi ſpoſob. Od powietrza, y ná wſzelką tego bydłá niemoc, dla dźieśięciorgà ſztuk, tym vczynic ſpoſobem Ingredientia. Wźiąc naprzod żábę wielką chropáwą, ktora bywa pod wálina, y między drzewem, potym po gárści kàżdey rzeczy ſpecifikowàney, to ieſt: Màrony, Ruty, Gorczyce białey, Pieprzu, ſoli oczkowàtey: ſtłuc to w ſtępie Káżde zoſobná, y z mieſzác tàkże z ſłuczoną żabą, do tego wlac dobrego octu, ná káżde bydlę po puł kwáterki, ráchuiąc; Gorzałki *itidem*, przygrzawſzy trochę ſpołem, z ráná kázdemu bydlęciu, po kwaterce dobrey wlac w gárło, żeby połknęło, nic im potym, áni ieśc, áni pic, niedáiąc: ná drugie dźieśięcioro, y ná trzecie, ile będźie ná Oborze bydłá, tákowy mże z gotować y zádáć ſpoſobem, *probatiſſimum Remedium*.

Gorczy-

Gorczyce białey, Czosnku, dryakwie bydlęcey, to wziąć ſtko ſpołem vtłukſzy, z octem dobrym vmięſzáć, y choremu záda wáć bydłu. *Lekárſtwo choremu bydłu.*

Jtem. Roſoł z Mięſa Wieprzowego, to ieſt: od Połciow záſolenia chować trzeba, zlawſzy oſobno w iákie naczynie, y podczás iákiey choroby, záda wáć bydłu. *Drugie lekarſtwo.*

Wſzelkie bydło, ktore ſię záſzpeći, áby ie ługiem, álbo wywárzynámi, ile chore myto, á w piekárni poki nie oſchnie zoſtawiáć, znáczną vznaſz pomoc, y do pierwſzey tákie bydło przywiedźieſz czerſtwośći. *Bydło wßelkie áby myiano.*

O Przychowku y Stárym Bydle,

PRzychowek zá káżdym Oćieleniem dla terminowánia, ma Goſpodyni opowiedźieć Vrzędnikowi. Cielat nie odſadzáć aż po ſiodmym Tygodniu, według czáſu, y zwyczáiu, à gdy ná przychowánie, nà wołki ſpoſobnemu dáć oprawiáć, ná byczki zoſtáwiàc niektore, nà iáłowki co zdolnieyſze záchowàc. *Przychowek terminowáć, y onych diſpoſitia.*

Bydło ſtáre pozámieniáć, álbo poprzedàć, à z młodſzemi nie czekàiąc, áże ktore ná Oborze odeydźie bydlę, oſadźáć dla pożytku. *Bydło ná Oborze gátunkowáć.*

Podczàs źimy dla bydłá, iáko naylepiey oćiſzyć Oborę, chroſtem, à ná Mrozy ich pilnowáć, Słomy im nà tęn czás, ſieczki, zgonin, plew, áby ſię tym bydło poſiłáło, y zágrzewáło dodawáć. *Opátrzenie bydłá podczás mrozu*

Cielat połowę ná przychowánie co lepſzych zoſtáwiáć, drugą połowę z pieniężyć, ábo tez nà kuchnią Páńſką, dawſzy znáć, zà kwitem poſyłáć, á ieśli ktore odeydźie, áby to byłó z kilká oſob wiádomośćią, á dla verifikácyey, ſkorę oddáć y nią probowáć. *Cielat diſpoſitia.*

To też wiedźieć potrzebà, iż kto ma ſwego własnego wychowània nà Oborze bydło ſzczęśliwa rzecz, bo ſwoie zawſze pewnieyſze, zdrowſze, y pożytecznieyſze, iuż to oſtátnia Goſpodarzowi tych z cudzey nàbywác dźiedźiny. *Rzecz dobra, mieć ſwego wychowánia bydło.*

Woły mieć záwſze ná karmieniu, miawſzy koło tego dozor; bo ſię záwſze ná tym nagrodźić może, praca Goſpodarzowi pożytkiem, á pocechować ie dla odmienienia, ſierć y odmiány opiſawſzy. *Woły karmić*

Remedium ktora Krowá Byká nie chce przyiáć.

Iáłowká, álbo Krowá, ktora byká przyiáć niechce, osobliwie Pierwiaſtká, záſolonego zàdáć iey śliża, áby go połknęła; ſkuteczne w tym vznáć możeſz doświádczenie.

XX.

ô OWCZARNI y OWCACH.

Budynek Owczárni.

BVdynek Owczárni, ma być nákſztaſt podługowàtey. Stáynie niſko budowàney, podczás Zimy w koło àby byłá oćiſzona Owczárnia, dáchy opátrzone, w niey máią bydź przegrody, áby były oſobno doyki, oſobno iáłowe, Iagniętá, y Bárány.

Pożytki z Owiec pięćiorákie.

Komu ſię ná tym Bydełku poſzczęśći, znáczny w goſpodárſtwie przez nich może mieć pożytek y wygodę ponieważ ſtádo Owiec pięćiorákie z śiebie wydáie pożytki, to ieſt: z Nabiáłu, z Wełny, z Mięsá, z Skory y nawozu. Wiele około tych ná pilnym należy dozorze, tego oſobliwie przeſtrzegáć, czego zwyczay y famà wyćiąga potrzeba á według tey ſkuteczney Informacyey, z nimi ſię obchodźić: należy też ná dobrych y ſpoſobnych Owczarzách.

Burtowánie Rol Owcámi.

Burtować Owcámi Role, iákom otym *w Punkćie* III. námięnił. *Folio* 4to. *Verſu* 18.

Wiele doiek ná Krowę.

Owce ná przygurkách pasáć, nižiń, mokrzádli ſię ſtrzedz ná Owśiſku nie páść, wzłe chwile ich nie gnáć.

Doiek śiedm nà iedne ráchuią całkową Krowę.

Czás ſtrzyżenia.

Strzyc ie według czàſu, w Máiu koło S. Krzyżá, drugi raż w Wrześniu, tákże nà toż Swięto, w przod one dobrze w ſtáwie, przy cieple, y pogodźie, wymywſzy, àby wełna byłá chędoga, przy ſtrzyżeniu miec dozorcę.

Wełny ważenie, y oney diſpoſitia.

Wełnę przy ſtrzyżeniu zàraz z wazyc, y według targu; álbo ſpinięzyc, ábo tez ná domowa Folwárczna obrocic potrzebe.

Dokument Owiec odeſtych.

Owcá ktora odeydźie ſkorkę zniey oddác powinno, y nią probowác.

Dozor áby Szkotak w polu nie doił

Ná Wioſnę odłączác, po S. Michàle, záś ie zgàniác, według zwyczáiu y trybu Goſpodárſkiego.

Dozierác áby ſzkotak w polu nie doił owiec:

Szkopy kie obrzynáć.

Skopy koło S. Woyciechà obrzynác, y oſobno ie od owiec odłączac, koło S. Marciná całkiem przedawáć, álbo ie ná domową bić potrzebę.

Mięśi-

Mięśiwà wſzelkie, koło S. Marciná nà domową potrzebę záſaláć, tàkże y ryby, czás ná to dobry, y ſpoſobny. *Czás nà mięśiwá zá ſalânie.*

Szkotaká dla dozoru, y ochrony mieć vmieiętnego, y ſpoſobnego, przy ktorym pſow miec dla wilká dobrych y pewnych. *Szkotaká chowáć ſpoſobnego.*

Owczarze, gdy pędza Owce, áby mieli v końcá kiie złobkowâto wydrozáłe, áby w nie źiemie wźiawſzy Owce páſząc y pędząc ſtráſzyli, á kiiem ná nich nie ćiſzkàli, dla ſkáliczenia, á potym nie vdawáli że zdechłá w polu. *Dla nießká lyczenia iáko Owce ſtráßyć.*

Siáná pięknego pogodnego im dawáć, tákże grochowin, tátárczonki, y olſzowego liśćia, ktore w leśieni dla nich kazáć zbierác. *Karmia dla Owiec.*

Owśiáney ſtrzedz ſię im dawáć ſłomy, bo z tego ſię Owce zárazáią Motelicàmi, y wielką ćierpią nudność. *Owśiána ſłoma, Owcom ſzkodliwa.*

Gdy źimie ieſt gołe pole, niech ich Páſterz wygánia ná paſzą dla pośiłku, do tego zdrowſze Owce gdy ſię przechodzą. *Podczás gołego pola ma páſterz wygániać Owce.*

LEKARSTWA dla OWIEC,

Ná rozne choroby y ná Motelice.

Zioła rożne podczás Wioſny y Látá zbieráć, Konopi Płoſkonek młodych wybráć, zagonow 3. álbo 4. Olſzowe° liśćia młodociánego lipkiego, część Rdeſtu, część Tátarſkiego źiela część Grzebieniowego liśćia, kopytniku, tylko niewiele bo purguie, Dźięgielu, Wrotyczy, Páproci wielkiey co w leśie rośnie korzonek, ieden álbo ze trzy, to wſzyſtko w piecu vſuſzyc piekárſkim, w ſtępie vtłucz, potym záda wác im z ſolą, w korytá potroſze náſypawſzy, pierwſzy raż nà noc im zàdawáć, drugi raż názáiutrz ráno nim w pole wynidą, trzeći raz tákże ráno, á od wody ich ſtrzedz y nie wyganiáć áż dobrze ná polu oſchnie rosá. Nie czekáiąc tey choroby co mieśiąc nà w Schodźie im zádawác ták pewne lekárſtwo *Zioł iákich przyſpoſabiáć ná lekarſtwá Owcom.* *Iáko im zádawáć.*

Błotnik mieć trzebá przy Owczárniey, áby ſię nim krzepiły y poſiłáły, ták dla motelic iáko że ſię dobrze przytym ſprawuią Owce. *Błotnik áby był przy Owczárni.*

Item. Ná Motelice, Grzebioniowego doſtáć korzenia co ná Stáwách rośnie ná ktorym białe kwiáty, ná kſztałt liliy wyraſtáią, te *Lekárſtwo iák gotowáć Owcom.*

ia te vſuſzywſy, ná proch vtłuc z ſádzámi z kominá, z ſolą, z gorzałką dobrze ſkłociwſzy, gdy káśla, y ſłábe ſą, to im zádawáć.

Drugie lekárſtwo. *Drugi ſpoſob* Plewámi konopnemi ich nákurzyć, zegnawſzy ie do piekárnie, okná, drzwi, z nimi pozámykawſzy, od tego dymu ſłuſznie ſię wyparſkáią Owce.

Jtem. Chmieliny od wàrzenia Piwá z ſolą według czáſu y potrzeby zádawáć: to lekárſtwo dla Owiec ma ſwoie oſobliwe zálecenie.

XXI.

O NABIAŁACH.

Doiwo pomienionego bydłá. NAbiały ták od Krow, iáko y od Owiec, trzy ràzy ná dźień ſpuſzczáią, z ràná, nà południe, y z wiecorá, przy ſpuſzczániu dźiwki, zrzynáią po Ogrodách y po rożnych innych mieyſcàh trawę, chwaſty, y pokrzywy, podczás doiwá.

Dozor doienią. Przy Kázdym doiwie trzebá pilnego oká, áby ſkopki z mlekiem ná ſtronę nie ſzły, sámego zàś doiwà doyrzeć, áby dobrze wydaiáno, ták Krowy, iáko y Owce.

Stárànie koło Nabiáłu. Mleko z wydoienia; áby z czyſtych ſkopkow w czyſte naczynie, przez gęſtą chuſtę przeprawiáno, y w przykryćiu áby záwſze było.

Ochędoſtwo około nich. Tego też przeſtrzegáć, nim doić poczna, áby w przod wymianá woda czyſta obmyli, y wſzelkiego innego ochędoſtwá, koło nabiáłow przeſtrzegáli;

Jáko ſię obchodzić z Nabiáłẽ. Gdy koło Nabiáłow robia, áby z dobrą wypràwą oſobliwie Máſło, áby z ſerwatki y máślonki do czyſtey płukáli wody, chędogą potym y białą ſolą, według ſamey zàſaláć y dobrze vbić potrzeby, y dychtownie według zwyczáyny pomierzány w faſki nátozono.

Czego przeſtrzegáć koło Serow. Sery tákże z ſerwatki dobrze wyćiſkáć, á w mieyſcu chłodnym, y ſuchym, gdy ſer z wolnà oſchnie, áby ſię nie pádał, z pleśni często oćierać, áby ſtęchlina nie przeſzedł Nabiał.

Sery áby były dobre y tłuſte. Ná Sery, nie zbyt bárdzo podbieràć Smietàny, áby twarok niebył iáłowy, bo gdy ſer tłuſty, nie tylko káżdemu do ſmáku przypàdnie ále też trwàlſzy do przechowàniа będźie, zàſoliwſzy według miáry żeby we ſrzodku nie pleśniał.

Gdy

Gdy Sery robić będą, áby iáko naywolniey przy ogniu zà- *Iáko robić Sery.*
grzewano ná twarog, áby ſię nie ſkrupił, do tego też zbytne zágrzewánie ſzkodźi tłuſtośći twarozney, áby w gorącą nie wchodźiłá Serwatkę, á tàk ſer muśiałby być iałowy.

Sery zrobione mieć trzebá ze trzy álbo ze cztery dni w ro- *O tychże.*
ſole, àby Ser we ſrzodku y po wierzchu nie pleśniał, àby we- dług ſamey záſłoniał potrzeby, tàk gdy ſobie poſtąpiſz, zołte- go, tłuſtego, y ſmácznego záżyieſz Será.

Naczynia do Nabiałow, fáſki, pułfáſki, tworzydłá, áby by- *Do Nabiałow naczynia.*
ły zá pomierzeniem cechowánę, y w nich ſłuſzne nà fáſkę zwyczáyna znáydovváły ſię kvvarty.

Nabiáły nie zbyt w chłodnym mieć mieyſcu, oſobliwie *Aby ſię Nábiał nie pſował.*
Máſłá nie chować w piwnicy áni w wilgotnośći boby gorz- śniáło, y pleśniáło, ále w ſuchych ſklepách, álbo gmachach, niech będźie chovváne.

Serwatki, Máślonki, nie tylko ná Folwárczna ále też y *Supplement ná Czeladz.*
ná Dworſką Czeladz, powinná Dworká dla ochrony omáſty z Nabiáłow davváć.

Krowom doynym, dla ſporſzego Mleká, między rożnemi *Aby krowy dodawały mleká.*
chwaſtámi, pokrzyvvy zrzynáć, y przy doiwie co tylko zie- dzą davváć.

O wygubieniu Much.

POniewaſz muchy koło nabiáłow, y wſzędźie podczás látà *Muchy gubić.*
náprzykrzonemi ſą gośćmi, Nabiał y Naczynia ſzpecąc: ná wygubienie tych, doſtáć Bzowego, Kminowego, y Czam- browego liśćia, kázdego z nich ile potrzebá wźiąć, dobrże ſpołem vwàrzyć, potym ie gdźię ſą kropić, tedy iedne zdy- chác, drugie z mięſzkánia vſtępovváć muſza.

Drugi ſpoſob. Mieć ná Folwárku iákie oſobliwe Naczynie, *O tychże.*
Cebrzyk álbo ſźáflik, ktory we wnątrz wſzytek ſmołą oſmo- lić, muchy nà tę wonią, iák ná iáki lep pádną, y tym wygi- nąć muſzą ſpoſobem.

Item. Grzyby węzowki z mlekiem zwárzyć, y nà iákim *O tychże.*
im żádawác naczyniu, ták muchąm iáko y myſzom ſzko- dźić będźie.

Item. Auripigmentum miáłko vtłuc, tákże z mlekiem za- *O tychże.*
dawáć, do ſzczętu wyginą.

XXII.

ô CHLEWNYM BYDLE.

Quantitas bydłá chlewnego y iákosie z nim obeyść.

TEgo Bydłà chowáć ile go Folwárczna karmia wyżywić może, lepiey tego mieć mniey á dobrze y słuśznie wychowáć, ániżeli kiedy tego śiła, á nędznego y drobnego nàkupie, ktore w źimie ogolnie posładámi, młutem, wywàrzynàmi, y pomey ćiepło dodáiąc, karmić y posiłáć trzebá.

Chedożenie Chlewow.

Ochędoznie mieyscá te trzymáć gdźie chlewy przebywàią, iàkom wyżey opisał *w Punkćie 18. Folio 22. Verśu 15.*

Wieprze przez wodę przegániáć.

To stádo często przez Rzekę àbo stáwy, dla brudu, y robáctwà, podczàs làtà przegániáć.

Supplement temu bydłu.

Ná Zołądz àbo Bukiew, kiedy się w ktorym z rodźi Roku podczás Ieśieni, nie tylko w dźień ále y ná noc wygániáć, áby się słuśznie ná przyśłą záżywiło Zimę.

Dispośitia przychowku y karmnych Wieprzow.

Wszelki przychowek, krom Inwentárskiego stàdà Máćiorek, Kiernozow, y wieprzow, záwsze liczyć y terminować do Regestrow trzebá: koło S. Tomaszà, podchowáłego stádá, álbo karmne wieprze, bić ná pożytek, y na domową potrzebę, tákże ná połcie y ná szołdry.

Páśienie trzody koleyna.

Trzodę tego bydłà, zvvykłà koleyna pasąc Gromádá, ná to iednák trzebá mieć Gospodarzom wzgląd, áby to pászenie, według czàsu y wygody dźiáło się àby nie pod Południe wygàniàno, àlbo w puł odwieczerz àle od wschodu Słońcà, y z Południà àż ku Zachodowi tàkovve się nà paszàch posiłáło bydło, à iàk z polà przychodzą, àby im ciepło w korytá wzwysz pomienioney żywności wlevvano.

O Lekárstwie temu Bydłu Chlewnemu.

Remedium temu bydłu.

W To koryto, gdźie im Młoto, Wywàrzyny, àlbo pomyie leią, włożyć liśią àlbo pśią sucha głowę, żeby záwsze w tym byłym naczyniu, z ktorego pic będą.

Drugie Remedium.

Item. Drugie Remedium. Zelàzo stàre, àlbo stal zadrzewiáła, áby tákże w tym naczyniu było, z ktorego to bydło piie, doświàdczone dla tego bydłà lekàrstwo.

XXIII.
O DROBIV FOLWARCZNYM.

KOmu ſię ná tym drobiu powiedźie, to ieſt ná kurách, Geśiách, Káczkách, y Indykách, z ktorych gdy z Wioſny geſty ſię przychowek dárzy, oſobliwe Goſpodarzom vrekreowánie, oraz pożytek przynoſi, y Kuchni ſupplement czyni: Przeto według zwyczáiu od kur Inuentárſkich trzydźieſtu z przychowku Kàpłonow kopà, Kur proſtych tákże kopá, Owocu kokoſzego kop dźieśięć być powinno. *Diſpoſitiá tego drobiu y powinność*

Gęśi od trzydźieſtu Inuentarſkich kopę, y pułkopy owocu gęśiego należy oddawáć. *Od gęśi powinność.*

Pierza z podſkubánia ze trzech rázy ná Rok od ſtárych, według czáſu y zwyczáiu pierze oſobno, mech oſobno, oddawáć powinno: młodoćiáne záś gęśi, raż tylko podſkubowáć y oſobno tákże do Dworá oddawáć pierze. *Pierza zpod ſkubánia oddawánie.*

Indyczy, Káczy, ták przychowek iáko y owoc, co ſię tylko zá pilnośćia y ćiekáwośćia Vrzędniczki przyſpoſobić może, ná wiárę oddawáć y odbieráć, gdyż te nie záwſze do Rodzáiu pewne. *O Indykách y káczkach opiſánie.*

Ná wyżywienie młodey gádźiny krom poſlàdow, trzebá dáć zboża ná Rok *ducta proportione* według drobiu y ordynáryey. *Wychowánie drobiezgu.*

Kokoſzy áby od Roku do Roku, y przez cáłą źimę ſwoy nioſły owoc, przez lato doyrzáłych pokrzyw, kiedy właśnie w ſobie máią źiárno iáko naywięcey názbieráć y ná powrozách áby nie pogniły áni popleśniáły poſuſzyć, poſuſzone w fáſce iákiey dla wywietrzenia eſſencyey ſucho záchowáć y drobno z otrębámi Pſzenicznemi, lubo y zytnemi álternatą z zubią kokoſzom ſypáć, przytym áby były przez źimę wletniey Izbie, á zá pogodnym y ociepłonym czáſe doKura wypuſzczáć, záwſze ſwieże° zátym dozorem záżyć może owocu. *Sposob áby ſie kokoſy nioſły przez Rok y Zimę.*

PRÆCVSTODICIA. Gdy ſię Kurczętá, Gąśięta, Indyczętá, y Kaczętá z ſkorup wywàlą, też ſkorupy od nich chowáć trzebá, y niemi, nim ieść poczną wźiawſzy ten drobiazg nà przetàk podkurzyć ſłuſznie, y podczás ſłabośći tak im záwſze czynić. *Dla wychowánia młodego drobiu ſpoſob.*

Zapárſtki iáią ktore ſię nie wylęgły vwárzyć twárdo, y dro-

Iáko ten drobiazg od zywiáć.

bno pośiekawszy dáć młodey gádzinie dla pośiłku zrázu zá-raz, iáko się ieno z iáiá wywalą, po ktorym pokármie zwykł się ten drobiazg chowáć.

Iákich się na Geśi stá-nowmy strzegáć

Gęśi ná Stáwy błotne gdźie się znáyduią piiawki nie pu-szczáć, á to dla tego, iż piiawká wpiie się przez nos gęśi do samego mozgu, od czego śiłá tego zdycháć muśi á práwie stádámi.

Gąśiorow wiele chowáć.

Gąśiorow nie wiele przy stádźie chowáć, do iedney kopy gęśi dość ich dwoch, drugich niech vmieiętny wáłászy, ktore do tuczenia są spośobne y rośłe, ná kuchnią obrácáć.

Lekárstwo Gęśiom

Podczás Mieśiącá Lipcá, nayssłábsze gęśi bywáią; przeto áby nie zdychały, owies w moczu ludzkim przez noc námo-czyć, połowę moczu, połowę wody społem wlać y co trzeći dźień ták im zádawáć, pewne doświádczenie. *Item.* Dáią tez ná to dźiegieć z woda y z Owśem gęśiam.

Indyczat nie puśczáć ná trawę.

Gąśiąt, małych Indyczat, ani Kaczat, nie puśczáć ná tra-wę, puko dobrze nie podrośną, áby trawę skubiąc nie śiliły się, á potym sobie nie nádłomały kárczkow, bo z tego zdy-cháć muszą.

Lekárstwo Jndykom.

Sekret ná wychowá-nie Indykow

IEst Ziele Burśnicá ták názwáne, z pierwszego rázu iákskoro poczynáią ieść, iáie dawáć twárdo śiekáne, potym ięczmien-ną kászę w ferwatce gęsto vwárzyć, pomięnionego źiela Bur-śnice wźiąwszy, drobno nákrazawszy z tą kászą vmięszáć, y często im dawáć.

Czego się wystrzegáć dla drobiu.

Zagáwek strzedz się trzebá iákorzeczy szkodliwych, kto-rych zwykli ludzie záżywáć, bo od tego im głowki puchną; od szczypioru cebulnego ślną, á od dymu wszelki drobiazg zdycháć muśi.

Sposob prze-chowánia kokoßego Owocu

Kokoszy owoc áby był do przechowánia trwáły, w popie-le álbo w suchym żyćie stáwiacką rubszym końcem ku dno-wi vkłádáć, á warstą przesypowáć w naczyniu iákim, w Zi-mie w piwnicy ie chowáć, áby nie zmárzły.

O Gołębiencu y Gołębiách.

Gołębi przy sposabiánie.

Ten w Intratę áni w Inwentarz nie wchodźi, bo to ptak iest powietrzny, iednák áby ich zátrzymáć, y przy domu zá-chęćić

chęćić potrzebà nà ſpoſobnym y oſobnym mieyſcu budowàć im gołębniki, tàką màniera, zeby żadna dla zepſowània gniazdá wleść nie mogłà gádżinà.

Gołębi ile przy Folwàrku nàd ſześć par więcey nie chowàć, gdyż te zwykły, podczàs śiewow, co naylepſze żiàrno ſprzątàć z polà, wtąż z ſtodoł, y z brogow nie przepuſzczą wywłoczyć kłoſkow. *Gołębi nieviele chowáć.*

Trzebà czáſem ná podworcu ſypàć ziàrno, ile nà tęn czàs, kiedy śniegi polà okryią, àby ſię zoſtały przy dźiedźinie, ktorą nie tylko ſwym ozdabiaią ſtádem, ále też ná prędce w kuchni káżdego goſpodarzá ſupplementuią potrawy. *Przychęcánie Gołębi.*

Łáſki àby gołąbiąt áni iáiec w gniazdách nie płowáły; przyćieś, ſłupy, węgieł, ſchodek, drábinę, y ktorędyby tylko wleść mogły Czoſnkiem potrzeć. *Ná oddalenie Łáſek.*

Te iednàk łaſki ſą w tym mieyſcu przygodne, gdźie ſię mnoſtwu ſzkodliwſzemu ognàć nie może, ſzczurkow łaſką w kázdym domu y mieyſcu do ſzczętu wytráći y wygubi. *Łáſki ná ſzczurki dobre.*

O Słomách y Plewách,

WSzelkiego Zboża plewy y ſłomy áby nikomu z gruntu nieprzedawano áni wydawano, *ſerio* tego przeſtrzegáć powinni Dozorcy: ſłomy podługowáte proſte chowàć, oſobliwie żytne, z tych czáſu potrzeby ſnopki robić, dla poſzycia ſtrzech Obory Stáien, Stodoł, Brozyn, y nà inne wſzelkie neceſſaria; z innych zaś ſłom, iàk naywięcey dla bydłá rogátego, y koni rzezáć śieczkę, tákże y plewámi pomienione ile źimie poſiłáć y wychowywàć bydłá. *Słomy y plew ochraniáć.*

XXIV.

ô SPRZĘTACH GOSPODARSKICH.

GOſpodárſkie ſprzęty y naczynia do wſzelkich domowych robot y wygod, potrzebá mieć w Wozowni w tym porządku: naprzod rożne robotne Wozy, iákie tylko należą bydź z puſkoſzkámi, drábiáſte z deſzczkámi: Pługi, Rádłá, Brony, Sanki, Iárzmà, Szle, Siekiery, Sierpy, Płachty travvne, Wory, Naczynie do Nabiáłow, tákże rożne do Sádow, y Ogrodow naczynia ſpiſać, y áby w nich ſzkody nie było rewidowáć, à pod liczbą Czeládźi te oddawáć, y odbieráć; á gdy ſię co *Porządek ſprzętow Goſpodárſkich.*

zepsuie, nie záraz nowe spráwowáć, ále dáć áby się gorzey nie popsowáły ponáprawiáć, według Modelusza Inuentarzá niżey specifikowánego.

ô PASIECE álbo PSZCZELNIKV.

Iáka Pszczoł Dispositia być ma.

TEn dar Boży nie wchodźi tákże w Inwentarz, áni w pewną Intratę, iáko y pomieniony Gołębieniec. Stárzy tego przestrzegáli Gospodarze, áby o liczbie osádzonych vlow zaden nie wiedźiał, dla tego w ogrodzeniu y zamknieniu, między wielą prożnych pniow chowánc, y ták osadzano Pszczoły.

Rzecz dziwna y cudowna, Pszczoł gnárowánie

By tez ktore Gospodárstwo mogło bydź do pracy y stáránia łátwieysze, bez wszelkiego kosztu snádne, iáko koło pszczoł chodźić Gospodarzom, álbo Włodárzom; álbowiem, roskázowáć, nápominác, do roboty ná Páńskie budźić, áni ich tez iáko robić máia vczyć nie potrzebá, bo tym Pan Bog dał tákową przyrodzoną cnotę y czułość, ponieważ według trybu y czasu swego, nie omieszkiwaią z rożnych specialnych Ziołek á osobliwie z niebieskiey rosy, dla pokármu y likworow miod y wosk ná chwałę Bożą y ná potrzebę lekarstw ku wygodźie ludzkiey, Vle kázdego Roku swa nápełniać robotą; do tego, iákie ony máia swoie powinnośći, iáki iest v nich rzad, zgodá, w żyćiu pomierność, y podźiał, iákie tákże swe máia strażniki, y dla żywności Podiázdy, iáko káżdy Roy swoiey pilnuie y słucha Matki, iáko ná nię, y ná się zárabiáią, ná Prowiánt; á potym przy nich, iákie y ludźie máią pożytki rzecz záprawdę podźiwienia godna.

Vlow postánowienie y Pátiąki.

Vle máia być okiem ná Południe postanowione, dászki nád nimi opátrzone, w ogrodzy y zámknieniu dobrym sporządzone; co Rok w żimie z mieysca ná mieysce onę przestáwiáć; á przy pomiernym á nie przy wysokim stánowić drzewie dla łátwieyszego Barnikowi zbieránia Roiu.

Iákim nábywáć Vlow sposobem.

Zásiężenia Pszczoł, lubo kupnym sposobem, w żimie czás naylepszy: Vle áby ná saniách dla strzęśienia v głowy gniazdá obycyáznie, y powoli ná pewne sprowádzono mieysce.

Iáki ma bydz koło Pszczoł dozor.

Ná Wiosnę ich podchędáżáć, to iest szostego dniá Márcá, koło S. Kázimierzá, y suszu po kęsu vbráć, przytym iesli omále maią żywności, áby nie spádły doyrzeć, y innym miodu gdźie

du gdźie ieſt więcey viać, à tych ktore potrzebuią, poſiłkować, y tàkim im włożyć w vl ſpoſobem, wźiać ná pátyki plaſter miodu, y pod ſuſz podłożyć, trochę nád ogniem dla wonności zágrzawſzy, żeby Pſczoły miod poczuły, y do niego ſię bráły, àby ſię ſłabe y zgłodzone porátowáły.

Gdy ſię Powietrze rozgrzeie, y źiemiá ſwoię wydawáć pocznie źieloność, ile kiedy liſt bzowy pocznie ſię rozwiiáć, podczàs pogody znowu ich podchędażać, ſuſz wybràć, ná Woſk go ſtopić, wiele go będźie zàraz zważyć, náznàczyć, y do Regeſtru *ad prouentum* Percepty wpiſać. *Powtorne Pſczoł odátrzenie.*

Tego pilnie przeſtrzegáć, ieśliby ſię ktory wzaczerwiu znàlazł ná dźiatki, àby tàkiego z Vlá nie ruſzano Plaſtru. *Iáko Plaſtry wybieráć.*

Przed roieniem mieć te potrzeby ná dorędźiu przy páśiece; Przetàk nà zerdźi dla zbieránia Pſzczoł, kulę dla ſtrząśnięnia, zerdz drugą dla podpárćia przetákà, pruchno dla podkurzenia, Dzwonek àlbo Miednicę dla záwrocenia zbuionego Roiu brzakániem Kropidło, dla zákrapiánia, y drábinę. *Naczynia iákie maią bydź w Páśiecce.*

Roiu, nie tylko od S. Iákubà, ále dobrze wcześniey trzebá komu vmieiętnemu pilnowáć. *Czásu Roiu pilnowáć Pſczoł.*

Roy, gdy ná iákie wypádnie mieyſce brzakać, álbo dzwonić ná ten czàs potrzebá, áby ſię z kupy nie rwáły, y ná inna nie vchodźiły Dźiedźinę, á gdy iuż dobrze ná iednym oſiędą mieyſcù, y kiedy ich ná przeták zbiera, nie trzebá ich okurzàć, tylko potroſze ſkropić, to tylko mieyſce okurzyć dobrze trzebá, ná ktorym z pierwſze° rázu oſiádły były; ná przetáku iednák przed zbieraniem Pſzczoł, wprzod położyć cztery gáłązki nà krzyż, dla ſnádnieyſzego ſtrząśnienia ich do vlow. Powſadzeniu pomienionego Roiu, ktory przed tym ma być wygotowány, y Zielem Melliſſowym, àlbo roiownikiem, dla zapàchu nàtárty, à pilnowac, àby ſię znowu nie roiły. *Koło Roiu iáko chodźić trzeba.*

Pnie ná vle źimie wydràżáć, áby dobrze z ſurowizney wyſchły, ále naylepſza ſtárych doſtawáć gotowych Pniow, ktore tymże Roiownikiem nátrzeć potrzebá. *Pnie ná Vle przyſpoſobienie.*

Poſture Mátki Pſzczelney miedzy roiem ták vpátruią, ktora tákowa ma mieć miedzy Pſzczołami dyfferentia; ma bydz nákſztáłt Oſy farby ſzárawey, ćienka, y podługowáta. *Miedzy Roiem iáko vznać Matkę*

Kto chce Mátkę Pſzczoł według vznánia doſtáć, wźiać Nie- *Spoſob doſtánia y vznánia*

nia Mátki Pszczelney.

cki podługowáte, y ſłuſem od źięmie do ſzpontu vlá przyłożywſzy, wziąć Roy zebrány z Przetákiem, y zowych czterech gáłęźi, ná ktorey mniey będźie Pſzczoł, (bo tàm Mátkà nie będźię, tylko tám gdźie ich naywiękſza kupá) część mnieyſzą w Vl ſtrząſnąć, áby tám drugie zà nimi ſzły, wźiąwſzy iednę po drugiey ze trzech gáłęźi, puſzczáć po nieckách do Vlá, vpátruiąc ná ten czás pilnie pomienioney Mátki, á znienagłá w te Niecki kołátàć, áby ſpieſzniey ſzły, tym ſpoſobem ią vznáć, vpátrzyc, y doſtàć moze.

Fucus, złe Pszczoły,

Iáko kàżda rzecź, ták y Pſzczoły màią ſwoich Przeſzkodnikow: znáyduie ſię Fucus, toieſt Pſzczoły nikczemne y pruznuiące, ktore nie tylko robotnym Pſzczołom, z vlow zàrobiony miod, ále y ſame ſiłnośćia y potęgą ſwoią dobre wyćináią Pſzczoły; Ná to tedy miec trzebá Bartnikõ, y dozorcom pilne oko y ſpoſobnośc w zábieżeniu wczeſnym tákowey ſzkodźie.

Ná vznánie złych Pszczoł ſpoſob.

Tych ſzkodnikow pomienionych między dobremi vznáć nie może Pſzczołámi, dla tego, że ich formá y fárbà iednáka ieſt: więc do vznánia ich, ten ieſt pewny ſpoſob: áby ten ktory vſtáwnie powinien pilnowàc páśieki, tego pilnie vpátrował, gdy ſię z ſobą będą mieſzàc, y wàdźic, pewna probá, że tákowe ſzkodliwe Pſzczoły między dobremi znáyduią ſię, nà ktorych wygubienie tákowy ieſt ſpoſob.

☞ Spoſobżłych Pszczoł wygubienia.

Vle w wieczor dobrze opátrzyc, y áby Pſzczoły pożytkowe nie wychodźiły, przetàkiem rzatkim oko záłożyc, á ſzpont zálepic, dopiero ná te złodźiyki, drozdzy z beczki piwney ná niecki nágotowáć, y miodem záprawic, te przylećiaſwzy, à do Vlow wniśc nie mogąc, tego przyſmáku iák ſkoro zákuſzą, wſzyſtkie wyzdychàią.

Podiazd Pszczelny iák ma dyſpoſicią.

Tran, podiazd Pſzczeľny, ktorzy mieyſce paſzy Pſzczołom vpátruia. Pſzczoły ku Swiętemu Iákubowi do wyroienia żywią; á po wyroieniu ſame przez ſię Pſzczoły robotnicze, onych od śiebie wytracáią, niechcąc ich dłużey żywic.

Czás miodu odbieránia.

Podbieránie Miodu, koło S. Bártłomieiá, tylko w ciepły y w pogodny dźień, odpráwiąc, trzebá, dla wychowánia im záś obyczáynie podbieràc, áby ſię mogły przez źimę ſłuſznie wychowác Pſzczoły

☞ Woſk ták

Woſk w Vlu przez ſię *náturaliter* biały, bárdzo ieſt dobry

ná plaſter

ná plaſter, ná wſzelákie ludzkie rány, oſobliwie ná fluxy, ná dżiury w nogách ktore zowią włoſami, tęn woſk rozmiękczywſzy, iák Plaſter ná ránę przyłożyć, y od godżiny do godżiny inny odmieniáć, pewne do zgoienia rány remedium. *ná zgoienie Ran w nogách ieſt dobry.*

XXV.

ô MŁYNIE y MŁYNARZV.

MŁynow Inwentarz, wſzelákich Budynkow, Oſad, Rol, Łak, y Ogrodow opiſáć, y dla ſpuſtoſzenia częſto, à przynamniey co Rok rewidowáć, á to dla tego. *Diſpoſitia Młynow.*

Ieſli Role vpráwiáią, y według gruntow zàśiewáią, áby nie płoniáły role, bo to zwyczáyna, iż Młynarze rzadko ſą dobrzy Goſpodarze, gdyż ſię oni z Młyná ná miárki raczey ſpuſzczáią. *Dozor przyległości Młyńſkich.*

Czynſze powinne áby według czáſu Młynarz oddawał, y do napraw Dworſkich Budynkow, áby z ſiekierą według vſtáwy, y powinności do Dworà chodźił. *Czynſze odebrac y inne powinności.*

Gdy Mlewo nà miárách, niech pod kluczem y dozorem Dworſkim bedźie: ieſli też w Arędźie, wiedźieć z kim mieć ſpráwę, wiádomemu à nie hołoćie iákiemu árendowáć, od ktorego kiedy náſtępuie rata ſolutionis, ná tęn czàs trzebá mieć po nim pilne oko. *o miárách Diſpoſitia.*

Státki wſzelkie Młyńſkie porzanne mieć powinien Młynarz, ták do Młynnych potrzeb, iáko też y do budynkow, drzewá rożne do napraw, Kámienie Młyńſkie, ktorych záwczáſu zá dobrey przyſpaſabiáć drogi. *Státkow Młyńſkich ſpecificatia.*

☞ Młynarz przy Młynie, niech nie ma żadnego Czołnu, Sieći, więncerzow żadnych, áby nie ſtàwiał ná ryby. *Przeſtrogá ná Młynárzow.*

Stáwow niech pilnuią áby ich nie puſtoſzono, y Wody znich podczás ſuſzá nà zwyczáyną nie wybieráli Miárę, Grobli, Izbic, dla ſzkody áby pilnowáli, y wcześnie záprawiáli. *Pilność y dozor Stáwow.*

Drogi, Ścieſzki, Moſty, dla przechodu y przeiázdu ludźiom gdźie potrzebà àby nápráwiáli, wieprze mieć nà baczeniu; wiele karmić powinni Młynárze, lub nà to mieyſce, od iednego ná Rok kotà płácą z niemi poſtànowić. *Naprawá przechodow y Dróg.*

XXVI.

O STAWACH.

Nárybionych y Puſtych.

Stáwow diſpoſitia.

STawy wſzelkie przy pewnych y żywych wodách, nie tylko ſą Młynom pomocą, Rybie wygodą, ále też y káżdey Máiętności ſą oſobliwą ozdobą y intrata, te tedy áby proportiey mieyſcá były oſádzone, y nárybione, czáſu y wielkośći Stáwow vpatrować; iáko ſię niżey opiſuie.

Narybek do oſádzenia Stanow.

Ná oſadzenie Stáwow wcześnie ſtáráć ſię trzebá, ile po ſpuśćie o Narybek, piatniki, ſtopniki, y kroczki, ktore co rok do innego przeſadzáć ſtáwu áby nie głowáćiáły, w káraśie kárpie (gdyby miáty bydź ná kupie nie) obracały ſię.

W mrozy ták nie przyrobie.

Zimie gdy Stáwy zámárzną, áby miały Ryby oddech gęſte przyręble czynić.

Czás narybienia iáko vpátrować.

Do nárybienia Stáwow czás ná Wioſnę zá ſtuſznym ćiepłem, y w Ieśieni; przed mrozámi wcześnie nárybić, bo rybá wſzelka ieſt właśnie niby gość w cudzey dźiedźinie, ktora nim ſię obaczy, y zmieyſcem ozna, legáwiſká ſobie nie vpátrzy, ná dno nie poydźie, ále ſię tylko ni dźika po wierzchu błáka, w tym, gdyby nápádły mrozy, wyginąćby muśiáły: do tego też rybá Zimie żadna nie rośnie, owo zgołá káżda rzecz, ma mieć ſwoią według czáſu wygodę.

Iáki ma bydź Staw ná tarliſko.

Ná tárliſko záś ſpoſobnego vpátrować Stáwu, w ktorym by przy trawniku grunt znáydował ſię gliniáſty, ná ktore, koło S. Márká ná tárćie trzy ikrne, á dwá mleczne wſadźić kárpie.

Ryb w Stáwách áby nie wyławiáć.

Ryb ná kuchnią z Stáwow nie wyłáwiáć, ile kędy ſą leźiorá, owſzem z nich nárybiáć Stáwy, á ná domowa potrzebę prowidować z Sadzáwki.

Kradźiezy Ryb przeſtrzegáć.

Tego też pilnie trzebá vpátrować, zábieráć ſtáwidłá, wiencerze, y wierſze áby wednie y w nocy tymi ryb nie złáwiáli ſprawni do kradźierzy ludźie.

Czás do ſpuſzczánia Stáwow.

Stáwy we trzy látá po narybieniu ſpuſzczáia, ktorych czás terminowáć trzebá.

Ryby iákie ſolić y wędźić trzebá.

Po złowieniu ryb mdłe ſuſzyć, wędźić, z prázoną goracą ſolą, rozpłatáne, ná domowa potrzebę, y ná pozytek dychtownie w becce, ábo iákim ſpoſobnym z Wioſny, y Ieśieni, záſaláć naczyniu, podczás źimną, álbo chłodow.

Przedaſz

Przedaſz Ryb z Stáwow, według wielkośći oſady y lat pomiarkowawſzy proportią waloru, álbo ogulnie, álbo ná kopy ſpieniężáć, to iednák przy kontraktćie wárowáć ſobie żeby połowę ná kupcá drobnych, druga połowę dla nárybienia *in fundo* zoſtáwiono. *Przedanie Ryb.*

Skrzynie ná ſpuſt ná ryby ſporządzic: przeſtrzegáć trzebá áby nie były ſoſnowego àni dębowego drzewá budowàne, dla zarázy ryb; tylko z ledliny á z Swiercyny, ktore niech będą przeſtrone, przygłębokie, *ad proportionem* ryb, áby ſię w ſkrzyni nie duśiły. *Skrzynie iákie máią bydz na Ryby.*

Po ſpuśćie ná Stáwiſkách ſiewáią zbożá, iednák według ſpoſobności gruntu, żeby wtym iákiey nie było miáſto pozytku ſzkody oſobliwie względē źrodliſk iákich, álbo też podczás deſzczow, áby zásiane nie zálewáło zbożá: przeto dobrze w tym wiádomych y dawnych we wśi porádźić ſię Goſpodarzow. *O ſiewách ná ſtawiſkách.*

Sieći wcześnie przyſpaſábiáć do łowienia ryb, po złowieniu záraz nà płotách rozćiągnowſzy oſuſzyc, oſuſzone zás ná ſuchym záwſze chovváć mieyſcu, á ieśli ſię co zepſuie, więkſzey zábiegáiąc ſzkodźie zàraz zápràvviáć, á nie wten czás dopiero kiedy łowić trzebá. *Naprawá Sieći.*

PRÆCVSTODICYE: Káczek, gdźie ſą oſádzone Stáwy nie chowáć ná Folwárku, áni we wśi, z tey rátiey: gdyż kiedy rybá wſzelka ná Wioſnę ná wierzch z śiebie wypuſzcza ikrę, Kàczká o wſzyſtko wytravvi, y ták rożnego gátunku narybek wygubi, àle y návvet ſámym drobnym nie przepuśći rybkom. *Káczek gdzie ſą ſtáwy niechować.*

Item. Przeſtrzegáć tákże tego pilnie, áby wſtáwách nárybionych lnu y konopi (bo z tego rybá zdycha) nie moczono, w Rzekách raczey moczyć, á *in defectu* vmyślne ná to czynić oſobne Káłuże, z tą iednák conditią áby ſię tá wodá z Stáwná nie mięſzáłá. *Aby przedśiáwá w Stáwách nie moczono.*

Nà ſzkodliwe Wydry, y nâ Bobry, śidłá zwyczàyne vmieiętnemu zá vpàtrzeniem przechodzacych gęſtych ſłàkow nà mieyſcách ſpoſobnych kázáć záſtáwiáć. *Sidłá ná Wydry.*

Przy grobli y koło brzegow przeſtrzegáć, żeby żadnego nie było rozkwitłego drzewá; ponieważ Mieśiąc Liſtopad, kázdego Roku liśćiem z opádłego drzewà zwykł zámulwáć, y záśnieżáć Stáwy. *Drzewá żadnego nie mieć przy brzegu Stáwem.*

Przypuſtek wody ná ſtáwy. Zywe gdźie ſię znáyduią Zrodliſkà, àlbo Sztoki, àby dáremno nie ſzły ſtrumieniámi, y te mieyſcá gdźie iść powinny, ná przyczynienie wody, y pozytek Stáwow y Młyná, te przekopániem, do ſwego kierowáć mieyſcà y meatu.

Dobywánie Zrodliſk. Gdy záś z dawnośći będą zámulone pomienione Zrodliſká, to ie żeláznym Inſtrumentem, nákſztaſt wielkiego lemieſzá pługiem zàprzężonym otwieráć, y meaty czynic, iáko o tym ſpoſobie obſzerniey ſię opiſáło, *folio 5. verſu 9.*

Spoſob ſlámowánia Stáwow. Slàmowánie Stáwow, gdy bárdzo ſą zàchwaſzczone, zá iednym koſztem, àby gràbárze zwożili ná groble, rowno y porzannie oſadzáli Stáwy dla ślámowània, ile te ktore nie będą miáły ták wiele zrodliſk, y ponikow, prędko pompàmi oſuſzyć może, gdy záś z gęſtych Rzek zàlewa, row według ſpadku wody y mieyſcà vpátrzywſzy wybráć, y tym może ſnàdnie Stáwy do grábàrki oſuſzyć ſpoſobem.

XXVII.

ô KONSKIM STADZIE.

Stádá koń ſkiego vży-tek. STàdo Końſkie, z rożnych miár obfity przynoſi Goſpodárzowi pozytek, ná ktorym wiele zárabiàią ći co ſię vmieią do tego ápplikowáć, gdyż nie tylko nà domowa przyſpaſabiàią koni robocíżnę, ále też y cáłe żprzęgáiąc Cugi, tyſiącnę ztąd zbieràią lub zàchowuia Prowenta. Iàko tedy pomnożyć, y konſerwowáć ſtádo końſkie poniżſze informuią Reguły.

Klacz y Zrzebcom rozrządzenie. Klàcze gdy ſą ná ozrzebieniu, áby nimi nà ten czàs nie prácowano, ná żimę ich odłączano, y one mieć (aby ſię ktora nie vderzyłà) woſobliwey grodzy, przy ſtuſznym opàtrzeniu, tákże Zrzebiętá áby nie nędzniáły, àni drobniáły, wochędoſtwie y doſtàtku trzymáć, gdyż, by niewiem iákiego były okazàłego ſtádá, gdy nie ſą w ſtuſznym wychowániu (nà ktorym wiele należy,) w proſte obroca ſię konie.

Mieſiąc Liſtopad zrzebnym Klá-czom ſzkodliwy. W Liſtopadźie zrzebne Klácze, trzebà mieć w pilnym dozorze, bo ten Mieśiąc ieſt im bardzo ſzkodliwy, gdyż zà naymnieyſzym ná tęń czás vderzeniem, ozrzebione klàcze, płod niewczeſny porzucáią.

Dla porzucenia Klá-cōRemediū. Gdyby ſię Klacz vderzyłà, àbo zá iákim pádłà cięſzko vſterkiem, áby od tego nie porzućiłá rázu, tákiego záżyć ſtaràniá

wczás

wżiąc garść Owśá, ſoli tyleſz, y ćiáſtá z dżiezy, iák máły bochenek, zmięſzawſzy to ſpołem, dáć iey ná ten vraz zieść ná ſamey dżiezy.

Gdy ſię ktora Klàczà ozrzebi dżień terminowáć, Zrebięca ſierć, y odmiány dla odmienienia opiſać, y pocechowáć: à ponieważ Zrzebiętà co raz z ſiebie zrzucàią ſierć, inney nábywàiąc, rzecz potrzebna, dwá rázy w Rok czynic Stádá reuiſia y ſztuk przeliczenie. *Terminária y Reviſia Stádá.*

Do przypuſczenia Mieśiąc naylepſzy Máiowy, nà ten czàs Stàdnikom goły dáią owies, Stàdnikiem áby nie prácowano przeſtrzegáć dla ſkutecznego z Klàcza odchowánia, ktory trzy rázy ma bydź do niey przypuſzczony. *Czás, y iáko do klaczy przypuſzczáć.*

Zrzebiętà we dwoch lat á ieſzcze lepiey we trzech rznáć, gdyż ná ten czàs wſzyſtkę z ſiebie doyzrzáłość wypuſzcza Zrzebiec. *Kiedy y iáko rznáć zrzebiętá.*

Nà rznięćie czás náylepſzy bywa w Màiu, bo ná ten czàs pomierne znáyduie ſię powvietrze, nie żimne àni gorące.

W zbytnie goracà, ile w Mieśiącu Czervvcu, iáko też y ku żimie ſtrzedz ſię Zrzebcow rzezàć: do czego dobrze wiádomego, y ſpoſobnego zażyć konovvałá, àby przy rznięćiu wiedźiał ktore przypalàć, y záſkvvàrzàć żyły. *Czás ná rznięćie ſkodliwy.*

Dla puchliney często obmyvváć moſnà ſervvatka, ná ten czás tàkże przeiezdżàć go zá roſy, z ránà obiezdżáiąc pole, áby ſię ná mieyſcu nie zàſtavvał Zrzebiec. Do złobu go krotko wiazáć, dla pachánia moſná, gdyż ſię z tego iad miece, ná trawę go żeby ſię tarał puſzczáć. *Iáki ma być po rznięćiu dozor.*

LEKARSTWA KONSKIE.

Nie tylko ludźie, ále też y wſzelki bydłá rodzay choruie; zaczym tu należy wiedźieć y zrozumieć przyczynę, Końſkich przypadkow, y chorob, à temi niżey opiſanemi rátowáć ſpoſobami, y według czàſu purgovváć, to ieſt podczás Wioſny, y Ieśieni, Mieśiącà tákże vpàtrowáć, miànowićie Nowiu y Pełni ſię ſtrzedz: tàk purgowània, iáko też y krwie puſzczània ná ten czàs zàniechàc. *Iáko, y kiedy konie chcą rátowáć.*

Końſkie wnętrzne y zwierzchne vznawſzy defektà, tákowych żażyć ingredientiey. Iáie całkowe, w gàrdło koniowi *Ná wnętrzne końſkie choroby lekárſtwa.*

obàlonemu w puśćić, liśiego potym dostàć mięsa te vsuszywszy y nà proch vtàrszy, zoliwą, gorzałką, czosnkiem, y białą gorczyca vtłuczoną, z solą według potrzeby z mięszàc, y dobrze rozkłoćiwszy, tymże sposobem wlać koniowi w gàrdło, á potym mu krwie vpuśćic.

Drugie przepurgowánie, Siárkę vtłuczoną miáłko po dwá łotá odwazoną z obrokiem mięszáć, y przez trzy álbo przez cztery dni alternatą zádawàc koniowi, w pierwszy dźień zrána nàczczo, w drugi dźień ná noc.

Trzećie przepurgowánie, łárego Zytá młodego dobrze wywianego w dészczowey vwàrzyć wodźie, y ostudzone przez trzy dni dawáć pić koniowi, á wysuszywszy ziàrno co koń nie dopiie z obrokiem z mieszánym zádáć.

Czwarte przepurgowánie. Fænum Græcum vwàrzyć z Máiowym máśłem bez soli, y przez kilká dni dawáć koniowi.

Kliśterą też purguią konie, ktorą ták nágotovwáć potrzebá: Slaz z wodą vwàrzyć dobrze, wlac do tego nie màło oliwy, y garść soli, y letno obálonemu zádáć koniowi.

Ná Nosaćiznę.

Remedium á vlieczenie ieg nià nosáć ego.

DOstàć kurzego źiela, z korzeniem y zliśćiem, białego bzu, oboie ze trzy godźiny wárzyć, á tę wodę, gdy ostygnie letno dáć pic koniowi, te zàś ostudzone źiele drobno pokráiàne z obrokiem dawàć, przez ieden tydźień, takie remedium wyczyśći wnątrze z defektow.

Jtem. Mrowek z Mrowiskiem vwárzyć, y przez trzy dni dawáć letno pić koniowi.

Jtem. Ciemierzycę czarną przez noc moczyć w gorzałce, y tym nápryskáć koniovvi w nozdrzá aż wypryśnie.

Ná Zápalenie Końskie.

Zápaleniu końskiemu ják zábieżeć.

WZiáć samey przez się prostey gorzałki trzy kwáterki, pieprzu gołego, á choć zwyczáynego tłuczonego, iák zá groszy trzy, zta zmięszáć gorzałka y koniowi po grzeble dać wypic: áby tego nie wyrzućił, y nie tárł się, głowę mu ná forgocu wysoko vwiązáć, obroku áni wody przez cztery nie dawàć godźiny, przytym kocámi, lub odźianemi (áby się pocił) nákryć go derámi.

Jtem.

Jtem. Rozbić iáiec śiedm, z białkiem, z zołtkiem, y po grzeble mu wlać w gárdło. *Jtem.* Wziąc liśćia kàpuściánego, y vtłuc to z częścią opichu źielonego, z tego wycilnawszy ſok z winem vmieſzàc, y wlewe koniowi wlac nozdrze.

Ná Zołzy.

GDźie ſię otworzy Zołzá, nà tym mieyſcu dźiegciem dvvá rázy w dźień ſmáruy, dla prędſzego máteryey złey zebrània; á gdy ſię otworzy czyſtey wźiąć wody, z ſolą przemyc, á po tym pràſnym te mieyſcá ſmàrovvác miodem. *Zołzy iák y czym zá liczyć.*

Jtem. Záięcym też ſmàruią ſádłem, przepurgovvavvſzy konià, tym lekárſtvvem, ktore ſię wyżey opiſało.

Jtem. Wźiąc ſadłà ſtàrego ná cztery pàlce grubo, y tyleż źiela Roſchodniku, y ſpołem to vtłuc, potym to dobrze vſmażyc, à ná płácie ſukiennym to roſpoſtrzec, y iák nayciepley może ná te guzy przez kilká dni poki nie zmieknieią przykładác; po tym zmieknięniu, nátłuc z ſadłem ſtárym czoſnku, puſzczádłem ná ſiekawſzy guzy, ciepło przykładác, y to czynic trzebà, puko nie wyciekną. Przy tym dozorze y ſtárániu Zyto Iàre wàrzyc, y ná nieckàch ochłodzone ná ſamey źiemi dla ſchyłania ſię dawác koniowi.

Jtem. Ná tęnże defekt, żeby wnątrze wyczyśćic, rozbic cztery białki iàiovve, wſypác do tego łot ieden tłuczonego kádźidłà, vmięſzavvſzy weſpoł obàłonemu po grzeble zádác koniowi.

Jtem. Ná ktorym kolvviek mieyſcu vczyni ſię zołzá, według w zwyſz opiſanego ſpoſobu plaſtru zàżyvvác, áby ſię ten nie zàſtàrzał defekt, zábiegác wcześnie áby koń nie znoſaciał.

Ná Ochwát.

TEn przypadek z rożnych zvvykł przychodźic przyczyn, á miánowicie z wiátru, z wody, z zboż, y z zbytniego gdy koń przemorzony àppetytu; znáki tych ochvvátow ták potrzebá vznavvàc. Naprzod, gdy koń mievva boki wypukłe, y ſam przez ſię gdy będźie iáko nàdęty, z nozdrzá iáko wodà ſię ſączy, nog drzenie, w kolánách gdy ſobie czyni vlżenia, płątáiąc niemi, ni iáki piiány, łeb ſchyłony, y gdy ſtac nie *Ochwáty z czego yáko poznáć.*

może áni leżec długo; tákiemu prędko zàbiegàc potrzebá defectowi, puki koniowi nie opuchną nogi.

Kiedy tàkiemu koniovvi żyłká ná nośie, między nozdrzámi nàbieży, ktora między trzemá żyłámi średnia podiawszy igłą ná nic, (żyłkà tá będźie ni ſtroną tvvárda) te wyciagnawſzy ſłuſznie vrznąc, puko ſię może, à tym ochwàconego koniá vleczyſz ſpoſobem.

Ná Ochwát Wodny.

Remedium ná Ochwat dotwiádczone.

ZAprządz Konià w co cięſzkiego, á niech ciągnie, àſz dobrze ſpotnieie, potym go w cichym mieyſcu dla wiatru oſuſzyc, y wycudźic, kilká rázy to czyniąc, znàcznego od tego defektu doſwiàdczyſz vwolnienia.

Jáko liczyć koniá noda ochwaconego.

Item. Vwierciec trzy Cebule w donicy, wlac w to puł gàrcà winà àlbo octu, rozkłuciwſzy wlac koniovvi àſz wſzyſtko połknie w gàrdło, potym go ná povvodźie w pole przeiechác, niedàiąc mu przez ſześć godźin wody.

Ná Ochwát Wietrzny.

Wietrzny ochwat iak liczyć.

MYdłà kilká czopkow vſtrugác, álbo zniego gałki z robic, ktore áby koń połknął z iákim zádac mu liquorem, krew mu też nie zàvvádźi puścic, z zeł między vſzymá.

Ná Ochwát z Zboza.

Sposob ráto, wánia konia zbozem ochwáconego.

WIechac z koniem w zimna wodę, aſz ſię wſzytek zànurzy, y trzymàc go z dobrą godźinę; potym ná nim àſz ſię zapoci biegàc, wtym zàpoceniu zàciąc mu puſzczàdłem zyły v obudwu nog, dla vpuſzczenia krwi, iednę po iedney drugą po drugiey ſtronie, ſkuteczną vznaſz pomoc.

Ná Káßel.

Ná káßel iak liczyć koniá.

GDy koń często y cięſzko kàſzle, wcześnie temu trzebà zàbieżec, àby zàs z tego przez zàniedbànie gorſza nie nàſtąpiłà dychàwicà: bo ten przypada defekt koniom z niezdrovvych płuc y okroſtàwiałych: kupic tedy *Fœnum Græcum*, te ieſt Bożą Travvkà, àlbo Koziorozcu, do tego krzon y ołow od ſuknà cechowàny drobno pokràiàc, y z obrokiem z mięſzawſzy ràno-

noy,

no, y nà noc zadawáć koniowi w śiánach y obrokách, áby pierza żadnego nie byłó, (bo od tego konie kászlą) pilnie, przestrzegáć. *Ingredyćtie ná kaßel-*

Obrok gdy koniom dàią, niech dobrze z prochu ná przetáku wykurzą bo to do kászlu y dycháwice przywodźi konie. *W Siánách y Obrokách pierza przestrzegać.*

☞ *Item.* W niedostátku innych lekarstw rzodkwie wowies nàkráiáć, y z obrokiem często dawáć: tego też przestrzegác, żeby żimny zrodłowey wody pić nie dawano koniom, áni śliskich bágnistych wod. *Z obroku áby kurz wywiane.*

Gdy konie z naczynia iákiego poić będą, przygarśnie przeniczney álbo ięczmienney máki z wodą zákłoćić, trochę do tego przymięszawszy saletry: to remedium chłodźi y czyści płucá.

Ná Dycháwicę.

Lekárstwo dychawi. cznemu koniowi.

WZiáć Oliwy dobrey pułgárca, węgorzá dostawszy żywego, włożyć go żywo w nowy garnek, oliwą napełniony pokrywką, áby nie wypadł, y áby nie wychodźiłá párá, dobrze opàtrzyć, y z wolná przez cáły dźień wárzyć, potym przez płotno przecedźiwszy, y ná trzy to rázy rozdźielivvszy, obàlonemu lać po grzeble w gárdło koniowi.

Item. Wziąc oliwy, cukru, Pàtoki miodowey, káżdego po Funćie, náśienia kopru włoskiego Funtow trzy, soku sáłwiiowego cztery łoty, wodki rożáney łotow dźieśięć, zámięszavvszy to sspołem przy węglách ná pálec wysmázyć; ostudzone zádawáć náczczo miárą koniowi, ná raz żeby záważyło puł funtà, do tad, iáko może wystarczáć lekárstwo.

Ná Sledzionę.

Iák poznáć, y leczyć śledzioney defekt.

GDy koń nà lewy bok pacha, przez to swoie pokàzuie dolegliwość: nà lewey stronie, ná dłoń od vdà, zá trzećim żiebrem pchnąć ták głęboko szydłem, pukiby dośiągł śledźiony, à ták vzdrowisz koniá.

Gdy Koń puścić nie może moczu.

(dźinę.

1 Do Owczárnie záprowádźić, y tàm go potrzymáć zgo-

2. Obálić go ieśli nie ma w korzeniu kámienià.

3 Wierzh brzozowy ściąć, y pod konià włożyć, pewne remedium.

4. Z ogonà włos wyrwáć, à w korzeń mu wkręćić pomoc nieomylna.

5. Nátłuc Bobku z Inbierem, y vmięszàc w winie, álbo w piwie dobrze vwàrzywszy, potym to oſtudzone dàc wypic koniowi lekárſtvvo. *Ná wypędzenie Kámieniá.*

Koniá ná kámień iák leczyć.

Rogu Ieleniowego vtártego wźiavvſzy ná trzy tylce nożá iák ná łyſzkę pełna, y dác koniowi w piwie álbo w winie wypic, pewne poruſzenie y wypędzenie z wnątrza kàmienia.

Ná Rog áby odraſtał, y ná zápalenie Rogu.

Obłamány y zápalony koniom rog áby odraſtał Remedium.

ROg koniowi áby odraſtał, łoiu kozłowego, ſmoły ſzewſkiey, oliwy, oleiu Inianego, miodu y woſku wźiavvſzy pomiernie według potrzeby, wraz wſzyſtko v ogniá wolnego roſpuścic, y ſpołem zámięſzàc, à rog tym częſto z wierzchu ſmárowác koniowi.

Jtem. Sucha rzepę wárzyc z ſadłem wieprzowym, y buty ná to zrobiwſzy, áby w tey ſtał máteryey ćiepło przez dwie Niedźieli odmieniáiąc, od rogu żapalenia koń będźie wolny, y inſzego nábędźie.

Jtem. Swieżych nàtłuc rákow, y z Inianym zámięſzáć naśieniem y z miodem práſnym, vczyniwſzy bot koniowi ſkurżány, nálawſzy wen tey màteryey po wybràniu rogu końià z tym obuc, ſłuſznie záwiązawſzy żeby nie ſpádło.

Ná Kopytá.

KIedy im ſchną kopytà czoſnku nàkràiáć drobno, miodu práſnego, świniego łayná, y mleká trochę ſpołem zàmięſzawſzy przykładàć nà kopytá.

Jtem. Spikiem od rogàtego bydłá po wierzchu ſmárowáć.

Ná świeże Podbićie.

WEzmiey kilká Iáiec ktore rozbite z ćiepłym zmięſzawſzy popiołem, ná wſzyſtko z dołu y z wirzchu przyłoſz kopyto.

Ná pśie Włoſy.

Pśie włoſy iák gubić.

SLedziowe Mleczko w piwie dobrze z ſoli wypłukawſzy iák ná máść zetrzeć, y te mieyſca, gdźie ſą pśie włoſy námázywáć, zeydą nieomylnie.

Drugi sposob, Chleb vpiec z Ieczmienney maki, y goraco z piecá tym chlebem roskroionym psie włosy obłożyć, od ktorego gdy te włosy oblázą y zeydą, stára te mieyscá smárowác oliwą ták potym piękną zároslną sierćią.

Trzeći sposob. Gnoy świeży człowieczy rozmaż ná chuśćie ná tym mieyscu przywiń, od godźiny doświádczysz lekarstwá, że precz zeydą y zginą psie włosy.

Ná Bielmo.

Bielmo koniowi iák ścierać.

KAmieniem błękitnym, ktory z Turek ormiánie przywożą, z oká z wierzchu ostrożnie, áby zrenice nie náruszyć ścierác.

Item. Tutiam præparatam w Aptyce kupić, do tego wźiáć Bluszczowego liśćia vsuszywszy społem, y ná proch vtłukszy, dwá rázy ná dźień, tym zásypować koniowi oczy.

Item. Imbierem zmięszanym z Oczkowátą solą, piorem woko zásypować bielmo.

Ná Paskudniká.

Páskudniká iák poznáć y iák zgániać.

GDy ten pocznie defekt trapić koniá, iák nayprędzey ćiepłym prásnym Miodem obie pomázáć mu oczy, á w vszách mu żył ná krzysz nárznąć do samey krwie, á te ránki nátrzeć solą.

Item. Ryśim páznogćiẽ, do krwie wierzchnią nádrapać wárgę, y nozdrze, tey godźiny tá muśi vstapić napáść koniowi.

Kiedy się koń tara mdły, á ma Nozdrzá źimne, potym znáć że go trapi Páskudnik; błękitnym pomięnionym Kámieniem zetrzeć powieki, álbo tesz igłą ná nić go przeiawszy przerwác, ślina y solą potym zásolić.

Ná Myszy.

Myszy końskie iáko znáć y iáko wybráć.

TAkież też znáki vpátrować, kiedy się koń wala, pod vszymá puszczádłem rozkrwáwić, myszy te będą drobnym podobne iágłom, ktore wybrawszy koniowi ściśnąc nozdrzá áby wypryśnął.

Item. w Cudzych kráiách mieyscá te v szyie, gdźie koniá myszy trapią, rospalonym wypalaią żelázem.

Item. Gdy v szyie nábiegną, oleiem lnianym zmięszanym z sołą iáko nayćiepliey v szyie, y pod szyią smárowáć.

Item. Naśięnie Lniane dobrze vwárzone z winnym octem, z ſolą, ćiepło przykładáć.

Ná powietrze Końſkie.

Powietrze końſkie iák leczyć.

Niedźwiedźie mięſo drobno pośiekàne, w zwyczàynych obrokách záda wáć doświádczone lekárſtwo

Item. Skorę wźiąć z drzewá leśionowego, ktora w kádźiách y w korytách w Rzeczney wodźie moczyć, z tey niech vſtáwicznie nà tę piią zaràzę, wſzytek ná wierzch wnętrzny wypędzi defekt, nietylko koniom, àle y innemu bydłu takie ſłuży remedium.

Ná Tylczak.

Tylczak iáko leczyć.

Aby ſię ten nie ſzerzył w koniu defekt, roſpalonym żelázem obryſowáć, te mieyſcá, á potym ſáme palić krofty, wywàrzynàmi od gorzałki wymywáć zarázone mieyſcá, po wymyćiu, młodym maſłem ábo śmietáną ſmárowáć, przepurgowáć konia lekárſtwem, według w zwyſz pomienionego opiſania, krwie w tym defekćie puſzczàc nie potrzebà.

Ná Splecżenie.

Solecżonego konia iako ratować.

Kolànem nátracic trzebá plecy z poſrzodku y z boku, żeby wſwa weſzło miárę, lubo zakluc ſzydłem przeciw oney właśnie ſtáwowey łopátce, álbo niech ná nim przez głębią płyną, á potym zàciac żyłę między kopytem, à między kłem żeby krew dobrze ſzłá.

Item. Zagrzawſzy trochę Konià przeiezdżàniem, potym záciąc mu żyłę plecńia dla odyścia krwie, do tego wiàkie naczynie wbic pięc ſwieżych iáiec, maki do tego przymięſzàc przenney y oliwy trochę, iák nà iákie wolne vczynić ciáſto, tym wſzyſtkę pomáżác plec, y nogę àſz do ſamego kopytá, á z tego do trzeciego dniá nie obmywáć, po obmyciu záś barſkim mydłem y gorzałką námázàc, potym go powoli przeiezdżáć.

Ná Wąſacz.

Wąſacz iák leczyć.

TErpentynowego Oleyku łotow wźiąc ſześć, tákże leliowe łotow cztery, oleyku rumiánkowego, Dialtiey, kàzdego po łocie, oleyku z łyſzki wárzonego łotow cztery, oleyku po-

krzy-

krzywnego, łotow ośm: sspołem zmięszawszy te krzyżowe námażyvvac mieyscá.

Jtem. Klisterami według wzwyż pomienionych ingredientiey, zgotowanemi pilnie ná ten czás ratować gdy nápádnie potrzebá.

Ná Sádno świeże.

PRoch złupierzu wężowego posypány wszelákię sadná goi.

Jtem. Nà sadno świeże, Kurze źiele nà proch stłucz, vsuszywszy, y ná proch stárłszy, od godźiny do godźiny tym zásypować sadno, co raz octem przemywaiąc.

Ná Máść ingredientie doświádczone.

TA máść rány czyśći, y dźiwe trawi mięso: Rdzę od miedźi, y miodu prásnego, wźiąć łyszkę, octu mocnego kwaterkę, y wárzyć to puki nie zgęśnieie ná máść, y tym záràżone smárować mieyscà.

Jtem. Hàtun palony wszelkie wysusza rány, y dźiwe trawi mięso.

Máść goiąca. Weźmiey żułtego wosku łotow dwánaśćie, terpentyny cztery, smoły żułtey dwànaśćie, kàdźidłà cztery, oliwy funtow dwà, vwàrzysz to nà gęstą màść, y tym do zgoienia smàrowàć mieyscá. *Máści roine ná końskie rány, iako gotować, y iáko ich záżyć.*

Máść prędko rány goiąca. Słoniny stàrey, łoiu kozłowego, żyvvice tvvàrdey, oliwy stàrey, iàrzęcego miodu, zankłowego źiela, y przymiotovvego, wszystko sspołem stłuc, vsmażyć, potym przez chustę przecedźivvszy, nà pilną w spokoynym mieyscu zàchovvác potrzebę.

Drugi sposob. Wźiąć wosku, żywice, kàżdego po funćie, rozey suchey funtow dwá, màsłà świeżego niesolonego funtow dwà, tákże smażyć, y przez chustę przecedźić grubą.

Ná Chudnienie Końskie.

VWárzyć w winie stàrym garść ruty, mirrhy łotow cztery, bobkow lyczby piętnaśćie, y to potłuc w mozdzierzyku, włożyć do tego kmìnu łotow sześć, oliwy świeżey łotow osm, y zádawàć przez dni trzy, w pićiu koniowi.

Jtem. Siàrki łotow trzy, Mirrhy ćwierć łotà stłuc y z parą iáiec zmięszáć świezych, przylawszy winá nápoić koniá.

Jtem. Obłupionych kàſztánow náſuſzyć w piecu, te vtłucz w ſtępie, dobrą przygarść máki nàpoł z otrębámi z mięſzawſzy ſpołem, przez trzy niedźiele z obrokiem zàdawáć.

Konie zá-chudzone czym y iák wytuczyć?

Jtem. Ięczmień y Owies w piecu dobrze vſuſzyć áby ſię przyrumienił, potym dobrze wyvviac z piaſku y popiołu, tákże bob nátłuczony w ſtępie mięſzác po garści do obroku, káżdego koniá tuczy y ſpráwuie.

Gdy koniom ogon wypada y grzyvvá: Słażu leśnego y polnego, tákże liścia kápuścianego zàruwno wźiąc, á vwárzywſzy w wodźie, częſto tym przemywác.

Jtem. Wezmiey korzenia ślażu leśnego y łopionovvego, potym w brzęczce piwney dobrze vwàrzywſzy, tym do wyraſtánia włoſow ſmàrowác mieyſce.

Ná Zágwozdzenie.

Zágwoźdżonego koniá iák, y czym leczyć.

OLeykiem z zyvvice vpalonym, álbo ź terpentyny, àlbo dzwonkovvym oleykiem nápuśc gorąca ránkę, obmoczywſzy trochę bávveľney włożyc wnię, á záſkvvarz zwierzchu máſłem àlbo kozłovvym łoiem, byle máſło przez ſoli było.

Jtem. Po wybrániu do żyvvego rogu, ſiárką, ſmołą, łoiem záſkvvarz, może w tym y wdrogę iechác.

Ná Zátrátowánie.

Zátrátowánie końſkie iák záleczyć

WEzmiey ćiepłego chlebá z piecá świeżo wyiętego, á z mięſzawſzy z ſolą, co dźień odnawiáiąc aż ſię zgoi przywiiay.

Jtem. Ieśliby ſię zropiłá ránà z zániedbánia ábo z záſtárzenia, otvvorżyvvſzy, koło tego mieyſcá rog przemyć octtẽ, potym gryſzpanem záſypuy, à ſłoniną przetapiáną námázuy.

Ná vderzenie żyły.

Vderzenie żyły iák záleczyć, y zgoić.

NAtłuc cebule ze trzy garśći ſmaż one w máśle młodym, á przyſypawſzy maki pſzenney znowu ſmaż; potym płát námázawſzy ſzeroki żeby záiął aż ku kolánu z iedney ſtrony, á zdrugiey do kopytá ſamego, ciepło okładay do dniá trzeciego.

Jtem. Vwarz w occie korzenia podroznikowego, do tego zmięſzay ſtárego ſadłá, á nà modrym płácie przywiń cienko.

Ná wyw-

Ná Wywinienie, álbo wybićie nogi z Stáwu.

Wywinienie álbo wybićie z ſtáwu nogi iák leczyć.

WEzmicy Boli Armeni łotow ſześć, máki pſzenney funt ieden, białkow iáiowych dźieśięc, álbo tez y całkiem wbic iáiá, háłunu łotow dwá, vwarz z octtem dobrym, á ciepło obwiń.

Jtem. Náparz ſtaw chmielem w pivvie ábo w occie dobrze vwárzonym, iáko naycieplicy kon może zetrwác.

Ná puchlinę w Nogách.

Puchlina końſka w nogách iák rozpędzić.

WZiąć Proſá tłuczonego puł funtá, ſoli puł funtá, ſáletry ćwierć funtá, háłunu cvvierć funtá, warz to weſpoł zoctem dobrym, ábo z winem, puki nie rozewre iák káſza, á ná oſtátku włoż żyvvice czarney ſzevvſkiey, iáko pięść, żeby ſię roſpuśćiłá. Ten plaſtr boł wyćiaga, y puchlinę, nie tylko ſwieża, ále y ſtára rozpędza.

Jtem. Wźiąć gałek dębovvych ſuchych, ſtłuc ná proch miáłko, przymięſzać máki ięczmięnney, ſoli, y vwarzyć to w occie, ábo w piwie, tym okładáć nogi koniowi.

Ná vkąſzenie, od gádziny álbo połknienie w ſięnie lub trawie páiąká, álbo iákiego iádowitego robaká.

Vkąſzenie iádowitey gádziny, czym leczyć.

PIeprzu żiarn trzydźieśći ſtłucz, à z ſtárym winem zmięſzawſzy wley przez gárło: á ieśli doſtánieſz iaſkołek młodych w gniazdźie, rozedrzey one, á przyłoż do mieyſca vkąſzone.

Jtem. Wźiąć Zięmie od mrowek y zámięſzać w wodźie, dać Koniowi tę wodę pić, tákże y zwirzchu, vczynivvſzy z teyże źięmie ćiáſto, pomázuy puchlinę.

Ná Epilepſią Końſką.

Epilepſia końſko, iák vznáć y leczyć.

ZNáki tey choroby tákie byvváią: w ćiągnięniu álbo ná mieyſcu gdy ſzkápá nád zwyczay głowa kiwa, oczy wytrzeſzcza, nogámi depce, tąpa, wſzyſtkiem ſobą drzy, ná żiemię vpada, wſzytek ſie miota, nogi rościąga, z gęby y nozdrzá mu płynie álbo wychodźi piáná: przy tym záraz defekćie ták zábiegáć: Zálać mu konwią wody ná łeb oczy z niebacką, porym go Derámi álbo Kocámi nákryć, ná żięmi go dobrze przyledz dotąd puki ten nie ominie defekt, dla zábieżenia áby tego nie bywáło tákiego zázyc remedium.

Dostáć kopytá łośiego, y vtrzeć go ná proch, ktoryby wązył łot ieden, w puł kwarty dobrego octu wsypáć y zámięszáć, potym koniowi obálonemu wlać w gárdło, y tak mu przez trzy dni w spokoyney y cichey stáyni zádavváć.

Jtem. Z Sálitrą obrok davváć, także y w wodźie zákłocona gdy pić będźie.

Jtem. Nákurzyć go stroiámi bobrovvemi z rutą suchą y rozmárynem.

Jtem. Dryakvvie Mithrydatum z letną wodą zákłocone obálonemu zádáć wgárdło koniovvi.

Ná Suchoty y Zambry.

Suchoty y zambry koń skie iák znáć y leczyć.

NA te Defectá káżdy Woźnicá povvinien przestrzegáć, w koniách kiedy koń ápetytu nie ma, kiedy melánkolik y kiedy klaska, te według zvvyczáiu, zvvykli konovvali brodavvki z pod ięzyká ná spodni sczece nożyczkámi wyrzynác, zębry puszczádłem otvvieráć, suchoty wyrzynác, solą pozáćieráć, y krvvie trochę od szyie puścić, vpátruiąc kolor krwie y gęstość, á to wszystko ná schodźie Mieśiącá według potrzeby czynić trzebá.

Ná Glisty wnętrzne y Rupie.

Glisty y rupie końskie po czym znáć y iák leczyć.

TE Defectá káżdy koń ćierpiec muśi, ktory łákomo iáda; przeto przestrzegáć tego áby żadnego zboża śpleśniáłego, áni stęchłego nie tylko tákovvemu koniowi, ále y káżdemu nie dawano bydlęciu, gdyż tákie ziárno zvvykło psovváć zołądek: znáki tego defektu ták poznáwác, gdy koń chudnieie, smutno stoi, nogámi zádniemi w brzuch się biie, brzuchē się o źiemię y gdźie może trze, głową często trząsa, pyskiem boki, grzbiet, y piersi chwyta. Ná te tedy defektá tákowych záżyc ingredyentiey.

Wźiąc iáiovvych skorup obravvszy z nich błánki same dobrze vsuszyc, y vtłuc miáłko te skorupy: do tego w łozyc trosk czwártą część od kowalá, pieprzu piątą część, społem vtłukszy, y zámięszawszy z octem dobrym y gorzałką zágrzawszy w gárdło wlac bydlęciu.

Jtem. Wźiąc puł funtá lniánego oleiu, biedrzeńcu źielonego tłuczone°, y trzęczy ziela, w pánwi pospołu ostudziwszy

y vsmá-

vſmażone, kłaść często koniowi w nozdrzá.

Jtem. Pieprz z Mlekiem, Gorcycá, Dyptan, Proch rogu Ieleniego ſpalonego, ſalitrá, koliander, nà trunek lubo z octem, lub z piwem, àlbo z winem vkłocone ćiepło zádáć koniowi, pewne ná gliſty y rupie lekárſtwo.

Ná Biegunkę Końſką.

ZA dawáć koniowi Ięcmień pràżony, ogon mu záwiązawſzy iàk naylepiey rzęmieniem. *Biegunkę końſka iák leczyć?*

Ná Muchy, áby Koni nie kąſáły.

ABy w ćiągnięniu muchy nieprzeſzkadzáły koniom, ktorym czyby ćiągnąc, czyby ogániáć ſię: Doſtáć liśćia bań wielkich, ktore dobrze ſtłuc w mozdzerzu, y tym ſokiem pomázáć końiá, nà to mieyſce żadna nie pàdnie muchá.

Ná Zátwàrdzenie Końſkie.

GDy koń nàdyma boki y żywot, zádem ſie o ſćiány trze, ſtęka, temu ták żábieżec defektowi: Zá groſzy dwà kupić mydłá y pokráiáć go, w wodzie álbo w octćie piwnym z puł gàrcá gęſto vwàrzyć, á potym letno wlać koniowi wgàrdło *Zátwárdzenie końſkie, iák poznáć y czym leczyć.*

Jtem Kożiey ſerwatki z puł tàkże gárcà ćiepło mu wlać w gárdło álbo iákiego mleká ſłodkiego, rzecz ieſt pomocna.

Jtem. Kliſter według w zwyſz pomięnionych ingredientiey zàdáć mu.

W drodze y ná mieyſcu z końmi iáko ſię obchodzić.

WCiągnieniu, koni podczàs gorącego làtá áby dla ochwátu nie poiono przeſtrzegáć, lepiey że przepragną, àniżeliby miáły ſzwánkovvàć w drodze; ſtànąvvſzy w goſpodźie, konie grzebłem ośiągnąć, czołà y oczy poośierać płátem, áby z potu podeſchły kocámi ie przykryć: ieść nie záraz im (poki dobrze nie wytchną) dawáć, iák poiedzą śiáná, często przerywáiąc nápoić, potym im po kęſu y powoli obroku (dobrze opáłavvſzy z prochu) vdźieláć, á nie tylko w drodze, àle y nà káżdym tego przeſtrzegáć mieyſcu, y áby zàwſze pod niemi było chędogo, często podmiátáć; do tego; áby nie zbyt w ſuchym, àni wilgotnym ſtawáły mieyſcu. *Otchwátu końſkiego iák vwáżować?*

XXVIII.

ô PVSZCZACH, BORACH, y LASACH.

Między inſzemi œkonomiki Prowętámi, ieſt oſobliwa w kâżdey máiętnośći wygodá, y wielka do Intraty pomoc, kto może miec ſwoie własne láſſy, á w nich nà budynki, ná opał Browáru y Gorzálnie rożnego gàtunku drzewo, ktorego iáko iákiego ſkárbu z ochroną ná domową zàżyvvác potrzebę. Od poſtronney záś kradźiezy pewnego y oſiádłego miawſzy leśniczego, w pilnym làſy miec zàvvſzę dozorze, nà tego ſię iednák nie ſpuſzczàiąc ſamym rożnemi nieſpodźiewánemi czáſy obiezdzác y doźieràc potrzebà goſpodarzom.

Iáki być ma dozor dla ſpuſtoſzenia láſow.

Wyrabu pomięnionych láſow, (áby nie wyginęły y nie ſpuſtoſzáły) tákowey byc ma zachowány porządek, naprzod ná budynki trzebá ſpoſobnego po rożnych vpatrovvác mieyſcách drzewá, nà Opał, ná Brovvàry, y nà inne potrzeby y pożytki, ile w przeſtronnych láſach: tákże ná Huty, Kuźnie, y Amernie ſáwa rabàc iednego roku; w drugim ná innym mieyſcu, & per conſequens dáley, á ná tych zrabiſkach żadnego bydłá, przechodow áni przeiàzdow, dopuſzczác, áby te mieyſcá ſpokoynie ná nowe zàgaiły ſię láſy.

Wyrab láſow, iákim ma być porządkiem.

Obiázdy láſow częſte, á rożnie, wednie y wnocy czynic, á kogo przy rabániu záſtáną, woz do Dworá záymuią, á bydło do Grodu nim trzeci dźień minie odſyłáią, ſiekirá záś ná wykup należy Gàiovvemu, tą pilnością od poſtronnego zábieżec może làſow ſpuſtoſzenia.

Obiazd láſow częſty bydz ma.

Drzewá ná Dworſką potrzebę, ná Brovváry, ná Gorzàlnia z pniá nie rabác, ále ſię (okrzeſuiąc drzevvo) gáłęźiámi opàłác, á gdy tych nieſtánie, drzewo ktore ſię nie zeydźie ná budynek wycinác według potrzeby ſkromnie ich záżywáiąc, á tego przeſtrzegác áby nie ſzło nà ſtronę.

Drew ná opał domowy y ná Browar tak vdzielác

Budynkowego nie rabác drzevvá, chybá ná własną potrzebę, y to zá wiádomością Páńſką, álbo ſtárſzego Vrzednikà, ludźiom rozdavvác, przedawác nie godźi ſię.

Leśnemu przeſtroga.

Węgla, ſmoły, dźiegćiu, popiołow w láſach nie dopuſzczác kurzyć, tàk dla wyplenienia láſu, iáko y od ſámego ogniá y dymu áby drzewo nie ſchło: tákowe kurzenia tylko w prze-

Aby w láſách nie kurzono węgla ſmoły, &c.

ſtron-

ſtronych puſzczách zà naięćiem y Contráktē, y to ná vſtroniu, nà goliźnie o podal od gęſtego drzewà pozwaláią.

W Máiętności ktorey, gdyby nie było láſu żàwczáſu ná Dworſką, Folwàrczną, Browàrną, y Gorzálniey potrzebę, ile podczás tàniości, y drogi dobrey zwozić y przyſpaſabiáć drew. *Indefectus láſow iák przyſpaſabiáć drzewá.*

Barći áby nie puſtoſzono, y kradźieżą nie vbierano miodu, tàkże y ſamego roiu: á z tymi obchodzić ſię według zwyczàiu, y iáko ſię wyżey o Páśiekách opiſało. *O leſnych Barći.*

Grzyby wſzelkie do iedzenia, y rydze zbieráią, ktore ná ſpizárnią ſuſzą y záſaláią. *Grzybow zbieránie.*

Łąki ieśliby ſię do ſprzątnienia, dla przyczynienia śianá znáydowáły, pámiętáć zbieráć, *Łąk w láſach zprzątnienie.*

Ná Wrzoſach, bydło á oſobliwie Woły, nie tylko Swym ludziom, álę też y cudzym zá ſłuſznym datkiem páśc pozwolić, ábo też *ducta proportione* pług ná odrobek vgodźić. *Ná Wrzoſach bydłá páśienie.*

O GAIACH.

WSzelkich gáiow, *ſimili modo*, iáko y Láſow przeſtrzegáć, á ieśli ſię w nich żołądz y bukiew zrodźi, zá ſłuſznym viednániem ſię, ſwoim ludźiom y cudzym, chlewnego bydłá wolne ogłośić páſtwiſko. *Z Gáiu to zá pożytek*

Z Bukwi pámiętáć że bywa bárdzo dobry do wárzywá oley. *Z Bukwi oley robić.*

Żołądz na karmienie wieprzow, zbieráć po gáiách, y nà innych mieyſcách gdźie ſię tylko ná gruntách Dworſkich zrodzą, iáko ſię otym wyżey w Puntkćie o Wieprzách *folio* 21 *opiſało.* *Żołądz dla wieprzow zbieráć.*

XXIX.

O GRANICACH.

KAżdą Màiętność *ante omnia* powinná bydź gránic ſwoich práwámi obwárowána y vbeſpieczona, podług ktorego tàk być ma w ſwoiey circumferentiey, iákoby iákim opaſana Murem, áby káżdy o ſwoich własnych záwſze wiedźiał gruntách. Aby tedy miáły ſwoie wárunki y documentá Gránice, podług práwá y należytości znáki wyrażáć nie tylko ná pápierze, álę też y nà ſamych gruntách, iáko to Mogiły, Kopce, Rowy, Brozdy, Miedze, Rzeki, Drzewá, Gośćince, Ścieżki, y inne iákie tylko mogą bydz według práwá nàzwiſkiem opiſane, *Grànic diſpoſitia.* *Znáki grànic.*

pisane, ktorych pilnować, y często dla wàrunku pomięnionych znàkow áby się kto od sąsiádá nie podorywał rewidować y obiezdżáć potrzebà, à ieśli wtym iàkie od kogo zaydźie præiudicium, według Právvá y zwyczáiu wcześnie koło tego záchodźić.

Obiazd o-nych.

Zà dawnych Gospodarzow był też ten dobry, y świątobliwy zwyczay: ktorzy, ná czterech mieyscach miewáli zákopáne świątośći to iest ná Wschod, nà Zachod, ná Południe, y ná Pułnoc.

Z tyczay dobry dawnych Gospodarzow.

Zápráßánie dla obiazdu Kápłaná cum Sanctiſſimo.

Zápraszáli (do tego) kápłànà *ſub Feſtum SS. Corporis Chriſti*, áby *cum Sanctiſſimo* w około obiezdzał zboże w Polu y Gránice, dla grádow y innych przygod, à wiele też dobrego Pan Bog dawał.

Strößny ná przykład kazus świeżo ná przeſtrogę.

Mamy tego iàsny przykład y pewny dowod, iáki się temi czásy świeżo w dźień S. Máryey Mágdàleny *Anno 1669.* ſtrászny ſtał casus, á miánowićie w Wielkiey Polszcze, w Woiewodztwie Sędomierskim, Powiećie Opoczyńskim y Radomskim, znagłà powstáłá ná Powietrzu burzá, y niezwyczáyne grády, ktore iáko iàkie z Niebá padáły głazy: te nie tylko zbożá wniwecz obroćiły, y w źiemię w biły, tàk dálece, że błędzia słomy ná polu nie zostáło, ále nàwet y ryby w stàwàch potłukło, potężne Groble y tàmy przy Stàwàch poprzerywáło, ludźi nie máło ledwie nie do śmierći porániło, ná Mieszkàniach dàchy wniwęc obroćiło, nà Drzewàch nie tylko gàłęźie, ále y ſame połamáło, y po przećinàło drzewà, że y zielonego w ſrod Láta nigdźie nie zoſtawiło liſtkà, Ptaſtwo y Zwierza wſzelkiego co ieno na gołym zaſtało polu pozabiiało: ludzie byli tam w wielkim na ten czas ſtrachu, à po vśmierzeniu tey nie zwyczayney na powietrzu reuolutiey, płácz mizernych ludźi, żal, y frasunek naſtapił, kiedy ná polu, na ogrodach, łąkach, y sadach, wielkie obaczyli ſzkody swoie y ſpuſtoſzenie. Aprzeto z Pánem Bogiem wſzyſtko czynić, gdyż. *Qui confidit in Domino, ſicut mons Sion non commouebitur in æternum.* Pſal. 124.

SPVST DO GDANSKA.

INduſtria ludzka ktora zwykłà dla ſvvego zyſku y pożywienia ná ślepą fortunę, ſwoie ryſikować ſubſtàntia: ná tàkie ſię iákie gdźie popłàcáć moga zdobywa rożne tovváry, to ieſt ná Zbożà, Prowianty, rożne Woſki, Miody, Łoie, Przędzą, Płotná, Potaſze, Gàlmon, Gleytę, Ołow, Minią, Zelàzo, Stal, Woły, Skory, Klepki, y innę wſzelkie rzeczy, ktorekolwiek tylko z przemyſłu ludzkiego z wiàdomości, zſpoſobności, y podobieńſtwà do hàndlu, y pozytku znàleść ſię może. Co czynić porzànnie, prędko zà wiádomością pewną, nieſkvváplivvie, wedłług czàſu, y iàko te rzeczy zá tárgiem àlbo valorem pochodzą: przez dwoiàki ſpoſob, nà Ryzik, àlbo też ná pewny z tàmecznemi Kupcámi kontràkt, y poſtànowienie. Iednák wprzod kretką obráchować miavvſzy ná pámięći kápitał, à on koſzt ſwoy y zyſk domá poráchowawſzy, dopiero w Imię Pàńſkie z ſwoim ná defluitatią poſpieſzyć łàdunkiem. *Gátunek rzeczy ná ſtuſk.*

Státki wſzelkie ná tę defluitatią, máią bydź, Szkuty, Dubaſy, Komiegi, Byki, Kozy, Wićiny, Lychtony, Gálery, Czołny ze wſzyſtkiemi potrzebámi porzànne, płytko à wedłług czáſu budovvàne, vdychtovváne, oſmolanę często, áby ſię podczás wielkiego goracà nie z ſychłły ſtàtki. *Státki ná deflugitátią.*

Tràfty àby były nośnego y ſuchego drzewá, dobrze zbiiáne y opàtrzonę. *Tráfy iákie być máią.*

Naczynia y potrzeby wſzelkie, co tylko do w zwyſz pomięnionych należy ſtátkow, ták máią bydź ſporządzone. Máſzt, Roiá, Kàrnaty, Sztàk, Tryl, to ieſt polna liná, Obceie, Tryſk, Pryſk, Szuty, Kluby, Klubki, Powrozy, Poſtronki, Kotef, Zagle, Wory, Szelki, Pobiegi, tárćice do futrowània, poiázdy, laſki, drągi, ſufle, berły, koły, ſtroiſze, kule, màty, liczki, gozdźie, ſmołá, ſiekierá, świder, piłà, dłuto, y toporek. *Státki y naczynia iákie ſporządzáć ná ſtu.*

Kuchenne ſtàtki, kotły, Szàfliki, Konwie, Gárce rożne, y inne przynależyte potrzeby, zàwczáſu máią bydź ſporządzone, ile w Zimie, ná Wioſnę, nieczekàiąc wśiadàney. *Kuchenne ſtátki ná ſtu.*

Leguminá tàkże też màią bydź wygotowáne, iáko to krupy Iàgłáne, Ięczmięnne, Tátárczáne, Groch, Połćie, Sádłá, Maki, Sol, ktorych tyle przyſpoſobić trzebà, ile nà doł, y ná gorę, *Leguminá. ná ſtu.*

wyſtárczyć może, y lepiey dáć nád zámiar, áby zá iákim w drodze omieſzkániem zá gotowe pięniądze nie kupowano, y nie ſzukano Prowiántow.

Inwentarz naczyniá potrzebny. Inwentarz tego wſzyſtkiego, przed drogą álbo ſpuſtem vczynić, y áby o tym ſzyper, y ſternik wiedźiał, poſtánowić: áby z tego wſzyſtkiego zá powrotem, ſłuſzny, iáko ſię obroćiło rachunek oddali.

Ładunku oſtroznoſć. Ładunek ma bydź wedłług proporciey, ſtátkow, y wody; nie przeładyvváć, áby często gęśiámi nie częſtowáć fliſow: do tego trzebá conſiderovváć ſe lzeyſza furá beſpiecznieyſza, y do przebyćia prędſza, y z mnieyſzym koſztem.

Spuntow pilnowánie. Rotman, Sternicy, y Fliſowie áby nie omięſzkivváli, ále czáſu y wody do ſpuſtu pilnovváli, y w drodze żadnemi nie báwili ſię bieśiádámi.

Zboże iáko chędozyć. Zboże áby było piękne: przez ſitá, Arſę, álbo Młynek chędogo wywiać, nie dáiąc támecznym do gáńby y táxy kupieckim ludźiom okázyey.

Czás nywo zu zboż. Zboże áby zá dobrey drogi ná ſzpichlerz wywieść, dla przyſzłego ſpuſtu ile podczás ſánney.

Oſtroznoſć ná wodzie. Prądu, hakow, zawad iákich, áby Rotman y Sternik, pilnie przeſtrzegał dla ſzwánkowánia (vchoway Boże) ſtátkow, pilnować ſztemborku, bakortu, ſrzotká, á mieć dozor, y baczenie ná wſzyſtkie mieyſcá.

Iáka ma bydź przyſłá tkáchwygodá. Przy ſpuśćie w drogę, mieć potrzebá przy ſtátkách lichton dla lichtowánia zboża ná iákiey zawádźie: Czołn tákże dla potrzeb iákich ſprawowánia, y Ceł odprávvienia.

Zkupnego Cłá áby ptá cono pod Iurámentem. Cłá máia bydź ſłuſznie y ſprávviedliwie, ile z kupne° zboża odpráwione do Iuramentu ludźi nievvinnych (áby ćie Pan Bog pobłogoſłáwił) nie przywodźić.

Myto zchłopy iáko poſtánowić ż Myto chłopſkie ná mieyſcu ma bydź poſtánowione, ktorym wedle zwyczáiu zádáć, y zápłácić, tylko pewnych mieć y wiádomych, áby nie vćiekáli w drodze.

Stráż á fliſom Stráwá niech ich według dawney porcyey, y zwyczáiu dochodźi, áby im do złośći nie bydź okázyia.

Płaca fliſó. Płacey chłopſkiey tu ſię náznáczyc nie może *quota*, gdyż tá według mieyſcá y dálekośći ma bydź pomiárkowána.

Chędozenie zboża przed Gdy o kilká mil ſtátki pod Gdańſko przypłyną, vpátrzywſzy

dźień

dźień pogodny, y kiedy wiàtr powiewa, w tęn czàs przerzućić dobrze, y przeſzuflowác zboże, dla pozoru y ozdoby źiàrná. *Gdańſkiem.*

Zaglow pod zbożà nie ſłáć, dla zbutwienia, chybà że tego ieſt nawálna potrzebà, ktore co prędzey wyłuſzyc. *Zaglow ochroná.*

Pod Gdańſkiem żadnego nie godźi ſię mieć nà ſtátku ogniá, gdy cię Pan Bog nà Motſáwę przyprovvàdźi, według práwá y zwyczáiu przeſtrzegáć, iednák ná ládách ieść gotowáć wolno. *Zwyczay Gdańſki y oſtrożność.*

W Ieśięni z ſpuſtem pilnie trzebá poſpieſzyć dla tego, ábyć mrozy w drodze nie zàtrzymáły ſtátkow. *Ieſienny ſpuſt.*

Gdy ſtátki do domu ſzczęśliwie povvroca, Pánu Bogu po dźiękowàwſzy, ludźiom podroznym co im przyidźie popłácic, y dla drugiego rázu przychęcenia może vczęſtowáć. *Zá powrotẽ ſtátkow rozporządzenie.*

Ràchunek Zboża wiele czego we Gdańſku wymierzono átteſtàtią Kupiecką verifikowáną, tákże legumin, pieniędzy, na vczynia, według Inwentarzá, y pomiárkowania ſzafárſtwá wſzelkich wydatkow z Szyprem, álbo z tym co miał dozor vczynić. *Ráchunki zá powrotẽ ze Gdańſká iáko czynić.*

Naczynia rożne według Inwentarzá odebravvſzy nà ſpokoynym mieyſcu porzannie pochovvàć, à ieśli iákiey potrzebà w czym naprawki, àby żàraz nàpráwiono. *Naczynia rewizya.*

Miàrę mieć Gdańſką w ſvvoiey Màiętnośći, dla pewnieyſzey w miárách verificatiey. *Miáry Gdańſkiey probá.*

Státki ná źimę obvvárować, ktore w pewnym mieyſcu, y ćichym poſtánowić, często wychędażáć, od wilgoći y śmieći ochràniáć. *Státkow dyſpoſitia.*

Strożá mieć pewnego y ſpoſobnego do dogladánia ſtátkow.

Burtà, áby ná źiemi nie byłá, àni od lodow podczás źimy nie ſzwánkowáłá y wſzytek ſam ſtátek, pilnie przeſtrzegáć. *Ochroná Burty y ſámych ſtátkow.*

O Wygubieniu Woſkow Robakow.

WOſki robaki tàk názwàne, ktore ſię w zbożu lęgna, y źiárno pſuią, pilny mieć ná to dozor, ieśliby ſię ták nà ſzpichlerzu, gdy ieſt ná ſypániu zboże, iáko też y ſtátkách, znáydowáły, tym wygubić może ſpoſobem: ſzufle, gdy zboże ſzuflowàć będą, áby czoſnkiem często náćierano, y iák nayczęśćiey ſzuflowáno. *O woſkách Robákách.*

A ieśliby ſie geſte zálęzenie tego robáctwà w zbozu znaydowáło; wźiąć śiárki, lagru, àlbo od śledźi roſołu, z czoſnkiem to weſpoł pomięſzáć y podłogę vmiotſzy ſmàrovvać tym, à *Otychże.*

Zboże nà to rośćiagnąć. ſzufle także od ſzuflowánia náſmàrowáć, rzecz pewna y dowodna tego nieſtátku do wygubienia. Smárowáć też może y ściány w Szpichlerzu, á tym ſpoſobem znáczney ſwoiey zábiezyſz ſzkodźie.

XXX.

O RZEMIESLNIKACH.

Iáko záchowáć Rzemieślniká.

WKàżdym mieyſcu, à miànowićie w Miàſtách, Miaſteczkách, y Wśiách gdy ieſt defectus własnych poddánych rzemięſłem ſię bàwiących, dla wygody ſwoiey, potrzebà zkąd inąd zàćiągàć przychodniow: ktorzy, nie tylko ſą wygodą, ále też y pożytkiem Dźiedźinie. Przeto onych ſwoim potrzebà accomodowáć ſpoſobem, iákoby ſię mogli przy Máiętnośći pozoſtáć: Tych zrazu nie ćięmiężyć podatkàmi, także y robociźna, ktora z cháłupy powinienby tylko dźień ieden odprawiáć, à z rzemięſłà podatki publiczne opłàcác ma.

Pożytki z Rzemieślnikow.

Do pomięnionych Rzemięſłnikow poſtronni z iezdżáią ſię ludźie, ktorzy kàrczmie do wyſzynku pomagáią, przez nich ſwoy y cudzy ma ſwoię wygodę, owo zgoła: wſzytek świàt ieſt záwſze ludźmi ozdobny, á ile tymi, bez ktorych wſzelki człowiek obeść ſię nie może.

Kowalá powinność.

Między rożnemi Rzemięſłnikámi Kowal ieſt bárdzo przy màiętnośći potrzebny: ktory ieśli nie z ſwego pali chruſtu węgle, tedy naprawki y ſtàrzyzny nà dworſka nie ráchować potrzebę, od nowizny záś według ſłuſznośći płàcic mu potrzebà.

Rzemieślnik áby ſwoiey był wygodą dźie dźinie.

Co ſię tycze względem ſámego Rzemięſłnikà, należy, áby w przod Dworowi niżeli cudzym wyſtarczał robotą; àby przez leniwe Rzemięſłniká naprawki, żadnego nie było w gospodárſtwie omięſzkánia, toż ſię ma y o innych rozumieć rzemięſłnikàch, àby kàżda Dźiedźiná onych dla ſwoiey miáłá wygody.

O Tkaczách y ich powinnośći.

Tkaczow ieſt tá pràwie powſzechna powinność, àby wprzod Dworſkie wyrobiwſzy płotná, cudzym potym wygadzali: przytym Zwierzęće śieći, y do ryb áby záraz po złowieniu, gdźie potrzebá zàpràwiàli, do tego ná potrzębę Dworſka, do łowięnia ryb, gdy rozkazą nie lęnili ſię.

XXXI.

ô PODDANYCH,

y ich Powinnośćiách.

Zwierzchność iáka swoie ma mieć powagę.

IEżeli ná czym bárdźiey należy y do powagi káżdego Gospodarzá álbo Namieśtniká przyzwoitszego iest, iáko kiedy wielom vmie kto rządźić y rozkázowáć nád ktoremi oraz ma sobie pozwoloną zwierzchność y władzą, á tà powinna bydź káżdemu dobrym przykładem.

Dispositia poddanych.

Nà poddánych trzebá vzyć ostrośći; trzebá im też czásem pokazáć y łáskáwość. Przeto w káżdym Gospodárstwie przestregáć záwsze dobrego y dawnego zwyczáiu, y samey powinnośći.

Przestrzegánie správniedliwośći.

Między chłopy występków nie dopuszczać, y mieć ich w karze, á trafili śię iáki excesś, znáć dawáć Pánu, álbo samym skaráć Namieśtnikom należy.

Więźniá pilnowánie.

Więźień ieśliby śię ktory zà popełnionym vczynkiem kriminálnym trafił, aby go sami Gospodarze z Gromády koleyną wártowáli.

O Dzieśiętnikách.

Dźieśiątnicy áby byli w kázdey wśi, y ieden o drugim áby wiedźiał.

Przestrzegánie robośizny.

Dni robotnych nie odpuszczać y ich powinnośći, zábrániáć omieszkánia, y áby swym szło trybem Gospodárstwo pilnie przestrzegáć.

Chłopá ktorego y iáko záłożyć.

Niezákładáć chłopow bez wiádomośći Páńskiey, áni ich tego vczyć, áby śię tym nie psowáli, záłożyć iednak chłopá może, zá słuszną ratią, y własną potrzebą iego, á záłożywszy z nowego odebráć, áby śię ná tę drudzy chłopi nie spuszczáli wygodę.

O gospodárstwie chłopskim wiedźieć.

Tymże Poddánym áby swoich rol nie zástáwiáli, nie náymowáli, ábo nie przyśiewáli pod karánię niedopuszczáć, á ieśli śię ktory rozrutny, ábo piiánicà tráfi, to mu do Dworá wźiąć Crescencyą y *ducta proportione* według iego potrzeby, y wyżywienia vdawáć.

Podwodámi nádzwyczay chłopá nie ćiemiężyć.

Podwody nád zwyczay niebráć, áni ich náymowáć, áni wdáleką bez wiádomośći Páńskiey, (nád Interciżę) nie záżywáć drogę, áni tychże w złą nie wysyłáć chwilę.

O Frymárkách y Hándlách chłopskich.

Bydłá żadnego rogàtego, y koni áby bez wiádomości Páńskiey, álbo Vrzędniká nie przedawáli, bo przez te kupiectwá y frymàrki, zwykli się ruinowàc chłopi, iednák wyrozumiawszy przyczynę tego, ieśli słuszna, pozvvolić może.

Oracz pod czas deszczu áby nie orał.

Oracze áby podczás deszczu schodźili z polá, względem iárzmá, áby bydłu szyi nie tárły, dla dálszey roboćizny.

Vgory y Rol sprawowánie chłopskich.

Vgory ieżeli sobie przed zniwámi poorali, y sprawili, doyrzeć wcześnie.

O czynszách.

Czynsze od nich wedłług Czàsu y inne powinnośći wybierać áby nic nie zostawało, *pro futura calculatione*; długo im nie borgować, áni śiłá, àby im potym nie było ćięszko do oddánia.

Podatki Publiczne.

Podatki tákże Rzeczypospolitey vchwalone, àby wczesnie oddáli, nie czekàiąc executiey dla większey szkody y trudnośći.

Chłop zprace y roli być powinien.

Oracz kàżdy Kmieć, Zagrodnik, cháłupnicy &c. powinni z pilney swoiey prace, nà polu y w ogrodách viuandę sobie obmyślić, żeby iey nie kupował, àle raczey co zbywáć będźie, dla swoich innych potrzeb domowych przedawał. ponieważ *Agricolam non emacem, sed vendacem esse oportet.* Columellà.

Aby żadna w poddáństwie nie niszczáłá Dźiedźinà, álbowiem wiele záleży ná ośiádłośći: przeto dawny zwyczay, przez sámo temu zàbiega pospolite práwo, áby Kmiećie, Zagrodnicy, Cháłupnicy, y inni w swoiey stánowiąc y rodząc się Dźiedźinie, kàżdy zá własnego był poczytány poddànego.

Zbiegowi czás dochodźić.

Ktoryby záś vzedł swywolą, tákiego wszędźie wolno, nim Rok sześć niedźiel minie według práwá y Constytutiey, pod grzywnámi w práwie opisanemi (ktoby go wydáć bronił) odebràć, záczym pilnie koło tego chodźić, ták dla præscriptiey práwá, iàko też puki się chłop nà cudzey nie osadźi Dźiedźinie.

Zá wczásu chłopi na role stánowić.

Baczni Pánowie á dobrzy Gospodarze zwykli postànowieniem y ożenieniem dla przysposobienia się w poddánstwo swoich osadzáć y przychęcáć do powinności poddánych, osobliwie ná rolą, gdy Kmieć álbo Zagrodnik w podeszłych będąc lećiech, bez żadnego zostáie potomká.

Gdy záś ktory Rolnik ma trzech àlbo dwoch Synow, niektorych niech przy sobie do roli applikuie, á iednego z nich zá wiádomością Páńską, ktoryby był dárski, y sposobny, niech

da w rzemięſſo, ktore ieſt wśi y ſamemu Dworowi záwſze potrzebne.

Corek záś ná inną nie pozvvaláć dźiedźinę zá maż, chybá gdy ſą trzy álbo dwie, to iednę ż nich zá wiádomośćią Páńſką wydáć może, z tą iednák Conditią, żeby też w nagrodę tego y tám twemu do ożenięnia nie broniono párobkovvi, aby ſię Poddáńſtvvo, przez wiáná w cudzą dźiedźinę oddáne, y przeniesione nie ſzczupliło. *Dźiewek z Maiętnośći ná cudzą nie dawáć Dziedźiną.*

Znáyduią ſię niektorzy, we wśiách Rodźice, gdy iuż ma ná wydániu dźiewkę, choć ſię dobra do niey tráfi okázya, to ią dla ſwoiey prywaty, wygody, y vſługowánia wydáć niechcę. Przeto niech w to weyrzy Dwor, bo ſię nie godźi w tákowym ráźie, do poſtánovvienia bronić, y krew ſvvoię po Fáráońſku ćiemiężyć, gdyż áni radźić, áni odrádzáć, przymuſzáć, áni bronić, nie godźi ſię.

Ieſzcze ſie y tácy znáyduią, ktorzy bárdźiey w cudzey, ániżeli w ſwoiey Dźiedźinie życzą ſynom y Corkom ſwym poſtánowienia, ná co trzebá mieć zwierzchnośći pilne oko.

PVNCTA INFORMATIONIS
ABO
PRZESTROGI.
Goſpodarzom, Oekonomom, Piſárzō, Vrzędnikom, y innym &ć. Dozorcom.
Przynależyte y Potrzebne.

I.

DO VRZĘDNIKOW.

PRÆCVSTODICIA VRZĘDNIKOM, Ci, áby byli wiádomśi y do Goſpodárſtwá ſpoſobnieyśi niż Włodarz, álbo Kárbownik, bo to oſtátnia, kiedy chłop vczy rozumu Vrzędniká, gotowe ma nád nim pánowánie. *Vrzędnik vmieiętny być ma.*

Aby pisać vmieli, ráchunki porzonnie rozumieli, à z nich káżdy àby według cnoty y dobrego ſumnienia wiernie ràchował ſię, trzyzwym ſię zàchowywał, dozoru życzliwie goſpodárſkiego co tylko ku dobremu Páńſkiemu należy, przeſtrzegał.

Percepty intratney, káżdą rzecz co ſię tylko znàyduie ná gronćie przy máiętnośći *ad prouentum* àby w piſowáli Vrzędnicy, y z tego ſię ràchowali, nie czekáiąc dla ſuſpicicy áżby ćię miał wprzod o to Oekonom ábo Dźiedźic ſpytáć.

Vrzędnikom nie należy mießáć ſie z chłopy y poddánymi.

Zpoddánemi ſpułku żadnego nie należy y nie przyſtoi mieć Vrzednikom, y áby w kárczmie z nimi nie záśiadáli, áni z niemi nie chàndlowàli, nie záśiewáli, ále y kàżdemu cudzemu áby tego bronili: iednák żeby ſobie oràli, zàśiewàli, pilnie ich wtym dożieráć, y nàpominác potrzebá.

Jtem, Pánowie Vrzędnicy żeby nayràniey wſtawáli, à naposledzey ſpàć chodźili, chłopow nádedniem do roboty budźili, żadnego w powinney roboćiźnie nie ochrániàli.

Dźieśięćiny od nikogo dla Páńſkiey ſuſpiciey áby nie kupowáli, chybá o mil pięć álbo ſześć Vrzędnik kupić może, ztym iednák dokładem, áby ſie od ſwoiey nieàlienował powinnośći; końmi tàkże áby często nie chandlowáli, bydłà iwe° przy Páńſkim nie więcey nád pozwolenie chowàli.

Villicus non ſit negotiator, Negotiatio enim auocat eum ab agri, & ruſticæ rei cura. Columella.

Vrzędnik àby częśćiey z piniądzmi, àniżeli z reieſtrámi, álbo kárbámi Pànu ſię præſentował, bo kiedy Pan borgować zákaże, to też Vrzędnik niech żadnych niepokàżuie Retęntow.

W Reieſtràch àby nie było myłki, krzywdy, gluzow, y ſkrobań.

Vrzędnik piiáńſtwē áni zalotami bawić ſie nie ma.

Piiáńſtwà ſię wyſtrzegáć, bo ten zbytek do niczego niedomieśći dobrego, przez ktore càle zwykł ludzki ſalować rozum, à potym do vtráty cudzego y właſnego dobrá przywiedźie, do opuſzczenia wſzelkich fortun, reputátiey, y dobrego mienia; przeto ſię pilnie tego wyſtrzegáć nałogu, ktory dobre zwykł pſować zdrowie y przyrodzenie.

Żeby też nie byli oſpáłemi, y zalotàmi ſię nie bàwili, oczym ich nápomina Columella *Rei Ruſticæ ſcriptor prudentiſſimus* w te ſłowá.

Somni

Somni & ebrietatis abſtinens ſit, vtraq; enim ſunt inimica diligentiæ, tùm etiám à venereis amoribus auerſus, quibus ſi ſemel ſe dederit, non aliud quidquam cogitabit, quàm quod diligit. Columella, *2. 1.*

Miáry wſzelkie do ziárnà, y do likworow, áby były ſprawiedliwe, y Páńſkim imieniem cechowàne.

Budowáć Vrzędnik nie ma, (krom napràwy dachu,) bez wiádomośći Pàńſkiey, y pozwolenia.

Swiece ſklonki nieidą w diſtributę.

☞ Naczynia wſzelkiego ſzklànego, ſwiec y innych potrzeb do Diſtributy Pàńſkiey przyimovváć nie trzebá, gdyż ná tę z ſerwatki, y màſlonki, powinná ſobie káżda obmyśláć Dworniczká.

Drewniàne Naczynia, ktore tylko do Goſpodàrſtwà należeć będą, te wedłług ſámey potrzeby ma do ràchunku przyiąć Dwor; *cùm tali* iednàk *conditione*, áby one przy ráchunkách pokazáno, y do Inwentarzá były záraz przypiſane, á zá odſtániem Vrzędnikow, áby to wcàle przy innych rzeczàch oddano, y ná grunćie zoſtáwiono.

Fáſki, puſſaſki do nabiáłow, gdy Oborá ná oddawce, przyiáć trzebà do rachunku: á gdy záś nà pieniądze àrendowána to Vrzędnicy ſwoim powinni obmyſláć koſztem.

II.

ORDYNARYE y DIARIA
Vrzędnikom y Sługom.

ORdynárya y Dyàrya Podſtárośćiemu, Vrzędnikom y Piſarzom tu ſię nàznàczyć nie może, gdyż tá według máiętnośći, oſoby, według prace y poſtánowienia, ma bydź náznàczona.

Solutia iednák Sługom tákim wydawáć trzebà ſpoſobem, niech ma káżdy oſobny Regeſtr, dwà àlbo trzy ſzyte Arkuſze pápieru, nà nich według poſtànowienia niech będźie ſpiſana ordynárya, á co wezmie *ad rationem* zaſług: áby nà oſobliwey kárćie notować dla ſłuſznego poráchowània komu co przychodźi, y wiele kto wybrał, ták zbozem, iàko y pieniądzmi, áby tego gdy potrzebá verificatiey po Regeſtrách by wleśie nie ſzukáć; y áby myłki, krzywdy nie było, tàkiego zàzywáć ſpoſobu.

Zapłátá Czeládzi, y iáki zachowáć w niey porządek.

III.

Do OEKONOMOW y ATTENDENTOW.

Powinność Oekonomow y Attendentow.

WSzelkie Oekonomiey nalezące Ráchunki y Summàriuſze, ná kàzdym gruncie przy Máiętności dla reuiſiey y doſkonàłey verificatiey zà iednym rázẽ odpráwiáć maią, á wſzyſtkie Goſpodárſkie Diſtinctie, Diſpoſitie, wſzelkich Intrat y dochodow mieć ná pámięći: bo kiedy gdzie indziey Vrzędnikow Pánowię ſłuchác każą ráchunkow, to Attendentowie ták przyiąć muſzą, iákie im reieſtrowe ſzpárgały przynoſzą Vrzędnicy.

Attenditowie iáko ſobie maią poſtąpić przyiechawſzy do Máiętności.

Attendentowie do kàżdey ziẽcháć màią nieſpodźiewánie Máiętności, przyiechawſzy, przed *Calculatią*, w przod reieſtrà, potym od Szpichlerzá Vrzędnikowi odebràć klucze, dopiero co ſię dźieie z Creſcencyą, y z Prowentámi odpráwiáć ràchunki, Szpichlerz záś źiárnem (miawſzy probę plonu ná pàmięći) przemierzonym veryfikowáć.

Dozor Goſpodárſki.

Corruptidmi aby ſie nie vwodźili.

Wſzyſtkie *in genere* Goſpodàrſtwá według tych Punctow, y Interrogatoriey opiſanych Attendentowie konnotowàć màią, káżdy kat zrewidowáć, tákże w mánkámentàch wſzelakich ieśli powinnośći Vrzędnicy doſyć nie czynią, (nie vwodząc ſię corruptią) Pànow ſwoich przeſtrzedz, y informowàć powinni.

Ráchunki według ſumnienia y prawdy czynić.

PRÆCVSTODICIA. Ten ktory tę odpráwiáć będźie funkcya, (áby ták z Páńſką ſzkodą iàko też y z bliźniego nie było krzywdą) nie dla przypochlebienia ſię ſwoim Pánom, ále podług ſumnienia, cnoty, prawdy, y honoru ſwego, ſpráwowáć ſię ma y powinięn.

IV.

Co Do PERCEPT INTRATNYCH.

Comput intratny iaki ma bydź.

AD *Computum* Generàlney Percepty, z tey, według Oſady y przyległośći, powinno wchodźić ná Intratę, cokolwiek tylko w kàżdey znaydowàć ſię może Máiętności: à to wſzyſtko pámiętáć, y terminowáć do regeſtru.

Do intraty iakie nachodzą Frequenter, y do rachunkow.

Naprzod z Vrodzáiow Zbożrośnych, ták ośiminy, iàko y Iárych, z Iárzyn Ogrodnych, y náśięnia, z Sàdow, z Browárow, z Gorzàlnie, y z Kárczmy, z Nabiáłow, z Drobiu Folwàrczne-

wárcznego, z Skor bydłá rożnego rogátego, Owczárneº, koni, y Dźiczyzny, z Wełny, z Miodow, Woſkow, z Siáná, z Czynſzow, z Spow, y z roznych dánin chłopſkich, z Chmielow, z karmnych Wieprzow, Wołow, Cielat, Skopow, Owiec, y Bàrànkow młodych, z Młotá, z Tàzbierow, z Przędźiwà, Płoćien, z Páśnego, z Przewozow, z Stáwow, z Ryb, y z Ieźiorow naięmnych, z Młyńſkich miàrek, álbo Arędy, z Dánin od kołá, álbo zá Wieprze, z Bukwi, z Zołędźi, kolących orzechow, z Poręby, z Wikliny, z Robocizn, z Ciernia, z Fur, z Dźieśięćiny, y z innych iákiekolwiek tylko *ad Prouentum* znáydowáć ſię mogą, Percepty Induſtria, y życzliwość Vrzędniká dozornego iák naylepſzy Pánom ſwoim ma obmyślić dochod y Intratę, á potym z tego wſzytkieº ſłuſzny należy vczynic iáko ſię co obroćiło ràchunek.

V.

Co Do

RACHVNKOW OEKONOMICZNYCH.

Diſpoſitia Calculatiey

WSzelkich pożytkow, y Intrat według wzwyſz ſpecifikowáney Percepty *in Compendium* zebránych, te naprzod wchodźić màią *ad Computum* Percepty, z ktorey pochodźi Diſtributá y Remanenta.

Iákie máią bydz ráchũki.

Wſzelkie ráchunki máią bydz czynione według cnoty, ſumnienia, y reputácyey: màią bydz porządne, klarowne, y każdemu do wyrozumienia ſnadne, ktore reieſtrà aby były bez gluzow, y ſkrobań, dla ſuſpiciey: áby byłá káżda rzecz *ſpecificè y diſtinctè* wyráżona, (nie iáko w leśie iákim *in confuſo* co to àni początku àni koncá widźieć) bo śiłá tákich ieſt niedbáłych co byle nápiſał, tym ſię exkuzuiąc, że ináczey nieumiem, lepiey ſię tedy nie podeymować, kiedy kto nie ſpoſobny, àniżeliby w tym miał ſwoie y cudze zawieść ſumnienie. Záczym niewiádomy niech ſię informuie y ſprawuie według tego Modeluſzà.

Skutek nieſpoſobnych Rachmiſtrzow.

Connotatia. Creſcẽtiey.

Creſcentiey po zniwie zàraz ták oźiminy, iáko y iárego zboża, y wſzelkich Ogrodnych łárzyn oddawáć ma káżdy Vrzędnik Connotátia, ſprawiedliwie Pánom ſwoim.

Kwity máią expenſa podáne veriſicowáć.

Bez kwitu żadney rzeczy nie wydawać nikomu, dla doſtátecznego Rachmiſtrzom, álbo ſwoim Pánom dokumentu y wyràchowània ſię.

Connotatia zboża snopow y ziárná.

Młoczkę kàżdego dniá rożnego Zbożá, Kopy, Snopy, ziárná, Miáry, Miárki, *ſpecificè* notowáć y reieſtrowáć.

Diſtinctia ſummáriuſzow Cõcipowánia.

Do wydánia y concypowánia Summàriuſzow dwie záchodzą diſtinkćie, to ieſt między Párticularnemi Prowentámi, á Podſkárbiego reieſtrámi, Generálny ſummáriuſz tàk ſię ma rozumieć, iż ſię powinni w nim wſzytkie *in compendium* zebràne Prowentá Pártyculárne káżdego iákiegokolwiek Prowentu zámykáć, w ktorym ſię includuią Percepty, Diſtributy y Remanenta. Diſtributy záś z Podſkárbiego reieſtrámi wiele zà kwitem iego ktory Prowent wnioſł do ſkárbu pieniędzy werifikowàć, gdyż w Párticulárnych Prowentách znàyduią ſię dwoiákie, Ordynàriyne, y *Extra* ordináriyne Diſtributy. *Ad Computum* tedy lub Generálnego Summáriuſzá, dla ſłuſznego y rzetelnego pokazània Pánom lub ſobie intraty, *diſtinctè* y *ſpecificè* zkorrygowáć, à potym *Remanentem*, *Defectem*, ábo Superatą iáko ſię *ex Calculo* pokaże concludowàć, dopiero z Podſkárbiego reieſtràmi zàśieśdz.

Początek ma bydź Rachuby od Remanentu.

Początek iednák Rachunku ſłuchánia káżdego Prowentu od Remánentu, iáko *pro futura Calculatione* zoſtawáł záczą̨ć, y ná tym ſię záſadzić záwſze trzebá Fundàmencie. ktory ma bydz podpiſany od Attendentow.

VI.
INTRATA y SVMMARIVSZ,
iáko ſię ma rozumieć?

Z Creſcentiey Intratá iákim ma bydz obmyſłona ſpoſobem.

GENERALNEY Intraty Summáryuſz ták ſię ma rozumieć; co do Percepty nalezy, według wzwyſz ſpecificatiey oſobno vczynić ſummę kázdey rzeczy, podług ceny, tàrgu, y waloru, Diſtributá záś iey nie moze być, ieno táka, bez ktorego ſię Prowent obyść nie moze, iáko to Siewy, Ordynárie Vrzędnikom, Czeládzi Folwárczney, Piwowarõ, Koſiarzõ, Zniwiarzõ, Diariá Piniężne, y leguminy: naczynia Goſpodárſkie y od napraw Rzemieſłnikom: tey tedy wywiodſzy Expenſy ſummę, defalkowàć Percepte; co *ſupra reſtabit* ma ſię rozumieć Intratá, iáko w tym rzetelnie kàzdy informowáć ſię moze *ex diſpoſitione Czwartego Modeluſzá.* nizey ſpecifikowànego.

Z Creſcentiey záś Intraty tákim przyczyniáć ſpoſobem,

z Nowe-

z Nowego zàraz kto ſię obeyść może nie przedawáć Zboża, bo w tęn czàs co żywo dla kopy zwykło zá co zá to zbywáć, dla podatkow, álbo dla wypłácenia iákiego długu, gdyż ná przednowku závvſze, niektorych ludźi ćięſzka zwykłá przyćiſkáć potrzebá. *Creſcentiey Intratá iákim ma byáć obmyſlona ſpoſobem.*

Nà Przednowku czàs dobry ſpiniężáć Zboża. *Przednowek ná zboża.*

Zàtrzymuią tàkże Goſpodarze Gumno, ile nà tęn czàs, kiedy wſzędźie ieſt obfity vrodzay, ktory że nie káżdego zwykł bywáć Roku; zàczym lubo w ſnopiu, kto ma przeſtrone ſtodoły, lubo też wymłocone Ziárno, áby ſwoiey nie tráciło eſſentiey, àbo zapáchu: między kilká warſztow ſnopia zboża przeſypuią ktore y kilká lat tym conſerwowáć może ſpoſobem: bo to pewna, że Zboże w ziárnie, y od wiátru wietrzenie, á z tákowego zboża chleb nie ſmáczny, y nie ſpory byvva: może też y z wierzchu okryć dobrze plewámi. *Gumná zátrzymánie y iáko przechowáć zboże.* *Zboże od wiátru nie trzeie.*

PRÆCVSTODICIA. Gdy ieſt Browar y Gorzálnia w ktorey Máiętnośći, z nowego do tych robot względem tàniośći kupowàć Zboże, ſwego ochrániàiąc, á gdy zdrożeie, ſvvego záżywàć źiárná, dla lepſzego ták ná Zbożách, iáko y ná likworách pomienionych zyſku. *Ná Browar y Gorzalnie iákim nabywáć ſpoſobē Zboża.*

VII.

Do PANOW.

PAnowie niech to pilnie dla ſwego lepſzego dobrá, y pewnośći obſerwuią, áby ná tę Funkcią y vrząd, Oekonomow àbo Attendentow, (pominąwſzy, wſzelkie iákiekolvviek reſpekty y zàlecenia) ludźi trzyzvvych, à włáśnie do tego ſpoſobnych; y Arythmetyki wiàdomych záżywàli, y zàćiągáli, bo to ieſt tákowe *Onus & officium*, ktore ſwoie, y Páńſkie záwodźi ſumnienie, y Reputátią. *Iákich Oekonomow Pánowie máią záſięgáć.*

A ieśli iednemu poufàle nie bywa dána wiárà, dla ſuſpitiey, przynamniey niech wraz dwà *continuè*, w Roku zupełnym, tákowe odpráwuią ráchunki, á to dla tego, àby w kupie záwſze dla informàcyey, y doſtátecznych Regeſtrow, y dla relàtiey, y pewney wiàdomośći, były Summàryuſze, Regeſtrá y ich documentá: bo kiedy Pánowie co raż inſzych do tey funkciey nàznaczáią Attendentow, iuż onych tàm nie może bydz *Rzeć dobra gdy wiadomy trácłuie Oekonomikę.*

bydz słuszna Verifikacia y pewność, tylko w regestrach confusya, á w Intratách *merè detrimentum*.

Vrzędniká zátrzymánie przy Gospodárstwie.

Vrzędniká tákże Człowieká pewnego, sposobnego, wiádomego raz miavvszy, by iák naydłużey, zátrzymác przy Gospodárstwie, á przynamniey do Roku zupełnego dotrzymáć, y względem samego wyprzątnienia z Gumnà dla doskonálego Crescentiey ràchunku nie odpráwiáć, owszem, by iák naydłużey, przy iedney, dla dostáteczney w Gospodárstwie experientiey mieć go Dziedźinie: bo przez częste z Vrzędnikámi odmiány, Máiętności pustoszeia ták względem troiákiego Polá poznánia, y wiádomości; iáko tez y dla wszelkiego Gospodárstwá, zrozumienia y experientiey. Zàczym Vrzędniká mieć lepiey nà oku często go nápominàiąc, y návviedzàiąc, ániżeli się znim odmieniáć; bo co raz inny Gospodarz nim się z mieyscem ozna, y do tey przyidźie experientiey, tym czàsem też Prowent popadáć musi szkodę: àlbowiem *Experientia rerum Magistra*, tosz się y w kázdych innych rozumieć ma Intratách y Oekonomiáh.

Przez częste odmiány Vrzędników pustoßeie Máiętnośc.

Iáko wiele należy na experientiey.

Pánom bácznie dla informatiey

Pro Informatione Zwykli miewáć we wśi niektorzy Pánowie iednego, y drugiego chłopà, ktoryby był do konnotowània sposobny wszelkich w Gospodàrstwie Mànkàmętow, ktoreby się przez iáki dźiáć miáły niedozor Vrzędnikà, y ieżeli bàrdźiey sobie ániżeli Pánu gali. Ci powinni co się dźieie we wszytkim *sub secreto* Pàná przestrzedz, *suo modo* iednák trzebà temu dáć wiárę, bo chłop prędzey *ex malitia*, aniżeli z samey prawdy, vda rzecz swoię, do tego rádźiby się oni co godźinà, co raz, z innemi odmieniáli Vrzędnikàmi, bà y z Pánami. gdyż

Opárznie chłopu dáć Wiárę.

Ruslica progenies nescit habere modum.

VIII.

ZALECENIE ARITHMETYKI.

ARithmetyká każdemu człowiekowi iest potrzebna y wygodna, iednák nie tylko trzebá iey Alphabetne Arithmetyczne vmieć Reguły, iáko to Addicia, Multiplikácya, Subtràkcya, Diuisia, y *Regulam Detri*, ále też nà tym wszystek záwisł fundàment, áby dobrze wiedźieć, y rozumieć Distinkcya,

kcya, y Diſpoſitia wſzelkich Reieſtrow, á potym z nich vmieć y wiedźieć, iáko kombinowáć Summáriuſze Generálne y Pàrtikulárne.

Człowieká przeto ſpoſobnego, vmieiętnego, pilnego, záwſze trzyzwego, y dobrego ſumnienia Arithmetykà potrzebuie, przytym czáſu y według czáſu; mieyſcá do tego ſpoſobnego, y ćierpliwośći, áby raz y drugi, (nà ſwoie ſię nie ſpuſzczáiąc doſkonáłość, bo to nie ràczę puśćić nà powietrze puſkárſka) vczynił *verificationem calculationis*, dla włáſnego vpewvnienia y áby dobrą y wyráźną, dla ſnádnego kàżdego zrozumienia, à nie *confusè* iák w leśię wydał Rachunku Diſpoſitia. *Iákich obieráć Attendentow y czego maią przeſtrzegáć.*

Życzę tedy Rachmiſtrzom, áby z prace ſvvoiey, y ſzczerey vſługi, z reſpektu, y Diſcretiey Páńſkiey, à nie z vkrzywdzenia bliźniego, álbo Corrupcyey, nie tylko ſobie tàkowe po pápierze Arithmetyczne terminowàli *Numeros*, ále też pieniądzmi (ô co temi czáſy trudno) nàpełniáli worki. *Dobrych Attendentow Conſolátia.*

IX.

PODSKARBIEGO y SZAFARZA.

POWINNOSCI.

TE *Officia* nie tylko codźienney pámięći y w Regeſtrach dobrego rządu, ále też práwie co moment potrzebuią záwſze oſtrożnośći. Przeto tablicę ná śćięnie zàwieśić, pugillàres mieć w kieśieni, kàżdą rzecz (nà ſwoię ſię nie ſpuſzczàiąc pámięć) konnotować y terminowàć. *Powinnośći y oſtrożnośći Podſkárbiego, y Száfárzá iáka bydź ma.*

Wſzelkie pieniądze od kogozkolvviek àlbo z prowentow odebràne, wprzod przeliczyć, á potym ie w regeſtr do Percepty w piſać: gdy záś komu wydavvàć y liczyć przyidźie, w przod ie nàpiſać w regeſtr, á potym ie liczyć. *Diſpoſitia iáka ma być ſolutiey y Regeſtrow.*

Regeſtrá co tydźień przeyrzeć, y z pieniędzmi ieślić ſie káſſa ryſkontruie według Percepty y Diſtributy zrewidowáć: bo gdy ſię w regeſtrách ſuperatá znaydźie, tá iuż będźie powodem do ſuſpiciey: gdy záś *deficit*, to iuż pochodźi *per aliquem errorem.* przeto dla vchronienia ſię omyłek, potrzebà pilnośći, trzyzwośći, y oſtrożnośći. *Verifikátia Regeſtrow.*

X.

PISARZA POKOIOWEGO álbo SEKRETARZA

POWINNOSCI.

Powinności Pisárzá do liſtow tákie maią bydz.

PIſarz do liſtow ma mieć Chàràcter piekny, y czytelny, Ortográphią mieć záwſze wpámięći, ſenſu według Màteryey dobrze pilnowáć, Páńſka zrozumieć fàntázya, y Correſpõdentią, od kogo, do kogo, obſerwowàć trzebà, przy tym czáſu, y mieyſcá do tego vpátrowàć ſpokoynego.

Czego ſie wyſtrzegáć maiąy co ſá chowáć.

Sekretow Páńſkich, dla kłopotu ſwego, nikomu nie wyiáwiàc, trzyzwośc (àby cię kto zà ięzyk po piiánu nie vchwycił, y dla ſamey ſpoſobney głowy, Pàńſkiey wygody, iáko y do piſania drzenia ręki) záchowác, bo przez piiáńſtwo z wykł ludzki zàwſze falowàc rozum, iako otym ſię nàmięniło wyżey w Punkcie 39. do Vrzędnikovv *folio 67.*

Imion y tytułow mieć Cõnotátią.

Mięc záwſze ſobie Connotátią Tytułow rożnych Pánow, Imienia, Przezwiſkà, y Vrzędow, pilnie tego dla Confuſiey Páńſkiey przeſtrzegàiąc.

Fides literarum ſcriptoris in conclaui debet eſſe inuiolabilis ſecretorum tenaciſſima. powiedźiał ieden Polityk,

Curioſum comprobat ſeruum fides. Quintil.

Przyiaćielowi záchowá ſie ſekretu.

Sekretà poufáłemu y ſzczeremu dotrzymác Przyiacielowi, nà tym wſzyſtká càle záwiſſa przyiazń y dobra confidẽtia.

Indeclinatæ munus amicitiæ. Ouidius.

XI.

Co ſię tycze

PRZYIACIELA y SŁVG PANSKICH.

Zadnego niepogárdzáć Radámi.

NIezàwádźi podczás, dobrego wſpràwie iákiey dołożyc ſię Przyiaćielá, tákże y wiàdomego poràdźić ſię może ſługi, bo to pewna, gdy Pan ma do ktorego confidentią, à ſługà, záś przy Pànu dobre mienie, káżdemu tákiemu ſłudze rośnie ſerce, preſentia, życzliwości przybywa, y co ku lepſzemu Páńſkiemu bydź może ſzczerze czyni, y záwſze przeſtrzega rad wkázdey okázyey Páná.

Skutki przy dobrym mieniu dobrego ſługi.

Nie wſze-

Ale v Pánow w tęn czás naylepſzy Przyiaciel znáiomy y

ſługá

ſługá kiedy ſię odpráwi, álbo kiedy vmrze, à tàk. *Non cognoſcitur bonum niſi amiſſum*, y w ten czàs mu dopiero przyznawáią, cnoty, dáia Elogia y pochwałę. *Nie wczeſny żal z vtrácenia dobrego ſługi.*

Sługá záś káżdy nie z Regeſtru ſvvoie ma czynić powinność, àle wewſzyſtkiem ſię do fántáſiey, y roſkazánia Páńſkiego, pilnośćią, wiernośćią y życzliwośćią, dla łáſki y áffektu iego ma vmieć accomodowàć: gdyż oſobliwa káżdego ſługi ozdobá, y pochwałà, ktory ſię długo przy iednym Pànie záſługuie, à z vkontentowániem iego, iemu ſłuży. *Zaden ſługá z reieſtru nie powinien ſłużyć.*

XII.

VZNANIE POCHLEBCOW y CONDEMNATA.

PONiewaſz Pochlebcy, w ludzkie, à oſobliwie ná Dworàch Páńſkich *conſulto* wdźieráią ſię w ſpráwy y rządy: ktorzy ſwoią pozorną lecz zdrádliwą poſtàwą, mową, rádą obłudną, vdàniem rzeczy, y chytremi perſwàſiámi, że wiele káżdemu ſzkodzą; dla tego iàkoby ich znáć y chronić ſię, niektore ná tym mieyſcu należy opiſać przeſtrogi. *Pochlebcy by muchy nieſędzie ſię wrażáią.*

Łáćinnicy bádáiąc ſię pilnie zkądby Pochlebſtvvo miáło ſvvoiey początek Denominàtiey, á byſtrym doſzedſzy tego dowćipem, tàk powiàdáią że *Adulatio idem eſt quod Adaulatio*: iàkoby to Pochlebcy ná Dworách przy chlebie Páńſkim Przychlebiáć náwykli y tàm ſwego nàbyli názvviſkà. Y niedziw, kędy bowiem wiele Prowentu y Prowiàntu, tàm ſzczurow y myſzy doſtátkiem ſię mnożą. *Pochlebſtwá Denominátia zkąd y iáka.*

Wſzelkie Pochlebſtwo że ſię pokrywa kłamſtwem, łátwo w tàkowych Pàràzytách vpátrzyć może. Ci álbowiem lubo vkłonnemi, ludzkiemi, ſkłonnemi y do wſzelkich vſług gotowymi być ſię pokàżuią: przećię iednák dźiwnie chytremi, wykrętnemi, y zdrádliwemi ſą. Ktorzy nie inſzą Intentią y vmyſłem w towárzyſtvvo, iáko y wpovfáłą ſpołeczność żyćia wdáią ſię, tylko áby Towárzyſzà ſwego álbo Pàná z dobrà wyzuli y złupili, zá włáſnym záwſze vdáiąc ſię interreſſem: álbowiem vpàtrzywſzy pogodę y ſpoſobność czáſu do zàgárnienia vpodobáney rzeczy, ná ſprzątnienie oney że rączoporywcze ściągàią ręce. Záczym wiedźieć komu vfać y wierzyć potrzebá. *Omnis Adulatio veſtitur Mendatio. Scribani; Medici; Religi: Lib. 3. Cap. 17.*

Persius Sátyr: 5. *Nam fronte politi.*
Astutum vapido seruant sub pectore vulpem.

Wielmożnym Panom osobliwie ná Pochlebcách znáć się y onych strzedz się potrzebá.

Co iezeli ták, nà osobliwey kázdemu y samym Pánom trzebá się mieć ostrożności, àby od tákowych zaúsnikow iáko od iàkich szkodliwych Syren swoie ossàniáli vszy, y onych się chronili; przez ktorych, o znáczną zàwsze przychodzą miàsto Intraty vtràtę: iáko y z podvvodu tych częstokroć do wiernych y sobie życzlivvych Adherentow w diffidentią záchodząc, Przyiaćioły lub sługi dobre, z konfidentią oraz trácą.

Augustiná S. zdánie o pochlebcách In Psal. 69. Itẽ in Psal. 140.

Agustyną záś Swiętego rożne iest od Łáćinnikow zdánie ktory pochlebcow powiáda być z Piekłà rodem, kiedy ich miánuie być Bráćią szàtánską: w te słowá movviąc

Tales, Mendacia diligunt, veritatis destructores, odiorum inuentores, Fratres Diaboli sunt.

Każdemu tedy ten Swięty ràdźi, ktoryby od tàkowych ięzykow ponosił prześlàdowánie, w vpokorzonym sercu z Psalmistą Swiętym pomocy z Niebá żądáć.

Domine libera animam meam, à labiis iniquis, & à lingua dolosa. Psalm. 119.

VIII.

Do ARENDARZOW.

Arędarzowi Pracustodia.

ARendarz, tákim się ma przy skromności, trzyzwości, y vmieiętności Gospodárskim gnárować przemysłem, áby wprzod swoie wybrał iśćiznę *decem pro Cento ratione* koło Gospodàrstvvà podiętey pracy, y stáránia, àby ták summą ktorą da nà Arendę mogł zárobić, cenę táką podavvszy, żeby ná swoie wyszedł, y z tego miał *Victum & Amictum*, w tym porádzić się trzebá wiádomego sąmśiádà, Inuentarz dobrze trutinowáć, Circumferentią Polà, iákię ma Role y Osàdę widźieć, y obiechàć, Arithmetyki nà podobieństwo vżyć, nikogo nie podkupowáć, w życiu bydź *moderatus*. dawna á prawdiwa powieść.

Parsimonia optimum Vectigal. &, *Sera in fundo Parsimonia.*

Moderátią.

Czeládźi nàd własną potrzebę, ani koni wiele chowàć, bo żaden Dźiedźic twoiey żywić nie povvinien Assistentiey, owo

zgołą

zgołá tàk ſię moderowàć, ábyś potym ſvvego o deſàlkę, (wyiawſzy zwyczáyne *caſus fortuitos*) nie turbował Dźiedźicà, ináczey lepiey dáć pokoy Arendźie, à goſpodárnieyſzemu nieprſowáć kontràktu. *Arendarzom.*

XIV.

Do DZIEDZICOW.

HEredes tákiey máią *ad proportionem* ſwoiey ſubſtàntiey, vżyć Arithmetyki, ktoraby właśnie ná trzy, àbo ná cztery częśći, ſwoię rozdźieliłà, y pokazáłá Intratę; z tych dwie, ábo trzy częśći, ná Ordinárieyne obroćić Expenſa, à zàś trzećią część, á przynamniey czwartą, pod czás potrzeby, ná rożne do ſzkátuły zàchowáć przypadki; áby zàwſze (ná fànty ſię nie ſpuſzczàiąc) prozápàs było. *Moderátia Dziedźicow aby na przyſłe ſwoie mieli reſpect neceſſária.*

Ná Dźiedźictwo ſvvoię, ábo ná iákiezkolwiek dobrá, widerkałovvey àni zaſtáwney nie záćiągáć ſummy. *Strzedz ſię tych ćiężarow.*

Wiedźieć komu Arendowáć, áby poufáłemu, wiádomemu y ſkromnemu Goſpodarzowi, àbyć zá ſwym nierozgàrnionym Goſpodàrſtvvem nie ſpuſtoſzył Máiętnośći, boć łàtwo vwięźić Dźiedźictwo, ále ie záś potym z trudnośćią przyidźie oſwobodźić, à z tego bywa żal, práwo, koſzt, y turbácya. *Máietności wiedzieć komu poufać i kontraktē. Skutki Contráctow.*

W tym też káżdego oſtrożnego záwiſłá Dźiedźicà czułość, y dobry porządek àżeby ſię zbytniey ſkąpośći, y ſzczodroty wyſtrzegał; àle gdźie trzebá dáć, y komu co vczynic, dla dewinkowánia ſobie tego ná kim ci należy, vmiec go zàtrzymàc, bo ſię to nágrodźic może; chciey w tym vżyc, miàry y proporcyey; á potym *ſine moleſtia* przy ſwey pomierney oſzczędności vmiey do ſzkàtuły zbierác y gromàdźić pieniądze. *Pomierność wżyciu, pomierność w ſkąpości.*

XV.

Nà POZYCZANIE PIENIĘDZY.

PIenięᵈzy ſtrzedz ſię pożyczác Przyiacielowi (chybà pewnemu y poufáłemu, o ktorym ieſt pewna *certitudo*, że ſię w ſłowie ſtawi, y nie zàwiedzie) o ktorego temi czáſy bárdzo trudno, bo iák mu ſię o nie według czáſu náznáczonego vpomniſz, gotowa nieprzyiáśń, y diffidentia. *Pieniędzy wieażieć komu y iáko, abyś Cápitatu y Przyiaćiełá nieſtrácił pożyczyć.*

Nà obligátią, nà Membran rękàmi wygodźiſz, à do odebránia *Kártá by nievvić iáką*

Y złego Płatniká niepomoże.

brània nogámi tego długu, choc do Konſtántynopolá nie wybiegaſz, zkąd *Prouerbium.* Kàrta pápier, Słowo wiàtr, Pieniądze gotowe grunt.

XVI.

Do LICHWIARZOW.

Z Intereſſu zyć, roście ſkrupuł.

NA Interes, àbo ná Prouiſią, Kálika álbo Niedolężny dawáć może, àle zdrowy ná wſzyſtkie zmyſły, y członki, niech w tym ma ſkrupuł, y Conſcientia. *Ora & labora.* Pan Bog ći dopomoże, y pobłogoſławi, gdyż z Potu czołá twego, á nie z vkrzywdzenia bliźniego maſz nàbywàć ſztuki chlebà.

XVII.

NA TYCH CO MAIĘTNOSCI KVPVIA.

Iákim kupować ſpoſobĕ Maiętnośći.

W Maiętnośći nàbywániu, iàki kto ma Cápitał Subſtánciey niech go ſobie wprzod dobrze przeliczy, y porachuie, áby *ducta proportione*, táka też kupił Màiętność, àby temu możność iego doſyc vczyniłá, y wyſtárczyć mogłà, bo ieśli ná nádźieie iákie, nà àppárencya, ná ſpoſoby, ábo ná prowiſią, innego nà to nie màiąc ſumptu, àbo intraty, gotowa ruiná; y raczey tey Màiętnośći, nie Pánem, àle Niewolnikiem będźie, y ták ſenſim Máiętnośći, y Càpitału pozbędźie.

Skutek kto na ſpoſoby kupuie Máiętnośći.

XVIII.

Do MYSLIWYCH.

Myśliwym zabawá Goſpodarzom.

PO pracàch trudách, y kłopotách Goſpodárſkich, nie zàwádźi czáſem zábáwić ſię Myśliſtwem Goſpodarzowi, ile kogo nà to (*ad proportionem* Intraty) ſtánie, tyle też tego chowáć może Myśliſtwá; ktore zwykło troiáki czynić pożytek.

Skutki Myśliwych.

Pierwßy. Zdrowia dodáie, z głowy wypędza Melánkolią człowiekà rekreiuie, do tego: wſzelkie tá àgitátia vśmierza, choroby; czerſtwym, y do wſzelkiego Ryczerſtwá ſpoſobnym czyni.

Drugi. Z Wierżyney y z Skor przyſpoſabia pożytku.

Odſtráſzenie Wilka od Dſiedziny.

Trzeći. Wilkà ſzkodliwego (ktory zwykł wypleniáć trzody rożnego bydłá, y drob folwárczny) wygubia nie tylko Myśliwczá

śliwczà trabá, ale y owe vćieſzne wyztow y Ogárow głoſy, (ktoremi ſię káżdy Myśliwiec ćieſzy) wilkà przenikáią y nàbawiàią ſtràchu, Chárćia tákże pogoń dáleko od Dźiedźiny wyſtrafza.

Wſzelka żwierzyná oſobliwie Ptáſtwo áby ſię nie zepſowáło w grochu ie gołym pieknym zàchowawſzy, do dwoch y trzech Niedźiel, tym może conſerwować ſpoſobem. *Ptaſtw zàchowánie.*

Inne zás czwornozne Zwierzyny wypàproſzyć, w ćieniu pod czás Látà, àby ie wkoło przewiewał wiàtr pozáwieſzáć, y co trzeći dźień odmieniaiąc, co raz świeżemi wewnątrz nátykáć pokrzywámi, zátym dożorem nie ták prędko zepſzować ſię może Zwierzyná. *Iáko zwierzynę conſerwować.*

XIX.

ô ZWIERZYNCV.

PAnowie Máietni, ile przy lásách y knieiách zwykli ſtánowić dla vćiechy, y wygody ſwoiey Zwierzyniec, ktory ieſt *ſimiliter* iáko przy Stáwách ſzadzáwká, potrzebny y wygodny: álbowiem z Sadzáwki, gotowa zàwſze rybká, iáko też y z Zwierzyncá pewna nà kuchnią będźie żwierzynà. Przeto zàłożenie iego ma bydź przy ſpoſobności mieyſcá, przy gáiu, przy trawniku, y przy żywey wodźie z porzonnym y przeſtronym *in circum circa* ogrodzeniem. *Zwierzyncá wygody y zàłożenie iákie ś*

Gáiowy álbo Dożorcà ma koło Zwierzyncà częſto opàtrywáć ogrodzenie, áby żadney nie było dźiury, y áby ſię z okołow nie obaláły záwſze ma pilnować, y opátrowàć, áby Zwierz nie wyginął z ogrodzenia.

Dla żimy y złey chwile, wſzelkiey w Ogrodzeniu Zwierzynie, ma bydź zbudowána otwárta ſzopá, ktorych paſzą obrokámi áby ſię w niey żwierz przyzwyczàił, w teyże ſzopie podawáiąc, ſiánem iáko y w ſnopiu owſem przychęcáć, ile ná ten czás, kiedy śnieg wſzytkie krzaki, y źiemię okryie, áby Zwierz będąc w ogrodzeniu nie zmárniał, y nie zniſzczał. *Dożor być ma wßelákà około żwierzá.*

Zrodłá álbo Rzeki, àby im dla napoiu nie zàmarzáły, przeremble częſte czynić potrzebá.

Wſzelki inny dożor (àby iáka nie działà ſię ſzkodá) mieć około nich, y liczbę ſztuk mieć trzebá zàwſze nà pàmięći, tàk młodoćiànego iáko y ſtárego Zwierzá, częſto rewiduiąc.

CONCLVSIA PVNKTOW OEKONOMIEY.

PRácowićie zebráne, wzwyż opiſàne, do Rządu Goſpodàrſtwà Ziemiáńſkiego należące Punktá, zàlecam, ábyte wźiąwſzy *ſub trutinam & conſiderationem*, iáko kto *capere* może, chce, y rozumie, tákie niech z nich y z tey moiey Informácyey odbiera pożytki. We wſzytkim ſtárym y doświádczonym Goſpodarzom dáie ſię pod korrektę: Nà młodſzych mniey dbam Cenſurę, à oſobliwie ná tych, ktorzy wprzod Goſpodárowáć chcą drugim nagànę dáiąc, niż ſię Goſpodàrſtwà náuczyli. A tàcy nie inſi będą, tylko chełpliwi, y śiłà oſwoiey vmieiętności rozumieiący Mędrkowie. Tym podobnych w ten ſpoſob opiſał Alſtedius.

Poprzedzenie Cenſorow.

Alſted. in Encycl: Scholaſt: Capit. 5. Reg: 6.

Arrogantia, ſeu inanis eruditionis perſuaſio, adeò plerorumq; animos occupat; Vt Theologiæ quidem ſtudioſi concionentur, antequam Biblia legerunt: Iurisprudentiæ autem dediti dicant cauſas, antequam Inſtitutiones à primo ſalutarunt vel aſpexerunt limine: Medicinæ ſtudioſi miſceant opium, antequam quid ſit apium nouerunt: &c. &c.

Arithmetyczne także wzwyſz pomienione Reguły, y niżey ſpecyfikowáne potwierdzam y przypominam Dyſpozycye, Diſtinkcie, Ràchunkow wyrozumienie pilnie zálecam, kto piorem, kretką, y liczmànami może, bylebyś ô Percepćie y Dyſtrybućie Roczney ſwoiey wiedźiał Intraty, dla dobrego ſwego, iáko ſię maſz wżyćiu y wydatkách rządźić, oraz moderowáć, będźieć to hámulcem y pożyteczną przeſtrogą.

Zálecenie Arythmetyki.

Arythmetyká iáko Człowieká moderuie w wydatkách.

INTER-

INTERROGATORIA GOSPODARSKIE

KROTKO ZEBRANE.

Według ktorych pytáć ſię zá przyiázdem do Máiętnośći.

Pytánie co do Inwentarzá.

Inwentarz naprzod obaczyć, y z niego ſię informowawſzy rewiſyą vczynić: à ieśliby ſię iákie znáydowáły mánkámentà, doſtàteczną vczynić inquizycyą.

Co do Budynkow.

W budynkách ieśli iákiey nie máſz ſzkody, ieśli ſię co nie ruinuie, áby co potrzebá, napràwiono; y z iákim to być może koſztem, z Rzemieślnikámi ſię rozmowić, y poſtánowić. Dwor, Folwárk, Oborę, Stodoły, Szpichlerz, y inne obeyrzeć budynki záwczàſu, gdyż máłey rzeczy napráwá większey ochrania ſzkody.

Co do Polá y Rol.

Role ieśli porzánnie orzą, ábo poorane, y ſpràwione, ták nà Oźimine, nà Iar, y vgory, nawozem iák wiele polá położono, tákże y ná Rzepę: ieśli według Dworſkich wzorow zwyczàynych wſzyſtkie y ná puſtych ſą zaśiewy, odłog ieśli gdźie iákich nie zoſtáwiono; widźieć, y obiechác trzebá polà, y zrozumieć iákiego ſię ſpodźiewác vrodzáiu.

Co do Siewow rożnych.

Siewy tákże ieśli według czáſu, y zwyczáiu ná vpràwney Roli á nie ná ſkibę záśiewano y wiele zboża nà Regeſtrách wyſzło vczynić connotàcyą, y z kàrbámi verifikowác: oſobno ná Dworſkie wzory, oſobno ná puſtych, oſobno nà załogi chłopſkie.

W niźinách ábo w zaklękłych Polách ieśli dla wymoknienia zboża bruzdzono, wodomce dla ſpadku wody czyniono.

Przy Siewách ieśli był pilny dla kradźieży zboża dozor.

Co do Iárzyn y náśienia ich.

Iárzyny Ogrodne ieśli pozáśiewáne, y wiele czego zagonow, ktore ieśli według czáſu y potrzeby oplewiano.

Ná náśienie rożne ieśli náſadzono, ieśli one pozbierano, y ná ſpokoynym pochowano mieyſcu, y wiele czego, vczynić terminatę.

Iàrzyny záś ieśli obeſchłe, w piaſczyſtych zákopano doſách, y doły porachować.

Łąki. Aby według czàsu; y pogody śiec, zbieráć, ktore ieśli zá pogod wcześnie, ſucho, zwieżione, y ieśli ſzkody w nich przeſtrzegáne, y wiele tego ieſt, ieśli zá naymem ſprzątnione, y wiele ná to wydano pieniędzy, porachowáć.

Co do łąk zbieránia.

Poddánych Roboćizná. ieśli we wſzyſtkim ſwoiey doſyć czynią powinnośći, bez wſzelkiego Páńſkiego omieſzkánia àlbo mánkámentu.

Co ſtrony ro boćizny y czynſow, &c.

Czynſze od nich należące ieśli od wſzyſtkich do Prowentu ſą wybràne ták pieniężne, iáko y w innych dáninách.

Podwod, y Roboćizny ieśli ná iákie *cum detrimento* poddànych *extraordinarie* nie odrywano, ábo nie nàymowano, cudzey dźiedźinie.

Chłopi ieśli ſobie dobrze goſpodáruią, ieśli wſzyſcy poorali, pozàśiewáli, ſprzężàie ieśli porządne máią; Chàłup, Stodoł, Obor, Ogrodzenia, Sádow, Ogrodow, nie puſtoſzą: Rol ſwoich cudzym nie náymuią, ábo nie przyśiewáią.

Pobory, Podymne, Rogowe, Pogłowne, Czopowe, ieśli od nich wybràne, y zá kwitámi ſą oddàne.

W zbożàch, Łąkách, Ogrodách, Sádàch, Làſàch y Stàwách Páńſkich, ieśli iàkiey nie czynią ſzkody.

Stroz ieśli zá oddàniem y zàleceniem Gromàdy, pilny, wierny, y ſpoſobny we Dworze, y ieśli przez niego iàka nie ſtáłá ſię ſzkodà.

Creſcencią ieśli z polá ſucho zwieżiono, wiele, y iàkiego zboza kop, vczynić connotácya, bez powabu, ieśli zniwo odprawione, y ludźi koło tego wiele robiło, nà dźień poczemu płácono, y co na to wydano.

Co względem Creſcentiey

Probę plonu ieśli czyniono, y po wielu miáry kopá iednà dàie.

Ráchunki Cokolwiek tylko do Prowentu należy, y nà gruncie znáydować ſię może, wſzelkich pożytkow, y Intrat, ieśli czynione *videlicet.*

Co do Ráchunkow.

Z vrodzàiu zboż rożnych, z Iàrzyn Ogrodnych, y nàśienia, z Sàdow, z Browàrow, z Kàrczmy, z Gorzàlniey, z wieprzow, z nabiáłow, z drobiu Folwàrcznego, ze ſkor bydlęćiá rożnego, Obornego, Owczàrniego, koni, y dźiczyzny, z wełny, z Miodow, woſku, Siánà, z Czynſzow, y dànin chłopſkich,

ſkich, z oſpovv, z chmielow, z młotà, tázbierow, z przędźiwá, płoćien, z páśnego: z przewozow, z Młynſkich miárek, z Bukwi, z Zołędźi: z Podatkow Rzeczypoſpol: z Dźieśięćiney?

Dyſtrybut żadnych ieśli nie przyięto bez kwitu álbo wyràźnego Páńſkiego ordynánſu?

Remánenty z przeſzłych Ràchunkow, iáko y kiedy były czynione z Vrzędnikàmi, pozoſtáłe wſzelkich dochodow pàmiętàć, y inquirowáć, y z nich mieć zàwſze początek Ráchuby, ktore máią być z podpiſem Ràchmiſtrzow, dla doſtáteczney Regeſtrow verifikácyey. *Co do Remánentow.*

Vrzędnik ieśli pilny goſpodárny, y trzeźvvo ſię záchowuie, bo nà tym wiele należy, ieśli czym nie hàndluie, coby mogło być Páńſkiey Intraćie przeſzkodą, albo w powinnośći omieſzkàniem. *Co względem vrzędniká.*

Dźieśięćiny ieśli iákiey od kogo nie kupił: z chłopámi ieśli iàkiego nie ma ſpołku, w Kàrczmie, ábo w iákim pośiedzeniu, ieśli ſię z nimi nie towàrzyſzy, y niebieśiáduie: w robociźnie ieśli komu nie folguie, z Làſow, z Gáiá, ieśli komu nie wydáie, ieśli go częſto obiezdza?

Sády zà iáką nàięte quotę, Pieniądze ieśli zánie wybráne, młodym ſczepiem ieśli według czáſu (áby ſády nie rzedniały) zásádzono: Gaśiennice w Márcu ieśli obierano: nà domową ſpiżàrnią; ieśli iákich nàſuſzono fructow, powidł czyli nàſmàżono? *Co względem Sádow.*

Chmielniki ieśli zátyczono, y według czáſu Chmiel zebrano, y ieśli ieſt w ſuchym mieyſcu, y w nakryćiu, àby nie wietrzał, y wiele go może być, z przemierzenia connotàcya vczynić. *Co względem Chmielnikow y Płotow.*

W Płotách, y w wſzelkim ogrodzeniu ieśli ieſt dozor, y pilność, żeby ich nie rozbieráli, y nie palili, àby zà vſtáwicznym grodzeniem, coraz młodoćiánych látorośli leśnych nie puſtoſzyli, y od inſzych do tego nie odrywáli robot?

Browar. Ieśli nà Kàrczmy wyſtàrcza, ieśli dla ſzkody tego Prowentu; Piwà nie przebieráią, wàrow wiele przez ten czàs podniecono, Achteli wiele ná kàrczmę vprzedano, y ná Dworſka wiele wydano potrzebę; ktore z kárbámi, z pieniędmi odebránemi confrontowàć, y Calculàcyą vczynić, w piwnicy y w kárczmách rewizyą, à ſkoſztowàć oraz piwà ieśli *Co względem Browá-*

go Káczmarká, dla ſwego wźiątku nie doliwa woda?

Słodow ieśli podczás Márcá przyſpoſobiono, y wiele go ieſt gotowego, à żeby były dla niewywietrzenia w przykryćiu, y w ſuchym mieyſcu.

Gorzálnią tymże inquirowáć ſpoſobem iáko y Browar, pożytek iáki z niey pomiárkowáć, według wypalenia; po wielu miar, według wybránia, y wyſzynkowánia, ták ná proſtą, iáko y ná dobrą gorzałkę, vczynić dyſtynkcyą, à potym ná kwarty pomierzywſzy poſummovváć, z pieniądzmi ſię, y wydatkámi według ſłuſznośći pomiárkovváć.

Co względem Gorzálnie.

Wieprze. Wiele ich w karmniku, y iák davvne, policzyć áby ſię iáki ná inną ſtronę nie ználazł zbytni, ktorych co ná przedaſz, co ná Dworſką potrzebę, vczynić dyſpozycyą.

Co względem Wieprzow.

Bydłá obornego przeſtrzegáć áby nie záchudzáć, oſobliwie koło Adwentu, krowy ktore całkowe, ktore połowne, według czáſu, iáko ſię ćielíły inquizycyę z temi co koło tego chodzą vczyniwſzy, pomiárkowáć, czy ná oddawce, czyli ná pieniądze. O Przychowku ieśli w dobrym zoſtáie opátrzeniu pamiętáć, ieśli go w oſobney miewáią grodzy, do śiedmiu tygodniow, ieśli mu nie vdaiano, iáka iego liczbá, ná woſki ieśli ie obrzynano, à potym co zá pożytek z tego pomienionego przychowku vczyniono; á ieśli ktore odeſzło bydlę przyczyney inquirowáć, z ſkorámi verifikowáć, ktore ieśli odebrano, y ná pożytek iáki obrocono? wypytáć ſię.

Co względem Bydłá.

Owczárnią ſimili modo iáko y Oborę z rewidowáć, żiołámi Owce ieśli ná ſchodźie Mieśiącá purguią: ſkopow w tym Roku wiele rznietych, ktorych do przedánia ku S. Marćinowi vczynić diſpozycyą.

Co względem Owczárnie.

Do ſtrzyżenia ná S. Krzyż, ieśli ie prano, y dwá rázy w Rok ſtrzyzono? Wełny z wielu ſztuk, y wiele náwazono kámieni, y po czemu przedána, pieniądze zá nie ieśli odebrano, à ieśli co odeſzło, z nich ieśli odebráne ſkorki, y ná iáką ſię obrośiły potrzebę?

Drob Folwárczny. Kury, Gęśi, Iendyki y Káczki, te według Inwentárſkiey liczby, przychowek według poſtánowienia, y zwyczáiu, tákże y kokoſzy owoc, ieśli co należy oddano, oſobno czynſzowe, porachowáć dániny, á potym

Co względem Drobiu Folwárcznego.

ná

ná iáki to obrocono pożytek, ieśli ná Páńską kuchnią; kwitámi wiele czego oddano verifikowáć.

Przędźiwá ieśli doprzędáne, y wcześnie między poddáne rozdáne, oſtátek ieśli doprzędáią, y wiele czego zoſtáie. I kaczowi ieśli w czás ná wyrobienie płotná oddano. Náblech nie omieſzkano, Pułſetki y przędźiwá wſzytkie poterminowano. *Co względem Przędźiwá.*

Lás ieśli ieſt w dozorze, ieśli w nim iákiey nie máſz ſzkody? tákże w Gáiu y Páśiekách, ktore obiechać, z pniow świeżych, y z przerzedzenia vpátrować mieyſcá, wziąwſzy złobą wiádomych ludźi, pilnie inquirowáć, y ſurowo przykażáć. *Co względem Láſow*

Młyny. Inwentarz Budynkow, Oſad, y naczynia ieśli ſpiſány, w ktorym ſię przeyrzeć, y ieśli ták ieſt zrewidować.

Młynarz ieśli goſpodárny w polu, nie tylko we młynie, z śiekiera do Dworá ieśli vmieiętny, y ſwoiey ieśli doſyć czyni kiedy potrzebá powinnośći? *Co względem Młynow.*

Budynkow, ieśli nie puſtoſzą; Groble, vpuſty, y Izbice ieśli ſą wárowne. Wymiáry *ieśli* zoſtáią pod kluczem Dworſkim, iáko dawno wymierzone, y wiele czego było poterminować.

Czynſze, ábo Arendę, ieśli według powinnośći, ábo contraktu oddáią. Wieprzow tákże karmnych, czyli od Role płácą.

Stáwy ieśli *in ſuo eſſe* zoſtáią. Ieśli nád zwyczáyną miárę vpuſtow pod czás ſuſzey Młynárze dla młyná wody nie wypieráią, y nie puſtoſzą? *Co względem Stáwow.*

W Rybách ieśli iákiey nie máſz ſzkody, y kradźieży. Ieśli kto bez wiádomośći Páńſkiey nie łowi, Wydry ieśli nie ſzkodzą; áby temu zábiezono, Przeręble źimie dla oddechu Rybie ieśli częſto pod czás mrozow czynić każano?

Sprzęty Goſpodárſkie, Polne, Dworſkie, y Folwárczne, ieśli czego nie vroniono, y ieśli ſię wſzyſtko według Inwentarzá komu co oddano znáyduie. Ieśli co zepſovvánego záwczáſu náprávviono, y wiele ná co wydano, z Regeſtrem ſię o tym rozmovvić potrzebá, á potym náprávvki obaczyć. *Co względem ſprzętow.*

Słom y Plew wſzelkich, ieśli komu nie wydano, ábo nie przedano, bo te z gruntu ná inną nie powinno wychodźic dźiedźinę. *Względem Słom y Plew.*

Páśiekę Ieśli ná Wioſnę podchędożono, ſuſz wybrano,

Względem Páśieki. y ieśli ná inne pod czás źimy przeſtáwiono mieyſce, Roiu koło S. Jákubá pilnowano, osádzonych pniow wiele ſię znáyduie, po ś. Bártłomieiu zá pogody ieśli miod podbierano, y iák wiele go było, ná źimę, ieśli według potrzeby Pſczołom zoſtàwiono: Przepuſczonego Woſku wiele funtow zlano Miod y Woſk nà iáki ſię obroćił pożytek connotowàć.

Ogrodzenie ieśli ieſt ſłuſzne, y w ſłuſznym zoſtáie zàwárćiu. Páśieki dożorcà ieśli pilny y ſpoſobny?

Względem Stádá końſkiego. *Stádo końſkie* z rewidowáć, wiákim zoſtàie opàtrzeniu, klacz ożrzebionych wiele ſię znáyduie, z odeſzłych ſkory odebráć, przyczyney tego inquirowáć.

Przychowek tego Roku iáki ſię znáyduie, wiele zrzebcow, wiele klaczek, ieśli według śierći, odmian, y czàſu poterminowàne, ieśli ie pocechowano, wſzyſtkich *in genere* ſztuki zrewidowáć, y numerowáć, ieśli w ſłuſznym opátrzeniu, y ochędoſtwie zoſtáią, á żeby w oſobney były grodzy, miánowićie Zimie nápomnieć, áby według potrzeby, dodawano, bo dla niedoſtàtku y przez złe opàtrzenie, ſtádo drobnieie y niſzczeie.

Co ſię tycze Gromady, Pol obiáz dow, y Czeładźi? *Gromádę* vczynić, y z niey ſię, iáko idźie goſpodàrſtwo we wſzyſtkim informowàć, ſkárgi, krzywdy, ieśli ſą iákie od kogo inquirowáć: ô długách iákich, ô ſpuſtoſzeniu, ô ſzkodách, w Polu, w Leśie, w Gumnie, w Szpichlerzu, w Ogrodách, Sádách, Páśiekách, Stáwách, Łákách, w Budynkách, w Płotách y robocíźnie y gdźie tylko mogą być áby były wyiáwione, pytáć ſię, y ſurowo nàpomnieć Długi tákże czynſzowe, Dániny, Pobory, Podymne, Rogowe, Pogłowne, do kárczmy, Dźieśięćiny przypomnieć. Páńſka robocíznà, iáko idźie, chłopi iáko ſobie śieią, áby ſię ná żadne nie ſpuſzczáli załogi, àle żeby ſię dobrze rządźili y ſprawowáli przeſtrzedz y nápomnieć trzebà.

Obiazd Pol, Łąk, Ogrodow, Stávvow, Láſow, Wśi, y Grànic, *circum circa*, ieśli w czym iákiey nie máſz ſzkody vczynić: y Gránice ieśli nie podorane od ſąśiádá pilnie doyrzec, y przeſtrzegáć obiázdámi częſtemi.

Czeladź Dworſka y Folwárczna, ieśli płaca y dyárya dochodźą, ſpytáć ſię? wiedźieć przy tym iáko ſię dobrze we ſwoich ſprawuią powinnośćiách, áby inną zàwczáſu zàmowić.

GO-

GOSPODARSTWO BIAŁOGŁOWSKIE,

RYTMAMI,

(Poniewaß tá Płeć z nátury Poetyczna delektuie się vena.)

OPISANE.

CZàs też w Oekonomikę weyrzeć Białogłowską,
Ktorą Pan Bog ſczegulną opàtruie łáſką.
Z niey bowiem zwykł niemáły pożytek wychodźić
Dla czego koło niego pilnie trzebá chodzić.

OBORA.

Wiedźieć naprzod w Oborze wiele pożytkovvych
Krow ſię znayduie wſzyſtkich, y wiele łáłovvych;
Czás iáko ſię ćielíty dobrze pomiárkovváć
Dla pożytku z nabiáłow, wiele ich przychowáć
Do doienia, áby ie nàylepiey ſpuſzczano
Zeby ſkopki ná ſtronę, nie ſzły przyglądano.

NABIAŁ.

Nabiał àby był zàvvſze w chędogich naczyniách
Pod przykryćiem, à dobrym, we wſzelkich godźinàch:
Gdy robią koło niego, niech do czyſtey wody
Màſło dobrze płokáią, chcąli być bez ſzkody;
Zàſolą według miáry, y ſery ścíſkàią
Z ſervvatki, iák naypiekniey w ſchowàniu ie máią
Suchym, y chłodnym, żeby go iákie robáctwo
Nie ſięgáło; wſzelkie niech będźie ochędoſtwo.

PRZYCHOWEK.

O przychovvku záś żeby to ſtáránie miano
Nic iemu przez tygodniow ſiedm nie vdaiono
Dáć mu ſiáná co trzebá; á gdy bydlę ktore
Odeydźie, dochodźić go przez ſwą własna ſkorę

OWCZARNIA.

Przyczyny z tąd ſzukàiąc. Podobnym Owczàrnia
Idzie tàkże ſpoſobem; iák iedná ſpiżàrnia

LEKARSTWA.

Nie tylko też to ludźie: y bydło choruie
Pod czás: záczym lekarſtwá ſwego potrzebuie
Mieć ie tedy dla niego, y dla ludźi trzebá
Rozmáite? nágrodźi ie Bog choynie z niebà
Bo czàſem tràfi ſię kto choroba złożony
We wśi, ten wnet lekàrſtwem będźie vzdrowiony.

SIEW OGRODNY.

Ogrodnego też śiewu, dobrze przypilnowáć
Y zagony po liczbie, dobrze vpátrowàć
Plewienie onych pomnieć, tylko śiać iák komu
Potrzebà znieśie; piędźią mierząc ſię w ſwym domu

NASIENIA.

Zbieráć potym náśienia, zebráne pochowàć
Nà tákim mieyſcu, żeby mogły ſię dochowáć.

IARZYNY.

Toż będźie z doyrzáłemi czynić Iárzynámi
Wykopawſzy nákryć ie źiemią, lub piaſkàmi
W iákim lochu, iák zvvyczay nieśie, y potrzebà;
Vdźieláć ich też więcey, àniżeli chlebà;
Nà Czeládź zoſtáwivvſzy część pewną, oſtátek
Z pieniężyć, ſzkátule ſię nieprzykrząc, do iàtek
Zà pieniądze z przedànych poſć czáſem nie wádźi
Nákupić mieſá, pod tę Iárżyny czeládźi.

PRZĘDZIWO.

Przyſtąpmyſz do Przędźiwá; w tym niech omieſzkánią
Nie będźie, áni ſzkody, ni w robośie ſpània.
Nà wágę ie oddawáć poddánym; odbieráć
Tàkże nà wagę, w domu znowu zàś doprzędàć:
Potym ná wyrobienie płotnà ie obroćić
Ná koniec wyrobiwſzy, do blechu ie rzućić.

DROB FOLWARCZNY.

Wiedzmyſz tez o folwárcznym drobiu Iaykách, Kurkàch
Gąſkàch, Káczkách, Proſiątkách, y o Iendyczątkàch

Aby

Aby ie przy nalepszym mnożyć rozrządzeniu
Tuczyć, y chować sobie ku dobremu mieniu.

SADY.

Z Sadow rożne posuszyć owoce zebráne
Powidł náśmażyć, świeższe niech będą schowáne
Co może bydź przechować, ostátek zpieniężyć
Abo ich Sadownikom naiąwszy powierzyć.

SPIZARNIA.

Spiżárniey też nie dawwáć proznować z pilnością
Ná kuchnią, opátrzáć ią wszelaką żywnością
Co tylko mieć się może, mieć w domu na inne
Skąpić grosza w szkátule potrzeby przećiwne:
Fáski, fáseczki, Pudła, pudełka krupkámi,
Mąkami, Owocámi, Ziołmi, Korzeniámi
Nápełniáć ku potrzebie coby należáło,
Miára przećię száfować żeby ich stawáło.

GOSPODARSKIE, POWINNOSCI.

Gospodárskich tu innych nie wspominam rzeczy
Bo ie lepiey niżli ia, ma ná swoiey pieczy
Dozorna Gospodyni: áleć co należy
Domu; gdyż ták swym trybem rzecz náświećie bieży;
Káżda się w tym poczuwáć będźie, żeby w Izbie
Był porządek; choćby też przy nayvvięksżey ćizbie,
W Pokoiu záś wszeláka wygodá, á w kuchniey
Do smáku pomyślnego, nie pustki w spiżárniey
W Piwnicy do posiłku, wszystkie te przymioty
Zálecą gospodynią dobrą; z iey ochoty.

RĘKA RĘKĘ VMYWA.

Bo wyżey nie bez słuszney rzekło się przyczyny,
Ręka rękę vmywa; stáre to nowiny,
Iż Bog Tworcá nawyższy Adámá samego
Nie stvvorzył ná tym świećie człowieká iednego
Zeby tylko szczegulny iako osowiáły
Zostawał bez przyiáźni, byłby wnet zgrzybiáły.

Vkontentowánie dobrey Zony z polnego przyiaçielá.

Gdyby go ſwoy Przyiaćiel nie vrekreował,
W Domu po pracách trudách, poćiechy nie dawał
Y dla tegoć wſzechmocny Bog. z prowidencyey
Przedźiwney tàk ſporządźił; ze ſwey Profeſsyey

TOMOC z BIAŁĄ GŁOWĄ.

Męſczyzna bez białey płći nie może pilnować
Bez niey ſam ludzki rodzay muśiałby ſzwànkować.
Przeto z ſzwey niedośćigłey, ſporządźił mądrośći,
Wywiodł Ewę ſubtelnie z Adàmowey kośći,

O WIERNYM TOWARZYSZV.

Albowiem człowiekowi źle bez Pomocniká
Biáda ſámemu; nie màſz większego nędzniká
Ná świećie. w ſpolnym bowiem być ztowárzyſzeniu
Lub w ſzczęśćiu lub w nieſzczęśćiu ieſt ku poćieſzeniu

GRZECH wRAIV.

Gdyż obiemá nawyżſzy Tworcà (gdy ſkuśili
Jàbłka z zàkazánego drzewá y poſzyli
Sobie z liśćia rogoſzki by pokryli ćiáłá)
Rzekł; ponieważ reſpektu żadnego nie miáłá

PRACA KOŁO SZTVKI CHLEBA.

Przeſtrogá moiá: w poćie krwáwym czołá ſwego
Pożywàć ſztuki chlebà áż do dniá ſądnego
Będźiećie, źiemię orząc; okropne to ſłowá
Wnet po nich łágodnieyſza nàſtąpiłà mowá.

BOSKIE SŁOWA.

Rośćie, pomnażayćie ſię nápełniayćie źiemię,
Y lubośćie z grzeſzyli, przećięśćie me plemię

POWINSZOWANIE AVTHORA.

Tegoć y ia przezacne, wam życzę Mátrony,
Abyśćie tym ſpoſobem Oyczyznie obrony
Dodawáły; gdy ſię ták (wrożę wam) ſprawićie
Goſpodárſkie fátygi ſobie oſłodźićie

PRA.

PRAKTYKA MIESIĘCZNA GOSPODARSTWA ZIEMIANSKIEGO.

Ná cały Rok, iáko ſprawowáć ſię, y czego wyſtrzegáć máią Goſpodarze, krotko dla Informátyey zebrána.

IANVARIVS. Styczeń.

Dni ma XXXI.

Znák ná Niebie WODNIK.

DZień pierwſzy tego Mieśiącá Styczniá Rok Nowy záczyna, ten y kàżdy áby byłżyzny y ſzczęśliwy Boſkie° potrzebà błagàć Màieſtatu: à że w káżdey rzeczy, iáko też y we wſzelkim Goſpodárſtwie ma to być v káżdego w pámięći. *Initium Sapientiæ timor Domini.* Przeto Swięta Niedźielę, y inne vroczyſte Swietá czćić, y obſervvováć potrzebá, iàko ſię wyżey o tym w Punkćie III. *folio 1.* opisáło.

Ná iáką ſię Roku żyzność zànoſi, z początku, z śrzodkà, y z końcá tego Mieśiaca, zwykli ludźie prognoſtykovváć, iákie przy ſtátecznośći lub odmiánie Zimá pokaże progreſſy: iákiego także Látà y vrodzáiow ſpodźiewàć ſię màią Goſpodarze.

Stodoły nà nowe da P. Bog zbożà wyprzątáć, nà náśienie wymłácáć: ſtrychy, wſzelkie poſzyćia ponàpràvviáć: toż ſię ma rozumieć o brogách, y ſzopàch.

Słomámi, plevvámi, àby miàra ſzáfovvanc, àby do novvego dla bydłà ſtavvàło karmi: dodavvàć według ſámey potrzeby, śieczkę przytym kazáć rzezáć koleyna, àłbo Dvvorſkiemu párobkovvi.

Budynki wſzelkie, oſoblivvie dachy, dla ſzkody ponápràvviáć, drzewo podczás ſanney y inne potrzeby zvvożić, z rynien śnieg, àby nie przećiekàło ná budynki, zrzucàć, tàkże y z dachow áby ten ćiężar nie przytłaczał, y iákiey nie vczynił ſzkody w budynku, z zatyſkow tàkże śniegi, y lody, áby wyrąbano, y wywozono, áby do

piwnice y nà fundàmentá nie zálewało, y nie przećiekało.

Szpichlerz ſłuſznie opátrzyć, w ktorym áby wymłoconego żiárnà ſzczurzy, y myſzy nie pſovvàły, y zboza nie ſzpećiły; ſpoſob wygubienia tych wyżey opiſałem w Punk: *XXII. fol. 12.*

Wieprzovv karmnych dogladáć, à w oſtátniey kwádrze one bić. Spoſob iàko koło tego chodźić wyżey opiſałem w Punk: *XVII. fol. 21.*

Gumno áby było w ſłuſznym ogrodzeniu, àby żadne bydlę wniść nie mogło, dla ſromoty niedbáłego Goſpodarzá.

Nà wſzelkie naczynia, ná budynki nà obręcze, y ná inne domowe ſtátki zpniá rąbáć, przed ś. Fábianem y Sebáſtyánem, w oſtatniey kwàdrze tego Mieśiącá, tákże nà okoły, ſłupy, ná zerdźi, dyle, drzewá ná opal, y łuczywà, przyſpaſabiáć.

Suſzony owoc, y wſzelkie łárzyny tego Mieśiącà, y przyſzłego zpieniężáć, nim młodoćiane zà przyſzłą Wioſną nie záżielenieią chwaſty.

Nawoz ktory od ś. Marćiná był nàkupie, nà inne go przerzućić mieyſce, àby ſpodni był ná wierzchu, dla lepſzego vgnoienia.

Pługi, brony, rádłá, wozy y inne ſprzęty Goſpodàrſkie wcześnie poná práwiáć, y ná przyſzłą da P. Bog Wioſnę, mieć to wſzytko pogotowiu, à nie w ten czàs dopiero kiedy tego trzebà záżyć.

W tym Mieśiacu Slimaki ſą nayzdrovvſze, ktorych zbieráć iàk naywięcey, te oſobliwie pod Leſzczyną ſię znáyduią: z Sádow y Ogrodow iàk naylepiey ie powybieràć, gdyż one zwykły ſuſzyć drzevvá.

Z Màkowin, z chmieliny, popioły palić, y one do ługuw, dla chuſt prània zàchowáć.

Tkaczom przykázáć, áby ná płotnà, y ná obruſy, gotowe mieli naczynia: Prządek, áby ćienko przędły przypilnowáć.

Kury pośládem karmić y gołębie: z iàrego żytá gorzałki palić, ták proſtą iako y dobrą.

Zboza wſzelákiego ná naśiewy, y ná domową zoſtáwiwſzy potrzebę, komu przynagla potrzebá, y kto ſię bez tego obeyśćdź nie może, bo ná ten czás byvva drożſze, zà dobrey drogi, do miaſtà zwożić náſſypànie, àbo przedaſz.

Nabiáły ſpieniężàc, mięśiwo wſzelákie w beczki náſalác, y kolendra przeſypowác, dychtownie zàſzpontovvác, álbo kámieniem przyciſnąc.

Owcom Olſzovve liśćie davvàc, y ktora w tym Mieśiącu, ieśc go

będźie

będźie tà ieſt zdrowa ná wnątrze, ná defektà onych wyżey opiſałem lekárſtwà w Punkcie *XX. fol.* 31.

Kokoſzy àby nioſły w tym Mieśiącu iák zàpràvvic, opiſałem ſpoſob w Punkcie *XXIII. fol.* 35.

Przerębłe ná ſtàvvách dla oddechu rybom częſto czynic, y nà kàżdy dźień tego doglądàc, ták y w innych Mieśiącách, ile podczás mrozovv ſprávvowác ſię potrzebà, śieci wſzelkie, do łowienia źwierzá y ryb, ponàprávvowác.

Pſczoły ná inne przenaſzàć mieyſce, à ták ſię z nimi obchodźić, pilnie przeſtrzegáiąc, iáko wyżey o Pàsiekách álbo Pſczelniku *fol.* 38 opiſano.

Bydłá wſzelàkie nà osádę Obory, Ovvczàrnie, y chlevvow, w tym Mieśiącu ſkupowáć może.

Przez te tedy dni, w tym Mieśiącu wzwyż pomienionym przypilnowáć Goſpodárſtwá, dla ſwego lepſzego, y pożytku, w niwczym nie omieſzkuiąc.

FEBRVARIVS, Luty.

Dni ma XXVIII.

Znák ná Niebie RYBY.

GOſpodàrſki dozor y zabàwy podobnie iák y w Styczniu odprawowáć, ktore Goſpodarze mieć màią około Rol, Pol, Łąk, Ogrodow, przekopy czyniąc dla przeiàzdow.

Płoty, wſzelkie ogrodzenia, dla ſzkody ponàpráwiáć.

Ná naśienia Ogrodne, Marchew, Cebule, y inne iárzyny, wedłług ſpoſobnego czáſu, (ieśli ſię ránny pokaże Rok) ſadźić.

Niepotrzebne gàłęźie przy drzewách ktore wilkámi zowią, y ktore drzewo ſuſza y do fruktu przeſzkadzáią okrzeſywáć.

Liſzki álbo gąśięnice z drzewá obieràć, z pod drzewá one wygràbić, y do ſczętu ſpalić.

Iátorośli młode przeſadzàc w oſtàtnią kwàdrę y z ſczepieniem przyſpieſzyc.

Pniaki álbo Płonki ſádźic dla ſczepienia, gdyż wſzelákie ſczepie-

nie w tym Mieśiacu Lutym śnádniey śię przyiąc może, áni od robakow może byc zepśowáne.

Nà przychowek ćielętá w ośtàtni kwádrze wáłáśzyć.

Winà z faśy do fàśy przetaczàć. Stáwy nàrybiać, w tymże czáśie.

Rozsádę śiać w Wilią ś. Máćieiá, ieśli śkorupà zeydźie źimowa.

Oley z Rzepnice, z Lnu, z Siemieniá, z Màku, z Bukwi, bić ná przyśłły Pośt; ná domowa zośtàwiwśzy potrzebę, ośtátek śpieniężyć.

Zboża, wśzelkie Oźiminy, y łàre, kto ma śzczupłe śtodoły, wyprzątàć ná Nàśienie, co pięknieyśze ná śtronę odkładáć, à drugie zbozá chędozyć, y częśto śzuflowáć.

Spichlerz iáka màniera, y z iákim obwárowániem, ma być budowány, y iáka onego we wśzytkim ma być dyśpozytia, rzetelnie opiśałem w Punktćie *XXII. fol.* 12.

Ogrodne náśienia Cudzoźiemśkie w Izbie letniey w śkrzyniách, álbo w iákich naczyniách śieią, y nà Ogrodźie, gdy śię oćiepli, y gdy śkorupá zeydźie źimowa, prześadzáią.

Wśzelkiego bydłà nawoz, z Obor, z Owczárnie, z Stáien, y chlewow wyprzątàć, y ná pole wywożić, á zwłaśzczá ná Ięczmieniśku, ná wśchodźie tego Mieśiącà, tákże nà płonne Role, y ná inne zbozá, ná łárzynny zaśiew by iák naywięcey pokładáć, bo kto śmáruie ten iedźie: po zwieżieniu, z śkup rozrzućić záraz po Roli.

Ięczmien śiać może przed Zapuśty, álbo w tydźień po Zapuśtách, ile kiedy od mrozow, y od śniegow będźie wolna Rola.

Dźiewki niech ćienko przędą; à gdy nie śtánie Przędze, áby nie proznowáły, pierze niech dra, rzepę y inna łárzynę zàgnieła niech obieráią. Owoc dla wieprzow niech kráią: powruśła, y powrozy niech kręcą.

Od puł Mieśiącá tego Lutego, áż do dwudźieśtego drugiego dniá, czworákie śiać może dla bydłá Náśienie, *in defectu* karmi; to ieśt Ięczmień, Owies, Wykę, y Gorczycę, w śpuł zmięśzawśzy, tákże tym źimie bydło karmić może: iednák nà dobrey vpráwney śiać potrzebá Roli.

Ogrody áby ná Wiośnę gnoiem śpràwiono, y podorano doyźrzeć.

Przędźiwá wśzelkie poprać, dla bielśzey nići do robienia płotná.

Nà winnice gnoy zwieść, do tego laśki do podpieràniá winá, niech będą gotowe y vśtrugàne.

Wśzelkie przehody, y Mośty ponàpràwiać, ták dla przechodzá-

cego

cego bydłá, iáko y dla przeiezdżáiących ludźi.

Chlewnego bydłá młodoćiánego, ktore się w tym odchowa Mieśiącu, nie bić, ále go do przyszłey zostáwić Wiosny, y Látá, bo tákie do przechovvánia iest sposobnieysze.

W Styczniu y w Lutym wszelákie máki mleć, y krupy tłuc, by y ná cáły Rok, z mełte w tym czásie, naytrwálsze ná chovvánie bywaią: iednák nim do fasy ná spizárnią wsypiesz, wprzod dobrze osuszyć mąkę, lub krupy, po osuszeniu, z plew, y innego prochu opałać.

W tym Mieśiącu, ieśli czás sposobny pozwoli do Oránia, oráć nie omieszkánie ná groch, ná bob, y te záraz zásiáć może.

Drobiu Folwárcznemu, iáko to kurniki, Gołębience gniazdá wymietáć y wyprzątáć. Folwark, bydłem opátrzyć, ná to mieysce, ieśli go co przez tę żimę vbyło.

Pszczoły kupowáć, y ná pewne mieysce stáwiáć, iáko się o tym wyżey dla Informácyey opisało.

MARTIVS, Márzec.

Dni ma XXXI.

Znák ná Niebie BARAN.

TEn Mieśiąc rożne zwykł ná powietrzu czynić odmiány, ktore, ludźiom w podeszłym wieku, y młodym, kátárowe y inne przynoszą ná zdrowiu álterácye; temu zábiegáiąc, wcześnie przed tym Mieśiącem, vpátrzyvvszy sposobność czásu trzebá się przepurgováć; á dla wygody własney y bliźniego rożne lekárstwá prozápás mieć závvsze przy domu, iáko się ô tym dostátecznie wyżey w Punkćie ô Lekástwách opisáło *fol.* 25.

Gdy czás powolny y sposobny do oránia w polu przypádnie, w iedenastą Niedźielę po Bożym Narodzeniu ma bydź pług ná Roli.

Wszelki drob Folwárczny, iáko to kokoszy, gęśi, kączki, Indyki, ktore się w tym Mieśiącu zwykły nośić, wcześnie násadzáć powinná Dworniczká: Przychowek iáko pielęgnować, y wychować, wyżey się opisáło w Punkćie *XXIII. fol.* 35. y 36.

Pługi do orania, y sprawowania Rol, ná lare zbozà niech wczesnie wychodzą, aby żadnego nie było omieszkánia, bo im nayprędzey zasieie, tym też obfitszy y plennieyszy będzie vrodzay, koło czego pilności y dozoru zażyć potrzebá Gospodarzom. Nawozy wszelkie nà Rolę wywozić.

Oźiminá ieśli wymokłá w Màrcu, żadnego z niey nie spodźieway się pożytku, znowu to pole poorawszy, według sposobności Roli, ktoremuby było podległe Nàsieniu, tàkim zàsiać zbozem.

Iàrzyny Ogrodne, tákże zá vpátrzeniem czàsu, ná vprawnych, zagonách pozàsiewáć pod Pełnią: Cudzoźiemskie tàkże chwasty y głábia ieśli się będą godźiły poprzesadzáć: Rozmárynu iednàk, y delikátnych źioł nie wystàwiáć nà wiátr Márcowy, boby od tego wyginąć musiały.

Drzewá szczepić, chędozyć, y przesadzàć, liski álbo gąsiennice obieráć, ktore iáko gubić, áby się to nie rozszerzáło Robáctwo, opisano iest wyżey w Punk: *VIII. fol. 9.*

Kretow áby nie ryli chwastow nà Ogrodách, y w Sàdàch nie psowáli młodoćiánych korzánkow, iáko tychże wygubić w Punk: *XIV. fol. 17.* znaydźiesz.

Roża co Rok, ná innym przeszadzàć mieyscu, áby miáłá kwiát buynieyszy, y pełnieyszy, tàkże dla zapáchu lepszego.

Drzewà okopywáć, woda podlewáć, dotąd poki nie zákwitną, ktorym ták czyniąc, áni grad àni mroz szkodźić może.

Wierzbę obćináć dla grodzy, y dla násadzenia nà Nowiu Mieśiacá.

Cielętá odsadzàć w wtory Kwàdrze tego Mieśiacá koło Pełni.

Chwast w Zbozách wyplewiáć: nawoz ná ięczmien ktory śiać przed Wielką nocą, y po wielkiey nocy: nà Len, kápustę, Konopie zwożić, kto tego przed źima omieszkał.

Groch w ostátni kwàdrze śiać, tákże vpàtrowáć, y notowàć dźień pierwszy, ktorego śnieg spádnie, y w tenże dźien ná Wiosnę go śiac, nie pochybnie się zrodźi.

Nà Len drobnym zwieść nawozem Rolą, ktorą dobrze vprawiwszy zàsiac.

W Ogrodách y Sádách, wygràbic, vprzątnąc, kretowiskà przydeptàc, porownác, dla trawniká.

Rozsady ná dźień przed ś. Giertrudą śiàc, Pszenicę záś iárą w Wielki tydźień.

Chlewne.

Chlewnemu, Owcom, y innemu bydłu, lekárſtwá, według wzwyż opisánego ſpoſobu pozádawác. Owce, w Pole wygániác dla nágnoienia Roli, y áby ſię dla zdrowia przechadzáły.

Stáwy nárybiác, Wienczerze ſtáwiác, y ſpuſzczác ná pożytek.

Ryby wſzelkie od początku Wioſny, (iáko ſię tylko rozgrzeie powietrze,) áż do ś. Iákubá zwykły ſię trzeć, dla tego przeſtrzegác áby ſieciámi przez ten czás nie łowiono, áni káczek nie puſzczano, áby rybnych ikr z Stáwow nie wyzbieráły, y niewyiadáły narybku drobnego.

Ieźiorá zławiác, ſtawki nápełniác, y Stáwy nárybiác.

Budowánia záczynác, gdźie potrzebá náprawiác.

Do Pſzoł doyźrzec, kiedy dźień pogodny, y ciepły, koło ś. Káźimierzá, iáko ſię o tym *fol. 38.* wyżey opiſało.

Winnice odkrywác, gdy ſuche, y iáſne Niebo, wyprzątác, wygrábic, okopywác, według wzwyſz pomienionego ſpoſobu o Winnicy.

Státkow wſzelkich, ſzkut doyźrzeć, wody, śniegi, lody wyprzątnąć, wymieść: ná frior przyſzły, wſzelkie naczynia, y potrzeby, záwczáſu przyſpoſabiác, o ktorym porządku w Punk: wzwyż pomienionym *fol. 62.* przeczytác ſobie możeſz.

Rożmáity gátunek ryb, koło Zwiáſtowánia Pánny Máryey, z głębiny, y z gniazd ſwoich ná ſzerokość wody wychodźi.

Fuzya niech ná ścienie nie proznuie, bo ten Mieśiąc dźikie káczki ſtrzelác, y łowić pozwala.

Chłopek ná wśi niech tego przeſtrzega, áby zbozem y chlebem oſtrożnie ſzáfował, żeby go do nowego ſtawáło, ktory z rożnego, y rozmáitego zboza, ma ſwoie opátrowác pożywienie.

W tym Mieśiącu rożne kwiećia wyraſtáią, z ktorych ſok, oleiek, wodki, y Confekty, ná ludzką robią potrzebę, y właſną Domową wygodę.

Słodow w tym Mieśiącu, iák naywięcey przyſpoſabiác, z ktorych piwá żyzne bywáia, y w lećie nie ták kwáśnieią.

Rozſadá ná wielki tydźień ma być záśiana.

W tym Mieśiącu *Æquinoctium* przypada, ná dwie Niedźieli: przed tym y potym wſzelkich do niezdrowia wyſtrzegác ſię okázyi y od zbytecznego wſtrzymywác ſię napoiu, á kto ieſt zbyt wilgotney nátury Chypokondryk, przepurgowác ſię *ante tempus*, potrzebna rzecz ieſt y pomocna.

APRILIS, Kwiecień.

Dni ma XXX.

Znák ná Niebie BYK.

PONiewaſz dla nieſtàtecznego powietrza, przeſzły Mieśiąc ieſt, nie tylko do goſpodárſtwá mniey ſpoſobny, iednák przeſzkodny, tedy cokolwiek ſię w przeſzłym omieſzkáło Mieśiącu, to w tym teráżnieyſzym Kwietniu, powetowáć mòże, zà pilnym dozorem y goſpodárſką ćiekáwośćią.

Drob Folwárczny, wedłług námienienia, y Informácyey, tàk przeſzłego Mieśiącá Márcà, iáko y wzwyſz pomienionym Punktćie, opátrowáć potrzebá.

Nà Tárliſko trzy kárpie wſpoſobny wpuśćić ſtaw, ktoryby był przyglinkowáty, y przy trawniku: wſadźić tedy trzy Ikrne (około ś. Grzegorzà) á dwá mleczne, dla rozmnożenia kárpiąt.

W tymże Mieśiącu ſpuſzczáć Stáwy, nárybiáć, budowáć.

Soli, ná kuchnią, dla nabiałow ſolenia, mięśa, kápuſt, y nà inne domowe przyſpoſabiáć potrzeby.

Ná kápuſty, y len rola pokładáć, w oſtátni kwádrze koło Wielkiey nocy, bárány ſkopić, do wſzelkiego bydłá ſamcow przypuſzczáć, nawozy zwożić, y ná kupę zmiátáć, po dzdzu w oſtátniey kwadrze, áby tym lepiey vgniły.

Owce myć y ſtrzydz około Niedźiele, ktorą zowią *Exaudi:* to iednák vpátrowác áby ten dźień był ciepły, y pogodny, wełnę poſtrzyzoną powazyc, y ſchowác.

Pokrzywy z otrębámi przenicznemi kokoſzom dawác, áby lepiey nioſły, płotná poczynác bielic, ile ná ten czás kiedy drzewá kwitna.

Drzewá Figovve y inne Cudzoźiemſkie frukty, (około ś. Grzegorzà) poodkrywác, z pivvnic wynośic, y pochędożyc.

Ogurkow, y innych Ogrodnych rzeczy dobra goſpodyni, iáko y źioł rozmáitych niech przypilnuie, iednák czáſu vpátrowác, kiedy ſię dobrze rozgrzeie powietrze, áby tego mroz potym nie povvárzył. Málony y inne delikátne frukty (koło ś. Ierzego) śiewáią.

Słowi-

Słowiki do śpiewánia dla vćiech swoich koło ś. Ierzego łowić, także skowronki, y inne do śpiewánia ptaki.

Ptakow wszelkiego rodzáiu nie łowic, bo pod ten czás zwykły się gnieździć, zta wytrwáć vćiecha, puki młodych nie odchovvàią: gniazd im nie psować, y iàiec bràc zakazáć.

Oráć, dośiewáć, grodźić, Ogrody gotowàc, &c.

Znędźnione bydło karmią odżywiáć, koło winnice się też zákrzątnáć, ieśli się w Màrcu opoźniło.

Koło drzew szczepienia mieć stáránie, y stosowàć się, iáko się wyżey opisało.

Ráków łowić zákazáć, bo wtym Mieśiącu mnożą się, toż się ma rozumieć y o wszelkiey rybie, áby Stáwow nie tykano, tylko się z sadzáwek sustentowáć, ieśli sobie gospodarz záwczásu, przyspososobił narybkow nie wypleniáiąc Stáwowych.

Wszelkiego nàśienia lárego w polu przypilnowàć, àby wcześnie zàśiano.

Snieg w Kvvietniu iest rolom pożyteczny, iákoby ie nawozem náwiozł.

Bydło z łąk zgániáć (od ś. Ierzego,) áby náśiàno y nápotraw wolne zápuszczáć łąki.

Przędźiwà ná Swięty Márek, (kto opoźnił,) śiáć może, osobliwie konopie.

O Liskàch àlbo gąśienicàch znowu przypominom, dla ogrodnych chwastow, y sadowych fruktow, aby ie wygubić. Iáko się o tym dość rzetelnie wyżey opisało.

Groch nà niektorych mieyscàch ná wielki Czwartek śiewáia, álbo nà trzy dni przed nowym Mieśiącem.

Báránki dáć skopią ná wielki Czwartek, tylko żeby sposobnemu y vmieiętnemu sprawcy.

Budynki wszelkie gospodárskie osobliwie Dáchy opátrować, áby się dla máłey rzeczy, wielka nie stáłá ruiná.

MAIVS, May.

Dni ma XXXI.

Znák ná Niebie BLIZNIĘTA.

TEn Miesiąc, nie tylko człowieká, ále y wszelki rodzay źwierząt, ptástwá, y ryb swoią rozwesela y ćieszy źielonością, álbowiem ná Polu, w Gáiách, Sádách, Ogrodách, y Łąkách rożnym kwiećiem y vrodzáiámi wszytek ozdabia Swiát. kázdego ćiesząc, karmiąc y kontentuiąc.

Bydłá wszelkiego rodzáiu ná Oźiminách (ku ś. Filipowi Iákubowi, dla orania onych) páść poprzestáć.

Látorośli winá, ná ś. Krzyż, sádzenia przypilnować, tego przestrzegáiąc, áby żadnym nozem, áni żelaznym Instrumentem pomienionych látorośli nie rzezano, tylko rękámi vłámywano, bo od tego zwykły vschác y nieprzyimować się.

Dźień ś. Vrbáná, gdy pogodny, dobry vrodzay winá znáczy, tákże *Augustus* y *September* gdy suchy, y pogodny.

Ná przędźiwá, to iest len, konopie, proso, ná ś. Vrban siáć.

Owiec w doieniu przypilnowáć, ktorych trzy rázy ná dźien według zwyczáiu doić: báránki młode odsadzáć: toż się ma rozumieć y o innym Obornym bydle, ktorym pokrzyw dla buynego mleká dodawáć.

Ściány lepić glina, piece w piekárniách podlepiáć, náprawować, tákże boiowiská w Stodołách w tym Miesiącu, bo się pádáć nie będźie.

Strzechy ná budynkách ponápráwiáć, á stáre z nich snopki ná nawoz odrzucáć: ná chmiel zatyczyć stroisze.

Zboza ná Spichlerzu zsypáne przeszuflovváć, co tydźień, ile ná ten czás, kiedy kvvitnie ná polu zboże.

Inquisicye z Vrzędnikámi z pástuchámi, y z dźiewkámi, co koło Obor, y Owczárni chodzą, iáko się ktore od God ćieliły, dla całkownych y połownych verifikácyey: bydło skupowáne piątnować, y cechovváć.

Nawozu ná vgory iák naywięczey zwożic.

Szcza-

Szczepione drzewká, y látorośli, ile pod czàs ſuſza podlewàć, dla przyięćia.

Nabiáłow iáko naywięcey przyſpoſabiáć, bo tego Mieśiącá naylepſze, y naytrwálſze bywáią.

Koło Pſczoł mieć dozor, y vle im wychędożyć, y opàtrowàć, według wzwyż pomienionego ſpoſobu.

Cielętá wáłáſzyć, tákże y bàranki, zboża pewne, y Ogrody plewić.

Płotná nà blechu w tym Mieśiącu przypilnowáć, ile ná ten czás kiedy łábłoń kwitnie.

Konie robotne áby w tym Mieśiącu nie pochudły przypilnowàć, y dodawáć im ſłuſznie, tákże ſtàdo àby ſwoię miało wygodę, iàko ſię o tym opiſáło w Punkt: 27.

Rozſàdę kápuſtną ſádźić: źioła nâ wodki, konfekty, y lekárſtwá zbieráć. koło ś. Vrbáná opoźniony Ięczmień w śianiu, tákże y konopie, może ieſzcze śiać.

Drob Folwárczny náſadźić może, ieśli ſię goſpodyniom w przeſzłych Mieśiącách nie zdárzyło.

Łoſośie y Węgorze w tym Mieśiącu bywáią dobre y zdrowe: Węgorzá ſnádno vłowić może, ná ten czás kiedy grzmi nà Powietrzu.

Zagony pośiane rożnych iàrzyn, nà Ogrodách, w Sádách y ná polu zagony policzyć, wſzelkiego vrodzáiu.

Polá àlbo Role goſpodarzom obiechàć potrzebà, nie tylko dla tego ieśli dozorcá czego nie zoſtàwił, przez niedbàłſtwo odłogiem, ále też iáki był dozor, y pilność w ſprawowániu, y zaśiewie, po rozkwitłych miàrkować ſię zbożach.

W Gàiách, miedzach, żołądź y bukiew konnotować, iaki może bydź z vzodzáiu pożytek.

Làſy, Puſzcze, y Bory obiechác *in circum circa* ſwoich właſnych grànic, tákże circumferentia Pol, co do właſnego twego należy dźiedźictwá: ná Gránicách ieśli wcàle ſą żnáki (według práwá y opiſu) vpátrować, drzewá wyćięte, páśiek oſadzonych, y puſtych dozor iáki był bez ten czàs, z leśniczym álbo borowym: *ratione* ſzkod *Inquiſitia* vczynić: do tego áby węgla, dźiegćiu, ábo ſmoły, nàd roſkazánie y wolą Páńſką nie palono, bo przez to nie tylko od ognia, ále y od ſamego dymu zákwitłe drzewà ſchną y láſy w niwecz ſię obracàią, iáko o tym wyżey opiſáło ſię w Punktách ná ſwoim mieyſcu.

Wſzelkie Ogrodzenia, płoty koło Budynkow, Ogrodow y Sadow, &c. ponápràwiáć:

IVNIVS, Czerwiec.

Dni ma XXX.

Znák ná Niebie RAK.

W Przeszłym Mieśiącu Máiu, cokolwiek było w Ogrodách, y Sádách zàkwitłego, teráźnieyszy Mieśiąc tákże ná Polách wszytko ná ten czás zàvviazuiąc, przyszły pokázuie pożytek: wdźięczna Wiosná, miłe Làto, kázdego czułego, y prácowitego rekreuie Gospodarzà.

Nà vgory oràć, nawoz zwożić, tàkże y ná rzepę. Rolnicy áby z dáremnemi nie powracáli názad wozàmi, ile gdźie sa kámieniste pola, przed Dwor do murowánia, y do potrzeb àby zwoźili, y te kàmienie wypleniáli.

Pástuchowie y Owczarze, zá bydłem idący, w torbách niech znoszą z Rol kámienie, przy pászeniu, niech nà kupy w polu składáią, choćby im cokolwiek więcey nád ordynárya, zá tę przyczynić pracą.

Plewidła pilnie przypilnować trzebá, tak w Ogrodách iáko y w Zbozách, àby dla chvvastu wszelki zaśiew Iárzyn nie wyginął ná zagonách: to też trzebá vpátrovvać, àby plewiarki nád tą robotą nie drzymały, áby rozespáne, miásto chvvastu, dobrych nie wyrywały y nie psovváły Iárzyn.

Opielone chwasty do gnoiu może rzucáć, nà Ieśienny nawoz, może też y suszyć, dla Obornego przez Zimę bydłá, może y przy doiwie ná karmią obroćić: gnoy roztrząsac y podoryvváć w ostátni kwàdrze.

Len koło ś. Witá śiać może, nà ten czás ná to Swięto Slovvikowie wdźięcznym svvoim przestavváią delektowác vszy ludzkie śpiewániem. W tych dniách blisko nástępuie *Solstitium*.

Stodoły wyprzątáć, brogi y szopy wychędożyc, wymieśc, àby porzonnie gotovve były: Spiżárnie wyprzątác, boiovviska polepiác, vbiiáć: nie trwáłe Owce, y słábe przedawác, ábo bic nà domową potrzebę.

Trawy w Ogrodách, Sádách, y pokątnie dla bydłá rznąc, tákże y

pokrzy-

pokrzywy młode: do doiwà, bydłu naylepsze, ktore dla Zimy suszyć nà sznuràch, łąki pozątyczáć, paszy y szkod pilnowáć, tákże ná Rołách zboz.

W Pásternikách áby słuszna byłà grodza doyżreć.

Ryby w tym Mieśiącu dobrze suszyć: płotná bielić podczás pogody, á podczás deszczow, żeby się nie płowáły, zwiiáć ie y sprzątáć.

Stàwow àby pilnowano, y nie złáwiano, álbowiem ná ten czás się Ryby trą.

Owcom w tym Mieśiącu, y w káżdym zádawáć lekàrstwo.

A że w tym Mieśiącu obfity bywa nabiáłu dostàtek, à muchy zwykły ná ten czás mnożyć się y być przykremi, naczynia y nabiáły zászpecàiąc. Sekret ná wygubienie onych wyżey w Punk *XXI. fol. 33.*

O robieniu y spràwowániu nabiáłow, informowàc się według opisánia wzwyż w Punk: *XXI. fol. 32.*

Nà Pszczelnik (ile podczás roienia Pszczoł,) trzebá mieć pilne bàczenie, koło ktorych tàk się obchodźić, iáko się wyżey opisáło w Punktćie ô Páśiece.

Łąki zá pogody kośić, á śiàno sucho zebrawszy zwożić, bo ná tym wiele należy.

Z vgorámi pospieszyć przed Zniwy, aby się w raz robotá nie zgárnęłà y nie záćisnęłà vchodząc naiemnikà, nie wiedząc czy do vgorow, czy do łąk, álbo do zniwá obrućić się.

W tym Mieśiącu Owce strzyc, wełnę ważyć, y przedawáć; do wszelkiego bydłá Stàdnikow przypuszczáć, według tego Mieśiącà sposobności.

Ná zniwo powrosłà do wiązánia snopow gotowáć; przednikà chyżego y sposobnego do zniwà, àby drudzy zá nim poćiągali, wcześnie obstàlowáć, choćby mu też nàd inszych więcey płácy pozwolić.

Ziołrozmáitych ná Wodki, ná lekàrstwá, ná Konfekty, y ná Wànny, iák naywięcey przysposabiáć, posuszyć, w suchym ie mieć mieyscu, y przykryć, àby z nich nie wywietrzáłà essentia.

Robocizny wszelákiey vmieiętny y dozorny Gospodarz, áby vpàtrował, y áby wiedźiał, co pilnieyszego y pierwszego w robociźnie: według czásu, iàko ktorą rozporządźić, y záczynáć.

IVLIVS, Lipiec.

Dni ma. XXXI.

Znák ná Niebie LEW.

W Tym Miesiącu około śieczenia y zbieránia z Łąk śpieszno zàwinać śię, y áby wcześnie zà pogody śiano do Brogow zwieźiono przypilnowáć. Ziárno tákże wszelkiego zboza dożira y dochodźi w tym czásie, przeto zniwà nie omieszkiwáć. Stàrzy Gospodarze, zwykli zàwsze vpátrowác w Wilią Nàrodzenia Pànny Màryey, iáko też y w same ley Swięto gdy deszcz pada, czterdźieśći dni potym známienuie niepogodę: co dozor Gospodarzá kàżdego àlteruiąc omieszkànie do sprzątnienia czyni: záczym pilnie śię zàkrzątnąć trzebá, áby vyść tego zàtrudnienia. W tym też Mieśiącu záchodźi Kánikułá, ktora śię zwykłá poczynàć od ś. Máłgorzàty, à kończy śię do ś. Bártłomieià · ieżeli przez ten czás kánikuły, deszcze y żimnà pànuią, tedy ludźiom Melànkolicznym, y Flegmátycznym nie ták szkodźi nà zdrowiu, iàko kiedy zbyt sucho y goraco. A dla tego *ante tempus obuiando*, purgánsami viąć humorow swoich.

Podczàs doyźrzàłego w kłosiu żiárná wcześnie obmyślić Zenczarzow, według osády y powinnośći poddánych, á ieśli do tey roboty nie wystárczy domowa roboćizná, to po Miásteczkách ná pieniądze obwołáć pomienionych Zencarzow, koło ktorego zniwà informowàć śię wzwyż pomienionym Punk: *X. fol.* 10.

Siać rzepę koło ś. Kiliánà, ś. Máłgorzáty, y ś. Iakubá, ná gotowey, zwożney, y vpràwney roli.

Bydło dobrze podpászone, ktore áni nà Oborę àni nà domowa inna nie znidźie śię potrzebę, śpieniężàć, dármo ie nie stràwuiąc ku źimie.

Nà nową kàszę, żyto, y pszenicę z zynác, sprzątnieniem z polá pospieszyc, tàk dla vłatwienia Gospodárskiego, iáko dla bydłá w czásu y karmi, áby ná sprzątnione Polà byto rospuszczone.

Doyźrzáłe Ogurki, solic, kwàśic, y innemi Iàrzynàmi kuchnia supplementowác, y nà potym prowidovvác w dołách záchowuiąc.

Mánną

Mánnę trząść, tákże y kmin polny zbierác; iáieczne krupki okrzętna Gośpodyni w tym Mieśiącu do Spizárnie ma przyśpośabiác.

Polá, Łąki, Ogrody, Sády, Stávvy, Gáie y Láśy, częśto obiezdzác y dożierác, áby w tym żadney nie było śzkody.

Trzcinę zrzynác, do przykrywánia y poprawy śtrzech, iák naywięcey teyże przyśpośabiáiąc.

Nawoż trzciną lub chábiem śupplementowác, gdy pod czás mrozu Rzeki y Stávvy lodem śtáną, pośiec, co ná dáchy do poszycia ośobno odkładác, á co záś mierzvvę w gnoy ná Oborę rzucác, bydłu tym podścielaiąc.

Málony w tym Mieśiącu dobre y doyźrałe bywáią, ośobliwie kiedy czás wilgotno śuchy álternátą, á potym pogodny y ćiepły bywa.

Bydło wśzelkie áby w zboże, w Ogrody, y w zátyczone Łąki nie chodźiło, pilnie prześtrzegác.

Prośiąt młodych śtrzedz, áby w Len nie wchodźiły, boby od tego, iák od trućizny wśzytkie pozdychały.

Gdy kopá w polu śtánie, rożnego zboża po dwu śnopách odkładác, ná trzy kopy káżdego zboża: ná probę plonu, pierwśzą kopę záraz omłocić, drugą po zwieźieniu zboża, trzećią po zaśiewie, dla verifikácyey prawdźiwego plonu, á potym z łámśieká Zimie z owemi probować probámi.

Dźieśięćinę Kośćielną według śumnienia dobrego y liczby, według Kop śprawiedliwie oddawác, bo ná tym ośobliwe Bośkie záwiśło Błogośławieńśtwo.

Kapuśtę okopywác po dzdzu, áby lepiey y buyniey roślá.

Chmiel koło ś. Iákubá zwykł kwitnąć, krorego doglądác áby w nim żadney nie było śzkody. Orániem, rádleniem, odwracániem ná przyśzły śiew rolą śprawiác. Podczás zbytniego gorącá, drzewá delikátne y pożyteczne, źiemią okopywác wzwyż choć ná puł łokćiá, tákże y wodą podlewác.

Náśienia Ogrodne doyźrzáłe zbierác, chovvác w przykryciu áby nie wietrzały.

Skopy od tąd, áż ku ś. Micháłovvi tłuśto śię zwykły chowác, przez ten czás, ná pożytek śpieniężác.

Wśzelka rybá w tym Mieśiącu iuż śię trzeć prześtáie. Przeto w łovvieniu Ryb, śiećią może vczynić experyment.

Ptáki rożne z gniazd śvvoich vwolnione, y młodoćiáne iuż od-

chovvàne, wolność Ptàśnicy do łowienia od tego Mieśiącá màia, w tymże cząśie kury kápłonić ſpoſobnemu dawáć.

Frukty doyźrzàłe, iáko to Porzyczki, Agreſt, Wiśnie, y inne rzeczy do konfektow należące w tym Mieśiącu ná domową ſwoię wprà-wiáć potrzebę.

AVGVSTVS, Sierpień.

Dni ma XXXI.

Znák ná Niebie PANNA.

TEn Mieśiąc w Goſpodàrſtwie przynagla do ſprzątnienia z Polá, z Łąk, vgorow dokończenia, &c. przeto nà czułośći wiele należy. O tym też wiedźieć potrzebá Goſpodarzom, y pilnie tego przeſtrzegáć, àby prożne Stodoły na nowe zbożà, świeżą ponáśćiełáć ſłoma, á *in defectu* oney przevvrocić davvną ſłomę? Dla zàbiezenia záś myſzom, àby ſię nie tak pod zbozem, y między zbozem przebiegàły, y w zbożach gniazd nie czyniły, tákże ſamego źiárnà nie pſowáły: Olſzowego liśćia nàrwáć, y gęſto miàſto ſłomy ná ſpod ponàśćieſłáć pod zboże. O ſpoſobie záś koło zniwà, dość rzetelnie wyżey opisáło ſię, w Punktćie o Zniwie.

Ná naśienia zboże co pieknieyſze oſobno odkładáć, y świeżo z młocenia, áby eſſentia z źiárná nie wywietrzàłá, role pozáśievváć. Siew pierwſzy przypada w Wigilią ś. Bártłomieiá.

Kokoſzy iż w Lećie obfićie ſwoy wydawáć zwykły Owoc, w Otrębách o ten czás łatwo przechowáć ten Owoc może.

Rzepę śiáć może ná początku Sierpniá, ktora tàkże zwykłá być trwáła náprzechowànie.

Len y konopie zà doyźrzáłośći ſprzątnąć z polá: konopi tym ſpoſobem vznaz doyźrzáłośc, gdy źá potrzęśnieniem głowek kurzyć ſię będą.

Głowatki wymłocic, wprzod àby dobrze wyprzàły dla ſnàdnieyſzego wymłocenia źiárná, ktore do łas pochowác, wárownie, dla ochrony od myſzy.

Studnie w tym Mieśiącu kopàc dobrze, tàm gdźie tego pilna potrzebà.

Winni-

Winnice lepiey ſię doſtawáią gdy chłodny, y źimny Sierpien, nà Agreſt niektore zryvvàc, áby inne gronà tym prędzey dochodziły, liśćie tákże zrywáć według wzwyż opiſania o Winnicy.

Ogrody wyplewiáć, àby tym buyniey Iàrzyny wyraſtáły.

Nà ściernie bydło wygániáć, niektorzy *in defectu* Láſow zwykli to ściernie ná opal àlbo ná karmią zrzynác, lub cudzym przedawàc ludźiom, bez co płonnieią role, tàcy dla kilku złotych, ná kilkádźieśiąt, nárobią ſobie ſzkody.

Myśliwym Goſpodarzom dla vćiechy po pracách, y trudách Goſpodàrſkich, ná śćierniách Krogulcem czás ſłużyzłáwiáć przepiorki, świeża źwierzyną będźie ná ſupplement kuchnie.

Goſpodynie przy Folwàrkách, Kmiotki, y Zagrodnice, ná przyſzły ś Marćin dla oddánia dànin, niech kury kápłonią, kurczęta náſadzáią, y wychowuią.

Chlewnemu bydłu według wzwyż opiſáney informácyey lekàrſtwà w tym Mieśiącu záđawàć, dokładàią ſię tu niektore lekàrſtwà, ktore ſię wyżey nie opiſały. Zołwiá żywo doſtawſzy, moczyć go w wywàrzynách, álbo w tym co iem dáią ieśc naczyniu, przez kilká czàſow, by y cáły Rok, może tám byc żywy, pewna pomoc. *Item*, Mięſo Liśie moczyc, álbo też pośiekawſzy drobno, dáć ieść. *Item*, Gleytá ktora przy trybie Srebrà odchodźi, tę zbieràc co ná wierzch wypryſka y zśiàda ſię, potłukſzy, gdy to bydło záchoruie zàdać, raz ábo dwà, doświàdczone *remedium*.

Grzyby wſzelkie, rydze, do ſolenia, wędzenia, w tym Mieśiącu zbieràć y ná ſpizárnią przyſpoſabiáć.

Láſkowe Orzechy kupowáć, liśćie dla Owiec dębowe, brzozowe, y Olſzowe, zbieráć, ſuſzyć, zwożić, y w wiązánki wiązać, młode ſzczepy podlewáć, ile ná ten czás, kiedy ſuchy, y gorący czás.

Potraw w Łąkách śiec pilno, y ſpieſzno, według pogody miárkuiąc ſię.

Zboża nà ſſypàniu w Spichlerzách, ćienko rozkładáć, co tydźien ſzuflovváć, okienká àby zàwſze były otwárte, (śiecią one dla ptakow záłożywſzy) áby ſię źiárno nie pſowáło, à wiátrem przeſychało.

Nawvoz Ieśienny pàmiętáć wyvvożic, gęsi ſtádámi przyſpoſobić, paſzy by iák naywięcey dla pożytku chovvàć, y ochraniáć.

Sadow ſtrzedz, à Owocow ná domową zoſtáwiwſzy potrzebę, ktore iedne ſuſzyć, z drugich povvidłà ſmażyć, ſoki robić: oſtątek náiáć, álbo ſprzedavváć.

Stàdá wſzelkiego bydłà cechovvàć, álbo piątnowáć, o liczbie onych záwſze wiedźieć, o ſzkodách ſię záwſze pytác, ſámym, nię ſpuſczáiac ſię ná czeladź, dożieráć, o wſzelkim goſpodàrſtwie, o naymnieyſzey rzeczy wiedźieć, y pytàć ſię. Vmieć rozporządzác, y rozkázovvác, ſtárych chłopow w differencyách iákich nárádźic ſię.

SEPTEMBER, Wrześień.

Dni ma XXX.

Znák ná Niebie WAGA.

W Tym Mieśiącu przykre vśmierzáią ſię gorącá, à to dla zniżonego Słońcá, ktore iuż nie ták dokucza do roboty Goſpodarzom, iàko też y bydłu nàprzykrza ſię ſwoim vpałem. Przeto z robocizną z wożeniem do Gumná Creſcencyey, iàko też y z potrawem poſpieſzyc y nieomieſzkiwáć.

Chmiel zbieràć koło Národzenia Panny Maryey, ktory obrawſzy, w przykryciu, dla zwietrzenia chovvác porzannie.

Siew od Wiliey Nàrodzenia P. Maryey zàczyna ſię, ktory nà gotowych y vpráwnych rolàch śiac nà Oźiminę, to ieſt: Zyto źiárná pięknego, Pſzenicę tàkże piękną śiać ná zwożney y vpráwney Roli.

Chłopow ná Roli będących, miànowicie Kmieciow, Zagrodnikow, ktorzyby podupàdli przez iákie nieſzczęście, ábo przez iáki niedoſtàtek, Dvvor powinien ſupplementowác źiárnem, ábo też ſamym zaśievvem.

Pſzenicę koło ś. Krzyżá w oſtàtniey kwádrze śiac, bo w tych czáśiech dobry ná nię śiew znáczy, ieśli ſię co znaydźie nà Oborze, álbo kędy indźiey wywieśc nà te polá, ktore potrzebuią navvozu, iáko to, gdźie był groch, y gdźie ſą płonne Role.

Pſczoły, podczás piękney, y pogodney chwile podbieràc, y miod ták im odeymowác, żeby im zoſtávvic na Zimę, dla ſłuſznego onych wyżywvvienia, á iáko ſię z nimi obchodźic, dośc doſtàtecznie o tym wyżey ſię opiſało w Punkcie o Pàśiece.

Głowatki, Konopie, máią byc moczone, tàkże Płoſkony, y Len: po wymoczeniu ſuſzyc, nà Słońcu lub ná wietrze, w domàch ná ten

czás,

czas, gdy ie ſuſzyc máia, dla Ogniá, wielką miec oſtrożnośc, o ktorym ſuſzeniu, dośc rzetelnie wyżey, przy podániu ſpoſobow opiſałem. Tego tákże przeſtrzegáć máią Dozorcy, y ſami Goſpodarze, áby w Stáwách nárybionych nie moczono przędźiwá, dla zarázy ryb, ále tylko w Rzekách, álbo w dołách iákich zálanych. Te tedy przędźiwá miądlic, czeſác, ná przędźiwo gotowác, ná kámien ważyc &c.

Po ſprzątnieniu Iárzyn, Ogrod miec ná pámięci, áby owe w leśieni ſpráwiono, y podorano.

Spizárnię rożnemi provviántámi ſupplementovvác, ſuchemi fruktámi, povvidł náſmážyc, z leśnych Iábłek y gruſzek Iábłecznik czynić, tákże y Wiśniowy Sok, kaſz rozmáitych, y inſzych potrzeb dla goſpodárſtwá, Soli ná kuchnią, y dla Nabiáłow do Folwárkow przyſpoſabiáć.

Błotniká ſolne przyſpoſobić, dla Owiec, krochmał robić. Ścierń ná Zyćiſku, Przeniczyſku w oſtátni kwádrze tego Mieśiącá, dla Iárzyn ná Láto podoráć, áby przez Zimę dobrze odlezáły ſię Polá.

Sciernia nie przedavváć nikomu, bo przez to płonnieią Role.

Do Stádá Owiec koło ś. Mathevsza przypuſzczáć Bárány, áby wcześnie ná Gromnice Ovvce ſię koćiły. Bo Owcá kotna powinná noſić dwádźieśćiá y dwie Niedźiele.

Po zwozeniu wſzelkiey Creſcenciey z Polá, ták Oźiminy, iáko y Iárzyny Vrzędnik povvinien pokazáć pożytek z wſzelákiego bydłá, z przychowku, ták co zá dokumentem wydał ná żywność, iáko też co do przedánia, y co zoſtáie ná Oborze: gdyż niepożytecno ieſt y niezręczno, bydło przemieniáć. Stáre bydłá, Owce, Konie, chlewne bydło, kury, gęśi, káczki, Indyki, gołębie regeſtrovváć.

Páſterzom kárby wſzelkiego bydłá oddáć, ktorzy co dźien z nich wieczor zá przygnániem trzod pomienionych, ráchowáć ſię powinni.

Dániny od chłopow rożne w źiárnie nálezące, oſobliwie ſpy z novvego wybráć, bo ku Wiośnie y ku novvemu z trudnośćią od nich odebráć co może, tákże ná śievvy, ieśli Dwor ktorego ſupplementował chłopá, álbo *ratione* podárkow Rzeczypoſpolitey wygodzonych, áby *in inſtanti* z novvego vczynili Dvvorowi ſatisfakcią.

Łąki ſtáre podoryvváć, y z nich novve reſtaurovváć łąki, dla lepſzey, y buynieyſzey trawy.

Bez przedazy zboża z Novvego, kto ſię obeyść może, zátrzymáć ſię, bo w ten czás co żywo dla kopy, oſobliwie chłopkovvie ſpie-

niężáć zwykli, tàk y innych dochodow obràchowavvſzy żywność y potrzebę ſwoię, pomiernie vżyvváć: àbyś miał ná inne potrzeby intratę, ogladáć ſię trzebá.

Ku źimie wſzelkie budynki ponáprávviáć, gliny, y innych potrzeb woſtátniey kwádrze przyſpaſabiáć.

Wieprze ná Ścierni wypáſzone do karmnikà nà dotuczenie wſadźić, tyle, ile Browar y Gorzałnia náſłuſzne onych wyżywvienie wyſtárczyć może, á przy dotuczeniu, meltego zboza áby były wieprze wieprzámi nie záłovváć. Koło ś. Micháłà ptáſzy połow nayleplzy bywa.

Ogrodne ſzczepienia wſzelákie w tym Mieśiacu ſzczepić, y okrzeſywáć może, tákże Brzeźine, y inſze drzewá leśne.

Gdźie Zoladź y Bukiew ſię zrodźi, zá ſłuſznym datkiem cudzym, wolne pozwolić pàſzenie, ná karmne wieprze zbieràć, mleć, y dawáć wedłług potrzeby.

Chlewnego Bydłá przy Folvvarku nie wiele chowac, bo lepiey mieć mniey á tłuſtego, ániżeli ſtádámi á chudego.

Do piwnic przed mrozámi, rożne chwaſty Ogrodne zàchować, piaſkiem ſuchym okopàć.

Stàwy rozporządźić, kàrpie przeſadzáć do ſtàwow, nà leźiorách łowić, do ſadzáwki, nà kuchnią przyſpoſabiáć, ſtàwnych ryb ochraniáiąc.

Ná Oźiminę śieią Márchew, áby ná Wioſnę wcześnie vroſłá, á to dla tego, że Márchvviáne Naśienie zmárźnąć nie może

Z Sàdowych drzew, rożne frukta doſtałe zbieráć. Iárzyny Ogrodne, w doły w piękny, pogodny dzień, ſucho kłáść y zàkopáć: iednàk áby w przod dobrze nàwiędniały dla trwàlſzego zachowania.

OCTOBER, Páźdźiernik.

Dni ma XXXI.

Znák ná Niebie NIEDZWIADEK.

TEn Mieśiąc zá okrzętnym Goſpodárſtwem, zwykł z Polà, z Ogrodow, z Łąk, z Sádow, y z Winnic wyprzątáć, y káżdą rzecz nà ſwoie

nà ſwoie ſprowadzáć mieyſce: y ná tym wſzytek zàwiſt: przy tym, vmieć y wiedźieć, iàko rozkazáć, rozrządźić, poſtànowić, y przypilnowáć, o czym wyżey *fuſius*.

Role zá ſpoſobnym czàſem ná Zimę oràć, pokładác, odwracáć, tàk dla przyſzłego leśiennego doſiewánia, iáko też y nà przyſzłą Wioſnę ná Iàrzynne śiewy. Nawozow co ſię nie dowiozło wywożić ná pole.

Iárzyny nà Ogrodách wſzelkie wykopywàć w oſtátniey kwádrze, około ś. Iádwigi, te mieć pod przykryćiem, áby z wilgotney źiemie, nie tylko oſchły, àle też y náwiedniáły, dla trvválſzego w dołach przez Zimę záchovvánia: á nim kopać będą, wprzod czego wiele będźie korcem przemierzyć, drobnieyſzą z nich poprzebierać, ktorą ſuſzyć, wędźić, nà ſupplement kuchnie, y ſpiżàrnie: kàpuſtę rabáć, krazáć, śiekáć, w kłody dobrze opátrzone áby nie przećiekały náłożywſzy vkwáśić, tàkże ćwikłę ná Buraki: z Czoſnku y Cybulę wince pleść, śiewkę z niey wprzod przebrawſzy dla Náśienia, druga też korcem przemierzyć, y wiele tego wſzytkiego popiſać, rzepę iednàk do wędzenia, nà tàkim mieyſcu záwieśić, żeby od mrozu nie zmárzłá, boby ſię zepſowáć muśiáłá.

Nàć wſzelką od Iárzyn pomienionych obieràną nà kupy zbieràć, y pod dáchem nád piekárnią, áby przeſychàłà rozśćiełać, dla chlewnego bydłá, áby nią podczás Zimy karmić, w wywàrzynách one vwárzyvvſzy.

Koło Stávvow, ſtawkow, y Ieźiorow, w tym Mieśiącu ták ſię ſpráwvić, y rozrządźić, iáko ſię wyżey o tym ſłuśnie opiſáło.

Drzewá delikàtne, Cudzoźiemſkie, do ćiepłá wnieść, álbo do ćiepłych pivvnic.

Wino zbierać, ile ná ten czàs, gdy ſzron, álbo przymrozek, według własney potrzeby ná nie pádnie, y ſkorkę przywárzy, że àż zmięknieie.

Màćice winne gnoiem poprzykrywàc, źiemią obwárowác, laſki powybieràć.

Stroiſze po zebránym Chmielu powybieráć, przeliczywſzy, w kupie w oſobności pochowáć.

Bydłu, ſamego nie dawáć śiáną, àle go z rożnemi ſłomámi przemieſzywàć; iák naywięcey sieczki rzezáć, Ięczmienne ſłomy dla przednowku, *in defectu* śiáná y inney karmi, przechovváć.

Grochowiny, wyczną ſłomę, z śiánem zmieſzawſzy, pod czás Zimy

koniom dawáć, ten pokarm bárdzo ieſt zdrowy, ſtádu końſkiemu ná robaki

Naśienia wſzelkie Ogrodne, iákie tylko moga być ſpecyfikowáne, chędogo wypałavvſzy, żiárno káżde oſobno w przykryćiu, áby nie wietrzáło pochowác, à potym ná pewnym y ſłuſznym, áby żàdne do tego nie doſzło Robàctwo, złożyć mieyſcu.

Szczepie rożnego Ovvocu, tego Mieśiącà przeſadzác, tákże y Iaderká pośiac może. Drzewá wſzelákie fruktyfikuiące, z mieyſcà nà mieyſce przeſadzác, ták dla ſnádnieyſzego krzevienia, iáko też y dla dyſpozycyey mieyſcá, Ogrodow. Frukty z drzewà trząść wſzelàkie, ktore ſuſzyc, ſmázyc, przedawác, y grzybow leśnych nàzbierawſzy ſpiżàrnią ſupplementowác.

Polà zaśievvne, częſto, ták Dworſkie iàko y chłopſkie obiechác, y wiele czego wyśiano revvidowác, y z regeſtrowác: vpràwę role wiedźiec, y rozumiec, vpátruiąc áby nic nie zoſtáło odłogiem, według cadencyey pol, àlbo roli.

W Gàiách gdy ſię zołądz y Bukiew zrodźi, koło ś. Micháłá ią zbieràc, tàk dla vkarmienia wieprzow, iáko też że dobry z Bukwie byvva Oley, à gdy ſię tego doſtàtek w Gáiách zrodźi, zá datkiem wolne pozwolic chlewnego bydłà páſzenie.

Drob Folwárczny, oſobliwie kury ſtáre, w leśieni ná kuchnią obracàc, młode przechowàc, dla ktorych wſzelákie poślády chowác. Mięſá ſolic, wędźic koło ś. Gáwłá.

Potrawu śiec iák naywięcey, ſucho zwieśc, y wiele go będźie Vrzędnik lub dozorcà ma terminowác.

Bydłu wſzelkiemu, ták Obornemu, Owczàrnemu, Chlewnemu, iàko y Stáiennemu dodawàc potrzebà, bo w tym Mieśiącu chudnąc zvvykło: ktore zgoninàmi, plevvámi, przemięſzánym śiànem, Obrokàmi z śieczką drobną według potrzeby pośiláć.

Budynki wſzelákie ponàpràwiác, opàtrżyc, oblepic, ociſzyc. ták we Dworze, iáko y nà wśi chłopi toż máia vczynic.

Lekárſtwà pomienionemu bydłu zádawác zàwczáſu, poki ktore nie zdechnie zábiegáiąc, y ktore ktoremu iákie należa ingredyencye, według w zvvyż pomienionych lekarſtvv opiſania ſpráwovvác ſię.

Wſzelkie Krupy, Káſze, łàgły, Maki, iàko ſię ná kilku mieyſcàch wyżey námieniło, ná Spizárnią y ná kuchnią gotovvác.

Chło-

Chłopá niedbáłego mieć ná baczeniu, à ktoryby przez niedbálſtwo, y przez iáką nieſpoſobność nie záśiał włodárzowi raz dáć chłoſtę że go nie doyźrzał, à chłopu dvvà rázy.

NOVEMBER, Liſtopad.

Dni ma XXX.

Znák ná Niebie STRZELEC.

PO źielonych drzewách y Polách, po zàkwitłych kwiećiách, po rożnych vrodzáiàch y fruktách, z ktorych ſię nie tylko koło tego chodzący Goſpodarze, y wſzelki człovviek náćieſzyć, àle y onych nápàtrzyć ledwie mogli. Tákże po miłych podczás Wioſny, y Látà ćieplách: teraz w tym Mieśiącu, vprzykrzonego źimnà, grádow, śniegow ſpodźiewáć ſię: dla czego wſzelkie budynki, ták dla ludźi, iáko y dla rożnego bydłà opátrowáć y oćiſzáć: piece, kominki, ſporządźić: drew, łuczywà, náſuſzyć, do tego: futrá, y kozuchow przyſpoſobić według potrzeby.

Pànowie Goſpodarze, ktorzy przy Máiętnośćiách nie mieſzkáią, áby doſtáteczny memoriał, y Informàcya w rozrządzeniu Goſpodàrſtvvà, przy Vrzędnikách lub Piſarzách ſwoich, iáko ſię ſpráwowáć màią, zoſtàwili; à to dla tego: àby omieſzkánia żadnego, y ſzkody nie było: bo inàczey, Vrzędnik, że Ordynànſu nie miał Páńſkiego, tá mogłby ſię zàſłonić excuſacyą, gdyż ſą niektore rzeczy w Goſpodàrſtwie, ktorych ſię Vrzędnik bez Ordynànſu Páńſkiego do myślic nie może, y niepovvinien, oſobliwie *de nouâ radice* budynki ſtánowić, koło ſtàtkow, ſpieniężània zboż, w kryminàlnych iàkich exceſſach, &c.

Woły ná karmienie z początku tego Mieśiącá ſtáwiáć, koło ktorych mieć dozor, áby źimná gwáłtownego y mrozow nie zàznáły, bo chocby im dano niewiem iáką doſtátnią karmią, przez ſame źimnà zchudną y zmárnieią: przeto mieyſce to porzonnie oćiſzyć, ſłomàni dla ſuchośći częſto ośćieláć, toż ſię ma rozumieć o Oborze, Owczàrni, y Chlewách. Spoſob karmi vdźielània pomienionemu bydłu, wyżey w Okonomicznych Punktách Pàrtykulárnych rzetelnie opiſałem, *fol.* 27.

Koło ś. Marćiná dániny chłopſkie maią być wybránę, to ieſt kàpłony, gęśi, źwierzyny, kokoſzy owoc, ſſypne zbozá, Zyto, Pſzenice, Owies, Mánnà, Zoładź, Orzechy, Màk, Konopie, Czynſze pieniężne, Strozne naiemne, Gáiowe àrędne, Kàrczmarne, Rybne, y Miodowe: ktore Vrzędnik, wiele czego wybrał, ma Reieſtrem produkowàć, y inne iákiekolwiek tylko, według zwyczaiu, Oſady, y powinnośći màią ná ten czás wypłacácdàniny, to ieſt: Kmiećie, Zagrodnicy, Chàłupnicy, Rzemięślnicy, Młynárze, Kàczmarze, y Leśniczy, ći wſzyſcy pod winámi zà opowiedzeniem, do Gromàdy zniść ſię máią.

W tym Mieśiącu, nà Spiżàrnią, y nà Chleb mleć zboże, długo trwáć może, táka mąká, y nieſtęchnieie, iednák ią wprzod przy ćiepłym piecu oſuſzyć potrzebá.

Przy ſpoſobnym czáśie, gdy ſię da orác, nie omieſzkáć nà Rolą z robotą, to ieſt nà przyſzły śiew iáry, tákże y ná Ogrodne potrzeby.

Drew nà Dworſką potrzebę, ná Browar, nà Folwárk przyſpoſabiáć, y pomiernie onych záżywáć, tàk dla ochrony Láſovv, iáko y fur, áby od inney pilnieyſzey nie odrywáć chłopá roboty.

Dozorcá tego przeſtrzegać ma, àby wſzyſcy zàrowno vkłádáli, y ràzem zàiezdżàli, y woźili: tákże y o chruſtách, nawozách, drábinnych rozumieć ſię ma, chłopi záś ze pniá ścinàc nie máią, tylko gàłęźia leżące, co ná drwà ſię znidźie, przyſpaſabiác ſobie wolno z nich káżdemu, czego mą pilnie doźirác Gáiowy. Ná budynki drzewà w tym Mieśiącu ścinàc, y zwoźic może.

Przędźiwà między chłopy pod wagę porozdawàc, y wagą odebrác, iáko ſię o tym wyżey opiſáło obſzernie *fol.* 13. & 14. &c.

Młockow w Stodołach doźierác, nie tylko áby zà dniá wymłocili, ále áby źiárnà nie krádli, w butách y w zapàzuchách nie wynośili przeſtrzegàc.

Słomy wymłocone zrevvidowàc, ieśli dobrze wymłacáli młockowie źiárno.

Podczàs ſuchà y pogody groch naylepiey młocic, bo gdyby odmięknął, ná złożeniu z pięknego będźie ſzpetny. Gęśi tuczyć y Kàpłony.

Szczepienie, przeſadzánie, tákże y pniakow obrzynánie. Sczepia, y drzewá fruktyfikuiącego, ták ſtárego, iàko młodego czynić może, źiemią y gnoiem delikátne drzewá ponákrywác, ſłomą látorośle powięzywáć, á bydłá żadnego, y koni w Sády nie wpuſzczáć, bo

nie tyl-

nie tylko od ogryzowánia làtorośli, y czochránia ſię ô drzewká: ále y od moczu bydlęcego ſchnąć y plovváć ſię muſza.

Zioſá Ogrodne ná Ogrodàch gnoiem ponákrywáć, niektore do piwnice znieść, piwniczne zàś okna mierzwą od gnoiu pozátykawſzy, dobrze oćiſzyć.

Myśliwi niech zàżyvváią polovvánia, ták dla żwierzyny, iàko y dlá odſtràſzenia ſzkodlivvego wilká, iàko ſię wyżey ô tym rzetelnie opiſało *fol.* 82.

Kokoſzy àby nioſły, y áby zàwſze od nich záżyć świeżego Owocu, wyżey iáko koło tego chodźić podałem ſpoſob. *fol.* 35.

Obornego bydłá w tym cząśie oſoblivvie koło Adwentu nie záchudzáć, ſłomámi, plewámi, y inną karmią poſiłáć doſtàtkiem, ieżeli z niego chceſz mieć ná Wioſnę pożytek, bo w tych cząśiech záchudźiwſzy, na Wioſnę y ná Làto nie zàraz przyidźie bydlę do ſiebie: przeto pilnego záżyć koło tego ſtàránia.

Cielat w tym nie odſadzáć Mieśiącu, boby prędko zdychàły.

Proſięta, ktore ſię w tym Mieśiącu rodzą ná przychowek nie trwáłe: te lepiey ná kuchnią, y nà przedaſz obroćic.

W tym Mieśiącu Bárànà do Owiec, Kozłá do Koz przypuſczàią.

Ná Provviànty, dla Mięśiwà bić bydło wſzelàkie, tàkże y ryby mogą być bite, kto chce ſolić, wędźić: kto też chce świeżo zażyc, może, bo ſię w tym Mięśiącu dla chłodu nie zepſuie.

Poſzyćia ſłomiàne, gdźiekolvviek ſą zepſowáne, ktoreby ſię iuż nie godźiły nà ſtrzechy rozwiązàć, nà Oborę, dla przyczynienia nawozu miotàć, á ná to mieyſce novvą poſzywáć ſłomą, chceſzli nie pognoić budynkow.

Gdy Stàwy gdźie zmàrzną, àlbo źrodliſką, ná lodách chwaſt koſą ścinàc, y między gnoy miotáć dla przyczynienia nawozu.

W tym Mieśiącu vpátrowáć, iákie w nim znáydowáć ſię będźie powietrze, ktoremu podobnym ſpoſobem przyſzły Màrzec, tàkoważ będźie correſpondował odmiáną.

Zimy iákiey ſię ſpodźiewác, po tych znákàch zwykli ludźie zdavvną vpàtrowàc: w Wilią Wſzyſtkich Swiętych, poſłác kogo z ſiekierą do Láſa, ktory niech drzewo Bukowe àlbo Dębovve, álbo onych gáłáź vtnie, ktora ieśli ſuchą będźie, twárdą, ieśli mokra opárzyſtą, y nieſtáteczną znàmienuie Zimę.

Vpátruią tákże w dźień ś. Marćiną, podobny Prognoſtyk, nie tyl-

ko przez gęśi piersiową kość, (ktora śniegu wielkośc, białością; ciężkość mrozow, czerwonością swoią známienuie) àle gdy iest sam dźień sucho pogodny, ostra znáczy Zimę, ieśli záś niestáteczne będźie powietrze, to też niestàteczney spodźievváć się Zimy.

DECEMBER, Grudźień.

Dni ma XXXI.

Znák ná Niebie KOZIOROZIEC.

ZImà w Grudniu gruntowvnie się ma według czásu stánowić, àle tà pewnikiem powvietrzney zwykłá podlegáć dyspozycyey, álbowviem co niebo każe, tego ná źiemi skutkiem doznáiemy, ktoremu się áccomoduią we wszelkich rodzáiàch y w ludźiách samych, Elementà. Iest Reguła stárych y młodych Filozofow, *quod est superiùs, est sicut inferiùs, quod est inferiùs, est sicut superiùs.* Màthemátykow záś osobliwe zdánie. *Astra inclinant sed non necessitant*, à że wszytkie Stworzone rzeczy są w Boskich rękàch: iáko ieden nápisał, *Astra regunt homines sed Deus Astra regit.* Przeto przy dokończeniu tego Roku, Modlitwàmi, Postàmi, łáłmuznàmi, y innemi dobremi vczynkàmi, Boski błagáć Màiestat, áby nam dał, ten Rok dobrze skończyć, Nowy szczęśliwie zácząć, àbysmy mieć mogli według czàsu y potrzeby, dla zdrovvia, y vrodzáiow &c. wygodne y sposobne powietrze.

W tym Mieśiącu co dźień dniá vbywa, koło ś. Łucyiey zwykło nàstępovváć *Solstitium*, pod ktory czàs rożna nà powietrzu znàyduie się Reuolucya. Effekty iey trwáią ná dwie Niedźieli przedtym y potym. Przeto Flegmàtycy niech humorow swoich vymuią, áby ten czás Æquinoctiálny nie szkodźił ludziom. Co się tycze Gospodárstwá tego Mieśiącá, z poniższych Reguł snádno się informovváć.

Robotà Polna, ktora ieśli mrozem nie zámàrznie, to śniegiem zwykłá się przykryvváć, dla czego pługi pauzować musza, iednák przy tych wythnieniu wszytko sporządzáć, nàprávviáć, áby gdy czego potrzebá záżyc było pogotowiu, y tym czásem młocic, budynki nápràvviàc, strzechy gdzie potrzebá poszywàc, opràwiàc, *necessaria* zwo-

ria zwozic, y przyſpoſabiác, bydło wſzelkie opátryvvác.

Karmne Wieprze ná pożytek y ná domową potrzebę, w oſtátniey kwádrze bic, Połcie náſalác, tákże y Sádłá: chlewnego bydłá tego nie wiele ná kupie chowác, iáko ſię wyżey o tym dośc námieniło: do dźieśięciu ſamic, dośc ieden ſamiec, á gdy ſię proſic máią, áby oſobny káżda miáłá chlewik.

Ná karmienie wieprzow tego vpátrovvác trzebá, áby Węgrow w ſobie nie miáły, tákowe bowiem do karmniká nie zeydą ſię, gdy záś ſą inne w karmniku długo, á nie poprawuią ſię, to im inną przemięnić karmią, y ná inne przenieśc ie mieyſce, bo ſnadź nie ręką idą.

Stáwy ieśli zámárzną, Rybom meaty y przeręmble rabác, áby ſię nie dusiły, Mnichy, Stáwidłá, Izbice, groble, ná ktorych beſpieczność należy często oględywác, y gdźie potrzebá ſłuſznie ponáprawiác. Ná Wydry śidłá ſpoſobne záſtáwiác, mieyſcá y śládow vpátrovvác, y pilnowác, áby ten wilk wodny, w Stáwách nie pſował ryb.

Młynarz koło Młyná, áby był dozorny, y wſzelki áby miał porządek dla nieomieſzkánia, y wygody ludzkiey: wody podczás ſuſza, y oney ſkapośći, nád zwyczáyną áby nie wybierał miárę, bo przez to puſtoſzeią Stáwy: tenże Młynarz, powinien zśiekiera do Dworá, dla napravv iákich potrzebnych chodźić, według dni ordynovványch.

Páſtuchow, ſzkotakow, Pogániáczow, y woznicow, podczás długiey nocy budźić, áby bydłá doglądáli, karmi im dodawáli nie czekáiąc dniá, bo wſzelki rodzay bydłá, tego Mieśiącá, ták ſtárego iáko y młodego nád zwyczay karmić, y doglądác trzebá. Pod czás tęgich mrozow, w Oborze w Owczárni, w Chlevvách, w Stáyniách dźiury zátykác, do koſá chruſtem oćiſzyć, áby bydłu ćiepło było, ſłomy ná ten czás dodawác, śieczkę rzezác: czego ma pilnie Goſpodarz y Goſpodyni, trzy rázy w dźień dożieráć, nie ſpuſzczáiąc ſię ná páſtuchow, bo iákie w tym czáśie będźie koło bydłá opátrzenie, táki ná Wioſnę będźie pożytek. Poſlednieyſzą karmią przed Bożym Narodzeniem, ma bydź bydło karmione; gdy tey nie ſtáie, lepſzą opátrywác, áby bydło ze ſmákiem máſtykuiąc, iáko naylepiey záżywiło ſię. Tę karmią śiánem, rożnemi ſłomámi, plewámi, zgoninámi, śieczką, otrębámi przemieſzywác.

Ná defluitácyą przyſzłego fryoru *neceſſaria* ſporządźić, Státki, do brze wprzod opátrzywſzy, á potym wſzelkie potrzebne rzeczy do tego należące z Prowiántámi pogotowác, á to ma być wſzytko ſpo-

rządzono, przed Nowym Látem, o czym ſię rzetelnie wzvvyż nà ſwoim opiſáło mieyſcu w Punktách Partykulárnych, *fol. 62.*

Guſtá Bábſkie, áby ſię żadne we wśi, y we Dworze nie dźiały pilnie przeſtrzegáć, nàpominác, á gdźieby ſię co pokazáło ſurowie karáć potrzebà, áby ſię nie w korzeniáły w tey dźiedźinie czáry y przeſzkodne ſzátáńſtwá.

Włodarz z wieczorà wcześnie ma robotę opowiedźieć y nákażáć, tákże y ràno, przez długą wieś, iáko idźie zawołáć, wychodź, wyiezdzay, nie baw ſię: á ktoryby poſledźi przyſzedł, to mu nàgánić kàńczugiem dla przykładu inſzych.

Roboty pieſze Goſpodarſkie, przez rożnych ludźi, y Rzemieślniki, áby odpráwowano, ma doglądáć włodarz, ile podczás złey chwile, á naprzod koło grodzy, ćiośiołki, guntow robienia, gwozdzi, rożnych ſtàtkow ręcznych przyſpoſabiánia, gnoiow wymiotánia, młocenia, przędzenia przędzy, párkànow nàpráwiánia, à nie tylko Dworſkie przyległośći, ále y chłopſkie cháłupy y grunty, w tákim máią być dozorze y porządku.

Iàrzyny w piwnicàch w piaſku będące, ieśli nie gniią doyzrzeć, y przebieràć, toż ſię ma y o Sàdowych rozumieć fruktàch, gdy zàś ná Polách z dołow wykopuią ſàrzyny, wybrawſzy one, tenże piaſek nà tymże żákopáć mieyſcu, áby wiátr, ábo wicher, tákowym nie zàśniećił Role piaſkiem, bo piaſek ieſt zaràżá źiemie.

Iàmy ábo doły nà ſzkodliwe wilki kopàć, śidłámi łàpáć, wedłług ſpoſobnośći mieyſcà, y zwyczáiu: nà wſzelkie záś myśliſtwá, tàk nà Ptáſtwo, iáko y Leśną źwierzynę ten Mieśiąc ſpoſobny.

Drob Folwárczny, dla mrozow, y przykrey w tym Mieśiącu Zimy, do kurnikow ſadzàć, nà ten cżàs, tákże gołębiom, gdy wſzytko okryte zoſtáie śniegiem Pole, źiárno ſypáć, z pośládow, lub zgonin, à tego pilnowáć, áby ich thorz iáko też y łáſtrząb nie pſował.

Ná ſupplement Punktow Oekonomiki Pártykulárnych, Tá Práktyká Mieśięczna dla vżytku poſpolitego krotko zebrána ieſt: w ktorey, Informácye, Przeſtrogi, y Sekretá niektore wyżey przepomniáne, ná ſwoim tu ſą ſpecyfikowáne mieyſcu: á oraz ktory ktoremu czáſowi należy dozor, robotá, powinność y rząd Goſpodárſki.

MODE-

MODELLVSZ DRVGI,

W ktorym Nową y inſzą mániérą rozporządzony ieſt wymiar Arythmetyczny, Ná dowód żyſku z Creſcentiey rożnego zboza, ſtoſuiący ſię we wſzytkim do Pierwſzego Modelluſzá Tabuły.

To ieſt

Przez iáki ſpoſob Pánowie Dziedziczni, Arendarze, lub ich Cekonomowie y Vrzędnicy, máią dochodźić (po wydániu Ordynáriyney Dyſtrybucyi) z Remánentu Ziárná ná Miárę Krákowſką własnych Dochodow, y Intraty.

II. TABVLA ART

W teyże co y Pierwsza Máteryey, inszą iednák Dyspo

I.

Perceptá Crescentiey.

Z Folwárkow trzech Crescentia. K. Kopy. S. Snopy znáczy. Vżęto	Zyto.	Pszenicá.	Ięczmien.	Groch.	Owies	Tátárká.	Proso.	Lniáne Siemię.	Konopne Siem.
	K. S.	K. S.	K. S.	K. S.	K. S.	K. S.	K. S.	K. S.	K. S.
w Folw. A.	84. 21.	67. 54.	51. 56	9. ---	75. 36.	11. ---	10. ---	9. 30.	6. ---
w Folw. B.	85.	44. 42.	53. 36.	5. 24.	41. 30.	10. --	11. --	4. ---	2. ---
w Folw. C.	104. --	52. 30.	46. ---	10. ---	100. --	10. ---	9. ---	7. ---	5. 30.
In summa wymłotu Kop. *nro.*	271. 27.	165. 6.	151. 32.	24. 24.	217. 6.	31. ---	30. ---	20. 30.	13. 30.

Ná miárę Krákowską. Ziárno. C. Cwiertnie. k. Korce. m. Miarki znáczy.	Zyto.	Pszenicá.	Ięczmien.	C
	C. k. m	C. k. m	C. k. m	C
z Folw. A	56.	25. $\frac{2.}{3.}$	22. $\frac{1.\ 4}{3.\ m}$	6
z Folw. B.	31. $\frac{2.}{3.}$	12. ---	13. $\frac{1}{3.}$	3
z Folw. C.	63. $\frac{2}{3.}$	12. $\frac{1.}{3.}$	18. $\frac{2.\ 4.}{3.\ m}$	
In summa Ziárna *nro.*	151. $\frac{1.}{3.}$	50. ---	54. $\frac{2.}{3.}$	1

II.

Dystributá Kop ná Wymłot.

Wymłot w pomienionych Folwárkách. Kopy Snopy.	Zyto.	Pszenica.	Ięczmien.	Groch	Owies	Tátárká.	Proso.	Lniáne Siemię.	Konopne Siem.
	K. S	K. S.	K. S.	K. S.	K. S.	K. S.	K. S.	K. S.	K. S.
Wymłocono w Folw: A.	52. 50.	29. 20.	16. 30.	9. ---	22. 40.	11. ---	10. ---	9. 30.	6. ---
W Folw: B.	24. --	17. 45.	12. 30.	5. 24.	10. 36.	4. ---	11. --	4. ---	2. ---
W Folw. C.	50. 20.	21. 30.	13. ---	10. ---	38. 30.	3. ---	9. ---	7. ---	5. 30.
In summa wymłotu kop. *nro.*	127. 10.	69. 35.	42. 40	24. 24.	71. 46.	18. ---	30. ---	20. 30.	13. 30.

Ná Siewy.	Zyto.	Pszenicá.	Ięczmien.	C
	C. k. m	C. k. m	C. k. m	C
Fol: A. *nro.*	29. --	18. $\frac{1.\ m.}{3.\ 4}$	12. $\frac{1.}{3.}$	
Ná ordynarye. *nro.*	14. $\frac{1.}{3}$	2. $\frac{1.}{3}$	6. $\frac{2.\ 4.}{3.\ m.}$	
Fol. B. *nro*	26. --	10 $\frac{1.}{3.}$	14. $\frac{2}{3.}$	
Ná ordynarye. *nro.*	4. --	----	6. --	
Fol: C. *nro.*	38	18.	10. $\frac{2}{3.}$	
Ná ordynarye. *nro.*	9.	----	2. $\frac{2.}{3}$	
In summa Dystrib.	130. $\frac{1.}{3.}$	49. $\frac{4}{m.}$	53. $\frac{1.}{3.}$	

THMETYCZNA.

yą: ná Dowod Intraty, z Crefcenciey wyráchowána.

III.

árná z wymłotu.

Owies	Tátárká.	Proſo.	Lniáne Siemię.	Konopne Siemię.	Remánentá w Kopách.
C.k.m	C.k.m	C.k.m	C.k.m	C.k.m	
34. --	8 1. 4. / 3. m.	6. ---	2 1. / 3.	1 1. / 3.	Ná Folw. A. reſtat.
14. --	3. 1. 4. / 3. m	7. ---	1. ---	-- 1. / 3.	Ná Folw. B. reſtat.
51. 2. / 3.	2. 2. / 3.	7. ---	1. 2. / 3.	1. ---	Ná Folw. C. reſtat.
99. 2. / 3.	14. 2. / 3.	20. --	5. ---	2. 2. / 3.	In ſumma Remanent:

IV.

mienionego Ziárná.

Owies	Tátárka.	Proſo.	Lniáne Siemię.	Konopne Siemię.	Intratny Remánent.
C.k.m	C.k.m	C.k.m	C.k.m	C.k.m	Cwiertnie, korce y miarki
16. -- 7.	5. 1. / 3. Vacat.	1. --- Vacat.	-- 2. 4. / 3. m Vacat.	1. 6. / 3. m. ----	W Folw. A.
18. -- 2.	4. 2. / 3. ----	-- 2. / 3. ----	-- 1. / 3. ----	1. 2. / 3. ----	W Folw. B.
40. 1. / 3. 1.	4. --- ----	-- 1. / 3. ----	-- 1. 2. / 3. m. ----	-- 1 2. / 3. m. ----	W Folw. C. Ex Calculatione z Remanentow.
94. 1. / 3.	14. --	2. ---	1. 1. 6. / 3. m.	2. 2. / 3.	Remanent. Ziárná nro.

V.

Remánenty ná Intratę w Kopách.

Zyto.	Pſzenicá.	Ięczmien.	Groch	Owies	Tátárká.	Proſo.	Lniáne Siemię.	Konopne Siemię.
Kopy snopy	K. S.	K. S.	K. S.	K. S.	K. S.	K. S.	K. S.	K. S.
31. 31.	38. 34.	35. 6.	-----	52. 56.	-----	-----	-----	-----
59. 6	26. 57.	40. 46.	-----	30. 54.	6. ---	-----	-----	-----
53. 40.	30. --	33. ---	-----	61. 30.	7. ---	-----	-----	-----
144. 17.	95. 31.	108 52.	-----	45. 20.	13. ---	-----	-----	-----

VI.

Z Proby, plon źiárná z pomienionych Remánentow.

Zyto.	Pſzenicá.	Ięczmien.	Groch	Owies	Tátárká.	Proſo.	Lniáne Siemię.	Konopne Siemię.
C.k.m	C.k.m	C.k.m	C.k.m	C.k.m	C.k.m	C.k.m	C.k.m	C.k.m
36. 2. / 3.	32. 2. / 3.	46. 2. / 3.	-----	70 2. / 3.	-----	-----	-----	-----
68. 2. 4. / 3. m.	22. 1. / 3.	54. --	-----	43 1. / 3.	5. ---	-----	-----	-----
62. 2. 4. / 3. m	25. ---	44. -	-----	82. ---	6. ---	-----	-----	-----
21. ---	2. 4. / 3. m.	1. / 3.	1. 2. / 3.	5. 1. / 3	-- 2. / 3	18.	3. 1. 2. / 3. m	-----
189. 1. / 3	80. 2. 4. / 3. m	146.	1. 2. / m.	201. 1. / 3.	11. 2. / 3.	18. --	3. 1. 2. / 3. m.	-----

EXPLICATIA MODELLVSZV DRVGIEGO.

Iáko ſię ma Dyſpoſitia II. Tabuły rozumieć?

Sub Numero 1mo. Pierwſza dyſtynkcya, to ieſt *Percepta Creſcentiey* rożnego ſpecyfikowánego zboża, według opiſánia *per modum* Táryffy, iáko ſwoim ma bydź porządkiem, ieſt opiſána y rozmierzona ná Folwárki, iákiegokolwiek mogą być nazwiſká, ktore teraz miánuią ſię *ſub litera* A. B. C. Wſzelką Creſcentią ná kopy liczyć, y wiele ſię w ſnopách znáyduie oraz connotować; Náprzykład, wzęto w Folwárku A. Zytá kop 84: y ſnopow 11: *Item* w Folwárku B. wzęto Pſzenice kop 44: y ſnopow 42: *Item* w Folwárku C. wzęto Ięczmieniá kop 46: ſnopá żadnego nie máſz. *Et per conſequens*, inne zbożá *ſimiliter* ráchować, y connotować Summę pomienioney Creſcentiey, iáko pokázuie Additia.

Dyſtributa kop ná wymłot *ſub Numero 2do.* ták ſię też ma rozumieć, iáko y Percepta Creſcentiey wyżey *ſonat.*

Sub Numero 3tio. Percepta Ziárná z wymłotu *ſequitur*, ná Cwiertnie, Korce, y Miárki. Cwiertniá ma trzy korce, Korzec ma ośm miárek w ſobie.

W tey Táriffie *numerus* ták ſię explikuie. z Folwárku A. Zytá z omłoczenia znáyduie ſię Cwiertni ſzczegulnie *Numero* 56: Z Folwárku B. Ięczmieniá znáyduie ſię Cwiertni 13. y $\frac{1.}{3.}$ to ieſt iedná część Cwiertni, ktora rozumie ſię ieden korzec. z Folwárku C. znáyduie ſię Ięczmieniá Cwiertni - $18\frac{2.\ 4.}{3.\ m.}$ tá liczbá $\frac{2.}{3.}$ znáczy dwá korcá Krákowſkie, liczbá záś $\frac{4.}{m.}$ znáczy miárki cztery ábo pułkorcá: *& per conſequens* inne miáry diſtinguować, rozumieć, y pisáć trzebá.

Sequitur Dyſtynkcia *ſub Numero 4to. tá ieſt Dyſtrybutá* pomienionego źiárná. Numeryczne Dyſtynkcye, máią ták właśnie ſię rozumieć, iáko y w źiárnie w Percepćie opiſáne.

Sub Numero 5to. Remanenty, ktore ná Intratę *deductis Exppenſis*, w kopách zoſtáią, y lubo ieſzcze nie wymłocone, z Proby iák wiele ſię ſpodźiewáć plonu, po III. Tabule informuie Specyfikácya położona.

Sub Numero 6to. Z Pomiárkowánia Summy, y ſpecyfikátiey wſzytkiego, káżdego zboża znaydźieſz Summę, á że w Dyſtrybutowy Dyſtynkciey *ſub Numero 4to. ad proportionem* Percepty źiárná *ſub Numero 3tio.* zoſtaie *ex Calculatione Remanentem* zboża rożnego, ktore po Folwárku C. *ſub numero 6to.* ná Intratę *ad Computum* włożone, y do ſummy przyłączone dla pokazánia reálnego Summáryuſzu.

W tych Tabułách Pierwſzey y Wtorey ſześć ſię kłádźie Dyſtynkciey, ktorych może bydź ná tę mániere y więcey, miánowićie, kto chce mieć oſobno ná Siewy, oſobno ná ordynárye, oſobno ná extraordynárye, y ná inne iákiezkolwiek Dyſtrybuty.

Specyfikácya Proby plonu, iáko ſię ma rozumieć, *ad Computum* Summy, ná koncu Tabuły Trzećiego MODELLVSZV doſtátecznie wyrażona znaydźieſz.

Explikácya frákciey w Miárách, to ieſt Cwiertnie, korce, y miárki, iáko ſię rozumieć máią, támże niżey po Trzećim MODELLVSZV, rzetelnie ieſt opiſána.

EXPLICATIA MODELLVSZV TRZECIEGO.

Iáko ſię ma náſtępuiący Summáryuſz Calculationis rozumieć?

NAprzod ô Kopách, Snopách: Cwiertniách, Korcách, y Miárkách, doſtátecznie w Pierwſzym y Drugim Modellvszv, iáko ſię máią rozumieć ieſt opiſáno. W tym tylko trzebá záżyć pilności, áby liczbę, nie tylko wyráźnie piſáć, ále żeby *ſuo Ordine* káżda rzecz ſzłá, y vpátrować iako w Summách idźie *Numerus*: to ieſt *prima Se, ſecunda Decem, tertia Centum, quarta Mille*: Pierwſzą liczbę przez ſię. Dźieśiątki pod Dźieśiątkámi. Stá pod Stámi. Tyśiące pod Tyśiącámi, *& per conſequens*, według Summ y liczby pochodzącey poſtępować ſobie.

Percepta oſobno ma bydź computowána, dla wyrázney do porachowánia ſnádnieyſzego Dyſtynkciey; iednák w Summowániu zdołu, y z wierzchu probować raz y drugi, dopiero Summę iáka ſię właśnie pokaże wyćiągnąć.

Dyſtrybutá tákże ma bydź w oſobliwey dyſtinkcyey, ktora ma ſię includować w Ordynáryine *Expenſa*, bez ktorych ſię ſam obyść nie może Prowent, iáko ſię ô tym *fuſiùs* wyżey opiſáło. Extraordynáryinych záś *Expenſow*, Oekonom, Attendent, y ſam Pan przyiąć nie może, bez reálnych documentow: ná co Vrzędnicy powinni Ordynans álbo Aſſignátią Páńſką pokazać, á ten Aſſignowány, że odebrał ma ſię podpiſáć. Te tedy wſzytkie wyćiągnąwſzy Dyſtrybuty do Summ, *ad Proportionem* Percepty, iáko ſię pokaże: álbo zapłáćić potrzebá Skárbowi, álbo komu co należy pooddawáć, á przez ten Spoſob do ſnádnego káżdy przyść może wyrachowánia ſię.

MODEL-

MODELLVSZE ARYTHMETYCZNE ABO TABVŁY OEKONOMIKI ZIEMIANSKIEY A NAPRZOD, Co do ſámey należy Creſcentiey.

Oekonomom, Attendentom, Piſárzom Prowentowym, &c. dla formowánia Summáryuſzá *Relationis*, iáko y pokazánia Pánom, z Creſcentiey, y z innych Dochodow Intraty: Wielce Pożyteczne y Potrzebne.

Piorem, Vrodzonego IAKVBA KAZIMIERZA HAVRA, *Piſárzá y Superintendentá wßelkich Intrat Iáśnie W. I. M. P.* KASZTELLANA WOYNICKIEGO, *Wielkorządzcy Krák: Drohobyckiego, Złotoryskiego y Bárwáldskiego, &c. Stároſty Oekonomiey Sámborskiey, Wielickiey y Bocheńskiey Kárbárey Adminiſtratorá.*

PODANE y OPISANE.

W KRAKOWIE,
V Drukárni Dźiedźic. KRZYSZTOFA SCHEDLA I.K.M. Typogr.
Roku Pánskiego, 1675. Nakładem GERZEGO SCHEDLA.

Crescentiey Percepta.	Żyto. Kopy: Snop	Pszenica. K : S	Iecznien. K : S
Vżęto w Folw: A.. nro.	84 : 21	57 : 54	51 : 56
Vżęto w Folw: B.. nro.	83 : 6	44 : 42	53 : 36
Vżęto w Folw: C . nro.	104 : —	52 : 30	46 : —
In ſúma Creſcentiey nro.	271 : 27	165 : 6	151 : 32

Wymłocono			
w Folw: A.. nro.	52 : 50	29 : 20	16 : 50
w Folw: B.. nro.	24 : —	17 : 45	12 : 50
w Folw: C.. nro.	50 : 20	22 : 30	13 : —
In ſumma wymłotu. nro.	127 : 10	69 : 35	42 : 40

	Cwiertnie: Korce	C: K: miarki.	C : K: m.
w Folw: A.. nro.	56 : —	25 : 2/3 —	22 : 1/3 4/m
w Folw: B.. nro.	31 : 2/3 -	12 : —	13 : 1/3 —
w Folw: C.. nro.	63 : 2/3	12 : 1/3 —	18 : 2/3 4/m
In Summa Ziárná.. nro.	151 : 1/3	50 : —	54 : 2/3 —

Ná Siewy			
w Folw: A.. nro.	29 : —	18 : 1/3 4/m	12 : 1/3 —
w Folw: B.. nro.	26 : —	10 : 1/3 —	14 : 2/3 .....
w Folw: C.. nro.	38 :	18 :	10 : 2/3 .....
Ná Ordynárye Vrzędnikom ad rationē			
w Folw: A.. nro.	14 : 1/3	2 : 1/3	6 : 2/3 4/m
w Folw: B.. nro.	14 :	Vacat.	6 : .....
w Folw: C.. nro.	9 :	Vacat.	2 : 2/3
In sūm. dyſtrib. źiarná. nro	130 : 1/3	49 : 4/m	53 : 1/3 .....

	Kopy : Snopy.	K : S	K : S
ná Folw: A.. nro	31 : 31	38 : 34	35 : 6
ná Folw: B... nro.	59 : 6	26 : 57	40 : 46
ná Folw: C... nro.	53 : 40	30 : —	33 : —
In ſumma Remanentow.	144 : 17	95 : 31	108 : 52

Nà Intratę z proby plo

	Cwiertnie: Korce	C: K: miarki.	C: K: m
w Folw: A... nro.	36 : 2/3	32 : 4/3	46 : 2/3 .....
w Folw: B... nro.	68 : 2/3 4/m	22 : 2/3	34 : .....
w Folw: C... nro.	62 : 2/3 4/m	25 :	44 : .....
Ex calculatione z Remánentu w źiárnie N.	21 :	..... 2/3 4/m	1 : 1/2
Súma sūmarū źiarnà nro.	180 : 1/3	89 : 2/3 4/m	146

go zboża, z Wymłotu Ziarna *deductis expensis* tyle pokazuiące.

S	Owies. K : S	Tatarka. K : S	Proso. K : S	Lniane Siemie. K : S	Konopne. K : S
—	75 : 30	11 : —	10 : —	0 : 30	0 : —
24	41 : 30	10 : —	11 : —	4 : —	2 : —
—	100 : —	10 : —	9 : —	7 : —	5 : 30
24	217 : 0	31 : —	30 : —	20 : 30	13 : 30

uà ná Wymłot Kop y Snopow.

—	22 : 40	11 : —	10 : —	0 : 30	0 : —
24	10 : 30	4 : —	11 : —	4 : —	2 : —
—	38 : 30	3 : —	0 : —	7 : —	5 : 30
24	71 : 46	18 : —	30 : —	20 : 30	13 : 30

Ziárná z pomienionego Wymłotu.

I:m.	C : K:m.	C : K:m.	C : K:m.	C : K:m.	C : K:m.
—	34 : —	8 : $\frac{1}{3}$ $\frac{4}{m}$	0 : —	2 : $\frac{1}{3}$ —	I : $\frac{1}{3}$ —
$\frac{4}{m}$	14 : —	3 : $\frac{1}{3}$ $\frac{4}{m}$	7 : —	I : —	— $\frac{1}{3}$ —
—	31 : $\frac{2}{3}$	2 : $\frac{2}{3}$ —	7 : —	I : $\frac{1}{3}$	I : —
$\frac{4}{m}$	99 : $\frac{2}{3}$	14 : $\frac{2}{3}$ —	20 : —	5 : —	2 : $\frac{2}{3}$ —

Ziárná ná Krákowska Cwiertnię.

$\frac{2}{3}$	26 : —	5 : $\frac{1}{3}$ —	I : —	— $\frac{2}{3}$ $\frac{4}{m}$	— $\frac{1}{3}$ $\frac{0}{m}$
$\frac{1}{3}$	18 :	4 : $\frac{2}{3}$	..... $\frac{2}{3}$	..... $\frac{1}{3}$	I : $\frac{2}{3}$ .....
$\frac{1}{3}$ $\frac{4}{m}$	40 : $\frac{1}{3}$	4 :	..... $\frac{1}{3}$	..... $\frac{1}{3}$ $\frac{2}{m}$	..... $\frac{1}{3}$ $\frac{2}{m}$
.....	7 :	Vacat.	Vacat.	Vacat.	Vacat.
$\frac{0}{m}$	2 :	Vacat.	Vacat.	Vacat.	Vacat.
$\frac{2}{3}$	I : —	Vacat	Vacat.	Vacat.	Vacat
$\frac{1}{3}$ $\frac{2}{m}$	94 : $\frac{1}{3}$	14 :	2 :	I : $\frac{1}{3}$ $\frac{0}{m}$	2 : $\frac{2}{3}$

mnet ná Intrate w Kopách

S	K : S	K : S	K : S	K : S	K : S.
at	52 : 50	Vacat.	Vacat.	Vacat.	Vacat.
cat.	30 : 54	0 :	Vacat.	Vacat.	Vacat.
Cat.	61 : 30	7 :	Vacat.	Vacat.	Vacat.
Cat.	145 : 20	13 : —	Vacat.	Vacat.	Vacat.

leductis expensis Ziárná ták wiele się spodziewáć *videlicet.*

K:m	C: K:m	C: K: m	C: K:m	C: K:m	C: K:m
Cat.	70 : $\frac{2}{3}$	Vacat.	Vacat.	Vacat.	Vacat.
Cat.	43 : $\frac{1}{2}$	5 :	Vacat.	Vacat	Vacat.
Cat.	82 :	0 :	Vacat.	Vacat	Vacat.
— $\frac{2}{m}$	5 : $\frac{1}{2}$	..... $\frac{2}{3}$	18 :	3 : $\frac{1}{3}$ $\frac{2}{m}$	Vacat.
	201 : $\frac{1}{2}$	11 : $\frac{2}{3}$ —	18 : —	3 : $\frac{1}{3}$ $\frac{2}{m}$	Vacat.

EXPLICATIA MODELLVSZV PIERWSZEGO.

Jáko się ma Rozmiar y Dystynctia I. Tablice rozumieć?

DYstynctia tey Pierwszey Tablice pokázuie naprzod *Percepte* z Creſcentiey rożnego według ſpecyfikácyey zboża, ná trzy Folwárki *komputowána*: to ieſt, A. B. C. Po tych trzech liniách liczby przez Addycyą wiele czego ſię znayduie, kładźie ſię Summá, ná Miárę Krákowſką, to ieſt ná Gwiertnie ktora ma trzy Korce w ſobie. Korzec záś ma Oſm Miárek, o czym rzetelnie ſię wyżey opiſáło, iáko tákże w Regeſtrá piſáć Gwiertnie, iáko korce, y miárki. Co ſię tycze kop, y ſnopow, w tym ieſt táka rożność; że ponieważ ſię *ad proportionem* kop, ſnopy frákcyą opiſáć nie mogą: przeto liczbá tey ſpecyficácyey, ták ſię ma explikowáć. *Videlicet*: Vżęto w Folwárku *ſub litera* A. Zytá kop 84. ktore ſą oſobno ſpecyfikowáne w Táryffie, zá ktoremi *duo puncta* ſą wyrażone, zá nimi záś mnieyſzą liczbą ſnopow 21: *& per conſequens*, ták w inſzych Folwárkách, iáko y w rożnych Zbożách ma ſię rozumieć. Po tey Dyſtynkcyey *ſequitur*.

Dyſtrybutá wymłotu ſnopá, ktory *Numerus* iáko w Pierwſzey Dyſtynkcyey ták ſię wydawáć powinien, co do kop, y co do ſnopow rożnego zboża będźie należáło. Summá wymłoconego rożnego zboża, ieſt Specyfikowána po trzech Folwárkách, wiele czego wymłocono, defálkuiąc Summę Creſcentiey; Co tedy *reſtabit*, to do Remánentu *pro futura Calculatione* ma należeć, ktory Remánent niżey w teyże Tablicy ná ſwoim mieyſcu ieſt położony, y ſpecyfikowány.

Trzećia Dyſtynkcya, znáczy *Ziárno z wymłotu*, ná Miárę Krákowſką, ná Gwietnie, Korce, y Miárki, iáko ſię y wyżey opiſáło: iáko ie piſáć, y frákćie onych rozumieć z powyżſzey explikácyey, informowáć ſię możeſz; bo inaczey ták krotkiego, ták do wyrozumienia ſnádnego *Compendium* Summáryuſzá, nie mogłbyś zażyć do tego MODELLVSZA mániery. W tey tedy Dyſtynkcyey wſzytkiego źiárná, znayдźieſz Summę po ktorey *ſequitur*.

Dyſtrybutá Ziárná, to ieſt ná śiewy, y Ordynárye Vrzędnikom, ieżeli *meré ad Prouentum* inſza znayдźie ſię Dyſtrybutá, to może być computowána, bo ia tu nie kładę, tylko dwoie pomienione *Species*, to ieſt Siewy y Ordynárye, po ktorey dyſtrybućie *ad proportionem* wymłoconego źiárná ná Percepte, co *reſtabit*, to ná Remánent ná ſypániu *pro futura Calculatione* rozumieć ſię ma ná Intratę. Po tey dyſtynkcyey *ſequitur*.

Remánent kop, y ták wiele ſnopow inſzego rożnego ſpecyfikowánego zboża, to ieſt co zoſtáło *præ feſto*, nie domłoconego, ná pomienione Dyſtrybuty, ktora áby wychodźiłá według Creſcentiey, pilny ná to mieć dozor. Po tey Dyſtynkcyey Remánentu *ſequitur* Dyſtynkcya ná Intratę źiárná, po Dyſtrybućie ſpecifikowáney, to ieſt *deductis omnibus expenſis*, ktore tylko *ad prouentum pertinent*, nie includuiąc Extraordynáryeynych, bo te rozumieią ſię *Intratne Expenſá*: v. g. co máią dáć pieniądzmi, to zbozem náznáczáią tę ſatisfakcyą. Kopy y ſnopy ponieważ nie ſą wymłocone, iednák według proby plonu, iáko ſię o tym *ſpecificé* opiſáło przy Pierwſzym MODELLVSZV wiele kop, y iák wiele czynić, może Gwiertni káżdego zboża komputowáć ráchunkiem.

Remánent záś ſámego źiárná, co z Wymłotu po Dyſtrybutách wyżey ſpecifikowánych ná ſypániu w źiárnie zoſtáło *ex Calculatione*, do tego komputowáć, y Summę wiele czego będźie vczyniwſzy, pokażáć ná *ſperans* y dowodną Intratę, iákáć ſię w ktorym Roku, przez ten ſpoſob MODELLVSZA pokaże Intrata.

Præcuſtoditia. Ieśliby ſię w Kluczu iákim więcey znáydowáło Folwárkow, á tá dyſpozycya Tabuły ná podobney nie mogłaby ſię ſpiſáć kárćie, tedy według ſamey potrzeby *ad proportionem* podlepić kártę, álbo Regałowego ná to zażyć Arkuſzá; áby ten Summáryuſz *Relationù in ſimili modo* mogł ſię doſtátecznię wypiſáć.

MODE-

III.

MODELLVSZ ARYTHMETYCZNY.

Iáko dochodźić przez zebránie Summáryuſzá Calculationis, według waloru ná pieniądze computowáney Creſcencyey rożnego Zboza, Cwiertnią Krákowſką pomierzonego: to ieſt: Perceptorum, Diſtributorum & Remanentium.

SVMMARYVSZ Calculationis rożnego zboża in Commanentium: á według valoru y tárgu ná Pieniądze

Percepta Zboz po trzech Folwárkách A. B. C. ſumm

Zytá z Creſcentiey z Kop 271. Snopow. -- 27. z ktorych omłocono Kop 127. Snopow.
z Remánentu ma bydź Kop 144.
Pſzenice ------- z Kop 165. -- 6. z ktorych omłocono Kop 69.
z Remánentu ma bydź Kop 95.
Ięczmieniá ----- z Kop 151. S. -- 32. z ktorych omłocono Kop 42. S.
z Remánentu ma bydź Kop 108. S.
Grochu -------- z Kop 24. S. -- 24. z ktorych omłocono Kop 24. S.
Owsá ---------- z Kop 217. S. -- 6. z ktorych omłocono Kop 71. S.
z Remánentu ma bydź Kop 145. S.
Tátárki ---------- z Kop 31. S. --- z ktorych omłocono Kop 18. S.
z Remánentu ma bydź Kop 13. S.
Proſá ---------- z Kop 30. S. ---- z ktorych omłocono Kop 30. S.

Diſtributa ex his tákowa,

Zytá Ná śiewy trzech Folwárkow wymierzono. Cwiertni 93.
Ná Ordynárye Vrzędnikom ex Calculatione. 37. 1/3. } in ſumma C
Pſzenice Ná śiewy do tychże Folwárkow. ---- 46. 2. 4. / 3. m. } in ſumma C
Ná Ordynárye Vrzędnikom. ---------- C. 2. 1/3.
Ięczmieniá Ná śiewy wyśiano. ---------- C. 37. 2/3. } in ſumma C
Ná Ordynárye Vrzędnikom. ---------- C. 15. 1. 4. / 3. m.
Grochu Ná śiewy wyſzło. ---------- C. 13. 1. 4. / 3 m. } in ſumma C
Ná Ordynárye Vrzędnikom. ---------- C. 2. 2/3.
Owsá Ná śiewy wyſzło. ---------- C. 84 1/3. } in ſumma C
Ná Ordynárye Vrzędnikom. ---------- C. 10. ---
Tátárki Ná śiewy wyſzło. ---------- C. 10. ---- Ráchuiąc
Proſá Ná śiewy wyſzło. ---------- C. 2. Ráchuiąc z

In ſumma Dyſtrybuty źiarná.
Lucrum efficit z Creſcentiey ná Intratę de
Concordat Latus cu

Comdium zebrány, to ieſt: Perceptorum, Diſtributorum & R
lze Cputowány, y ná Cwiertnie Krákowſkie wymierzony.

mm zebrána.

						Facit Monetæ currentis Florenos.	gr.
27.	Snopow.	z tych źiárnà	Cwiertni. -- 151.				
44.		z tych źiárnà	-- 168. 1/3.	} in ſumma C. 319. 1/3.	à flor: 7. ----	2233.	...
59.		z tych źiárnà	-- 50.				
95.		z tych źiárnà	C. --- 80.	} in ſumma C. 130.	à flor: 8. ----	1040.	...
42.	S.	z tych źiárná	C. --- 54. 2/3.				
08.	S.	z tych źiárná	C. --- 144	} in ſumma C. 198. 2/3.	à flor: 5. ----	993.	10.
4.	S.	z tych źiárnà	C. --- 17. 1. 4/3. m.	Ráchuiąc -----	à flor: 8. ----	140.	...
1.	S.	z tych źiárná	C. --- 99. 2/3.				
45.	S.	z tych źiárná	C. --- 196.	} in ſumma C. 295 2/3.	à flor: 2. g. 15.-	738.	10.
8.	S.	z tych źiárnà	C. --- 14. 2/3.				
3.	S.	z tych źiárná	C. --- 11.	} in ſumma C. 25. 2/3.	à flor: 8. ----	205.	10.
0.	S.	z tych źiárná	C. --- 20. ---	Ráchuiąc -------	à flor: 12. -----	240.	..
				In Summa Percepty z Piniężonego Zboza ----------		5590.	...

		Monetæ Currentis Floreni.	gr.
nma C	1/3. --- à flor: 7. ---	912.	10.
nma C	4/m. --- à flor: 8. --	393.	10.
ama C	4/m. --- à flor: 5. --	265.	21. 1/2.
nma C	4/m. --- à flor: 8. ---	129.	10.
nma C	1/3. -- à flor: 2. g. 15.	235.	25.
uiąc	-- à flor: 8. ---	80.	---
uiąc z	ágieł C. 1. 1/2. à fl. 12.	18.	---
árná.	- - - - - - -	2034.	16. 1/2.
ę de	expenſis - - - -	3555.	13. 1/2.
tus cu	rcepta. - - -	5590.	

Informacya.

Do tákowego Summáryuſzá może nászyſtkie Prowentá intratne (by iák naywięcey Folwárkow było) na Percepte włożyć: o tym ſuprà fuſiùs fol: 70 & 86.

Dyſtributy, Ordynáriey, extra Ordynáriey, tymże ſpoſobem dochodzić dla wyrachowánia ſię zupełnego Vrzędnikom.

Specyficacya Plonu z Proby rożnego Zboża dla veryficaciey, y ſnádnieyſzego zrozumienia Modellow III. Ráchunkowych wyżey położonych.

Ná Miárę Krákowſką.

Zytá z kopy iedney plonu - - - -	Cwiertni 1. 1/6.	Podczàs tey proby bàrdzo był vrodzay y plon ſłaby, niech tedy PP. Vrzędnicy z tego nie biorą miáry, bo dàleko lepſze bywàią w vrodzáiách látá.
Pſzenice z kopy - - - - - - - -	Cwiertni — 5/6.	
Ięczmieniá z kopy - - - - - - -	Cwiertni 1. 1/3.	
Grochu z kopy - - - - - - - - -	Cwiertni — 2/3.	
Owsá z kopy - - - - - - - - -	Cwiertni 1. 1/3.	
Tátárki z kopy - - - - - - - -	Cwiertni — 5/6.	
Prosá z kopy - - - - - - - - -	Cwiertni — 2/3.	
Lniánego Siemieniá z kopy - - -	Cwiertni — 1/3.	
Konopnego Siemieniá z kopy - -	Cwiertni — 1/6.	

Komu iednák máło ná tey Specyfikácyey, odſyłam niżey do Generálney Ráchunkowey: kędy, wßelákie Numerácye y Frákcye Arythmetyczne; Rożne miáry ná Cwiertnie, Korce, Miarki, tákże y ná Gárce ſynkárſkie, Pułgárcowki, Kwarty, Pułkwartki, Kwáterki, y inne pomiáry ná Wagi, Gwichty, Łokćie, cenę pieniężną &c. wyráźnie y doſtátecznie opiſáne.

IV.

MODELLVSZ ARYTHMETYCZNY.

Iákim trybem Vrzędnik álbo Piſarz Prowentowy, ma trzymáć Ráchunki Roczne, Mieśięczne, Tygodniowe, y codźienne, to ieſt: Omnium Perceptorum Diſtributorum, & Remanentium.

Tákowe záś Ráchunki ábo Regeſtrá co Rok ná Nowe przez PP. Vrzędnikow piſane, á zá dokończeniem Roku, od PP. Attendentow zá własnym porácháwániem ſię, podpiſáne być máią; áby ták cále ſkończone y záwárte zoſtawáły. O czym doſtáteczna Inſtructia położona ieſt wyżey w Punktách Pártykulárnych folio 67. 71. & 72. *A ieśliby dla codźienney młocki większego tá Connotácya zboż, potrzebowálá* ſpatium, *tedy ábo podlepić ſpodem kártę, álbo dwie ſtrony* pro & contra, *według potrzeby ná to pozoſtáwić.*

onnotatia ze Trzech Folwárkow, pod nazwiſkiem y znákiem Liter. A. B. C. Creſcentiey Zytá wktorymkolwiek Roku zwieźionego.

Zwieźiono ná Folwàrk A. Kop *nro.* 84. Snopow 21.
Item Ná Folwàrk B. Kop *nro.* 83. Snopow 6.
Item Nà Folwàrk C. Kop *nro.* 104. - - -

In Summa Kop - - - *nro.* 271. Snopow 27.

ńcbá Zytá w tym á ym Mieśiacu y dniu	Kopy	Snopy	Gwiertnie	Korce	Miárki.
á Folw: A. omłocono	51.	10	56.	----	----
á Folw: B. omłocono	24.	----	31.	2.	----
á Folw: C. omłocono	50.	20.	63.	2.	----
In ſumma nro.	127.	10	151.	1.	----
nánenty					
á Folw: A. reſtat ---	31.	31.			
á Folw: B. reſtat ---	59.	6.			
á Folw: C. reſtat ---	53.	40.			
In ſumma nro.	144.	17.			
tego źiárná według Proby plonu	----	----	168.	1.	----
Summa cum Remánente.	271.	27.	319.	2.	----

Dyſtributá ziárná ná śiewy.	Siewy Cwiert	Ordynárya Cwiert	Słody C.	Intrata C.
Do Folwárku A. - - -	29.			
Do Folwárku B. - - -	26			
Do Folwárku C. - - -	38.			
Nà Ordynárya Vrzędnikowi z Piwowarem - - - -	-----	14. 1/3.		
Goſpodarzowi do Folw: B.	-----	14. - -		
Goſpodarzowi do Folw: C.	----	9. - -		
Ná Słody Gorzałcáne - - -	-----	----	25. 1/3.	
Na Intratę dla więtu ábo dla przedazy reſtat - - - -	---	-----	-----	164.
Latu nro. - - -	93.	37. 1/3.	25. 1/3.	164.

Comput Dyſtributy ad Verificationem źiárná z wymłotu.

Ná śiewy do trzech Folwàrkow - - - Cwiertni 93. -
Nà Ordynárye Vrzędnikom y Piwowarowi C. 37. 1/3.
Nà Słody Gorzałcàne - - - - - - C. 25. 1/3.
Reſtat Nà Intratę, ná wikt, álbo ná ſpinięźenie - - C. 164.

Concordat vtraq; Summa 319. 2/3.

Pſze-

Pszenice Crescencya.

Zwieżiono ná Folwárk A. Kop *nro.* 67. Snopow 54.

Item Ná Folwárk B. Kop *nro.* 44. Snopow 42.

Ná Folwárk C. Kop *nro.* 52. Snopow 30.

Latus Kop *nro.* 165. y Snopow 6.

Młocbá Pszenice w tym á w tym Miesiacu y dniu.	Kopy	Snopy.	Cwiertnie	Korce	Miárki.
Ná Folw: A. omłocono	29.	20.	25.	2.	----
Ná Folw: B. omłocono	17.	45.	12.	----	---
Ná Folw: C. omłocono	22.	30.	12.	1.	----
In summa nro.	69.	35.	50.	----	----
Remánenty.					
Ná Folw: A. reſtat kop	38.	34.			
Ná Folw: B. reſtat kop	26.	57.			
Ná Folw: C. reſtat kop	30.				
In ſumma nro.	95.	31.	----		----
Z tego źiárná według proby plonu ma bydź *nro.*	----	----	80.	----	----
Vtraq; Summa cum Remanente.	165.	6.	130.	----	----

Diſtributa Ziárná ná śiewy.	Siewy C.	Ordynárya Cwier	Słody C.	Intrá. C.
Do Folwárku A. - - -	18. 3/6.			
Do Folwárku B. - - -	10. 1/3.			
Do Folwárku C. - - -	18. --			
Ná Ordynárya Vrzędnikowi z Piwowarem - -	----	2. 1/3.		
Ná Słody Piwne - - -	----	----	43.	
Ná Intratę wictu álbo dla przedazy reſtat *nro.* - - -	----	----	----	37.
Latus nro. - - -	46. 5/6.	2. 1/3.	43.	37.

Comput Dyſtributy ad verificátionem Ziárná z wymłotu.

Nà śiewy do Trzech Folwàrkow Cwiertni 46. 5/6.

Ná Ordynárye Vrzędnikowi z Piwowarem 2. 1/3.

Ná Słody Piwne - - - - - - - C. 43. --

Reſtat Nà Intratę, ná wikt, ábo ná ſpiniężenie - C. 37. 5/6.

Concordat vtraq; Summa *nro.* 130. -

Ięcz-

Ięczmieniá Creſcencya.

Vzęto y źwieźiono ná Folwárk A. Kop *in nro.* 51. Snopow 56.

Item Ná Folwárk B. Kop *in nro.* 53. Snopow 36.

Ná Folwárk C. Kop *in nro.* 46. - - - -

Latus Kop *nro.* 151. Snopow 32.

ocźbá Ieczmieniá.	Kopy.	Snopy	Cwiertnie	Korce	Miárki.
olwárku A. omłocono	16.	50.	22.	1.	4.
olwárku B. omłocono	12.	50.	13.	1.	----
olwárku C. omłocono	13.	----	18	2.	4.
In ſumma nro.	42.	40.	54.	2.	----
ánenty.					
á Folw: A. reſtat kop.	35.	6.			
á Folw: B. reſtat kop	40.	46.			
á Folw: C. reſtat kop	33.	----			
In ſumma nro.	108.	52.			
go według proby plonu ma bydź *nro.* - - -	----	----	144.	2.	----
Cum Remanente nro.	151.	32.	199.	1.	----

Diſtributa Ziárná.	Siewy	Ordynárya.	Słody	Intratá.
Ná śiew w Folwár: A. *nro.*	12. 1./3.			
Ná śiew w Folwár: B. *nro.*	14. 2./3.			
Ná śiew w Folwár: C. *nro.*	10. 2./3.			
Ordynária Vrzędnikowi z Piwowarem *nro*	----	6. 5./6.		
Gośpodarzowi do Folw. B.	----	6. 1./6.		
Gośpodarzowi do Folw. C.	----	2. 2./3.		
Ná Słody Piwne - - - *nro.*	----	----	46. 2./3.	
Ná ſurowiznę Gorzał. *nro.*	----	----	5.	
Ná Intratę reſtat. - - - *nro*	----	----	----	94. 1./3.
Latus nro.	37. 2./3.	15. 2./3.	51. 2./3.	94. 1./3.

Comput Dyſtributy ad verificationem Ziárná z wymłotu,

Ná Siewy do Trzech Folwárkow Cwiertni *nro.* 37. 2./3.

Ná Ordynárye Vrzędnikowi, Gośpodarzom *nro.* 15. 2./3.

Ná Słody Piwne y Gorzałcáne - - - - *nro.* 51. 2./3.

Reſtat Ná Intratę dla ſpieniężenia - - - - - *nro.* 94. 1./3.

Concordat Summa vtraq; *nro.* 199. 1./3.

Groch

Grochu Creſcencya.

Zwieżiono nà Folwàrk A. Kop *nro.* 9. - - - -

Ná Folwárk B. Kop *nro.* 5. - - 24.

Ná Folwárk C. Kop *nro.* 10. - - - -

In Summa Kop - - *nro.* 24. - - 24.

Młocbá Grochu.	Kopy	Snopy	Cwiertnie.	Korce	Miárki.
w Folwárku A. omłocono	9.	- - - -	6.	- - -	- - - -
w Folwárku B. omłocono	5.	24.	3.	1.	4.
w Folwárku C. omłocono	10.	- - - -	8.	- - -	- - - -
In ſumma nro.	24.	24.	17.	1.	4

Dyſtributá Ziárná.	Siewy	Ordynárya.	Intratá
W Folwárku A. nà śiew C.	4. 2./3.		
W Folwárku B. ná śiew C.	2. 1./3.		
W Folwàrku C. ná śiew C.	6. 3./6.		
Nà Ordynárya Vrzędnikowi z Piwowarem *nro.*	- - - -	1. - -	
Goſpodarzowi ná Folw. B.	- - - -	1. m./6.	
Goſpodarzowi ná Folw. C.	- - - -	2./3.	
Ná Intràtę reſtat - - *nro.*	- - - -	- - - -	1. m./2.
In ſumma nro.	13. 3./6.	2. 2.m./3. 6.	1. m./2.

Comput tego.

Nà Siewy do pomienionych Folwàrkow - - C 13. 3./6.

Ná Ordynàrye Vrzędnikowi, Goſpodarzom C. 2. 2. m./3. 6.

Reſtat Nà Intratę do ſpiniężenia - - - - - - C. 1. m./2.

Concordat Summa vtraq; C. 17. 1. m./3. 4.

Owsà

Owsá Creſcencya.

Zwieżiono ná Folwárk A. Kop *nro.* 75. Snopow 36.

Item Ná Folwárk B. Kop *nro.* 41. Snopow 30.

Ná Folwárk C. Kop *nro.* 100. Snopow - -

Latus Kop *nro.* 217. Snopow 6.

Młocbá Owsá.	Kopy	Snopy.	Cwiertnie.	Korce	Miárki.
Folw: A. omłocono *nro.*	22.	40.	34.	-----	-----
Folw: B. omłocono *nro.*	10.	36.	14.	-----	-----
Folw: C. omłocono *nro.*	38.	30.	51.	2.	-----
In ſumma nro.	71.	46.	99.	2.	-----
emánenty.					
w Folwárku A. Kop *nro.*	52.	56.			
w Folwárku B. Kop *nro.*	30.	54.			
w Folwárku C. Kop *nro.*	61.	30.			
tego źiárná według Proby pionu - - - - *nro.*	-----	-----	196.	-----	-----
Vtraą Summa facit - - *nro.*	217.	6.	295.	2.	-----

Dyſtributá źiárná ná śiewy.	Siewy Cwier	Ordynárya. C.	Słody C.	Intrata. C.
Ná śiew w Folwár: A. *nro.*	26.			
Ná śiew w Folwár: B. *nro.*	18.			
Ná śiew w Folwár: C. *nro.*	40. 1/3.			
Vrzędnikowi z Piwowarem	-----	7.		
Goſpodarzowi ná Folw: B.	-----	2.		
Goſpodarzowi ná Folw: C.	-----	1.		
Ná Słody Piwne - - - *nro.*	-----	-----	41. 2/3.	
Ná Surowiznę Gorzał. *nro.*	-----	-----	2.	
Ná Intratę reſtat - - - *nro.*	-----	-----	-----	157. 2/3.
Latus - - *nro.*	84. 1/3.	10.	43. 2/3	157. 2/3.

Comput tego.

Nà śiewy w pomienionych Folwàrkách Cwiertni 84. 1/3.

Nà Ordynárye Vrzędnikowi, Goſpodarzom - - C. 10. --

Ná Słody Piwne y Gorzałcáne - - - - - C. 43. 2/3.

Reſtat Nà Intratę do ſpiniężenia - - - - - - - C. 157. 2/3.

Concordat vtraą Summa 295. 2/3.

Tátár-

Tátárki Creſcencya.

Zwieżiono ná Folwàrk A. Kop *nro.* 11. - - - -

Item Ná Folwàrk B. Kop *nro.* 10. - - - -

Item Nà Folwàrk C. Kop *nro.* 10. - - - -

Latus Kop - - *nro.* 31. - - - -

Mlocbá Tátárki.	Kopy	Snopy	Cwiertnie.	Korce	Miárki.
Ná Folwár: A. omłocono	11.	----	8.	1.	4.
Ná Folwár: B. omłocono	4.	----	3.	1.	4.
Ná Folwàr: C. omłocono	3.	----	2.	2.	-----
In ſumma nro.	18.	----	14.	2.	-----
Remánenty.					
Ná Folwár: A. reſtat kop	----	----			
Nà Folwár: B. reſtat kop	6.				
Ná Folwár: C. reſtat kop	7.	-----	----		
In ſumma nro.	13.	----	----		
Z tego źiárná według proby plonu, - - - *nro.*	----	----	11.	-----	-----
Vtrąć Summa cum Remanente.	31.	----	25.	2.	-----

Diſtributa Ziárná ná śiewy.	Siewy. C.	Ordynárya.	Intratá. C.
Ná Folwárk A. - - - *nro.*	5. 1/3.		
Ná Folwárk B. - - - *nro.*	4. 2/3.		
Ná Folwárk C. - - - *nro.*	4.		
Ná Intratę reſtat - - - *nro.*	-----	-----	11. 2/3.
Latus tego nro.	14.	-----	11. 2/3.

Comput Dyſtributy ad verificationem Ziárná z wymłotu.

Nà śiewy nà Trzy Folwàrki pomienione C. *nro.* 14. - -

Nà Intratę, zoſtáie - - - - - - C. *nro.* 11. 2/3.

In Summa Cwiertni - - *nro.* 25. 2/3.

Pro-

Prosá Crescencya.

Zwieźiono nà Folwàrk A. Kop *nro.* 10. - -

Nà Folwàrk B. Kop *nro.* 11. - -

Nà Folwàrk C. Kop *nro.* 9. - -

In Summa Kop *nro.* 30. - -

Młocbá Prosá.	Kopy	Snopy	Cwiertnie	Korce
Ná Folwárku A. omłocono *nro.*	10.	----	6.	-----
Nà Folwárku B. omłocono *nro.*	11.	----	7.	----
Ná Folwárku C. omłocono *nro.*	9.	----	7.	-----
In summa nro.	30.	----	20.	----

Dystributá Ziárná ná śiewy.	Siewy.	Intrata
Ná Folwárk A. Cwiertni *nro.*	1. - -	
Ná Folwárk B. Cwiertni *nro.*	2 / 3.	
Ná Folwárk C. Cwiertni *nro.*	1. / 3.	
Ná Intratę restat Cwiertni *nro.*	-----	18.
Latus tego - - - nro.	2.	18.

Comput Dystributy ad Verificationem śiárná z wymłotu.

Ná pomienione trzy Folwàr: do śiewu Cwiertni *nro.* 2. -

Ná Intratę restat - - - - - - Cwiertni *nro.* 18. -

Concordat vtraq; Summa C. *nro.* 20. -

Inià-

Lniánego Siemieniá Creſcencya.

Zwieźiono nà Folwàrk A. Kop *nro.* 9. Snopow 30.

Nà Folwárk B. Kop *nro.* 4. - - - -

Nà Folwàrk C. Kop *nro.* 7. - - - -

In Summa Kop *nro.* 20. Snop. 30.

Młocbá Siemieniá	Kopy	Snopy	Cwiertnie	Korce	Miárki.
Ná Folwár: A. omłocono.	9.	30.	2.	1.	- - - -
Nà Folwár: B. omłocono.	4.	- - - -	1.	- - - -	- - - - -
Ná Folwár: C. omłocono.	7.	- - - -	1.	2.	- - - -
In ſumma nro.	20.	30.	3.	- - - -	

Dyſtributá Ziárná ná śiewy.	Siewy.	Ná pożytek.
Ná Folwárk A. Cwier. *nro.*	2. m. / 3. 4.	
Ná Folwárk B. Cwier. *nro.*	1. / 3.	
Ná Folwárk C. Cwier. *nro.*	1 m. / 3. 2.	
Ná pożytek reſtat Cwiert.	- - - - -	1. m. / 3. 2.
In ſumma tego - - nro.	1. 1. m. / 3. 6.	3. 1. m. / 3. 2.

Comput Dyſtributy ad Verificationem źiárná z wymłotu.

Ná śiewy ná pomienione trzy Folwàr: Cwiertni *nro.* 1. 1. m. / 3. 6.

Ná Intratę reſtat - - - - - - Cwiertni *nro.* 3. 1. m. / 3. 2.

Concordat vtraq; Summa C. *nro.* 5.

Kono-

Konopnego Siemienià Creſcencya.

Zwieżiono nà Folwàrk ſub litera A. Kop *nro.* 6.

Item Ná Folwárk ſub litera B. Kop *nro.* 2.

Item Ná Folwárk ſub litera C. Kop *nro.* 5. Snop. 30

In Summa Kop *nro.* 13. Snop. 30

Młocbá Siemieniá.	Kopy	Snopy	Cwiertnie.	Korce
W Folwárku A. omłocono *nro.*	6.	----	1.	1.
W Folwárku B. omłocono *nro.*	2.	----	-----	1.
W Folwárku C. omłocono *nro.*	5.	30.	1.	-----
In ſumma nro.	13.	30.	2.	2.

Dyſtributá Ziárná.	Siewy.	Ná
W Folwárku A. nà śiew Cwier.	1 m. 3. 6.	
W Folwárku B. ná śiew Cwier.	1. 2. / 3	
W Folwárku C. ná śiew Cwier.	1. m. / 3. 2.	
In ſumma Cwier. nro.	2. 2. / 3.	

Concordant Kopy, tákże y z wymłotu żiárno.

Lniá-

Lniánego Przędźiwá z Creſcentiey.

Ná wyrobienie Kop *nro.* 20. Snop. 30.

	Kopy. 20.	Snopy. 30.	Kity.	Lokćie.	Puſſetki.
Omiądlono po Folwárkách - - - - - - - *nro.*					
Z tego było Kit, - - - - - - - - - *nro.*	- - - -	- - - -	80.		
Z tych Kit ráchuiąc po łokći - - - *nro.* 12.	- - - -	- - - -	- - - -	960.	
Z tego było Puſſetkow - - - - - - *nro.*	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	19. $\frac{1.}{5.}$
Ná domową potrzebę Puſſetkow - - - - *nro.* 9.					
Ná Intratę ráchować - - - - - - - *nro.* 10. $\frac{1.}{5.}$					
Concordant Puſſetki - - - *nro.* 19. $\frac{1.}{5.}$					

Konopnego Przędźiwá z Creſcentiey,

Ná wyrobienie Kop *nro.* 13. Snop. 30.

	Kopy. 13.	Snopy. 30.	Kity.	Lokćie.	Puſſetki.
Omiądlono po Folwárkách - - - - - - *nro.*					
Z tego było - - - - - - - - - - *nro.*	- - - -	- - - -	24.		
Z tych Kit ráchuiąc po łokći - - - 10. *nro.*	- - - -	- - - -	- - - -	240.	
Z tego było Puſſetkow Płotná - - - - *nro.*	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	5.
Pácześnego *Item* - - - - - - - - - *nro.*	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	2.
Reſtat ná Intratę - - - - - - - - - *nro.*	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	7.

Co ſię tyeze Obrzędow około przędźiwá, to ieſt względem cżáſu Siewow Lnu y Konopi, iáki wiąż być ma, przędzenia ſpoſob, y czego ſię wyſtrzegáć, cżás y ſpoſob wybieránia Płoſkonek, y Głowatek: Naczynia do przędźiwá należącego przyſpoſobienia: Tkaczow dożoru y Informácyey; doſtáteczną náukę znaydźieſz w Punkćie XIII.
Tey Oekonomiki gdźie ſię piſze
O Przędźiwie.

Iárzyn

Iárzyn rośnych Ogrodnych Specificatio.

Kápuſtà.	Zàſàdzonych Zagonow było *nro.* 36. Vprzedano tego Zagonow - *nro.* 9. Oſtatek nałożono Beczek - *nro.* 3.	Màrchew.	Záśianych Zagonow - - - *nro* 13. Z tego przedano Zagonow *nro.* 4. Oſtatek ſchowano w doły - - - - -
Páſternak.	Zaśianych Zagonow - - - *nro.* 5 Ten ieſt w dołach w ſchowaniu	Pietruſzkà.	Záśianych Zagonow - - - *nro.* 2. Tá także reſtat w ſchowániu
Rzepá.	Záśianych Zagonow - - - *nro.* 36. Tá ná rozchod Czeládźi.	Nàśiona.	Ogrodne rożne in toto zoſtáią w ſchowániu ná náśienia.
Cebulá.	Záśianych Zagonow - - - *nro.* 2. Zoſtaie przy Włodárzu.	Sàdy.	Ná Folwárk A. przedány zá 22. Ná Folwárk B. także zá 5. *Latus* - - - *nro* 27.

Siáná we Trzech pomienionych Folwárkách znáyduie

ſię Brogow *in numero* 8.
Potrawu Brogow *in numero* 4.
} *in ſumma* Brogow *nro.* 12.

Dyſtrybutà Siàná ná Domową wyſzło potrzebę Brogow 6.
Ná Intratę do przedazy - - - Brogow 6.
} *nro* 12.

MO-

V.

MODELLVSZ ARYTHMETYCZNY.

Iáka ma być Specifikácya Percepty y Diſtrybuty Folwárcznego Dobytku, to ieſt: Bydłá Obornego, iáko to Krow, Iáłowic, Cielcow, Ciołkow, Cielat, Przychowkow, Wołow, Koni, Wieprzow ták ſámcow, iáko też ſámic, &c. ſkor bydlęcych: tákże wſzelkiego Drobiu, iáko to: Kur, Gęśi, Kápłonow, Indykow &c. A to wſzytko dla ſnádnieyſzego porozumienia, y dowodu Roczney ztąd Intraty.

Omni pecudi larga prædenda ſunt alimenta: Nam vel exiguus numerus cùm pabulo ſatiatur, plus Domino reddit quàm maximus grex, ſi ſenſerit penuriá

Columella.

Speci-

Specyfikàcya Percepty y Dyſtrybuty

Percepta Drobiu Folwàr:	Kury.	Kapłony.	Gęśi.	Iáycá Kok Kopy.	Iáycá Gęśie. nro.	Indyki.
Ná Folwárku A. z Remanentu - - - nro.	- - - - -	- - - - -	15.	- - - - -	- - - - -	8.
Przychowku z tych - - - - nro.	- - - - -	- - - - -	30.	- - - - -	- - - - -	7.
Ná Folwarku B. z Remanentu - - nro.	35.	13.	30.	- - - - -	- - - - -	- - - -
Przychowku od tych - - - nro.	60.	30.	60.	10.	30.	- - - -
Ná Folwárku C. z Remanentu - - nro.	42.	14.	15.	3	- - - - -	- - - -
Przychowku od tych - - - nro.	13.	30.	30	10.	15.	- - - -
In ſumma - - - nro.	197	87.	180.	23.	45.	15.

Z Obor po trzech Folwárkách bydłá,

Percepta Obory.	Krowy	Iáłowki 4. 3. letn	Cielce 4. 3. letn.	Ciołki 2. letn.	Stádnik.	Cielęta roczne	Przychowek.	Iáłowki 2. letnie.	Woły.
Ná Folwárku A. Remanent - - nro.	6.	2.	3.	4.	- - - -	- - - -	- - - -	7.	6.
Ná Folwárku B. - - - - - - - nro.	16.	2.	- - - -	1.	2.	7.	3.	5.	9.
Ná Folwárku C. - - - - - - - nro.	11.	- - - -	- - - -	1.	1.	2.	3.	4.	5
In ſumma - - nro.	35.	4.	3.	6.	3	9.	6.	16	20.

Krow całkowych w tych Folwárkách trzech *nro.* 20. połownych 9. *in ſumma* Faſkowych *nro.* 24. rożnie przedanych 4 odeſzłych *nro.* 2.

Koni Robotnych Specifikácya.

Percepta Koni.	
Klácza - - - - - nro.	1.
Z niey Przychowek - - - nro.	1.
Koń do roboty - - - - nro.	1.
In ſumma nro.	3.

Diſtributa Koni.	
Te *in toto* zoſtáią ſię przy máiętnośći *Videlicet.* - - - - - - nro.	3.

Skor Bydlęcych Diſtinctia.

Percepta Skor.	
Z Remanentu zoſtawáło Cielęcych ſkor.	10.
Wołowa - - - - nro.	1.
Krowich - - - - nro.	2.
Z Iáłowek - - - nro.	2.
Z Cielat - - - - nro.	2.
Z Przychowku - - - nro.	3.
Z Wołow - - - - nro.	2.
Latus - - - nro.	22.

Diſtributa Skor.	
Ná przedaſz Wołowa - - - - nro.	1.
Krowich - - - - nro.	2.
Iáłowicych - - - - nro.	2.
Z Cielcow - - - - nro.	2.
Cielęcych - - - - nro.	11.
Zoſtawa Remanent - - - - nro.	4.
Latus - - - nro.	22.

Diſtr-

Dobytku, tákże y Drobiu Folwárcznego.

Distributa tego Drobiu.	Kury.	Kápłony.	Gęśi.	Iáycá Kok Kopy.	Iáycá Gęśie nro.	Indyki.
Folwárku A. ná Kuchnią Páńską zá quitem	- - - - -	- - - - -	30.	- - - - -	- - - - -	- - - - -
zdechło támże - - - - - - nro.	- - - - -	- - - - -	- - - - -	- - - - -	- - - - -	3.
Folwárku B. ná Kuchnią tákże zá quitem	43.	22.	33.	9.	30.	- - - - -
Dla gośći y sług przyiezdżáiących nro.	5.	1.	- - - - -	- - - - -	- - - - -	- - - - -
Folwarku C. ná Kuchnią zá quitem - nro.	57.	30.	20.	8.	- - - - -	- - - - -
Dla sług rożnych - - - - - nro.	4.	- - - - -	- - - - -	- - - - -	- - - - -	- - - - -
emanent zostaie po Folwárkách - - nro.	88.	34.	97.	6.	15.	12.
In ſumma - nro.	197.	87.	180.	23.	45.	15.

y Pożytkow poráchowánie.

Dyſtributa Obory.	Krowy	Iałowki 4. 3. letn.	Cielce 4. 3. letn.	Ciołki 2. letn.	Stádniki.	Cielętá roczne.	Przychowek	Iałowki 2 letnie.	Woły.
Ná Folwárku A. przedano - - - nro	3.	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -
Ná zdechlinę dobito - - - nro.	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	2.
Zdechło w tymże Folwárku nro.	2.	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	2.	- - - -
Ná Folwárku B. przedano - - - nro.	1.	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -
Támże zdechło - - - - - nro.	- - - -	- - - -	1.	- - - -	- - - -	- - - -	1.	- - - -	- - - -
Ná Folwárku C. zdechło - - - nro.	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	1.	2.	- - - -	- - - -
Zoſtáie Remánent po Folwárk: - nro.	29.	4.	2.	6.	3.	8.	3.	14.	18.
In ſumma - - nro.	35.	4.	3.	6.	3.	9.	6.	16.	20.

Wieprzow Ratio.

Percepta.		Distributa.	
Z Remánentu w Karmniku reſtat - - nro.	1.	Przedano zá Pieniądze - - - nro.	1.
Przykupiono tákże - - - - nro.	1.	Ramanent zoſtáie w Karmniku - - nro.	1.
Latus - - - nro.	2.	In ſumma - nro.	2.

Chlewnego Bydłá Ratio.

Percepta.		Distributa.	
Z Remánentu bydłá ſámic - - - nro.	18.	Do Młynow oddano - - - nro.	4.
Wieprzkow poſpolnych - - - nro.	14.	Goſpodarzowi ná Folwárk B. - nro	1.
Przychowku rożnego - - - nro.	7.	Goſpodarzowi ná Folwárk C. - nro.	1.
		Zdechło tego - - - - - nro.	6.
		Remanent zoſtáie po Folwárkách - nro.	27.
Latus - - - nro.	39.	Latus - - nro.	39.

Nabiał

Nabiałow Specificatio ktore

Percepta Nabiału.	Má ſło: Fáski.	Quarty.	Se ry: Kopy.	Liczbá.
W Folwárku A. od Całkowey iedney - - - - - - nro.	1.	- - - -	1.	- - - -
W Folwárku B. od Całkowych nro. 10. Połown: nro. 5. nro.	12.	12.	12.	30.
W Folwárku C. od Całkowych nro. 9. Połown: nro. 4. nro.	11.	- - - -	11.	- - - -
Latus tego - - - nro.	24.	12.	24.	30.

VI. M O-

Przez iáki ſpoſob dochodźić z Browáru, iákie z Gorzalnie præuiâ calcu-
iu y Intraty.

Percepta Browarna.		
Zboża rożnego odebránego według Calculacyey z Creſcentiey Pſzenice Cwiertni *nro.* 44. Ięczmienią Cwiertni *nro.* 46. $\frac{2.}{3.}$ Owſá Cwiertni *nro.* 41. $\frac{2.}{3.}$ *in ſumma* ogolnego Zboża Cwiertni *nro.* 132. $\frac{1.}{3.}$ Wyrobił z tego Wárow według ſpecyfikácyey.		
Wárow wyrobił z tego Zboża *nro.* 16. po Cwiertni *nro.* 8. ráchuiąc, z iednego Wáru biorą po Achtelow *nro.* 13. *facit* Achtelow *in ſumma* 208.		
Achteli *nro.* 208. ieden *à flor:* 6. *facit* - - - *in ſumma* - - - - - - - - - *flor.*	1248.	
Miotę dla Wieprzow zoſtáie, á Tázbier ſię obraca ná Gorzałkę - - - - - - -		- - - -
Sig:	A.	
Percepty *Lucrum* przeniesione *ſub Sig:* I. *à contra* - - - *flor:*	402.	15.

Diſtr-

ná oddawkę należą.

Distributa tego.	Má ſło: Faſki:	Quarty:	Se ry: Kopy.	Liczbá:
Z Folwárku A. ná Páńſką ſpiżárnią zá kwitem - - - - - nro	1.	- - - - -	1.	- - - - -
Z Folwárku B. ná ſpiżárnią także zá kwitem - - - - - nro.	6.	- - - - -	5.	14.
Z Folwárku C. ná ſpiżárnią - - - - - - - - - - nro.	3.	12.	4.	8.
Ná Ordynáryą Goſpodarzowi z Piwowarem - - - - nro.	3.	1.	2.	54.
Reſtat na pożytek ábo ſpinięzęnie - - - - - - - - nro.	10.	23.	11.	14.
Latus tego - - - nro	24.	12.	24.	30.

DELLVSZ.

latione Perceptorum, Diſtributorum, & Lucrorum, *Rocznego Prowen-*

Diſtributa Prowętna.			
Zá Pſzenicę z Prowentu kupioną ná Browar Cwiertni *nro.* 44. *à flor.* 8. *facit* - - - *flor.*	352.	- - - -
Zá Ięczmien Cwiertni - - - - - - - - - - nro 46. 2/3 *à flor.* 5. - - - - *flor.*	233.	10.
Zá Owies - - - - - - - - - - Cwiertni *nro.* 48. 2/3 *à flor:* 2. 15. - - *flor.*	104.	5.
Zá Chmiel do pomienionych Wárow *nro.* 16. *à flor:* 3. *facit* - - - - - - - - *flor.*	48.	- - - -
W kopney od wyſzynku Achteli 160. przypádnie Achtelow *nro.* 8. *à flor:* 6. - - - *flor.*	48.	- - - -
Dożorcy koło tego chodzącemu oſobliwie Piwowarowi *ſolarium* zlegumina - - - - *flor.*	60.	- - - -
In ſumma Dyſtributy - - - *flor.*	845.	15.
Lucrum efficit ná tych Wárách, - - - Sig. I. - - - *flor.*	401.	15.
Concordat ſumma cum Perceptis. - - - *nro.* Sig.	1148. A.	- - - -

Diſtributa Extraordynáryina pomienionego *Lucrum.*		
Ná Dworſką potrzebę y ná ordynáryą Vrzędnikom wydano zá kwitámi Páńſkimi Achteli *nro.* 40. *à flor:* 6. *facit* - - - - - - - - - - - - - - - - - - *flor.*	240.	- - - -
Oddano zá kwitámi Páńſkimi gotowemi pieniądzmi do ſkárbu - - - - - - - *flor.*	120.	- - - -
Reſtat Káczmarz Remánentu od Karbownikow Pieniędzy nie wybránych - - - - *flor.*	42.	15.
Concordat ſumma *vtraq.* - - - - *flor.* Sign. I.	401.	15.

Gorzał.

Gorzalniey ná prostą Gorzałkę Calculatio przez ten czás pomieniony.

Percepta.

Zboże z ktorego wyrobiono naprzod z Zytá Cwiertni *nro.* 25. $\frac{1.}{3.}$ *Item* Ięczmieniá Cwiertni *nro.* 5. *Item* Ow Cwiertni *nro.* 2. *In summa* Ogulnego Zboża Cwiertni *nro.* 32. $\frac{1.}{3.}$ z iedney Cwiertni według postánow nia ráchuiąc po kwart *nro.* 33. *In summa* kwart *nro.* 1067. nà prostą ráchuiąc *à gr. facit* zá nie *flor.* 320. gr.

Zá Mąkę od Surowice ná dwie ráchuiąc części przypada Cwiertni *ad proportionem* 32 $\frac{1.}{3.}$ *nro.* 20. $\frac{2.\ 4.}{3.\ m.}$ dná Cwiertniá po *flor:* 1. gr: 3. *facit flor.* 22. 27. $\frac{1.}{2.}$

In summa wzwyſz pomienioney Percepty - - - *flor.* 343. $\frac{1.}{2.}$

Diſtributa nà ten pomieniony Prowent.

Zá Zbożá wyrobionego Cwiertni Zytá *nro.* 25 $\frac{1.}{3.}$ *à flor:* 7. *facit flor:* 177. gr. 10.

Zá Ięczmien Cwiertni *nro.* 5. *à flor:* 5. *facit flor:* 25. - - - -

Zá Owies Cwiertni - - *nro.* 2. *á flor:* 2. 15. *facit flor:* 5. - - - -

W kupney od wyſzynku od kwart *nro.* 1060 przydano kwart *nro.* 53.

á gr. 9. ráchuiąc *facit* - - - - *flor:* 15. 27.

Zá Drozdze do Gorzałki *in defectu* ſwoich - - *flor:* 4. - - -

Dozorcy koło tego chodzącemu ná Rok - - *flor:* 50. - - -

In summa Dyſtributy - - - *flor:* 277. 7.

Lucrum efficit ná tey Gorzałce *deductis expenſis* - - - *flor:* 65. 23 $\frac{1.}{2.}$

Concordat cum Perceptis, - - - *flor:* 343. $\frac{1.}{2.}$

Dyſtynkcya Nà Dobrą przepalàną tymże Modellem iáko y ná Proſtą, vczynić Calculàcyą, po wielu kwart z iedney Cwiertni wybierze y Anyſzku wiele wynidźie ſtoſować ſię według wzwyż pomienio ney Dyſpozycyey we wſzyſtkim dla doyśćia *lucrum.*

Connotatia: W tych Prowentách Browárnych y Gorzałczánych, gdy ſię w ktorey znáyduią Màiętnośći Láſy, nà ozdzenie y podniecenie: zà drwá nie wchodźi Dyſtributá, záczym mnieyſzy koſt à większy nà tym bywa żyſk.

MO-

VII.

MODELLVSZ ARYTHMETYCZNY.

Wszelkich Intrat, Percept, Distribut, y Remánentow OEKONOMIKI. Iákim sposobem Oekonomowie po vczynieniu z Vrzędnikámi álbo Pisárzàmi Prowentowemi dostáteczney Calculatiey, máią Pánom swoim podáć Summáryusz Relationis.

EX-

EXPLICATIA.

PONiewaß przy Pierwßym, Wtorym, y Trzećim MODELLVSZV, *wßelkich z Creſcentiey Percept, Dyſtribut y Remanentow, tákże Arythmetycznych Diſtinctiey Explicatie doſtátecznie ſą opiſáne: ktore że y do tego Summaryußu* Relationis *wyrozumienia należą. Záczym ná tym mieyſcu,* idem non repetendo, *odſyłam powyż Łáſkáwego Czytelniká, áby ták ſnádniey poiąć mogł, tę* in Compendium *zebráną Numeryczną Táryffę.*

Rela-

Relätio Calcul: ábo Summáryuß, Creſcentiey, wymłotu, Plonu, Percept, Diſtribut, y Remánentow, we Trzech Folwárkách A. B. C. Krotko zebrány, y czyniony z Vrzędnikiem N. à die ad diem Men: Anno &c.

Creſcencya w Snopiu *nro.* 1.

Percepta kop.	Zyto. Kop Snop	Pszenica K. S:	Iecżmien K: S:	Groch. K: S:	Owies. K: S:	Proſo. K: S:	Tatarka K: S:	Lnianeß K. S:
Iá Fol. A. vżęto *nro.*	84: 21	67: 54	51: 56	9:—	75: 36	10:—	11:—	9: 30
B. vżęto *nro.*	83: 6	44: 42	53: 36	5: 24	41: 30	11:—	10:—	4:—
C. vżęto *nro.*	104:—	52: 30	46:—	10:—	100:—	9:—	10:—	7:—
In ſumma tey Creſcencyey *nro.*	271: 27	165: 6	151: 32	24: 24	217: 6	30:—	31:—	20: 30

Wymłot Snopà, *nro.* 2.

Dyſtributá Snopá y kop na Fol. A. *nro.*	52: 50	29: 20	16: 50	9:—	22: 40	10:—	11:—	9: 30
B. *nro.*	24:—	17: 45	12: 50	5: 24	10: 36	11:—	4:—	4:—
C. *nro.*	50: 20	22: 30	13:—	10:—	38: 30	10:—	3:—	7:—
In ſumma wymłoconego Snopá - *nro.*	127: 10	69: 35	42: 40	24: 24	71: 46	30:—	18:—	20: 30
Remanet pro futura Calculatione *nro.*	144: 17	95: 31	108: 52	.....	145: 20	.....	13:—	.....
Concordat vtrúq; latus.	271. 27	165: 6	151: 32	24: 24	217: 6	30:—	31:—	20: 30

Płon Ziárnà z wymłotu ná miárę Krákowſką, 3.

Percepta żiárná.	C: K: m	C: K: m	C: K: m	C: K: m	C: K: m	C: K: m	C: K: m	C: K: m
Folw: A. Cwiertni.	56:—	25 2/3	22 1/3 m/4	6:—	34:—	6:—	8: 1/3 4/m	2: 1/3
B. Cwiertni.	31: 2/3	12:—	13 1/3 —	3: 1/3 4/m	14:—	7:—	3: 1/3 4/m	1:—
C. Cwiertni	63: 2/3	12 1/3	18 2/3 4/m	8:—	51: 1/3	7:—	2 2/3 —	1: 2/3
In ſumma Ziárná.	151: 1/3	50:—	54: 2/3	17: 14/3m	99 2/3	20:—	14: 2/3	5:—

Koſchod Ziárná pomienionego ná tęż miárę, 4.

Dyſtributá Ziárná ná Cwiertnie,								
Iá śiew do Folw. A.	29:—	18: 1/3 4/m	12 1/3	4 2/3 —	26:—	1:—	5: 1/3	— 2/3 4/m
Iá śiew do Folw. B.	26:—	10: 1/3 —	14 2/3	2 1/3	18:—	—: 2/3	4 2/3	— 1/3 —
Iá śiew do Folw. C.	38:—	18:—	10: 2/3	6: 1/3 4/m	40: 1/3	—: 1/3	4:—	— 1/3 2/m
Iá ordynárye Vrzędnikom y zinnemi wydano.	37: 1/3	2: 1/3	15 2/3	2: 2/3 6/m	10:—	.....	.....	.....
In ſumma Dyſtrybuty ziárná.	130 1/3	49: 4/m	53 1/3	16: 1/3 2/m	94: 1/3	2:—	14:—	1: 1/3 6/m
Remánet ex Calcul: pro futura Calcul. w ziárnie	21:	— 2/3 4/m	1 1/3	1: — 2/m	5: 1/3	18:—	—: 2/3	3 1/3 2/m
Concordat latus cum Remanente & Percepta.	151 1/3	50:—	54: 2/3	17: 1/3 4/m	99: 2/3	20:—	14: 2/3	5:—

ZBoża w Kopàch według w zwyż pomienioney Tàryffy ſpecifikować.
Item w Ziárnie cokolwiek *ex Calculatione* pokaże ſię, ſpecyfikować *diſtinctè*.

O Remanenta przeſzłey Calculatiey pytáć ſie pàmiętáć, z nich màiąc początek y fundáment Calculatiey z Vrzędnikámi.

Omyłki ieśli ſię iákie *ex Calculatione* pokażą, według táxy waloru wpiſać w Percepte.

Ná ſuperate mieć dozor, y ſłuſzna koło tego vczynić inquizycya.

W Oborze ſztuki bydłà przeliczyć, zrewidować po odmiànach cechowániu, przezwiſká konnotować, według Inwentarzà verificować. oſobliwie dla Nabiałow wiele całkowych y połownych, zdechłego bydłá ſkory odebráć, y terminować.

Czynſze ieśli wybráne konnotować Browárne y Gorzałczáne, ô Retentách pámiętáć.

Kury, y inny Drob Folwárczny, oſobno Inwentárſkie, oſobno ná pożytek

Siáná wiele Brogow, Stert, y wozow.

Sàdy zà co náięte, y wiele znaymu odebrano, wiele ná domowa zoſtáwiono fruktow potrzebę.

Ogrodnych łárzyn wiele vprzedano, wiele w doły pochowano, wiele vwędzono.

Chlewnego bydłá Inwentárſkiego y przychowku, y innego rożnego co do Goſpodárſtwà należy ſpecifikácya, Stàdá y Robotnych koni.

Przędźiwá y Płotná rożnego gàtunku.

Przy tey tedy Calculatiey tego MODELLVSZV, wſzyſtko á wſzyſtko trzebá ſpecifikować, máiąc nà pámięći te dochody Intratne konnotowáne *folio* 70. *&* *folio* 86.

Pieniężne Porachowánie, z Intrat przy tymże Modelluſzu tákowym ma bydź ſpoſobem.

Percepta z rożnych ſpecyfikowànych rzeczy Goſpodárſkich, cokolwiek ſię tylko *ex ſpecificatione* Prowentow znáyduie, wynoſi *in ſumma* Intraty ogulney. - - - - - - - - - - - - - - - *flor*: 4235. 10.

Diſtributa cum diſtinctione & ſpecificatione kàżdey rzeczy á teraz ogulnie ſię kłádźie *in ſumma* ná - - - - - - - - - - - *flor*: 630. 10

Do ſzkátuły Páńſkiey zà kwitámi oddano - - - *flor*: 3100. -

Remanentu v Vrzędnikow w gotowiźnie *reſtat* - - *flor*: 505. -

---

Concordat ſumma cum Percepta flor: 4235. 10

VIII.

MODELLVSZ ARYTHMETYCZNY.

W KTORYM

Summaryuſz Generálny Roczney Intraty, według IV. MODELLVSZV kalkulatiey Vrzędnikowey, ábo Prowentowego Piſárzá: przez iákie Dyſtinkcye y ſpecyfikácye, ma reálnie deductis expenſis pokazáć Intratę Roczną?

Summa-

Summariusz Generálny Roczney Intraty według IV. V. ſárzá Prowentowe: przez iákie dyſtynkcye y ſpecyfica- cye

Percepta.

Zboża *ex Calculatione* z Remánentami *reſtat* ná Intratę to ieſt

Zytá Cwiertni *nro.* 164. *á flor:* 7. Pſzenice Cwiertni *nro.* 37 $\frac{5.}{6.}$ *á flor:* 8. Ięczmieniá Cwiertni *nro.* 94 $\frac{1.}{3.}$ *á flor:* 5. Grochu Cwiertni *nro.* 1. $\frac{m.}{4.}$ *á flor:* 8. Owſá Cwiertni *nro.* 157. $\frac{2.}{3.}$ *á flor:* 2. 15. Tátárki Cwiertni *nro* 11. $\frac{2.}{3.}$ *á flor:* 8. Proſa Cwiertni *nro.* 18. z tego będźie Iágieł Cwiertni 12. *á flor:* 12. Siemieniá Lniánego Cwiertni *nro.* 3. $\frac{1.\ m.}{3.\ 2.}$ *á flor:* 9. Zá te tedy pomienione Zbożá *ſumma efficit.* - - - - - *flor:*	2484.	10.
Zá Płotno Lniáne, ktorego ieſt Puſſetkow *nro.* 19 ná Domową potrzebę *nro.* 9. ná przedaſz *nro.* 10. *á flor:* 12. - - - - - - - - - - - - - - - - - - *flor.*	120.	- - - -
Zá Iárzyny rożne Ogrodne, ktore ſię ráchuią w puł ná Domową potrzebę, w puł ná przedaſz, *facit* zá nie - - - - - - - - - - - - - - - - *flor:*	50.	- - - -
Zá Krowy *nro.* 4. przedáne po Folwárkách - - - - - - - - - - - - *flor:*	47.	- - - -
Zá Wieprzá Karmnego, - - - - - - - - - - - - - - - - - - *flor:*	20.	- - - -
Zá Skory przedáne *nro.* 18. - - - - - - - - - - - - - - - - - *flor:*	19.	- - - -
Zá Sády po Folwárkách náięte - - - - - - - - - - - - - - - - *flor:*	27.	- - - -
Z Browáru tákowa Intratá: *ex Calculatione* znáyduie ſię ná Piwie *lucri* (bo iuż w Prowencie Zboża iák zá gotowe Pieniądze ſą zapłácone) *in ſumma* - - - *flor:*	401.	15.
Ná Gorzałce *item* znáyduie ſię *lucri* według ołobliwey Calculacyey - - - *flor:*	66.	21.
Z Nabiałow *deductis expenſis* od Krow Całkowych *nro.* 24. $\frac{1.}{2.}$ *reſtat* ná Intratę Fáſek *nro.* 11. *á flor:* 8. - - - - - - - - - - - - - - - - *flor:*	88.	- - - -
Zá Sery Kop *nro.* 11. - - 14. *á flor:* 7. - - - - - - - - - - - - *flor:*	78.	24.
Zá Siáno ktorego przedano Brogow *nro.* 6. rachuiąc *á flor:* 80. *facit* - - - *flor:*	480.	- - - -
Z Czynſzu wybránego od Poddánych ná ś. Marćin z Kaczmarzem - - - *flor:*	130.	- - - -
Od Młynárzá *ratione* Arendy Młynow náRok, - - - - - - - - - - *flor:*	150.	- - - -
In ſumma Percepty, - - - - - *flor:*	4163.	10.

Diſtr-

V. VI. MODELLA ſpecifikácyey Vrzędnikowey ábo Picye ma bydź realnie deductis expenſis pokazàna Intratá.

Diſtributa.

Vrzędnikowi *ratione* Pieniężney Dyàryey zá Rok, - - - - - - - - - - - - - - - flor:	150.	- - - -
Goſpodarzom dwiemà we dwuch Folwarkách Dyáryey *à flor*: 30. - - - - - - - flor:	60.	- - -
Dźiewkom Mytá, Párobkom, Pogániáczom, Páſtuchom z obuwiem, Kozuchámi, &c. flor:	83.	- - - -
Ná rożne potrzeby y drobiazgi koło Goſpodárſtwá, Rzemięślnikom, - - - - - flor:	180.	- - - -
Zá Poſtronki, Zelázà, ſmoły, Wozy *& alia* - - - - - - - - - - - - - - - flor:	40	- - - -
Zá Wieprzá przykupionego do karmienia - - - - - - - - - - - - - - - flor:	7.	- - - -
Zá Náśienia Ogrodne *in defectu* domowych - - - - - - - - - - - - - - flor:	15.	- - - -
Zá Achtele do Browáru *nro* 8 *á flor*: 1. - - - - - - - - - - - - - - - flor:	8.	- - - -
Ná Powab do Zniwá ná oſob *nro.* 220. á gr: 10. wydano - - - - - - - - - flor:	73.	10.
Viales Curſorom rożnym z liſtámi - - - - - - - - - - - - - - - - flor:	7.	- - - -
Kolendy Czeládzi według zwyczáiu - - - - - - - - - - - - - - - - flor:	3.	- - - -
Kśiędzom po Kolendźie ze Szkolnymi - - - - - - - - - - - - - - - - flor:	4.	- - - -
In Summa pomienioney Dyſtrybuty - - flor:	630.	10
Illaty do ſkárbu Páńſkiego zá kwitámi oddał Vrzędnik - - - - - - - - - - flor:	3100.	- - - -
Summa hac vtraą facit - - - - - - flor:	3730.	10.
Remánent - - - - - - *pro futura Calculatione* v Vrzędniká - - - - - flor:	433.	- - - -
In Summa ſummarum - - - - - - - flor:	4163.	10

Summá tedy Roczna *efficit deductis expenſis* iáko *patet ex Calculatione* Intraty ná *flor*: - - - - - 3605.

INFORMACYA.

Do tákiego MODELLVSZA *y Summáryuſſá, może włożyć wſzyſtkie Oekonomiczne Prowentá Intratne w Percepty, według ſpecyfikácyey* fol. 70. *w Punkćie* Informationis IV. & folio 86.

Dyſtrybuty tákże wſzelkie Ordynáryyne y extraordynáryyne według Realnych dokumentow wpiſáć, y tákowym ſię rachowáć ſpoſobem.

Czyn-

Czynszow rożnych Chłopskich y dánin podług Osády nà ś. MARCIN; ktorych tákowa Specificatio.

	Czynsz pieniężny.	Kápłony.	Gęsi.	Iáycà.	Sep Pszenny. Cwiertnie.	Sep Owśiany Cwiertnie.
Czynsz ieśli z Stroznym czyli bez Strożnego.						
Kmiecze Wśi A. według liczby osob Osady y Imienia ieden z nich dáie po - - - - - *flor.*	1. gr. 6.	4.	2.	30.	1.	1. $\frac{2.}{3.}$
Zagrodnik ieden *nro.*	- - - : 7. $\frac{1.}{2.}$	2.	1.	15.		
Wieś B. Kmieć po *fl.*	1. : - - -	4.	2.	30.	1.	1. $\frac{1.}{3.}$
Zagrodnik - - - *nro.*	- - - : 6.	2.	1.	15.		
Wieś C. Kmieć po - - - - - *flor.*	1. : 18.	4.	2.	30.		2. $\frac{1.}{6.}$
Zagrodnik - - - *nro.*	- - - : 7. $\frac{1.}{2.}$	2.	1.	15.		
Rzemieślnicy, Káczmarze z Młynárzámi Czynszu - - - - - *flor.*	150. - - - -					

Robocizna Chłopska, tu się nie specyfikuie, gdyż tà według mieyscá, Osady, y dawnego zwyczàiu, iáko iest przy kàżdey náznàczona y postànowiona Máiętności, tàk też podług tey nic więcey nie przyczyniàiąc, àni opuszczàiąc, oney zażyć y stosowáć się,

RE-

REMANENTY z MODELLVSZOW WYZEY POŁOZONYCH, IV. V. VI. VII.

Po expedyowàniu pomienionych z Vrzędnikámi Ràchunkow, tàki *ex Calculatione* przy nich zoſtawáć ma *in ſimul* zebràny Remanent, od ktorego właśnie czáſu, y z czego ſię będą mieli (*ad proportionem* tey verifikacyey *Diem*, *Menſem*, & *Annum*, ſpecyfikuiąc) *in futurum* ráchowàć.

Remánent - - - - - w Kopàch y Snopiu.

	Zyto: Kop. Snop	Pſzenicá. Kop. Snop.	Ięczmien. K. S.	Groch. K. S.	Owies. K. S.	Proſo. K. S.	Tátárká. K. S.	Siemię Lniáne. K. S.
In ſumma Zboża w Snopiu.	144. 17.	95. 31	108. 52.	- - - - - -	145. 20.	- - - - - -	13. - - -	- - - - - -

Remánent w Ziárnie wymierzonym Miárą Kràkowſką.

	Cwie. Kor.	C. K.	C. K.	C. K.	C. K.	C. K.	C. K.	C. K.
In ſumma w Ziárnie.	21. —	2. 4. / 3. m.	1. 1. / 3.	1. 2. / m.	5. 1. / 3.	18. —	2. / 3.	3. 1. 2. / 3. m.

Wßytkie inne rzeczy ktorekolwiek tylko do Goſpodárſtwá należą przy Máietnośći tenorem Inwentarzá ſpecyfikowáć videlicet.

Przędźiwá Lniane.
Konopne.
Zgrzebne páćieſzy.
Płotnà rożne, wiele ktorego gátunku.
W Pieniądzách *reſtat ex Calculatione* - - - *flor.* 505. - - -
Defecta Zboż w Snopiu, w źiárnie; y inne ktoreby były:
Ex occaſione Vrzędniká.
Oborá w ktorey Rogàtego Bydłá *cum diſtinctione* Folwàrkow
Ogulnego rożney śierći *nro.*
Krow Ogulnych znazwiſkiem, y odmiànàmi *nro.*
Pożytkowych ogulnych *nro.*
Całkowych *nro.*
Połownych *nro.*
Niepożytkowych *nro.*

Bykow

Bykow, tàkże według śierći y odmian opiſáć, *nro.*
Wołow Robotnych - - - - - - - - - *nro.*
Wołow Karmnych - - - - - - - - - *nro.*
Wołow v Chłopow nà załogi - - - - *nro.*
Przychowek, Rocznych dwuletnich &c. ogolnych *videlicet.*
Byczkow - - - - - - - *nro.*
Iáłowek - - - - - - - *nro.*
Owczárnia, w ktorey ogulnych ſztuk *nro. videlicet.*
Owiec pożytkowych - - - *nro.*
Iáłowych - - - - - - - *nro.*
Bàránow - - - - - - - *nro.*
Skopow - - - - - - - - *nro.*
Przychowek Rocznych y rożnych &c. *nro. videlicet.*
Báránkow - - - - - - - *nro.*
Owieczek - - - - - - - *nro.*
Chlewnego bydłá ogulnego - - - *nro videlicet.*
Máciorek Sámic Stàrych - - - *nro.*
Sámcow - - - - - - - *nro.*
Wieprzow - - - - - - - *nro.*
Wieprzow w karmniku à Die - - - *nro.*
Wieprzow w Młynie à Die - - - *nro.*
Przychowek Rocznych y rożnych ogulnych *nro. videlicet.*
Wieprzkow - - - - - *nro.*
Sàmiczek - - - - - - *nro.*
Folwárczny drob, Kur Inwentárſkich *nro. cum distinctione* Folwàrkow.
Kur proſtych z przychowku - *nro.*
Kápłonow - - - - - - *nro.*
Kogutow - - - - - - *nro*
Gęśi Inwentàrkich - - - - - - *nro.* ogulnych.
Gęśi - - - - - - - *nro.*
Gąśiorow - - - - - - *nro.*
Przychowku ogulnego - - - - *nro.*
Iendykow - - - - - - *nro.*
Káczek - - - - - - - *nro.*
Nabiáły Fáſek Màſłá y kwart - - *nro.*
Serà Kop y liczby - - - *nro.*

Skor

REMANENTY.

Skor z odeszłego rożnego bydłá *cum distinctione & verificatione* - - - - - - *nro.*

Czynßow Chłopskich od Kmiećiow, Zagrodnikow, Rzemieślnikow y Młynárzovv ná ſummę *flor.*

Browárne Retenta, w Słodách Cwiertni y Korcy *nro.*

Piwà w Achtelách w Piwnicy - - *nro.*

W Kárczmàch ná wyſzynku, według kárbow, *nro.*

W Chmielu Cwiertni, y Korcy *nro.*

W Młotách - - - - - - - *nro.*

Gorzalnia, Gorzałki przepaláney nà dobrą ányſzkową.

Z przemierzenia Kwart - - - *nro.*

Item Proſtey kwart - - - - *nro.*

Słodu gotowego Cwiertni y Korcy *nro.*

Anyſzku funtow - - - - - - *nro.*

Siáná, Brogow, y Wozow - - - - *nro.*

Słom rożnych Oćiep - - - *nro.*

Sádow Vrodzáynych - - - - - *nro.*

Ogrodow Iárzynnych - - - - - *nro.*

Náśienia rożnego - - - - - - - *nro.*

Zagonow zàśianych wiele czego - - *nro.*

Iàrzyn rożnych w dołách wiele czego dołow *nro.*

Páśieká, w ktorey osádzonych Pniow - *nro.*

Puſtych Pniow - - - - *nro.*

Stáwow Ogulnych nárybionych w Roku - - *nro. &c.*

Według mieyſcà y nazwiſkà - *nro.*

Sadzáwek - - - - - - - *nro.* (czyná ſię *&c.*

Młynow, ná wymiaràch, wymierzono *Die & Menſe* á zá-

Stádo Klacz *nro.* węgług lat, śierći, y odmian,

Koni tákże - - - - - - *nro.*

Stádnikow - - - - - - *nro.*

Przychowku ſtádnego ogulnego - *nro. videlicet.*

Zrżobkow - - - - - - *nro.*

Klaczek - - - - - - - *nro.*

Koni robotnych - - - - - - - *nro.*

Mytá Czeládźi Dworſkiey, y Folwárczney nie dopłácone *ex Calculatione Reſtat* z zeznánia nà *flor.*

Mobilia záś rożne Gospodárſkie, według Inwentarzá, y Connotácyey rewidowáć máią PP. Ráchmiſtrze, ieśli w czym iákiego nie máß mánkámentu.

Z tych záś wyżey ſpecyfikowánych rzeczy, powinni Vrzędnicy ráchowáć ſię: *ſub Die, Menſe & Anno.*

MODEL.

MODELLVSZ INWENTARZA.

Iáko ma być káżda rzecz Compendiosè cum Diſtinctione & Specificatione, (ktora ſię tylko przy Maiętnośći ná gruncie znaydźie, minima quæq; kładąc) opiſàna y connotowána.

ANAPRZOD.

Dwor, Ktorego *poſitionem loci* od wiàzdu wyràźić, przy tym wiazd, wrotà fortki, párkány, y ogrodzenie, ná biegunách wrotà, drzwi álbo ná zawiáſach, z kunámi, z wrzećiadzàmi, z ſzkoblámi, zamkàmi, z ſkłotkámi żeláznemi, álbo iàko ſię znáydowáć będą, opiſáć.

Budynki Dworſkie, Murowàne czyli budowáne, z ſzbámi, z Pokoiàmi Izdebkàmi, z Komnátámi, z kumorámi, z Spiżárnią, z Gankámi, ſienią, ktore według dyſpozycyiey ſpiſáć. okná ſkláne wołow, czyli w drewno wprawione, v nich kraty, álbo bálásy, z okiennicámi żeláznemi od podworza, czyli ze wnątrz, otworzyſte álbo záſuwáne, piece, kominy, kominki w nich blách y, czeluśćie, drzwi robotą Stolárſką, álbo proſtą, z zawiàſzámi, z ántabą, z haczykámi, z ſzkoblem wrzećiądzem, zamkiem, z zapora, podłogá, powáłą, o wielu belek, liſtwy, pułki, ſzafy, Stoły, ławy, ſtołki y inne rożne, ktore tylko do ſzpiżàrnie należą vpàtrować y porzannie ſpiſáć trzebá.

Dàch poddàſze dàchowka, czyli guntàmi, àlbo tàrćicàmi nàkryty, álbo Słomą àlbo trzćiną poſzyty.

Lámus álbo ſklep iákim budynkiem, ieśli ſklepiony, ten opiſáć według Dyſpozycyey Budynku.

Kuchnia W ktorym tàkże Budynku, wſzyſtkie opiſáć *neceſſaria* y ogniſek y komin, przy tym piec Piekàrſki, & *alia* ktore moga *ſequi* tego *ad commoditatem*.

Studnia ná ktorym mieyſcu ocembrowána, drzewem iàkim, álbo kámieniem przy tey Studniey, Zoraff, álbo kobelicá, z wiàdrámi nà Linie, álbo Łàncuchu, nie przepomnieć Sztoku, Rząpiu, ieśliby był; álbo też Pompę.

Szpichlerz

Szpichlerz iàkim budynkiem opisàć, przegrod wiele, z miàràmi, z Młynkiem, y àrfa do chędozenia Zboża, y iàk wiele iákiego Zboża w żiárnie wymierzonego connotowàć.

Stáynia. Tákże *simili modo* opisáć, złoby, drábiny, y ná wiele koni przestrzeńſtwo może być, dách, zámknienie, y podłogę.

Wozownia Iákim budynkiem, z iákim zawàrćiem, y przestrzeńſtwem.

Folwàrczny Budynek Goſpodárſki, według wzwyſz opiſánia, wſzyſtkie poterminowáć *neceſſaria.* Piekàrnią w ktorey Piec Piekàrniány z kominkiem do świátłà, grodze nà Cielętá ze złobem, z drábinkàmi, tákże y ná Krowy, w tym Folwàrku, kłod nà Kàpuſtę, y inne rożne naczynia Goſpodárſkie, y do Nabiáłow zwyczàyne.

Loch do Nabiáłow, iáka będźie dyſpozycya opisàć, tákże Sernik, kurnik, Wołownia, Chlewy, Komory, Stáynie, y Gołębniki.

Łáźnia. Iáki budynek, Piec, wánny, ławki, kominek, y inne Łáźienne naczynia rożne ſpecyfikowàc.

Páśiekà Wiele oſádzonych Pniow, wiele puſtych, zàgrodzenie, dàſzki nád Bárćiàmi, fortkà z zàmknieniem.

Browar. W nim Budynki, weśćie, wiazd, ogrodzenie, Dàch, poddàſze, Naczynie Browárnie, Kłody ná Stod, Káźie, ieśli ktory z nich będźie opaſány Łàncuchem, Kátki, przykryćie, álbo wieká do Kàdźi, Koćieł, kotliná, Száfraty, Liie, Wiádrà, Rynny, Konwie, Cebry, koſz do Chmielu, koſtur, poćiſk, Siekiery, Achtele, wory, koryto do zálewània zboża

Ozdownia według budynku, Piec do Ozdzenia, Czeluście, Láſy, *nro.*

Gorzałnia Tákże iáki budynek, Gàrcow wlepionych z Rurnicàmi, kłod do zàćieràniа, Beczki, Bàryłki, konwie, Liie, nalewki, Cebry, wieká.

Piwnicá ná ktorym mieyſcu, budynek oney, ſchody, kętnary, korytà, y inne *neceſſaria* ktore moga być.

Oborá Według dyſpozycyey budynku, y przeſtrzeńſtvvá, Ogrodzenia, Dylowánia, żłoby Drábiny, wrotà, fortki, nakryćia.

Bydło rogáte podług Folvvárcznego trybu iáko ſię znaydźie, po śierći po odmiànàch y nazwiſkách opiſàć, *cum diſtinctione* pożytkowych, wiele Całkowych, wiele połownych. *Item* Byki, Woły karmne, robotne, przychowki podług lat.

Owczárnia *ſimili modo*, iàko wzwyſz pomienione bydło, Owce pożytkowe, Iáłowe, wiele Białych y Czarnych, Báránow, Skopow, y Przychowku.

Chlewne bydło. Ogulnego *nro. videlicet:* Sàmic màciorek, Stádnikow, wieprzow,

wieprzow, chlewy, według budynku, Przychowki, rocznych Prosiąt.

Drob Folwárczny. Kury, Gęśi, Indyki, Káczki Inwentárskie z przychowku, kur prostych, Kápłonow, y Owocu kokoszego.

Gumno. Wiázdy, wrotá, fortki, oparkánienie, álbo iákie ogrodzenie, według dyspozycyey budynku. Stodoły, Káwy, Szopy, Brogi, Brozyny, nakryćia, y zawárcie, Zboża w Snopiu, Słomy, snopki.

Siáno. Brogow, Stert y for Siáná, y iák dawnego, Rocznego koszonego wiele może być.

Polá álbo Role. Ktore są troiákie, z vrodzáiámi, mieyscá onych, podług Dworskich wzorow, osobno opisáć puste, ná ktorych wszelkiego Zboza iáko się znaydzie, *videlicet*: Zyto Oźimie, y Iáre, Pszenicá Ożimia; y Iára, Ieczmien, Rysz, Orkisz, Groch, Owies, Tátárká, Proso, Ber, Rzepik, Hányzek, Kolender, Kminek, Szocowicá, Len, Konopie, y Rzepá.

Siewy pro Anno: Według w zwysz pomienionego Zboża, wiele czego wysiano vczynić terminátę.

Ogrody Iárzynne Dworskie, y Puste, ná ktorych zagonách Iárzyny záśiane *nro.* Rozsády, tyle, Pásternaku, Márchwie, Rzepy, Cybule, Pietruszki, Ogorkow, Báni, Cwikły, Czosnku, Náśiennych Iárzyn, osobno ponotować ná przechowánie, tákże y Głąbiu.

Ogrod Włoski, w ktorym iáka budynku dyspozycya, Ogrodzenie, wiazd, Fortki, zawárćie, Chłodniki, Sczepia, kwátery, drogi, przy tym naczynia Ogrodne, grácá, grábie, taki, nosze, drábiná, osękà do chędożenia Lisek z drzewá, Łáwy.

Sády ná ktorych mieyscách, z iákim vrodzáiem y w iákiey cenie Arendá.

Chmielniki. Według mieyscá. Stroisze ponumerować.

Łáki. Mieyscá opisánie y wiele z nich bywa Brogow Siáná.

Stáwy. Tákże opisánie mieyscá, nazwiská ich, osádzonych, nárybionych w ktorym Roku, tákże pustych, y Sadzáwek y wiele czego *cum distinctione.* Grobli obwárowánie, Spusty, Mnichy.

Młyny. Według dyspozycyey budynku, Koł biegunowych, Staporow do Krup, Stępy ná Oley, foluśz, Izbice, pogrodki, Kámienie, Szkrzynie, Pytle, Przetáki, Miáry, miárki, Oskárdy, drzewá, Wory, przy tym osádá Polá, Łąk, Sádow, Ogrodá, ná wymiárách czyli ná Czynszách, quotę náterminować, Wieprzow Dworskich w karmniku, *à Die, Anno, nro.*

Wodny
Wietrzny
Końśki y
Domowy
młynek.

Szprzęty rożne Gospodárskie Dworskie, y Folwárczne pługi, Rádłá z żelázne, Brony, z żeláznemi álbo drewniánemi gozdźmi, vzdeczki,

śle,

śle, vzdzenice, poſtronki. kulà, ſanki, y śiekierà. Wozy robotne okowáne, boſſe, z puſkolzkámi, z drábinàmi, deſzkámi, wagi, śiodłà, fornal, puſſzorki, lece, drągi y máźnicá.

Stádo Końſkie, tych ogulnie liczbę vczynić, ſztuk, potym oſobno wedługlat, śierći, odmian, znaków, y cech ſpecyfikowáć, Stádnikow, Przychowku, *cum diſtinctione* Zrźebcow, y klaczek, przy tym konie robotne opisáć.

Lás, Bor, Puſcza, Gay, Chruśćizne opisáć, iákie drzewà, Budynkowe, ná opal, Pſzczelniki, Łaki, Zołędźi, y Bukwi vrodzay.

Grânice; ieśli ſą znáczne Kopce, àlbo według Rowu, Gośćincà, Mogił, Rzek, kámienia, y drzewá iákiego, álbo miedze.

Wieś w iàkiey oſàdzona dyſpozycyey, y przy iàkim mieyſcu, Połáćia, iedna czyli dwiemá, w kupie, w okrąg, àlbo gdźie nie gdźie Chàłupy, Chàłup ośiádłych kmieczych *nro.* Zagrodnikow, Chàłupnikow, Kárczmy, y puſtki poterminowáć.

Powinnośći Poddànych podług zwyczáiu ktorey Màiętnośći, iáko ieſt poſtànowiona roboćiznà, y dániny w pieniądzàch, zbożàmi, y drobiem Folwàrcznym, od Kmiećiow, Zagrodnikow, Cháłupnikow, Rzemieślnikow, Káczmarzow, Młynárzow, y komornic, po Imieniách opiſáć doſtátecznie trzebá.

Monimenta, Praw pewnych Autentycznych, Kwity Poborow, Podymnego, Rogowego, Czopowego, Pogłownego, tákże y Wyderkaffow iákichkolwiek.

Pápiernia, Szàbelnia, Hutá Kruſzcowa y Szklána, Kuznice, Wieże Solne gdźie Sol wárzą, te Prowentá gdy ſię w ktorey znayda Màiętnośći według w zwyſz opisània budynkow y dyſpozycyey *ex reuiſione*, tákże naczynia wſzelkie ktore do ktorych należą, dla rzetelnego Inwentarzá opisáć, màiąc nà pàmięći Oſády, y przyległe do nich Role, Łaki, Sády y Ogrody *cum reuiſione* Prawà, y dawnego vżywánia, ná iàkich záśiedli Goſpodarze powinnośćiach.

TABVLA MVLTIPLICATIONIS

To iest, Rozmnożenie Liczby.

ABO

OBIECADŁO ARYTHMETYCZNE.

Ktora powinni ná pámięć vmieć Ráchmistrze. Gdyż do Ráchunkow iest wielce potrzebna. Sposob zrozumienia tey Tabuły, ten się záchowuie, według porządku Liczby. 1 1. 1. Znáczy raz ieden, że tylko iest y będźie iedná liczbá. Zàś dwá ràzy dwá, vczynią cztery.

Et consequenter vt sequitur numericè.

1.	1. - - - 1.		
2.	2. - - - 4.		
	3. - - - 6.		
	4. - - - 8.		
	5. - - - 10.		
	6. - - - 12.		
	7. - - - 14.		
	8. - - - 16.		
	9 - - - 18.		
	10. - - - 20.		
3.	3 - - - 9.		
	4 - - - 12.		
	5. - - - 15.		
	6. - - - 18.		
	7. - - - 21.		
	8. - - - 24.		
	9 - - - 27.		
	10. - - - 30.		
4.	4. - - - 16.		
	5. - - - 20.		
	6. - - - 24.		
	7. - - - 28.		
	8. - - - 32.		
	9. - - - 36.		
	10. - - - 40.		
5.	5. - - - - - 25.		
	6. - - - - - 30.		
	7. - - - - - 35.		
	8. - - - - - 40.		
	9. - - - - - 45.		
	10. - - - - - 50.		
6.	6. - - - - - 36.		
	7. - - - - - 42.		
	8. - - - - - 48.		
	9. - - - - - 54.		
	10 - - - - - 60.		
7.	7. - - - - - 49.		
	8. - - - - - 56.		
	9. - - - - - 63.		
	10. - - - - - 70.		
8.	8. - - - - - 64.		
	9. - - - - - 72.		
	10. - - - - - 80.		
9.	9. - - - - - 81.		
	10. - - - - - 90.		
10.	10. - - - - - 100.		
10.	100. - - - - 1000.		r. m.
10.	1000. - - - 10000.		10. m.
10.	10000. - - 100000.		100. m.
100.	100. - - - 10000.		
100.	10000. - - 1000000.		milion.

Specy-

Specyfikácya Numerácyey y Summowánia, ktore iáko wiedźieć, y wyrażáć, z tey fię informowáć Dyſpozycyey.

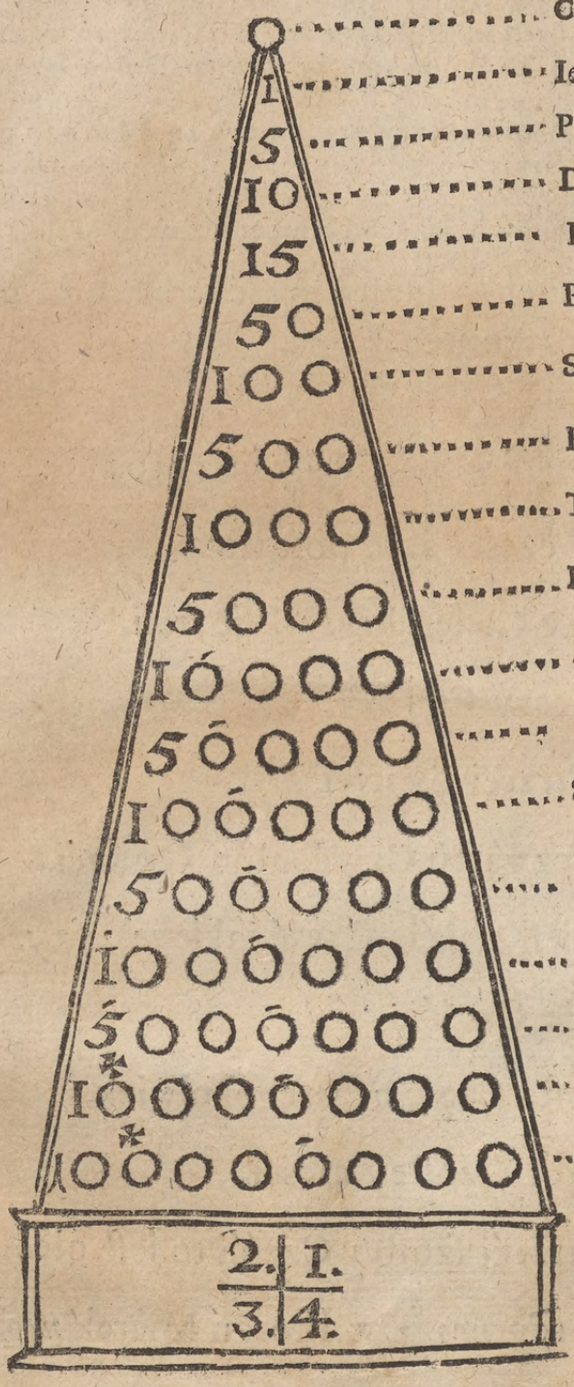

Wiekßą záś liczbe ták ſummowáć, wyrażáć, y wymowić potrzebá.

1. ✠. 1. ✠. 1.

2 3 1 2 1 4 3 2 4 3 2 1 1 3 2 2.

To ieſt, Dwá Tyśiące Tyśiącow Tyśiącow Tyśiącow Tyśięcy, Trzykroć dwánaśćie Tyśięcy Tyśiącow Tyśiącow Tyśięcy, Sto czterdźieśći y trzy Tyśiące Tyśiącow Tyśięcy, Dwákroć Czterdźieśći y trzy Tyśiącow Tyśięcy, Dwákroć iedenaśćie Tyśięcy, Trzy ſtá dwádźieśćia y dwá.

Tá po-

Tá pomieniona y wyrażona Summá ma ſwoy fundáment liczby, ktorą z końcá ſámego do Czwartego Numeru ráchować, y znáczyć nád tą liczbą ákcentem, znowu od tegoſz Znáku do Czwartey, tákże znáczyć ſobie, iáko wiele záchodźić może, licząc *Prima ſe, Secunda decem, Tertia Centum, Quarta mille.* To ieſt pierwſza liczbá, znáczy przez ſię, iáko ieſt wyrażona, y iáko ſię od końcá poczyna. Druga Dźieśięć wedle niey. Trzećia Sto, Czwarta Tyśiąc, potym liczyć, y ſummować według podánego wzwyż ſpoſobu.

Wyrażenie Numerácyey álbo Frákcyey Arythmetyczney bárdzo potrzebne ná rożne miáry, Cwiertnie, Korce, Miárki, Gárce Szynkárſkie, Pułgárcowki, Kwarty, y inne pomiáry. Ná Wagi, Gwichty, Łokćie, y ná rożne Pinieżne monety tákże y dla powyżey Specyfikowánych Modelluſow y ichże Arythmetycznych Explikácyey.

$\frac{1.}{16.}$ To ieſt ſzeſnaſta część iedná od rożnych miar ſpecyfikowánych.

$\frac{1.}{8.}$ ---- Oſma Część iedná.

$\frac{1.}{4.}$ Cwierć iednà, od łokćià, gàrcá, korcá, wagi, y od monety.

$\frac{1.}{2.}$ ----- Puł część álbo połowicá.

$\frac{3.}{4.}$ Trzy Cwierći czego ſię tràfi.

$\frac{3.}{8.}$ ----- Pułtory Cwierći.

$\frac{5.}{8.}$ Pułtrzeći Cwierći.

$\frac{7.}{8.}$ ---- Pułczwárty Części àlbo Cwierći.

$\frac{1.}{3.}$ To ieſt trzećia Część iákiey Miáry.

$\frac{2.}{3.}$ ---- Dwie Części.

$\frac{1.}{6.}$ Szoſta Część od czegokolwiek.

$\frac{3.}{6.}$ ---- Pułtory ſzoſtey części.

$\frac{5.}{6.}$ Pułtrzeći ſzoſtey Części to ieſt pięć Części od ſzoſtey.

W Cwiertni ieſt Korcy *nro.* 3. w Korcu Miárek *nro.* 8. Miárek frákcya táka.

$\frac{1.}{8.}$ Miárkà iedná $\frac{1.}{16.}$ puł Miárki *ad proportionem* Korcá.

Ad proportionem záś Cwiertnie pomienioney tàk ſię Miárki piſzą *videlicet.*

$\frac{1.}{24.}$ Miárkà iedná $\frac{3.}{24.}$ Pułtory Miárki $\frac{1.}{12.}$ pułmiárki.

Alio tákże *modo* piſáć ſię moga miárki dla ſnàdnieyſzey Specyfikàcyey.

$\frac{1.}{m.}$ iedná Miárká, $\frac{2.}{m.}$ dwie, $\frac{3.}{m.}$ trzy & *conſequenter* wiele ich będźie piſác.

Expli-

EXPLIKACYA
Frákciey Specifikowánych.

Wźiąć Miáry proporcya, do rozdźielenia ná częśći, á potym ią według Arythmetyczney pokazáć y opiſáć dyſtynkcyey, *ad Exemplum*, ná Miárę, Wagę, łokieć, y ná monety pieniężne.

Miárá, puł miáry, Cwierć miáry, puł Cwierći, puł puł Cwierći, puł, puł, puł, Cwierći &c.
Gárniec, puł gárcá, Kwartá, puł Kwarty, Kwáterká, puł Kwáterki;
Łokieć, puł łokćiá, Cwierć, puł Cwierći, puł puł Cwierći, puł, puł, puł Cwierći &c.
Cetnar, Kámień, Grzywná, Funt, puł funtá, Cwierć, &c.
Pieniądze, ieśli od złotego, ten ma w ſobie *gro.* 30. puł złotego, Cwierć złotego, *groſy nro.* 5. $\frac{1}{6}$ Szoſtak $\frac{1}{5}$ Groſzy 10. $\frac{1}{3}$ Ieśli od talerá, od ſtá y od czegokolwiek może wźiąwſzy proporcyą ná część rozdźieliwſzy podobnemi opiſáć frákcyámi, według Modellu iáko ſię wyżey ſpecifikuią.

Po opiſániu Frákcyey Arythmetycznych ná rożne Miáry, Korce, Gárce Szynkárſkie, Łokćie, y ná ſummy pieniężne; że y Wagá do Oekonomiki, dla Wełny, Łoiow, Przędźiwá &c. potrzebna, preto dla informácyey, tu ſię rożne ſpecifikuią Diſtinkcye.

Cętnar ieden ma w ſobie	*Kámieni*	5.	
Cętnar ma w ſobie	*Funtow*	130.	
Puł Cętnará ma w ſobie wagi	*Funtow*	65.	
Trzećia część Cętnará ma	*Funtow*	$43\frac{1}{3}$	
Czwarta część Cetnará ma	*Funtow*	$32\frac{1}{2}$	
Kámień Krákowſki ma	*Funtow*	26.	
Kámień Wárſzáwſki ma	*Funtow*	24.	
Kámień Lwowſki ma	*Funtow*	36.	
Kámień Gdáńſki ma	*Funtow*	24.	
Funt ieden ma	*łotow*	32.	
Puł funtá	*łotow*	16.	
łot ma	*Kwintle*	4.	
Kwintlá ma	*Pfeniki*	4.	
Vncia	*łotow*	2.	
Cetká ma tákże	*łotow*	2.	
łot ma	*Gran*	6.	
Item łot ma	*Gren*	18.	
Grzywná ma w ſobie metallu	*łotow*	16.	*to ieſt puł funtá.*
Grzywná ma	*Kwintel*	64.	
Grzywná ma	*Kárátow*	24.	
Kárát ma	*Gran*	4.	
Kárát ma	*Gren*	12.	
Gran ma	*Greny*	3.	
Grzywná ma	*Gran*	96.	
Grzywná ma	*Greny*	288.	
Ná łáſzt Gdáńſki Zboża w chodźi Cwiertni Krákowſkich		27.	
W Czwiertnią pomienioną w chodźi	*Gárcy*	42.	
W Korcu, ktorych w chodźi 3. w Cwiertnią	*Gárcy*	14.	
W Puł Korcu	*Gárcy*	7.	

Explicacya Frákciey Specifikowánych.

W Puł puł korcu - - - - - - - - - - - - - - - -	*Gârcy*	$3\frac{1}{2}$
W Bellę iednę Pápieru wchodźi - - - - - - - - -	*Ryż*	10.
Iedná Ryzá ma w ſobie pápieru - - - - - -	*Liber*	20.
Librá Pápieru powinná mieć - - - - - - - -	*Arkuſzy*	25.
Bállá Sukná ma w ſobie - - - - - - - - -	*Poſtáwow*	20.
Poſtaw Sukná ma - - - - - - - - - - - - -	*łokći*	32.
Płutná ſztuká ma - - - - - - - - - - - - -	*łokći*	100.
Puł ſetek - - - - - - - - - - - - - - - - - -	*łokći*	50.
Kopá iedná ma w ſobie - - - - - - - - - - -	*Liczby*	60.
łáſzt śledźi ma - - - - - - - - - - - - - -	*Beczek*	12.
Sorok Soboli ma - - - - - - - - - - - - - -	*Sztuk*	40.
Grzywná ma w ſobie pieniędzy - - - - - - -	*Groſzy*	48.
Mądel ma - - - - - - - - - - - - - - - - - -	*Liczby*	15.
Bunt ma - - - - - - - - - - - - - - - - - - -	*Liczby*	15.
Tuźin ma - - - - - - - - - - - - - - - - - -	*Liczby*	12.
Wiárdunek ma w ſobie - - - - - - - - - -	*Liczby*	12.
Tácher ma - - - - - - - - - - - - - - - - - -	*Liczby*	10.
Iarſzyn ma w ſobie miar álbo liczby - - - - - - - - - - - - - - -		2.
Drew káżdego gátunku Dźieśiątek ma Gromad - - - - - - - - -		4.
Dźieśiątek drew ma - - - - - - - - - - - -	*Siążow*	10.
Gromádá ma ná 4. konie - - - - - - - - - -	*Fur*	3.
łaſzt Wapná gáſzonego ma w ſobie - - - - -	*Skrzyń*	16.
W łaśćie wapná ieſt śledźiowek - - - - - - - - - - - - - - - - -		60.
Skrzyniá wapná ma w ſobie Cegielniánych tak - - - - - - - - -		12.
Promiáńſkich záś tak ma -		8.
Rok záczyna ſię *ab Ianuario* ktory ma w ſobie - - -	*Mieśiącow*	12.
Mieśiąc ma w ſobie rożne	*Dni*	
W Roku całym ieſt - - - - - - - - - - - - - -	*Tygodniow*	52. *y dźień ieden*
W Roku znáduie ſię - - - - - - - - - - - - -	*Dni*	365.
Dźień záczyna ſię od pułnocy, do pułn: ktory ma	*Godźin*	24.
Godźiná ma w ſobie - - - - - - - - - - - -	*Kwádránſow*	4.
Kwádráns ma - - - - - - - - - - - - - - - -	*Minut*	15.
Rok Cáły ma w ſobie - - - - - - - - - - - -	*Godźin*	8760.

SVM.

SVMMARYVSZ ALFABETYCZNY,

Celnieyszych rzeczy, w Punktách Oekonomiki Ziemiáńskiey, opisánych.

A.

ANyzek iáko śiać, y ná iákim polu? Folio 7.
Attendentowie iáko sobie postąpić máią, przyiáchawszy do Máietności. 70.
Attendentowie korrupcyámi nie máią sie uwodźić? támże
Arithmetiki zálecenie. 74.
Attendentow iákich obierać? 75.
Arendarz iák sie ma správnowáć? 80.

B.

BUdynkow, dozor y opátrzność Folio 3.
Bocianá przyrodzona cnotá 8.
Blech ktory naylepszy, y iákim sposobem bielić. 15.
Bronáru iáki bydź ma dozor, iáka w Stodách, ozdzeniu, zwárzeniu wygodá y dostátek? 19.
Bydłá w chowaniu pomiárkowánie. 27.
Bydłá koło Adwentu nie zachudzać. támże.
Bydłu Rogátemu Lekárstwá. 28.
Bydłá gátunek iáko czynić? 29.
Bydłá pod czás mrozow opátrzenie. 29.
Bydło Swego wychowánia pożyteczne. 29.
Bárány ná Skopy kiedy obrzynáć? 30.
Bielmo koniowi iák ścierać? 51.
Biegunke końską iák leczyć? 58.
Białogłowskiego Gospodarstwá iáka powinność? 91.

C.

CZeládźi deseruitam mercedem płácić. Fol: 1.
Chwastu ochroná dla susenia, 9.
Chusty y płutná áby sie nie pśowáły sposob. 15.
Chmielnikow iáko przypilnowáć, tákże sposob żeby sie chmiel krzewił. 18.
Chlewow budowánie iákie bydź ma. 23.
Cielat rosporządzenie iákie bydź ma. 29.
Chlewnego bydłá iák wiele chowáć, y iakie bydź ma koło niego ochedostwo. 34.
Chlewnemu bydłu lekárstwá. támże.
Chudnieniu końskiemu iak zábieżeć, y czym konie wytuczyć záchudzone. 52.
Chłopá w czás ná rolą stánowić. 66.
Czeládźi zápłátá y iaki záchowáć w niey porządek. 69.
Chłopu ostrożnie wierzáć. 74.

D.

DZieśięćine spráwiedliwie oddawáć. Fol: 2.
Drzewo po ktory czás ná budynek wyćinać. 3.
Drobiu Folwárcznego iáki bydź ma dozor, y przychowek. 35.
Drobiu młodego odchowánia sposob. támże.
Dychawice końską iák leczyć? 49.
Dźiewek w Małżeństwo ná cudzą dźiedźine z iaką wydawáć kondycyą. 67.
Dźiedźic iák sie ma správnowáć? 81.

E.

EPilepsią końską, iák vznáć y iák leczyć? Fol: 56.

F.

FOlwárk co iest, y iáki bydź ma? Fol: 22.

G.

GOspodarz bydź ma bogoboynym y czułym. Fol: 1.
Gospodarskie trzy rzeczy osobliwsze. 3.
Gadźine wśeláką iáko wygubić, sekret. 17.
Gorzalnie dozor, y záka w robocie gorzatek powinna bydź wygoda? 20.

SVMMARYVSZ,

Gąśienice ábo liśki gubić. 25.
Geśi ná śtáwy błotne nie puśczáć. 36.
Gąśiorow wiele chowáć. támże.
Geśiom lekárśtwo. támże.
Gołębieńce iákie budowáć, y iáko gołębi przyśpaśabiáć, y przychecáć, wiele ich także chowáć. 37.
Gołębi áby łáśki nie pśowáły, śekret: támże.
Gośpodárśkie śprzety kędy, y iáko zachowáć. támże.
Gliśty Końśkie iák znáć y gubić? 57.
Gáiu, co zá pożytek? 60.
Gránic wárunek y znáki ich. támże.
Gumná zátrzymánie, y iáko zboże przechowáć? 73.
Gośpodárśtwo Białogłowśkie. 91.

I.

INwentarz Máietnośći iáko ma bydź Fol:
czyniony. 2.
Iáre Zbożá ná iákich rolách y kiedy śiáć? tákże iáko śię z niektorym śiárnem obchodzić. 6.
Ieczmień z ośći kłośowáć. 8.
Iarzyny w dołách iáko przechowáć. 9.
Indyczat na trawę nie puśczáć. 36.
Indykom lekárśtwo, y śekret ná przechowánie onychże. támże.
Intraty Comput iaki bydź ma. 70.
Intraty z Creścentiey iak dochodźić? 72.
Intereśśem alias *lichwą báwić śię, rzecz náganna?* 82.
Iterrogatorya Gośpodárśkie. 85.

K.

KAlendarz przy Máietnośći potrzebny ieśt. Fol: 1.
Kop w polu wkładánie. 11.
Krety iákim wygubić śpośobem, śekret. 17.
Kárbámi dwoy záwiádowáć maią. 20.
Kárczmy iaki bydź ma dozor? támże.
Komory iák wygubić śpośob. 24.
Krow pośtánowienie iákie bydź ma? 27.
Krową cálkową, czemu śię názywa? támże.
Krową áby Byká przypuśćiłá, śekret? 30.
Krowy áby mleká dodawáły, co czynić? 33.
Kokośy aby niośły, y w śámą Zimę, śekret. 35.
Kaczat ná trawę nie puśczáć. 36.
Kokośego Owocu ná przechowánie śpośob. támże.
Káczek ná śtáwy nie puśczáć. 43.
Klacz źrebnych iák ochraniáć. 44.
Klaczom Mieśiąc Liśtopad śkodliwy. támże.
Kláczom dla porzuczenia remedium. támże.
Kláczę kiedy z śtádnikiem łączyć. 48.
Końśkie lekárśtwá ogolnie opiśáne. támże.
Kaśel końśki, iák leczyć. 48.
Kámień końśki iák wypędźić y leczyć. 50.
Kopytá kiedy śchną koniowi czym śmárowáć. támże.
Kwity máią expenśá podáne weryfikowáć. 71.

L.

LIśki źiemne tákże y źwierzchne iáko, y czym wygubić. Fol: 9.
tákże. 25.
łaki kiedy śiec y podorywáć? 20.
Lekárśtwá niektore ná ludzkie choroby. 25.
Láśow dozor iaki bydź ma, y ktorych prześtrzegáć okoliczności? 59.

M.

MIockom od kradźieży iák zábiegáć? Fol: 11.
Miary dozor. 12.
Myśy, lub śczurki iáko gubić. 12.
tákże. 25.
Mrowki iák zátrácić, śekret. 24.
Mole iak wytrácić? 25.
Mieśiwá kiedy zaśáláć nayl. piey? 31.
Muchy iáko wygubić, śekretá. 33.
Miodu od pśczoł odbieránia czás. 40.
Młynow iáki bydź ma dozor. 41.
Moczu koń gdy puśćić nie może, śekretá. 49.
Myśy końśkie iako znáć, y iák wybrać. 51.
Máści rożne ná końśkie rany iako gotowáć, y iáko ich záżyć? 53.
Muchy, áby kani nie kaśáły, śekret. 58.
Máietność puśtośćie, przez częśte odmiány z Vrzędnikámi. 74.
Máietność iákim kupowáć śpośobem? 82.
Myśliśtwá zábáwá, y śkutek iáki? támże.

N.

NAwożu ábo gnoiu końśkiego iák záżyć. Fol: 4.
Nawozu wywoz ná rolą iák potrzebny. 7.
Naśienia Ogrodne ktore, y iáko ie záśiewáć. 9.
Naśienia włośkie ktore, y iáko śię z nim obchodźić. támże.
Nábiały iáko, y w iákim lechu przechowáć. 23.
Nábiały kiedy, y wiele rázy odbieráć? y iáko śię z niemi obchodźić? 32.
Nárybek do ośádzenia śtáwow. 42.
Nośáćizne końśką iák leczyć? 46.

ALFABETYCZNY.

O.

O Raczpod czás deszczá ma schodźić z bydłem. Fol: 4.
Obory chwastem nie zárzucáć. 5.
Ożiminy y Iárzyny śieybá iáka bydź ma. 6.
Ogrody iáko sporządzáć, naśienia iák przysposabiáć, y iako które Iárzyny śiać, y ochedożnie trzymáć? 8.
Ogrody iákim sposobem wyplenić. 10.
Octu przy piwie nie chowáć. 20.
Obory postánowienie y mieysce iákie bydź ma? 26.
Owczárnia iáko bydź ma budowana? 30.
Owce pięćtoraki pożytek przynoszą. támże.
Owce po ktory czas strzyz. támże.
Owce iák strásyć żeby nie skáliczyć? 31.
Owcom iáka dawáć karmią? támże.
Owcom owśiana słomá śkodliwa. támże.
Owcom ná rożne choroby lekárstwá. támże.
Ochwat końśki, z czego iák poznáć, y iák leczyć? 47.
Ochwatu końskiego iák uwárować. 58.
Oekonomow powinnośći. 90.

P.

POddánych, y bydłá w świeto, nie ćiemężyć. Fol: 2.
Przekopy kedy należą. 5.
Przenice ná iákich śiać rolách. 6.
Plewiárek w plewidle przestrogá. 9.
Plonu, iáka proba dochodźić? 11.
Posłádow iáko vdzielać? támże.
Przymiárki maią bydź rachowáne? támże.
Psow przy domu czuynych chowáć. 13.
Przedźiwo iáko sporządzáć, y inśe okolo niego powinnośći? támże.
Płotná pod ktory czás blechowáć. 15.
Putśetkow, iáka bydź ma miárá? támże.
Płotná y chusty ábyśie nie pśowáły, sposob támże.
Płoty w iákim trzymáć dozorze. 18.
Piwá przy occie nie chowáć. 20.
Piekarnie budynek iáki bydź ma? 22.
Pchły iáko gubić, sekret. 23.
Pluskwy wygubić, sposob. 24.
Psá wściekłego, vkąśenie iák leczyć. 25.
Psá nie wściekłego, vkąśenie iáko záleczyć? támże.
Przychowek, ktorego czásu trwálśy? 28.
Pástuchowie, karby máią mieć bydłá? 27.
Powietrze bydłá czym liczyć? 28.
Przychowek bydłá iák znakowáć? 29.
Pierza z podskubania oddawánie. 35.
Pásieki ábo pśczelniká iáki być ma dozor? 38.
Pśczoł opatrowánie. 39.
Plastry od Pśczoł iák wybierać. támże
Pśczoły roiące śie iáko zágániáć. támże.
Pnie ná vle kiedy wybierać? támże.
Pśczoł mátkę iáko vznawáć? támże.
Pśczoły złe alias fucus, iáko vznáć y iáko one wygubić? 40.
Pśczelny wosk biały, ná ran zgoienie. 41.
Podbicie świże końskie czym leczyć? 50.
Pśie włosy końskie iák gubić? támże.
Páskudniká iák poznáć, y iák zgániáć? 51.
Powietrze końskie iák leczyć? 52.
Puchlinę końską w nogách iákr ozpędźić? 56.
Poddanych powinnośći. 65.
Pánowie iákich Oekonomow máią záciągáć? 73.
Podskárbiego ábo śáfárzá powinnośći. 75.
Pisárzá pokoiowego abo sekretarzá powinnośći. 78.
Pan nie ma gárdźić rádą Przyiaćielską lub sługi życzliwego? 79.
Pochlebcow vznánie y Condemnátá. támże.
Pieniędzy wiedźieć komu pożyczáć? 82.
Ptáśtwo dźikie bite, iak przechowac? 83.
Praktyká Mieśieczna Gospodárstwá Ziemiáńskiego. 95.

R.

ROli ábo polá distinctia. Fol: 3.
Role iáko spráwowáć? 4.
Role iáko owcami burtowáć? támże.
Rolne powinnośći. támże.
Role kámieniste iáko wyplenić? 5.
Role śaponáte iáko osuszyć? támże.
Rol pokładu kiedy przepilnowáć? támże.
Robośizny y śczupły supplement. támże.
Role ktore poźnieysze do śienu? 6.
Rolą ná láry śiew iak spránić? támże.
Rzepe Polna iáko y kiedy śiać? 7.
Rossády záśiew, y iák śie z nią obchodźić? 8.
Ryby iakie solić y wędzić? 42.
Rybne skrzynie iákie bydź máią? 43.
Rog ábykoniowi odrastały ná zápalenie rogu, sekret. 50.
Rupie końskie iak znać, y leczyć? 57.
Rzemieślniká przy Máietności czym zátrzymáć? 64.
Rachunki Oekonomiczne iákie bydź máią? 71.
Rachunku początek ma bydź od Remanentu. 72.

S.

SCiernia z Rol nie przedawáć. Fol: 4.
Siewy w ktory czas poczynáć, y kiedy kończyć. 5.
Siewy ktore poźnieysze, y iako śie z niemi we-

według rożności polá sprawiáć? 6.
Sieybá Oźiminy y Iárzyny iáka bydź ma? támże.
Sprzątánie z polá. 8.
Stodoł opátrzność y ochroná. támże.
Sowy ná co pożyteczne? támże.
Snop iáki wiązáć? 11.
Spichlerz iáką budowáć mániérą? y w iákiey ostrożności bydź ma? 12.
Szczurki y myszy iáko y czym wygubić. támże.
Strożá powinność, y ná niego mieć oko. támże.
Sády w iákim dozorze y ochędostwie trzymáć? 16.
Szczepienia czás, y dozor. támże.
Słuby iákim przechowáć sposobem, sekret. támże.
Słodom iáka bydź ma wygodá? 19.
Słodow kiedy przysposabiáć? 20.
Sernik kedy stánowić? dla szkody. 23.
Siáná pomiárkowánie y czym go ochraniáć? 27.
Sery iáko robić? y żeby tłuste były? 33.
Stáwy w iákim porządku trzymáć? 42.
Stáwy iákie máią bydź ná tárlisko? támże.
Stáwy pod ktory czás spuszczáć? támże.
Stáwy kiedy, y iáko zaśiewáć może. 43.
Stáwow od Káczek ochraniáć, tákże od przedźiwá moczenia. támże.
Sidłá ná wydry. támże.
Stáwy liście záspeca pobliskich drzew, te záwczásu wycináć. 43.
Stáwom z kąd przyczyniáć wody? 44.
Stáwy iáko ślámowáć? támże.
Stádo końskie iák rozmnażáć, y iáko z nim obchodźić sie? támże.
Sledźioney Końskiey defekt iáko poznáć, y leczyć? 49.
Spleconego koniá iáko rátowáć? 52.
Sodno końskie iák zágoić? 53.
Suchoty Końskie iák znáć y leczyć? 57.
Spust iáko bydź ma do Gdańská, y przysposobienie potrzeb wselákich? 62.
Swiece, y szklonki nie idą w dyštrybucie. 69.
Száfárzá powinności. 75.

T.

TKaczom Informácya, o rożności, y wymierze płotná. Fol: 15.
Tylczak końskí iáko leczyć? 52.
Tkaczow iáka powinność? 64.

V.

VGory pod ktory czás spráwowáć. Fol: 4.
Vlow iákie bydź ma osádzenie? 38.
Vle iákim przenosić sposobem? támże.
Vlow kiedy przysposabiáć? 39.
Vderzenie końskiey żyły iák zgoić? 54.
Vkąszenie iádowitey gádźiny końskie czym leczyć? 56.
Vrzednik vmieietny bydź ma. 67.
Vrzednikowi nienależy mieszáć sie z chłopy y poddánymi. 68.
Vrzednik pijáństwem áni żalotámi báwić sie nie ma. 68.

W.

WOłki robaki w zbożu iáko gubić? Fol: 12.
tákże. 64.
Winnice sporządzenie, y rożne do spráwowánia y opátrowánia iey sposoby. 18.
Wieprzow dozor, y iáko ie karmić. 21.
Wołow karmienie. 29.
Wieprze przez wodę przeganiáć. 34.
Wieprzom lekárstwá. támże.
tákże. 111.
Wosk biały od pszczoł na zgoienie ran. 41.
Wydry w iákie sidłá łowić? 43.
Włosy psie końskie iák gubić? 50.
Wąsacz końskí iák leczyć? 52.
Wywinienie ábo wybicie z stáwu nogi, końskie iak leczyć? 56.

Z.

ZBoże iákie bydź ma do siewu. Fol: 6.
Zboża ná nasienie odkłádánie. 8.
Zenczarza iakim sposobem gromádźić y nábywáć? 11.
Zboża ktore w cześnego wymłotu potrzebuią specifikacya. 11.
Zboże kiedy nayczęści trzebá płuszować? 12.
Zrebietá kiedy y iáko rznąć ktory czás szkodliwy, y iaki bydź ma porznięciu dozor? 45.
Zapalenie końskie iák leczyć? 40.
Zołzy końskie iák y czym leczyć? 47.
Zagwozdzonego koniá iák y czym leczyć? 54.
Zatrátowánie końskie iák zaleczyć? támże.
Zombry końskie iák znáć, y leczyć? 57.
Zátwárdzenie końskie, iák poznáć y czym leczyć? 58.
Zboże iáko chedożyć. 63.
Zwierzchność iáka bydź ma nád poddánemi? 65.
Zbiegow od poddáństwá iáko dochodźić? 66.
Zboże iáko przechowáć w Gumnie? 73.
Zboże od wiátru wietrzeie. támże
Zboża ná Browar y gorzalnią iákim nabywáć sposobem? támże.
Zwierzyne bitą iák conserwowáć? 83.

KONIEC.

MEMORYAŁ
PRAKTYKI MIESIĘCZNEY
To iest,
Zbior osobliwßych rzeczy, w Práktyce Mieśięcznej Gospodárstwá ziemiáńskiego przełożonych, ná supplement Punktow Oekonomiki Partykularnych.

IANVARIVS Styczeń/ *Ma dni XXXI.*
Noc ma godźin 14. *Dźień* 10.

ZYżnego Roku w tym Mieśiącu vpatrowánie *Folio* 95.
Stodoł wyprzątánie. *támże.*
Kármia bydłu, y iáko iey vdźielać. *támże.*
Wieprze kiedy spráwiać naylepiey. 96.
Ná budynki &c. w ktory czas drzewo rąbać. *támże.*
Náwozu vgnoienia spośob. *támże.*
Czás ná zażywánie, y zbieránie ślimąkow. *tamże.*
Ług do chust z czego naylepszy. *támże.*
Skutek olszowego liśćia, dla owiec. *támże.*
Pszczoły przenaszać, bydłá skupować. 97.

TEBRVARIVS Luty/ *Ma dni XXVIII.*
Noc ma godźin 15. *Dźień* 9.

LAtorośli młode w ktory czás przesadzáć, tákże pniaki ábo płonki kiedy sadźić. 97.
Byczkow ná wołki czás obrzynania. 98.
Wina przetaczáć, Stáwy nárybiáć. *támże.*
Rozsadę w ktory dźień śiáć. *támże.*
Oley z czego bić. *támże.*
Cudzoźiemskiego naśienia śianie. *támże.*
Nawoz kiedy y ná iákie pola woźić. *tamże.*
Od połowicy tego Mieśiąca iákie śiać naśienie może. *támże.*
Chlewnego bydłá przychowek. 99.
Máki, krup, przysposobienie y przechowánie. *támże.*

MARTIVS Márzec/ *Ma dni XXXI.*
Noc ma godźin 14. *Dźień* 10.

PŁug, w ktory czás wysyłać ná rolą *Fol.* 99.
O zimina ieśli wymokłá co czynić. 100.
Iárzyny ogrodne kiedy śiáć *támże.*
Drzewa szczepić, chędożyć, przesadzáć. *támże.*
Rożey przesadzanie. *támże.*
Drzewom aby grad áni mroz szkodźił. *támże.*
Cieląt odsadzania czás. *támże.*
Groch, len y inśze naśienia w ktory czás śiáć, y iáko ná ktore vprawiáć rolą. *támże.*
Rybom ktory czás ná tárliśko. 101.

APRILIS, Kwiećień/ *Ma dni XXX.*
Noc ma godźin 12. *Dźień* 12.

ZArpi wiele, y po ktory czás na tárliśko do sławow w puszczać. *Folio* 101.
Ná kápustę rolą pokładáć, bárány skopić, samcow wszelkiego bydłá przypuszczać, w ktory czás. *támże.*
Owiec ná strzyżenie czás. *támże.*
Fig, y inszego drzewá delikátnego czás ná odkrywanie. *támże.*
Malony y inne Frukty Cudzoźiemskie kiedy śiewáią. *támże.*
Słowikow dla śpiewánia y Skowronkow czás łowienia. 102.
Bydło złąk kiedy zganiać. *támże.*
Przędźiwa kto opoźnił czás śiánia. *tamże.*

MAIVS, Máy/ *Ma dni XXXI.*
Noc ma godźin 10. *Dźień* 14.

WInne látorośli w ktory czás sadźić, y iák się z niemi obchodźić. *Folio.* 104.
Len kiedy śiać. 105.
Nabiałow przysposabiáć. *támże.*
Płotna blechować kiedy naylepiey. *támże.*
Ziół ná wodki, konfekty, lekárstwa czás zbierania. *támże.*
Łososie, węgorze łowić kiedy naysposobniey. *támże.*

IVNIVS, Czerwiec/ *Ma dni XXX.*
Noc ma godźin 8. *Dźień* 16.

KAmienie z rol iák wypleniać. *Folio* 106
Plewidła przypilnowánie. *támże.*
Lnu czás śiania ktory. *támże.*
Stodoł wyprzątanie. *tamże.*
Ryby sułzyć, Płotna bielić. 107.
Pszczoł pilnowánie, łąk koszenie. *tamże.*
Owce strzydź, źioła łuszyć. *támże.*

IVLIVS, Lipiec/ *Ma dni XXXI.*
Noc ma godźin 6. *Dźień* 18.

SIeczenie, y zbieránie łąk. *Folio* 108.
Przestroga, względem kánikuły. *támże.*
Rzepy polney zaśiew. *tamże.*
Ogurki kwaśić, Mannę trząść, kmin polny zbierać. &c. *támże.*
Prośiąt, od czego strzedz. 109.
Kápustę okopywać po dżdżu. *támże.*
Naśiona ogrodne zbierać, ryby, ptastwo łowić, kury kápłonić w ktorym czásie. *támże.*

AVGVSTVS, Sierpień/ *Ma dni XXXI.*
Noc ma godźin 3. *Dźień* 16.

MYszy żeby gniazd między zbożem nie czyniły y nie psowały źiarna, sekret. *Folio* 110.
Siew pierwszy kiedy przypada. *támże.*
Owoc kokoszy iák przechować, sekret. *támże.*

Rzepy śiew, y iego skutek w tym Mieśiącu. támże.
Konopi doyrzałość po czym znáć. támże.
Studnią kopáć, gronowina przerywáć, ogrody wyplewiáć, ná śćiernie bydło wyganiáć, przepierki zławiáć. 111.
Chlewnemu bydłu lekarstwa. támże.
Grzyby, rydze, orzechy laskowe zbierać, także dębowe, brzozowe, y olszowe liśćie dla owiec suszyć, Potrawy śiec. támże.
Zboża szuflować, nawoz wywoźić, sadow strzedz. támże.

SEPTEMBER, Wrześień/ *Ma dni XXX.*
Noc ma godzin 10. *Dzień* 14.

CHmiel kiedy zbierać, y iák chować Fol. 112.
Siew oźimy w ktory czás zaczynać. támże.
Pszenicę kiedy, y kędy śiać naylepiey. támże.
Pszczoły podbierać, konopie moczyć, suszyć, y czego przestrzegać. támże.
Do owiec kiedy barany przypuszczáć. 113.
Daniny od chłopow z nowego, wybrać, łąki stare podorywać, zprzedażą zboż zatrzymać się. támże.
Budynki naprawiáć, Wieprze do karmnika sadzáć, drzewá szczepić, okrzęsywać, żołądź zbierać, ryby przesadzáć. 114.
Marchwianego naśienia przed zimą zaśiew co sprawuie. támże.
Drzewa z fruktow obierać, iárzyny w doły chowáć. támże.

OCTOBER, Październik/ *Ma dni XXXI.*
Noc ma godzin 12. *Dzień* 12.

ROle, oráć, pokładáć, odwacáć, nawoz woźić. Folio 115.
Iarzyny ogrodne kiedy wykopywáć, kapusty rąbać, y iák się z tym obchodźić. támże.
Stawow opátrzenie, Drzew Cudzoźiemskich sprzątnienie do piwnic. támże.
Wino kiedy zbierać, Máćicę gnoiem poprzykrywáć, &c. támże.
Bydłu iákiey kármi dodáwáć. támże.
Naśienie ogrodne pogatunkowáć, pochowáć, szczepie przesadzić, zaśiewu dozor. 116.
Zołądź bukiew w ktory czás zbierać támże.
Drob folwárczny odbierać, mięśiwá solić wędźić, kiedy támże.
Potrawy śiec, bydłu karmi dodáwáć, lekarstwa im zádawáć; Mąki, krup, przyspośabiáć. támże.

NOVEMBER, Listopád/ *Ma dni XXX.*
Noc ma godzin 14. *Dzień* 10.

WOły ná kármienie w ktory czás stawiáć, y czego przestrzegać trzeba. Folio 117.
Daniny kiedy, y iakie od chłopow należą. 118.
Zboża mleć; drew, chrostow przyśposabiáć; y iák się z tym sprawowáć. támże.
Przędźiwa porozdawáć; młockow doźieráć; támże.
Drzewa ogrodne obrzynáć, co delikatne gnoiem ponakrywáć &c. y od czego przestrzegáć także y źioła. támże.
Obornego bydłá nie zachudzáć, y ktorą posiłać karmią. 119.
Cielat nie odsadzáć; prośięta bić, do Owiec y koz przypuszczać samcow. támże.
Zimę przyszłą, kiedy y po czym vpatrować. támże.

DECEMBER, Grudźień/ *Ma dni XXXI.*
Noc ma godzin 16. *Dzień* 8.

KArmne wieprze w ktory czás bić, polćie nasalać. &c. Folio 121.
Przeremble rybom w stáwách czynić. támże.
Bydłá często doglądáć, kármi dodawáć: obory, Staynie, chlewy poośiszczać, śieczkę rzezać &c. támże.
Gustow zabrániáć, zákazowáć. 122.
Ciośiołki, grodzy, parkanow náprawiánia, młoćby, przędźiwá pilnowáć, y doźirać. támże.
Iárzyny ogrodne, y owoce sadowe w piwnicach przebieráć. támże.
Iámy ná wilki, śidłá, także śieći ná źwierzá zastáwiáć, polowáć. támże.
Drobiu Folwarcznego od mrozu ochrániáć, źiarno, poślady, zgominy sypáć, y od czego przestrzegáć; támże.

NOTANDA ANNVA.

Septimanæ totius Anni.

SEx sunt ad PVRI, bis sex sunt vsq; PHILIPPI;
Ad IACOBVM totidem, nouem sunt ad MICHAELEM:
Sex ad MARTINI, sex ad NATALIA Christi:
Adde DIES OCTO; totus complebitur annus.

Duo Solstitia.

HÆc duo solstitium faciunt Cancer, Capricornus:
Vitus cum Lucia dant duo solstitia.

Duo æquinoctia.

LAmbert, Gregori, nox est æquata diei,
Hæc noctes æquant Aries ac Libra diebus.

Totus diei bissexti.

BIssextum sextæ Martis tenuêre Kalendæ.
Posterioxe die celebrantur festa Matthiæ.

Dies caniculares.

VLric a Caniculas, Assumtio b. terminat illas
a. 6. Iulij. b. 17. Augusti.

Quatuor anni tempora.

VEr Petro detur, Æstas exinde sequetur,
Hanc dabit Vrbanus, Autumnum Symphorianus,
Festum Clementis Hyemis caput est orientis.

Quando Sol intrat signum nouum.

SEmper quindenis ponuntur signa Kalendis.
Hinc Luce octaua Sol stat, vel tempus adæquat.

Motus Lunæ.

PErcurrit Cyclum viginti Luna diebus,
Septenisque suum, bis quattuor insuper horis.

NAZO.

NA ZOILA.

PONiewaſz Gryzoſławow vkęśliwe ięzyki, tę wrodzoną màią własność, *Nikomu ná świećie nie przepuśćić*: wiem, że y ia ták ſzczęśliwym nie będę, ábym ſię zá pokoiem wyśiedźiał, przed ktoremi by Naydoſkonálśi w żyćiu, nauce, y experiencyey ludźie, nie moga ſię wybiegàć: w ktorey máteryey poprzedźiłem iuż Cenſorow przy Conkluzyey Punktow tey Oekonomiki *folio* 84. Aby iednàk z ſwoiey nieuważney záwźiętośći, żadney nie odbieráli conſolacyey, niech wiedzą, że co mnie potkàć miało tegom ſię od nich ſpodźiewał: *Przeyrzane* bowiem *poſtrzały nie ták obrażáią*, pogotowiu złośliwych ięzyki. Tych ia, z Náuki mądrego Salomona, Prouerb. c. 9. ℣: 7. & 8. niechcę wiele drażnić y ſtrofować: biorąc to do konſideratiey, że, iáko błoto ſmrodliwſzy fetor wydáie kiedy bywa poruſzone; ogień bárźiey ſię żarzy y ſzerzy gdy go podżegáią; pies drażniony prędzey vkąśi; ták y Szyderca ſtrofowany. Ci, ieśli wyráźniey chcą wiedźieć.

Czemu ſię rátiámi certować nie zdało?
℟. Szkoda g: &c. poruſzać, bárdźieyby śmierdźiało.

ERRATA

Abo

OMYŁKI.

Folio	5.	Verſu 23.	*łakách*	Lege	*łankách.*
F.	14.	V. 23.	*oprzedźiona*	L.	*oprzedzona.*
F.	19.	V. 3.	*Intratey*	L.	*Intraty.*
F.	21.	V. 2.	*do tyeyże*	L.	*do teyże.*
F.	27.	V. 7.	*zupełna*	L.	*zupełne.*
F.	29.	V 2.	*ſtko*	L.	*wßytko.*
F.	32.	V. 28.	*pomierzány*	L.	*pomierzoney.*
F.	38.	V. 33.	*obycyáznie*	L.	*obyczaynie.*
F.	59.	V. 23.	*ſiekirá*	L.	*ſiekiera.*
F.	62.	V. 26.	*roiá*	L.	*reia.*
F.	65.	V. 10.	*przeſtregáć*	L.	*przeſtrzegać.*
F.	74.	V. 18.	*Oekonomiah*	L.	*Oekonomiach.*
F.	90.	V. 14.	*Wßyſtkich*	L.	*Wßytkie.*
F.	96.	V. 31.	*obeyśćdz*	L.	*obeyść.*
F.	98.	V. 21.	*zskup*	L.	*zkup.*
F.	103.	V. 23.	*przypominom*	L.	*przypominam.*
F.	104.	V. 27.	*całkownych*	L,	*całkowych.*
F.	105.	V. 27.	*z vzodzáiu*	L.	*z vrodzáiu.*
F.	107.	V. 4.	*doyzreć*	L.	*doyrzeć.*
F.	eodem	V. 22.	*obrućić*	L.	*obroćić.*
F.	108.	V. 5.	*Narodzenia P.M.*	L.	*Nawiedzenia*
F.	113.	V. 29.	*ſpv*	L.	*ſpy.*
F.	118.	V. 2.	*ſypne*	L.	*ſepne.*

W MODELLV SZV VIII. Roczney Intraty ieſt ſumma 3605. ma bydź 3533.

INSTYTUT OSSOLIŃSKIEGO

Oprawę wykonał(a)
Henryk Świderski
Wrocław, dnia 18 IX 1989